

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Blízkého východu a Afriky

Historické vědy – Dějiny a kultury zemí Asie a Afriky

Zdeněk Beránek

**TRANSFORMAČNÍ PROCES V
ALŽÍRSKU (1988-1999)**

The Transformation Process in Algeria (1988-1999)

Dizertační práce

vedoucí práce – prof. PhDr. Eduard Gombár, CSc.

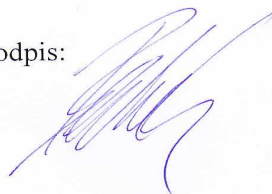
2011

Autor této práce by rád poděkoval za podporu, spolupráci a motivaci svému školiteli profesoru Eduardovi Gombárovi, své manželce Lucii a dceři Alžbětě. Jeho dík patří i rodičům, dalším členům rodiny a přátelům a kolegům v Aix-en-Provence, Alžíru, Ammánu, Boumerdésu, Damašku, Paříži a Praze, bez jejichž pomoci by tato práce nemohla vzniknout.

Prohlašuji, že jsem dizertační práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Ammánu dne 28.3. 2011

podpis:

A handwritten signature in blue ink, consisting of several stylized, overlapping loops and lines, positioned to the right of the word 'podpis:'.

Abstrakt

Předkládaná práce analyzuje politické změny v Alžírsku po roce 1988, kdy byl po nepokojích v hlavním městě zahájen liberalizační proces a urychleny ekonomické tržní reformy. Politické reformy měly posílit postavení prezidenta Bendžedída a jeho spojenců na úkor konzervativních oponentů a zároveň obnovit legitimitu režimu. Autoři reforem každopádně nepočítali s výraznějším sdílením moci. Nečekaný úspěch islamistické strany mobilizoval konzervativce a protiislamisticky zaměřené armádní velení. Zrušení voleb kvůli jednoznačnému vítězství islamistů v lednu 1992 vedlo k eliminaci islamistické i sekulární opozice. Obnovený autoritářský režim dokázal dostat pod kontrolu islamistické povstání a s pomocí MMF i kritickou ekonomickou situaci. Návrat k ústavnímu režimu proběhl bez účasti islamistické i sekulární opozice, která byla fragmentovaná a režim ji dokázal částečně kontrolovat. Po roce 1996 byl nastolen autoritářský režim s omezenými pluralitními prvky s dominantním postavením prezidenta, které je však oslabováno výrazným vlivem armádního velení. Politické strany mohou působit, ale jejich vliv je omezen. Jisté limity má i svoboda tisku. Došlo k posílení soukromého sektoru, postavení státu je však stále výrazné a ekonomika je závislá na vývozu ropy a zemního plynu.

Klíčová slova: Alžírsko, liberalizace, ekonomické reformy, autoritářský režim, islamismus.

Abstract

This dissertation examines the political changes in Algeria after 1988 - the aftermath of an uprising and violent clashes in Algiers that was marked by the launch of a liberalization process and an acceleration of the market economy reforms. The political reforms were envisaged to strengthen the position of President Bendjedid and his allies at the expense of their conservative opponents, as well as to restore the legitimacy of the regime. The authors of the reforms did not, in any case, intend to share their power with the opposition to any substantial degree. The unexpected success of the Islamist party (FIS) resulted in the mobilization of the conservatives and anti-Islamist oriented military elites. The cancellation of the parliamentary elections due to a landslide victory of the FIS in January 1992, led to the elimination of both the Islamist and the secular opposition. The restored authoritarian regime managed to bring the Islamist insurgency under control and, in cooperation with the IMF, to handle the critical economic situation. A return to the constitutional order took place without participation of the Islamist and secular opposition, which was fragmented and partially controlled by the regime. After 1996, the Algerian regime developed into soft authoritarianism characterized with limited pluralist elements and a dominant position of the President, whose powers are, however, significantly weakened by the influential army command. The political parties can operate, but their influence is restricted. So is the freedom of the press. Even though the economic reforms have boosted the private sector, the economy is still heavily centralized and dependent on oil and natural gas exports.

Key words: Algeria, liberalization, economic reforms, authoritarian regime, Islamism.

Obsah

1.	ÚVOD	1
2.	TERMINOLOGIE A TEORIE	6
2.1.	Úvod	6
2.2.	Politické režimy	7
2.2.1.	<i>Nedemokratické režimy</i>	7
2.2.2.	<i>Demokracie</i>	11
2.3.	Přechody k demokracii. Předpoklady a etapy	14
2.4.	Arabsko-islámský (Alžírský) otazník	20
2.4.1.	<i>Arabské a islámské země a demokracie</i>	20
2.4.2.	<i>Islám a politika – terminologická poznámka</i>	25
2.5.	Závěr	28
3.	VÝVOJ ALŽÍRSKA PŘED ROKEM 1988	30
3.1.	Úvod	30
3.2.	Alžírsko před získáním nezávislosti	31
3.2.1.	<i>Dějiny před začátkem 20. století</i>	31
3.2.2.	<i>Národní hnutí před rokem 1954</i>	33
3.2.3.	<i>Válka za nezávislost</i>	37
3.3.	Alžírsko po získání nezávislosti	42
3.3.1.	<i>Politický vývoj v nezávislém Alžírsku</i>	42
3.3.2.	<i>Hospodářský a sociální vývoj v nezávislém Alžírsku</i>	50
3.4.	Předehra ke krizi roku 1988	57
3.4.1.	<i>Krise v 80. letech</i>	58
3.4.2.	<i>Nástup islamistů</i>	62
3.4.3.	<i>Neislamistická opozice proti režimu</i>	67
3.5.	Závěr	71
4.	LIBERALIZACE 1988-1992	73
4.1.	Úvod	73
4.2.	Ekonomická, společenská a politická situace v Alžírsku před krizí v roce 1988	75

4.2.1.	<i>Makroekonomické problémy</i>	75
4.2.2.	<i>Problémy alžírské společnosti</i>	78
4.3.	Říjen 1988	81
4.4.	Reformní dokumenty a institucionální změny v prvních letech transformace	88
4.4.1.	<i>Nová ústava</i>	88
4.4.2.	<i>Další zákony</i>	91
4.5.	Politické elity a alžírská společnost	93
4.5.1.	<i>Reakce na liberalizační opatření</i>	93
4.5.2.	<i>Nenáboženské politické strany</i>	95
4.5.3.	<i>Islamistické politické strany</i>	99
4.5.4.	<i>Armáda a prezident</i>	104
4.6.	Ekonomické reformy	107
4.6.1.	<i>Strukturální reformy</i>	107
4.6.2.	<i>Ekonomická situace a odpor vůči reformám</i>	109
4.6.3.	<i>Problematická zahraniční podpora</i>	113
4.7.	Politický vývoj mezi lety 1988 a 1992.....	117
4.7.1.	<i>Měření sil v novém prostředí</i>	117
4.7.2.	<i>Místní a okresní volby</i>	120
4.7.3.	<i>Reakce na vzestup FIS</i>	124
4.7.4.	<i>Krise na jaře 1991</i>	127
4.7.5.	<i>Cesta k parlamentním volbám</i>	131
4.8.	Konec demokratické fáze	136
4.8.1.	<i>Alžírské parlamentní volby</i>	136
4.8.2.	<i>Zastavení volebního procesu</i>	144
4.9.	Závěr	147
5.	BOJ S RADIKÁLNÍM ISLAMISMEM A NÁVRAT K AUTORITÁŘSTVÍ	150
5.1.	Úvod.....	150
5.2.	Fungování nového režimu	152
5.2.1.	<i>Vytváření nového režimu</i>	152
5.2.2.	<i>Legislativní rámec</i>	154
5.3.	Boj s ozbrojenými skupinami.....	158
5.3.1.	<i>Počátky násilností</i>	158
5.3.2.	<i>Politika a džihád ve jménu Boha</i>	160

5.3.3.	<i>Represe ze strany režimu</i>	164
5.4.	Ekonomická situace.....	167
5.4.1.	<i>Protireformní mezihra Búlajda Abdussaláma</i>	167
5.4.2.	<i>Odložení splátek a reformy pod taktovkou MMF</i>	171
5.5.	Občanská společnost a aktivity opozičních skupin	176
5.5.1.	<i>Politické strany bez voleb a parlamentu</i>	176
5.5.2.	<i>Tisk za stavu ohrožení</i>	181
5.6.	Politický vývoj v letech 1992 až 1995	184
5.6.1.	<i>Snaha o stabilizaci</i>	184
5.6.2.	<i>Prezidentské volby po sedmi letech</i>	189
5.6.3.	<i>Zahraničně-politické souvislosti</i>	193
5.7.	Závěr.....	196
6.	KONSOLIDACE REŽIMU PO ROCE 1996.....	198
6.1.	Úvod.....	198
6.2.	Nový legislativní rámec	199
6.2.1.	<i>Ústava z roku 1996</i>	199
6.2.2.	<i>Další zákony</i>	201
6.3.	Politické strany a participace obyvatel.....	204
6.3.1.	<i>RND jako nová režimní strana</i>	204
6.3.2.	<i>Pozice dalších stran v obnoveném ústavním režimu</i>	206
6.4.	Ozbrojené skupiny.....	209
6.4.1.	<i>AIS a cesta k příměří</i>	209
6.4.2.	<i>GIA, vzepětí a rozpad</i>	212
6.5.	Ekonomické reformy.....	216
6.5.1.	<i>Makroekonomický vývoj</i>	216
6.5.2.	<i>Privatizace</i>	219
6.6.	Politický vývoj po roce 1996	224
6.6.1.	<i>Cesta k pádu Lamína Ziruála</i>	224
6.6.2.	<i>Búteflika a začátek nové epochy</i>	229
6.7.	Závěr.....	235

7. ZÁVĚR.....	237
8. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	242
<i>Publikované prameny</i>	242
<i>Dokumenty</i>	242
<i>Publikace mezinárodních institucí</i>	245
<i>Monografie</i>	246
<i>Sborníkové a časopisecké články</i>	250
<i>Webové stránky</i>	256
<i>Periodika</i>	256
9. PŘÍLOHY A NÁLEŽITOSTI	258
9.1. Biografie vybraných alžírských osobností.....	259
9.2. English summary.....	266
9.3. Résumé en français	272
9.4. Dokumenty.....	278
9.5. Informace o zemi.....	292
9.6. Mapa.....	294

Seznam zkratek

AIS	Islámská armáda spásy; Armée Islamique du Salut.
ALN	Armáda národního osvobození; Armée de Liberation Nationale.
ANP	Národní lidová armáda; Armée Nationale Populaire.
APN	Národní lidové shromáždění; Assemblée Populaire Nationale.
CCN	Národní poradní sbor; Conseil Consultatif Nationale.
CNT	Národní přechodná rada; Conseil National de Transition.
CCLAS	Koordinační centrum pro boj proti podvratným aktivitám; Centre de Commandement de la Lutte Antisubversive.
CNSA	Národní rada pro obranu Alžírsko; Conseil National de Sauvegarde de l'Algérie.
DAF	Dezertéři z francouzské armády; Déserteurs de l'Armée Française.
DRS	Sekce zpravodajství a bezpečnosti; Direction du Renseignement et de la Sécurité.
ENA	Severoafriká hvězda; l'Étoile Nord-Africaine.
EPE	Veřejný hospodářský podnik; Entreprise Publique Économique
FFS	Fronta socialistických sil; Front des Forces Socialistes.
FIS	Islámská fronta spásy; Front Islamic du Salut; Al-džabha al-islámíja lil-inqáz.
FLN	Fronta národního osvobození; Front de Libération Nationale.
GIA	Islámská ozbrojená skupina; Groupe Islamique Armé; Al-džama al-islámíja al-musallaha.
GIS	Speciální zásahové jednotky; Groupe d'Intervention et de Surveillance.
GPRA	Dočasná vláda alžírské republiky; Gouvernement Provisoire de la République Algérienne.
GSPC	Salafistická skupina pro kázání a boj; Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat; al-džama as-salafia li-dawa wa l-qitál.
HAMAS/	
MSP-HAMAS	Hnutí za islámskou (mírovou) společnost; Al-haraka lil-mudžtama al-islámíja (as-silm); Mouvement pour la Societé Islamique (de la Paix).
HCE	Nejvyšší státní rada; Haut Comité d'Etat.
HCS	Vrchní bezpečnostní rada; Haut Conseil de Sécurité.
LADDH	Alžírská liga na obranu lidských práv; Ligue Algérienne pour la Défense des Droits de l'Homme.
LADH	Alžírská liga pro lidská práva; Ligue Algérienne des Droits de l'Homme.
MAIA	Alžírské islámské ozbrojené hnutí; Mouvement Algérien Islamique Armé.
MAJD	Alžírské hnutí za spravedlnost a rozvoj; Mouvement Algérien pour la Justice et le Développement.
MCB	Berberské kulturní hnutí; Mouvement Culturel Berbère.
MDA	Hnutí pro demokracii v Alžírsku; Mouvement pour la Démocratie en Algérie.
MDC	Hnutí za demokracii a občanství; Mouvement pour la Démocratie et la Citoyenneté.
MEI	Hnutí za islámský stát; Mouvement pour l'état islamique; Haraka lid-dawla l-islámíja.
MIA	Alžírské ozbrojené hnutí; Mouvement Islamique Armé.
MMF	Mezinárodní měnový fond.
MN	Hnutí Nahda (Obrození); Mouvement Nahda.
MNI	Hnutí islámského obrození; Mouvement de la Nahda Islamique.
MPR	Hnutí pro republiku; Mouvement pour la République.

MRN	Hnutí národní obnovy; Mouvement de Revouveau National.
MTLD	Hnutí za vítězství demokratických svobod; Mouvement pour le Triomphe des Libertés Démocratiques.
OAS	Organizace Tajné armády; Organisation Armée Secrète.
ONEC	Národní organizace dětí mučedníků v boji za nezávislost; Organisation nationale des enfants de chouhada
ONM	Organizace bojovníků za svobodu; Organisation Nationale des Moudjahidin.
OS	Zvláštní organizace; Organisation Spéciale.
PAGS	Strana socialistické avantgardy; Parti de l'Avant-Garde Socialiste.
POLISARIO	Osvobozenecká fronta za osvobození Sagiet al-hamrá a Rio de Oro.
PPA	Strana alžírského lidu; Parti du Peuple Algérien.
PRA	Strana alžírské obnovy; Parti de Renouveau Algérien.
PT	Strana pracujících; Parti des Travailleurs.
RCD	Sdružení pro kulturu a demokracii; Rassemblement pour la Culture et la Démocratie.
RND	Národní demokratické shromáždění; Rassemblement National Démocratique.
RPN	Národní vlastenecké shromáždění; Rassemblement Patriotique National.
SIT	Islamistické odbory pracujících; Syndicat Islamique du Travail.
SM	Vojenská bezpečnost; Sécurité Militaire.
SONATRACH	Národní podnik pro průzkum produkci dopravu rafinaci a prodej uhlovodíkových produktů; Société Nationale pour la Recherche la Production le Transport, la Transformation et la Commercialisation des Hydrocarbures. (psáno i „Sonatrach“)
UDMA	Demokratická unie Alžírského manifestu; Union Démocratique du Manifeste Algérien.
UDRS	Unie na obranu socialistické revoluce; Union pour la Défense de la Révolution Socialiste.
UGTA	Všeobecné odbory alžírských pracujících; Union Générale des Travailleurs Algériens.
UNFA	Národní jednota alžírských žen; Union Nationale des Femmes Algériennes.
UNJA	Národní jednota alžírské mládeže; Union Nationale de la Jeunesse Algérienne.
UNPA	Národní jednota alžírských zemědělců; Union Nationale des Paysans Algériens.

1. ÚVOD

Předkládaná práce se zabývá politickými dějinami Alžírsku v období mezi roky 1988 a 1999. Zaměřuje se na problematiku politické a ekonomické krize zdejšího autoritářského režimu, která vedla k zahájení procesu liberalizace. Práce se věnuje nejen samotné fázi liberalizace, ale zkoumá i příčiny jejího vzniku a zejména jejího selhání na konci roku 1991. Relativně velký prostor je věnován i dalšímu vývoji v 90. letech, kdy došlo ke konsolidaci nového autoritářského režimu, který bez výraznějších změn udržel po roce 1999 své postavení po dobu téměř půl druhé dekády. Práce by měla pomoci najít odpověď na otázky ohledně důvodů vedoucích k zahájení liberalizace, k jejímu selhání i k následné konsolidaci autoritářského režimu.

Text je historickou analýzou, která se primárně zaměřuje na politický vývoj. Zkoumá ale i společenské a ekonomické okolnosti politického vývoje. Předkládaná práce není politologickou studií. Přesto však do ní byla zařazena část věnující se politologickým přístupům ke studiu autoritářských režimů a jejich transformacím. Důvodem tohoto zařazení byla snaha, aby se vlastní historická analýza zaměřila právě na ty aspekty, které jsou uvedenými politologickými přístupy považovány za klíčové. To by mělo umožnit, aby se práce stala relevantním příspěvkem k diskusi o fungování a transformaci autoritářských režimů v prostoru Blízkého východu a Severní Afriky.

Práce je členěna chronologicky, jak bude blíže vysvětleno dále. Jednotlivé kapitoly věnující se období 1988-1999 mají do velké míry podobnou strukturu, přičemž se budou opakovaně zabývat několika prioritními oblastmi. Každá kapitola tak bude zkoumat legislativní rámec určující fungování tehdejšího politického systému. Stejně tak se bude každá kapitola věnovat postavením jednotlivých politicky relevantních aktérů - politických stran, mocenského bloku a jeho jednotlivých složek. Analyzováno bude mimo jiné i postavení tisku a dalších sdělovacích prostředků. V každém období se bude rovněž třeba věnovat roli armády, protože předpokládáme, že její postavení v alžírské společnosti a politice bylo velmi silné a určující pro vývoj země. V každé kapitole bude také proveden rozbor ekonomického vývoje a ekonomické politiky aktuálního režimu. Stěžejní částí každé kapitoly bude rozbor politického vývoje v daném období. Stručně se zmíníme i zahraničně politických souvislostech. Pro větší přehlednost bude v kapitolách týkajících se období po roce 1992 samostatně rozebrána i problematika boje mezi režimem a islamistickými povstalci. Každá kapitola bude mít vlastní

úvod shrnující otázky a cíle týkající se jednotlivé kapitoly a závěr shrnující dílčí výsledky rozboru.

Práce se opírá o řadu publikovaných pramenů a bohatou produkci historické a politologické literatury zejména v angličtině a francouzštině a v malé míře i arabštině a španělštině. Co se týče pramenů, je nutno uvést, že paměti přímých účastníků událostí byl publikován relativně omezený počet. Množství relevantních dokumentů pak bylo získáno přímo v sekretariátech politických stran a hnutí. Důležitým zdrojem informací, umožňujícím zejména dobře rekonstruovat legislativní rámec politického uspořádání jednotlivých období, byl oficiální věstník „Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire.“ Některé jeho výtisky byly získány přímo v Alžírsku. Později začal být postupně zveřejňován na internetu, což umožnilo širší využití tohoto zdroje. Za pramen mohou být považovány i zprávy a další publikace mezinárodních institucí. Práce se do velké míry opírá o dobový tisk. Využit byl zejména francouzský deník *Le Monde*, který dění v Alžírsku v uvedeném období pokrýval velmi důkladně. Z dalších světových periodik byl využit například *The New York Times* či *The Economist*. Řada světových deníků a dalších sdělovacích prostředků měla v Alžírsku stále zástupce, jejichž bezprostřední hodnocení situace je relevantním svědectvím s nemalou vypovídací hodnotou. Podařilo se rovněž prozkoumat archivy alžírských deníků *El Moudjahid* a *El Watan*, zejména co se týká období 1988-1992.

Práce se dále opírá o bohatou knižní a časopiseckou produkci, která se sledovaným obdobím alžírských dějin zabývá. V rámci heuristické přípravy bylo možné nalézt velmi mnoho časopiseckých a sborníkových článků a monografií zaměřujících se na různé aspekty od politického islámu, přes ekonomické reformy až po význam politických stran. Existuje naproti tomu relativně málo historiografických prací mapujících celé uvedené období. Materiál byl shromážděn v letech 2003-2008 během několika studijních a výzkumných pobytů ve Francii, v Německu, ve Velké Británii, v Sýrii a v Alžírsku.

Z francouzsky píšících autorů se tématem zabývá například Michel Camau,¹ který mapuje vnitropolitický vývoj maghribských států všeobecně, či Luis Martinez, který se zaměřuje především na radikální islamismus a ekonomické a společenské aspekty islamistického povstání.² Z alžírských autorů je významný například Madjid Benchikh,³ který analyzoval roli armády v alžírském politickém systému. Především systémem politických

---

¹ CAMAU, Michel; GEISSER, Vincent. *Le syndrome autoritaire: Politique en Tunisie de Bourguiba à Ben Ali*. Paris, 2003. CAMAU, Michel (ed.). *Changements politiques au Maghreb*. Paris, 1991.

² MARTINEZ, Luis. *La guerre civile en Algérie*. Paris, 1998.

³ BENCHIKH, Madjid. *Algérie: Un système politique militarisé*. Paris, 2003.

stran v Alžírsku 90. let se zabývá mladý španělský badatel Raphael Bustos.⁴ V anglosaském prostředí patří mezi nejdůležitější autory zabývající se tématem bezpochyby Hugh Roberts⁵ a William B. Quandt.⁶ Druhý jmenovaný přitom mapuje politický vývoj v Alžírsku se zvláštním přihlédnutím k roli elit již od 60. let. Hugh Roberts je pak zejména pronikavým komentátorem aktuálního dění průběžně publikujícím v řadě odborných periodik. V anglickém jazyce vyšla v nedávné době i publikace německé badatelky Isabelle Werenfels zabývající se politickými elitami v Alžírsku.⁷ Do jisté míry přitom navazuje na práci sociologa a historika Williama Hartmana.⁸ Jednou z mála historických prací, která mapuje uvedené období, je rozsáhlá monografie Michaela Willise.⁹ Zaměřuje se však převážně na problematiku islamistických hnutí a opomíjí kupříkladu oblast hospodářského vývoje. V českém prostředí se tématu věnuje diplomová práce Jana Čuříka, která analyzuje vztah islamistů a alžírského autoritářského režimu, a publikace Eduarda Gombára zabývající se problematikou kmenů a klanů v arabském Maghribu.¹⁰

Předkládaná práce je členěna na pět hlavních částí. V první se bude stručně věnovat terminologii a teoretickým přístupům ke studiu soudobých politických dějin se zaměřením na změny politických režimů v kontextu Blízkého východu a Severní Afriky. Další část zmapuje historický vývoj Alžírska před rokem 1988. Zbylé tři části se zaměří na období 1988 – 1999, které je hlavním předmětem zájmu této práce.

V kapitole o historickém vývoji před rokem 1988 bude stručně nastíněn vývoj před a během francouzské kolonizace včetně nejdůležitějších momentů ve vývoji alžírského osvobozenického hnutí a války za nezávislost. Větší pozornost bude zaměřena na vývoj samostatného alžírského státu. Věnovat se budeme zejména politickým dějinám, ale i vývoji alžírské společnosti a ekonomiky. Podstatná část bude vyhrazena období vlády Šazlího Bendžedída, které již bezprostředně souvisí s vlastním tématem práce. Tato část se bude zabývat politickým vývojem, který byl podobně jako pohyby v alžírské společnosti a změny v ekonomické oblasti, značně turbulentní. Samostatná část bude věnována stále výrazněji se

---

⁴ BUSTOS, Rafael. *El cambio político en Argelia (1988-1992): Análisis sistémico de una transición discordante*. Madrid, 2005, (Nepublikovaná dizertační práce).

⁵ ROBERTS, Hugh. *The battlefield Algeria 1988-2002: Studies in a broken polity*. London, 2003.

⁶ QUANDT, William B. *Between ballots and bullets: Algeria's transition from authoritarianism*. Washington, 1998.

⁷ WERENFELS, Isabelle. *Managing instability in Algeria: Elites and political change since 1995*. London, 2007.

⁸ ZARTMAN, William. The Algerian army in politics. In ZARTMAN, William (ed.). *Man, state and society in the contemporary Maghreb*. New York, 1972.

⁹ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997.

¹⁰ GOMBÁR, Eduard. *Kmeny a klany v arabském Maghribu*. Praha, 2007.

projevujícím opozičním skupinám.

Chronologické členění vývoje mezi lety 1988 a 1999 se odvíjí od událostí politického charakteru, které zásadním způsobem ovlivnily další vývoj země. Období bude pojednáno celkem ve třech kapitolách. První z nich se bude věnovat vývoji mezi říjnem 1988 a lednem 1992. Začátek období je vymezen nepokoji ze začátku října 1988, které svým rozsahem překonaly dosavadní obdobné události a vedly k vyhlášení radikálních reformních kroků ze strany prezidenta Šazlího Bendžedída. Ty stály na začátku období liberalizačního procesu. Jako konec období započatého říjnem 1988 bývá takřka bez výjimek považován 11. leden 1992, kdy skončilo prezidentské působení Šazlího Bendžedída a došlo k zastavení průběhu voleb do alžírského parlamentu. Kapitole věnující se období 1988-1992 bude věnován v předkládané práci dominantní prostor. Důvodem je značně komplikovaný vývoj a množství zcela nových aktérů, kteří se v té době na alžírské politické scéně objevili.

Následující období bylo charakteristické zhoršením bezpečnostní situace, jejíž vyřešení se stalo jednou z priorit nového režimu, ve kterém hrála výraznou roli armáda. Došlo k vyhlášení stavu ohrožení a k omezení politických a občanských práv. Období se ovšem vyznačovalo snahou o návrat k ústavnímu pořádku a o spolupráci režimu s opozicí. Za konec tohoto období je možné považovat konec roku 1995, kdy došlo ke zvolení prezidenta Ziruála. Tato událost znamenala začátek formování nového uspořádání, které pokračovalo v následujících letech a které bude předmětem samostatné závěrečné kapitoly.

Je třeba zmínit problematiku přepisu arabských výrazů a alžírských vlastních jmen, jež představuje v oblasti Maghribu specifický problém zejména kvůli přetrvávajícímu vlivu francouzštiny. U některých vlastních jmen, kde se za Západě vžila spíše francouzská forma, jí upřednostňujeme na úkor arabské formy (např. uvádíme Constantine namísto Qusantína). Upřednostňovány jsou i zažitě české názvy (Alžír namísto al-Džazá'ir). U vlastních jmen osob byl zvolen zjednodušený fonetický přepis jména. Důvodem je skutečnost, že přestože jména většinou vycházejí ze spisovné arabštiny (ovšem často také z berberštiny), v Alžírsku jsou vyslovována velmi odlišně od spisovné formy. Z tohoto důvodu jsou alžírská vlastní jména osob přepisována zjednodušenou fonetickou formou i v západní literatuře a tisku. Běžný je kupříkladu francouzský přepis Houari Boumediène a nikoliv nepochybně správnější přepis Houari Abou Madyan (Huwárí Abú Madian). V předkládané práci nejsou přepisovány arabské hlásky *hamza*, *ʿajn* ani emfatické hlásky. hláska *qáf* je, až na výjimky, přepisována jako „k“. Obouřetná úžinová polosamohláska *wáw* je většinou přepisována s pomocí samohlásky „u“ (např. prezident Ziruál). Hlásky *dzál* či *thá* jsou přepisovány příbuznou hláskou české abecedy nejvíce odpovídající vyslovované formě jména. Čípková hláska *ghajn*

je přepisována jako „gh“. Jména jsou přepisována následovně: Šazlí Bendžedíd (fr - Chadli Bendjedid , ar - Šádzlí bin Džadíd), Abdulkádir Hašání (fr – Abdelkader Hachani, ar - °Abd al-Qádir Hašání), Saíd Sádí (fr - Saïd Sadi, ar - Sa°íd S°ádí). Zvolený způsob přepisu má jistě řadu nevýhod. Autor v žádném případě nemá ambici tento způsob prosazovat jako závazný.¹¹ Hlavním cílem je aby přepsané jméno nebylo zaměněno a mohlo být správně identifikováno. K tomu by měla napomoci i biografická poznámka na konci práce, kde jsou uvedeny i francouzské přepisy jmen běžné v západních publikacích.

Způsob citací pramenů a literatury v této práci vychází z metodického materiálu pro autory vysokoškolských kvalifikačních prací zpracovaným Odbornou komisí pro otázky elektronického zpřístupňování vysokoškolských kvalifikačních prací Asociace knihoven vysokých škol ČR.¹²

---

¹¹ Způsob přepisu částečně vychází i z práce Prof. Gombára (GOMBÁR, Eduard. *Kmeny a klany v arabském Maghribu*. Praha, 2007.), volí však větší míru zjednodušení a vynechání specifických arabských hlásek.

¹² BRATKOVÁ, Eva. *Metody citování literatury a strukturování bibliografických záznamů podle mezinárodních norem ISO 690 a ISO 690-2 : metodický materiál pro autory vysokoškolských kvalifikačních prací* [online]. Verze 2.0, aktualiz. a rozšíř. Praha: Odborná komise pro otázky elektronického zpřístupňování vysokoškolských kvalifikačních prací, Asociace knihoven vysokých škol ČR, 2008-12-22 [2008-12-30]. 60 s. (PDF). Dostupný z WWW: <<http://www.evskp.cz/SD/4c.pdf>>.

2. TERMINOLOGIE A TEORIE

2.1. Úvod

Cílem následující kapitoly je ujasnit především základní termíny, se kterými budeme během vlastní práce operovat. V zásadě jde o dva okruhy, ve kterých dochází v používání termínů k mnoha nejasnostem. Za prvé je to oblast politických věd, které se nelze při analýze soudobých dějin Alžírsku vyhnout. Za druhé jde o neméně důležitou oblast související se vztahem islámu a politiky.

V téže kapitole budou představeny některé základní přístupy a teoretická východiska používaná při studiu nedemokratických režimů a jejich transformací. Předkládaná práce je historickou analýzou vymezeného úseku soudobých alžírských dějin. Nejedná se o politologický rozbor striktně se držící analytického rámce teoretických přístupů zabývajících se přechody od autoritářských režimů. I přesto považujeme za důležité se s těmito přístupy seznámit. Mohou totiž pomoci identifikovat některé důležité faktory pro pochopení politických procesů. Pokusíme se rovněž zjistit, zda můžeme při analýze přihlédnout k některým dynamickým modelům zabývajícím se chováním politických aktérů v situaci liberalizace či naopak konsolidace autoritářských režimů.

Budeme se rovněž zabývat specifiky regionu Blízkého východu a Severní Afriky. Představíme přístupy některých badatelů, kteří se zabývají politickými dějinami tohoto regionu a pokusíme se zjistit, které faktory považují za důležité z hlediska problematiky změny režimů. Těmto faktorům můžeme následně v rámci historické analýzy věnovat zvýšenou pozornost.

2.2. Politické režimy

2.2.1. Nedemokratické režimy

V rámci analýzy historického vývoje Alžírsku v období od konce 80. let do přelomu tisíciletí budeme zkoumat měnící se povahu politického systému. Proto považujeme za důležité představit základní terminologii a některé hlavní teoretické přístupy, které se zkoumáním politických systémů zabývají. V první části této kapitoly se zaměříme na základní typologii nedemokratických politických režimů.

Jednou z nejznámějších kategorií nedemokratických režimů je *totalitní režim*. S tímto pojmem se při studiu literatury zkoumající režimy oblasti Blízkého východu a Severní Afriky celkem oprávněně příliš často nesetkáme. Pro úplnost zde však shrneme základní pohledy na tento typ režimů. Vysvětlením fenoménu totalitního režimu, za jehož modelové příklady byla a jsou považována zřízení v Sovětském svazu a v hitlerovském Německu, se v době po 2. světové válce zabývala řada humanitních vědců. Ti se snažili jednak najít vysvětlení tohoto jevu a jednak definovat základní charakteristiky tohoto typu politického systému.

Mezi nejznámější z nich patří beze sporu Hannah Arendtová, která v roce 1951¹³ mezi hlavní znaky totalitního režimu zařadila zejména koncentraci moci v rukou úzké elity, jedinou vládnoucí stranu a přítomnost revoluční ideologie. Z francouzsky píšících autorů uvedme Raymonda Arona, který o řadu let později na Arendtovou navázal svou prací s názvem *Demokracie a totalitarismus*.¹⁴ Jako základní definiční znaky Aron uvedl přítomnost jedné strany, která má monopol na výkon veškeré moci. Jako druhý znak pak uvedl přítomnost revoluční ideologie. Totalitní režim tak usurpuje jak moc donucovací, jež se často vyznačuje terorem, tak moc vysvětlovat skutečnost prostřednictvím své ideologie. To se v praxi projevuje dokonalou kontrolou nad hromadnými sdělovacími prostředky.

Výčet charakteristik totalitního režimu se posléze ustálil v dosti extenzivní podobě, kdy zahrnoval „Oficiální ideologii; existenci jedné a masové politické strany vedené jednou osobou (a kontrolovanou úzkou oligarchií); monopol vlády na zbraně; teroristickou policii;

---

¹³ ARENDT, Hannah. *The origins of totalitarianism*. New York, 1951. České vydání: ARENDTOVÁ, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. Praha, 1996.

¹⁴ ARON, Raymond. *Démocratie et totalitarisme*. Paris, 1965. České vydání: ARON, Raymond. *Demokracie a totalitarismus*. Brno, 1993.

monopol vlády na masové sdělovací prostředky. Tento výčet byl záhy rozšířen o centrálně řízenou ekonomiku a ještě později doplněn o expanzionismus a politickou kontrolu soudnictví.¹⁵

Právě tato snaha o maximálně vyčerpávající charakteristiku, jež „diskvalifikovala“ značné množství režimů, a dále též vnitřní změny v socialistických státech po Stalinově smrti a vznik nových států v rámci dekolonizace vedly k nutnosti vytvoření nové typologie nedemokratických režimů. V současné době převládající oddělování kategorií totalitního a autoritářského režimu nebyla přitom zpočátku samozřejmostí. Mnoho autorů odmítalo oba typy režimů oddělovat.¹⁶ Samuel Huntington například ještě v roce 1970¹⁷ nabídl model, který řadil do stejné skupiny („revoluční jednostranický systém“) jak nacistické Německo, tak některé nově dekolonizované státy v Africe.

Podobně nerozlišoval nedemokratické režimy v rozvojovém světě od evropských totalitních režimů Frantz Fanon, když v knize *Psanci této země* tvrdil, že vůdci nezávislých afrických zemí praktikují fašismus jako důsledek dominance národní buržoazie spojené s bývalou koloniální mocností na úkor místních, především venkovských obyvatel.¹⁸ O jednu z prvních typologií systémů v rozvojových zemích se pokusil Edward Schils v roce 1960, když definoval tři druhy uspořádání: poručnické demokracie, modernizující oligarchie a tradiční oligarchie. Poručnická oligarchie se někdy uvádí jako jeden ze subtypů autoritářských režimů, který záhy po získání nezávislosti degeneroval z demokratického režimu a kde je moc vykonávána úzkou, ovšem mnohdy heterogenní elitou na úkor zaostalých mas.¹⁹

Dnes pravděpodobně nejuznávanější typologii nedemokratických režimů vypracoval španělský politolog Juan J. Linz. Ten již v roce 1964 publikoval práci o Frankově Španělsku jako o případové studii autoritářského režimu. Svůj teoretický přístup k autoritářským režimům dále rozpracovával a shrnul v roce 2000 ve zcela zásadní a autoritativní práci *Totalitní a autoritářské režimy*.²⁰ Ve svém rozdělení, které má být nástrojem pro analýzu jednotlivých režimů, pracuje se třemi proměnnými: mírou politického pluralismu, stupněm reálné politické participace obyvatel a mírou ideologizace.

¹⁵ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra; KUNC, Jiří. *O přechodech k demokracii*. Praha, 1994. s. 40.

¹⁶ FIALA, Vlastimil. Typologie afrických nedemokratických režimů. In NĚMEC, Jan; ŠŮSTKOVÁ, Markéta (eds.). *III. Kongres českých politologů, Olomouc 8.-10. 9. 2006*. Praha; Olomouc, 2006. s. 81.

¹⁷ HUNGTINGTON, Samuel P.; MOORE, Clement H. *Authoritarian Politics in Modern Society: The Dynamics of Established One-Party Systems*. New York, 1970.

¹⁸ FANON, Frantz. *Les damnés de la terre*. Paris, 2002. s. 145-193.

¹⁹ LINZ, Juan J. Authoritarianism. In LIPSET, Seymour Martin (ed.). *The Encyclopedia of Democracy, Volume I*. London, 1995. s. 105-106.

²⁰ LINZ, Juan J. *Totalitarian and authoritarian regimes*. London, 2000.

Linz svou typologii dělí na tři základní skupiny. V první jsou totalitní režimy, v druhé tradiční či personální režimy a konečně ve třetí pestrá škála autoritářských režimů (byrokraticko-vojenské autoritářské režimy, organicko-etatické autoritářské režimy, mobilizační autoritářské režimy v postdemokratických společnostech, post-nezávislostní mobilizační autoritářské režimy, rasové a etnické „demokracie“, defektní a pretotalitní autoritářské režimy a posttotalitní autoritářské režimy). Linz z typologie autoritářských režimů vylučuje režimy *sultanistické*. Ty definoval již Max Weber jako extrémní formu patrimonialismu,²¹ ze kterého přebírá i způsob organizace moci. Sultanistický režim je podřízen vůli jediného vládce, který není svázán žádnými pravidly, ideologií ani hodnotovým systémem.²² Postrádá typ legitimacy, kterou disponují tzv. *tradiční autority*. Mezi ně Linz řadí tradiční monarchie třetího světa (mimo jiné například Maroko).

Všeobecně přijímaná Linzova definice autoritářského režimu zní pak následovně: „Politické systémy s omezeným, nezodpovědným pluralismem, bez vypracované vůdčí ideologie, ale se specifickou mentalitou, bez rozšířené či intenzivní politické mobilizace, s výjimkou některých specifických úseků jejich vývoje, ve kterých vůdce či občas malá skupina vůdců vykonává moc v rámci formálně velmi vágně vymezených, ale relativně dobře předvídatelných hranic.“²³

Oproti totalitnímu režimu se tak režim autoritářský vyznačuje menší mírou ideologizace, vyšší mírou pluralismu, ale zároveň menší mírou participace obyvatelstva. Zatímco pro totalitní režim je mobilizace obyvatel ve jménu oficiální ideologie žádoucí, autoritářský režim usiluje spíše o pasivitu.²⁴ Nelze ovšem předpokládat pasivitu obyvatel naprostou. Obyvatelé jsou často v některých typech autoritářských režimů členy korporativistických masových organizací a v případě jednostranických systémů pak i členy této strany. Podobně i v případě autoritářského režimu nelze vyloučit přítomnost ideologie. Setkáme se zde však spíše s nějakou jednoduchou pseudoideologií, napodobující vzorovou ideologii totalitní. Ta je navíc v případě autoritářského režimu rovná nejnižšímu společnému jmenovateli vládnoucí koalice (což je i případ synkretické alžírské ideologie). Spíše než o ideologii pak Linz doporučuje hovořit o *mentalitě*, která bez přímého vědomí aktérů výrazným způsobem určuje jejich chování.

---

²¹ Citováno v FIALA, Vlastimil. Typologie afrických nedemokratických režimů. In NĚMEC, Jan; ŠŮSTKOVÁ, Markéta (eds.). *III. Kongres českých politologů, Olomouc 8.-10. 9. 2006*. Praha, Olomouc, 2006. s. 89.

²² LINZ, Juan J. *Totalitarian and authoritarian regimes*. London, 2000. s. 151.

²³ LINZ, Juan J. *Totalitarian and authoritarian regimes*. London, 2000. s. 159.

²⁴ LINZ, Juan J. Authoritarianism. In LIPSET, Seymour Martin (ed.). *The Encyclopedia of Democracy, Volume I*. London, 1995. s. 103.

Co se týče zmíněných podtypů autoritářských režimů, celá řada z nich se v regionu Blízkého východu a Severní Afriky nevyskytuje. Pokud jde o samotné Alžírsko, je třeba se pozastavit u dvou z nich: byrokraticko-vojenského a organicko-etatistického režimu. První z nich předpokládá dominantní postavení byrokratických či vojenských elit. V tomto typu režimu může a nemusí existovat politická strana. V případě, že existuje, je jejím cílem spíše snížení faktické participace obyvatel v politickém životě.²⁵ Stejně tak byrokraticko-vojenský režim nevyklučuje přítomnost institucí vlastních liberální demokracii, z níž ostatně leckdy degeneruje. Do tohoto typu podle Linze patří i kategorie poručnická demokracie či modernizující oligarchie definované Schilsem.

Organicko-etatistický režim nalezneme tam, kde v nedemokratickém prostředí existuje kontrolovaná participace a mobilizace společnosti prostřednictvím tzv. organických struktur společnosti. Tyto korporativistické organizace (přítomné v rozsáhlém měřítku i v Alžírsku) se ovšem nemohou, tak jako politické strany v liberálních demokraciích, vyjadřovat k celospolečenským problémům, a jimi zprostředkované zastoupení mas je tak pouhou „pseudodemokracií“. Za příbuzného těmto korporativistickým strukturám považuje Linz i systém samosprávy podniků (*self-management*) zavedený v Titově Jugoslávii a okopírovaný mimo jiné i v Alžírsku a v Peru.²⁶ V organicko-etatistických režimech bývá často přítomna i dominantní politická strana plnící podobnou funkci jako v byrokraticko-vojenském režimu.

V mnoha autoritářských režimech se lze setkat s konáním formálně svobodných voleb, které však nemají žádný vliv na výběr vykonavatelů moci. Typické jsou například plebiscity či referenda. V období po konci studené války se ovšem můžeme setkat s režimy, které prošly jistým liberalizačním procesem či přímo proklamovaným „přechodem k demokracii“. Ten mnohdy vyústil ve formalizovaný pluralitní politický systém s více politickými stranami a (rovněž formálně) svobodnými sdělovacími prostředky. U značné části z nich se ovšem ve skutečnosti jednalo o hybridní režimy, ve kterých sice existuje reálná možnost politické soutěže, kde ovšem držitelé moci využívají široké škály prostředků, aby tuto soutěž udrželi pod svojí kontrolou. Politolog Steven Levitsky takové režimy označuje jako „soutěživě autoritářské“ (*competitive authoritarianism*).²⁷ Mezi metody, které režim či držitelé moci (*incumbents*) používají, řadí Levitsky především šikanování, zatýkání či

²⁵ LINZ, Juan J. *Totalitarian and authoritarian regimes*. London, 2000. s. 184.

²⁶ LINZ, Juan J. Authoritarianism. In LIPSET, Seymour Martin (ed.). *The Encyclopedia of Democracy, Volume I*. London, 1995. s. 105.

²⁷ LEVITSKY, Steven; WAY, Lucan A. Competitive authoritarianism: The emergence and dynamics of hybrid regimes in the post cold war era. *Comparative speaker series (University of Michigan)*. [online]., [cit. 2008-02-07]. Dostupný z WWW: <http://sitemaker.umich.edu/comparative.speaker.series/files/levitsky_with_bib.pdf>

likvidaci oponentů, falšování voleb, manipulaci médií a zneužívání státních zdrojů. Přitom všem je však soutěž reálná v tom smyslu, že moc je vykonávána prostřednictvím volených zástupců, přičemž vítězství opozice nelze jednoznačně vyloučit. K soutěživě autoritářským režimům se vrátíme i v následujících kapitolách.

2.2.2. Demokracie

Nepředpokládáme, že by se zkoumaná země nacházela ve stavu, který bývá označován jako „demokracie“. Nemůžeme ani s větší jistotou předpokládat, že se k tomuto stavu ubírá nebo ubírat vůbec může. I přesto, nebo spíše právě proto, je nutné představit základní definice, charakteristiky a znaky demokratických zřízení a nejčastěji zmiňované hypotetické předpoklady existence takového zřízení. K tomuto problému lze v zásadě přistoupit ze dvou směrů. Zaprvé můžeme mezi zkoumaná kritéria zahrnout širokou škálu oblastí, kam mimo samotné politické zřízení může patřit i stav ekonomiky, společnosti či velmi vágní pojem „demokratické kultury“. Podobným způsobem přistupuje k definici termínu „pluralismus“ například italský politolog Giovanni Sartori, když samotný koncept tohoto termínu rozděluje na tři roviny: kulturní, společenskou a politickou.²⁸ Tento přístup je v zásadě nutný pro objasnění příčin přítomnosti či nepřítomnosti demokracie a možností případné demokratické transformace. Pokud se na druhou stranu potřebujeme dobrat modelu použitelného pro analýzu reálných politických systémů, musíme kritéria v zásadě omezit na relativně úzkou oblast politiky.

Tímto způsobem přistoupil k problematice americký politolog Robert A. Dahl. Ten ponechal stranou celou řadu existujících definic či představ o demokracii. Mnohé z nich totiž byly pouhými ideály, které nebyly nikdy realizovatelné v praxi,²⁹ zatímco jiné odpovídaly pouze některým státům či některým historickým epochám se specifickými poměry. Dahl se tak pokusil o selektivní syntézu fungování demokratického procesu.³⁰ Jeho strukturalistický model omezený na instituce a politické aktéry lze přitom považovat za dostatečně univerzální,

---

²⁸ SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy, schéma pro analýzu*. Praha, 2005. s. 29-36.

²⁹ FIALA, Vlastimil. Typologie afrických nedemokratických režimů. In NĚMEC, Jan; ŠŮSTKOVÁ, Markéta (eds.). *III. Kongres českých politologů, Olomouc 8.-10. 9. 2006*. Praha, Olomouc, 2006. s. 76.

³⁰ COPPEDGE, Michael J. Polyarchy. In LIPSET, Seymour Martin (ed.). *The Encyclopedia of Democracy, Volume III.*, London 1995. s. 976.

aby ho jako analytický nástroj bylo možné aplikovat i v kulturně odlišných prostředích. Již v 50. letech Dahl předložil teorii polyarchické demokracie (*polyarchal democracy*). Tuto koncepci nadále rozpracovával. Polyarchii, která je modelem praktické podoby demokracie, definoval v roce 1989 jako systém, ve kterém jsou splněny následující podmínky:

1. Kontrola nad vládními politickými rozhodnutími je ústavně přenesena na volené zástupce.
2. Volení zástupci jsou vybíráni a nenásilně odvoláváni prostřednictvím relativně častých, spravedlivých a svobodných voleb, ve kterých je vyloučen jakýkoliv nátlak.
3. Prakticky všichni dospělí obyvatelé mají aktivní volební právo.
4. Většina dospělých má rovněž právo kandidovat ve volbách do těch úřadů, které jsou obsazovány volbou.
5. Občané mají účinně zajištěné právo na svobodu projevu, zejména v oblasti politiky, a to včetně kritiky veřejných činitelů, jednání vlády, dominantního politického, hospodářského a sociálního systému a oficiální ideologie.
6. Mají přístup k alternativním zdrojům informací, především k těm, které nepodléhají státnímu monopolu či jiné monopolní organizaci.
7. Mají účinně zajištěno právo zakládat a stávat se členy autonomních sdružení, včetně sdružení politických, jako jsou politické strany či zájmové skupiny, které se snaží ovlivnit vládnutí prostřednictvím účasti na volební soutěži či jiným pokojným způsobem.³¹

Jak je patrné, tento minimalistický model je použitelný pro zjištění, zda je zkoumaný systém demokratický z hlediska fungování politických institucí a dodržování nezbytných politických práv obyvatel. Na základě navržených kritérií by mělo být možné odlišit i hybridní režimy od skutečných demokracií (polyarchií). Mezi polyarchické režimy byly podle výzkumu v roce 1993 zařazeny i některé africké státy (Benin, Botswana, Gambie, Madagaskar, Malawi).³² Se svými relativně omezenými, ale jednoznačnými kritérii je možné považovat tento model za univerzální.

Zde ovšem leží zároveň i slabina Dahlova modelu, který sice umožňuje zjistit míru demokracie ve zkoumané zemi, nevysvětluje však, jak bylo již naznačeno, důvody její nepřítomnosti ani nutné podmínky pro její vznik. Lze tedy zjistit, že v žádné arabské

³¹ DAHL, Robert A. *Democracy and its critics*. New Haven, 1989. s. 233.

³² COPPEDGE, Michael; REINICKE, Wolfgang. Measuring polyarchy. *Studies in comparative international development*. Volume 25, Number 1, March 1990. s. 51-72.

muslimské zemi v oblasti Blízkého východu a Severní Afriky není přítomen demokratický systém, nedokážeme však vysvětlit, proč tomu tak je a jaké podmínky by musely být splněny, aby se zdejší režimy mohly úspěšně demokraticky transformovat.

Ohledně podmínek nutných pro demokracii totiž nepanuje zdaleka takový konsenzus, jako u ověření její samotné přítomnosti. Sám Dahl například jako jednu z hlavních podmínek demokracie uvádí tržní hospodářství, když tvrdí, že „Ekonomika převážně vlastněná a centrálně řízená státem se nakonec projeví jako neslučitelná s demokracií.“³³ Další teoretici, jako byl například Seymour M. Lipset, pak vypracovali extenzivní seznam kritérií. Do nich mimo míry urbanizace či HDP na hlavu patřila i vybavenost televizními přijímači či dostupnost lékařské péče.³⁴ Jinde se jako o podmínkách nutných k existenci demokracie hovořilo o dostatečném stupni ekonomického rozvoje či o politické kultuře oplývající tolerancí a důvěrou.³⁵

---

³³ DAHL, Robert A. *Demokracie v právním státě*. Praha, 1995. s. 74.

³⁴ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra; KUNC, Jiří. *O přechodech k demokracii*. Praha, 1994. s. 14.

³⁵ COPPEDGE, Michael J. Polyarchy. In LIPSET, Seymour Martin (ed.). *The Encyclopedia of Democracy, Volume III*. London, 1995. s. 977.

2.3. Přechody k demokracii. Předpoklady a etapy

V předchozích dvou oddílech byl učiněn pokus o vymezení mnohdy ne zcela správně používaných termínů, kterým se nebudeme moci při historické analýze vývoje v soudobém Alžírsku vyhnout. Definice termínů vymezující kvalitu režimu na ose od *totality* k *demokracii* vycházejí z přístupů orientovaných na oblast politiky a její aktéry (*actors oriented*). Problémem dosud zvažovaných přístupů je na druhou stranu ta skutečnost, že neberou v potaz dynamickou povahu zkoumaných režimů, tedy že je pojmají příliš staticky.

Dynamikou vnitropolitického vývoje se naproti tomu zabývají přístupy autorů, kteří bývají označováni jako *tranzitologové*. Hlavním předmětem jejich zájmu je tranzice, neboli přechod od nedemokratického k demokratickému režimu. Tato definice může sama o sobě zavdat příčinu k mylnému dojmu, že tento přístup sám o sobě předpokládá demokratizaci jako nutné vyústění sledovaného procesu. Není to ovšem pravda. Demokracie, či dokonce její konsolidovaná forma, jsou jen jednou z více možností vyústění celého procesu.³⁶

Jak již bylo zmíněno výše, tyto a další na politiku orientované přístupy nemohou pomoci vysvětlit vývoj v Alžírsku v celé jeho komplexnosti. V oblasti, která je v této práci považována za klíčovou, tedy v politice, je ovšem jejich přínos nesporný. Je třeba odmítnout kupříkladu námitky německé badatelky Isabelle Werenfels,³⁷ která tvrdí, že dělení aktérů účastnících se procesů politických změn na radikály (*hard-liners*) a umírněné (*soft-liners*), se kterým teoretické modely pracují, nepostihuje alžírskou realitu s jejím štěpením po liniích etnických, jazykových, klientelistických či nábožensko-sekulárních. Jenže dělení na radikály a umírněné nevyklučuje další vnitřní štěpení uvnitř vládnoucího režimu či opozice podle zmíněných linií. Tranzitologické dělení vyjadřuje „pouze“ přístup ke strategii v politických otázkách a může se navíc v průběhu času měnit.³⁸

Tranzitologie získala na významu s tzv. třetí vlnou demokratizace, která v Evropě začala zhroucením frankistického režimu ve Španělsku a s analogickými procesy v Řecku a

---

³⁶ O'DONELL, Guillermo; SCHMITTER, Philippe C. Tentative conclusions about uncertain democracies. In O'DONELL, Guillermo; SCHMITTER, Philippe C.; WHITEHEAD, Laurence (eds.). *Transitions from authoritarian rule: Prospects for democracy, vol. IV*. Baltimore, 1986. s. 13.

³⁷ WERENFELS, Isabelle. *Managing instability in Algeria, Elites and political change since 1995*. London, 2007. s. 14.

³⁸ Zástupci sekulárněji orientovaných hnutí byli například v roce 1995 jak mezi umírněnými signatáři Římské platformy, tak mezi stoupenci totálního vyhlazení islamistů. Stejně tak byli mezi umírněnými signatáři někteří islamisté.

Portugalsku. Zásadní studii, která se pokusila o periodizaci dynamických liberalizačních procesů a zároveň se zaměřovala čistě na politickou oblast, byla uveřejněna již v roce 1970 Dankwartem Rustowem.³⁹ Ten se ve svém přístupu skutečně omezil pouze na oblast politiky. Z toho důvodu i odmítl zvažovat četné strukturální podmínky, které měly činit demokracii možnou a kam mnozí autoři započítávali jak abstraktní pojem „demokratické kultury“, tak exaktně měřitelný ukazatel HDP na obyvatele. Rustow jako jedinou podmínku existence demokracie definoval „národní jednotu“, tedy absenci pochybností o příslušnosti k dané politické komunitě. Z dalších zásadních prací definujících základní tranzitologická paradigmatu pak musíme uvést čtyřdílný sborník editovaný G. O'Donellem, P. Schmitterem a L. Whiteheadem z roku 1986⁴⁰ a monografii Adama Przeworskeho z roku 1991.⁴¹

V rámci četných teoreticky i empiricky zaměřených prací bylo představeno několik základních typologických návrhů transformačních procesů. Například Alfred Stepan⁴² rozdělil typy demokratizace na ty více či méně implantované z vnějšku (vnitřní restaurace po dobytí z vnějšku, z vnějšku monitorovaná instalace) a na ty, k nimž došlo z interních důvodů (vnitřní přeformulování, organizovaná vzpoura vedená demokratickými stranami).

Jiná typologie pak dělila typy přechodů podle aktérů a jejich strategií. Aktéry se přitom mohou stát jak široké masy obyvatel, tak pouze elity. Strategie, které mohou být použity, pak variují mezi kompromisem a použitím síly:⁴³

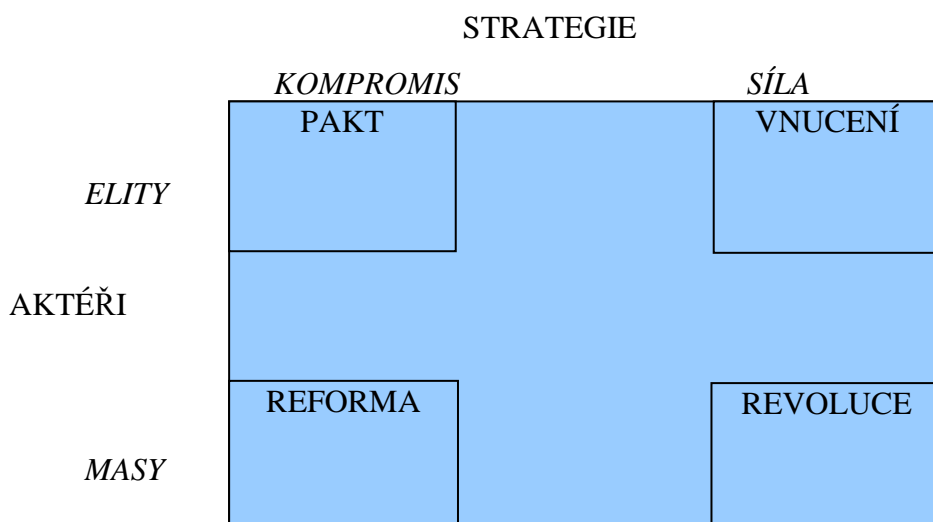
³⁹ RUSTOW, Dankwart. Transitions to democracy: Towards a dynamic model. *Comparative Politics*. 1970, 2. s. 337-363.

⁴⁰ O'DONELL, Guillermo; SCHMITTER, Philippe C.; WHITEHEAD, Laurence (eds.). *Transitions from authoritarian rule: Prospects for democracy*. Baltimore, 1986.

⁴¹ PRZEWORSKI, Adam. *Democracy and the market: Political and economic reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge, 1991.

⁴² STEPAN, Alfred. Paths toward redemocratisation: theoretical and comparative considerations. In O'DONELL, Guillermo.; SCHMITTER, Philippe C.; WHITEHEAD, Laurence (eds.). *Transitions from authoritarian rule: Prospects for democracy, Vol III*. Baltimore, 1986. s. 64-84.

⁴³ Podle KARL, Terry Lynn; SCHMITTER, Philippe C. Modes of transition in Latin America, Southern and Eastern Europe. *International Social Science Journal*. 1991, 129. Vyobrazeno v DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra; KUNC, Jiří. *O přechodech k demokracii*. Praha, 1994. s. 64.

Za nejstabilnější způsob přechodu k demokracii pak bývá považováno „sjednání“ mezi příslušníky starého režimu a opozicí (ať se jedná o masy či elity). Naopak za nejméně stabilní pak bývá považována cesta revoluční, která sice vede ke spolehlivému odstranění příslušníků i struktur starého režimu, většinou však nevede k demokracii. Právě pro případ přechodu od nedemokratického režimu k demokratickému byla vypracována následující modelová chronologie:⁴⁴

1. Liberalizace

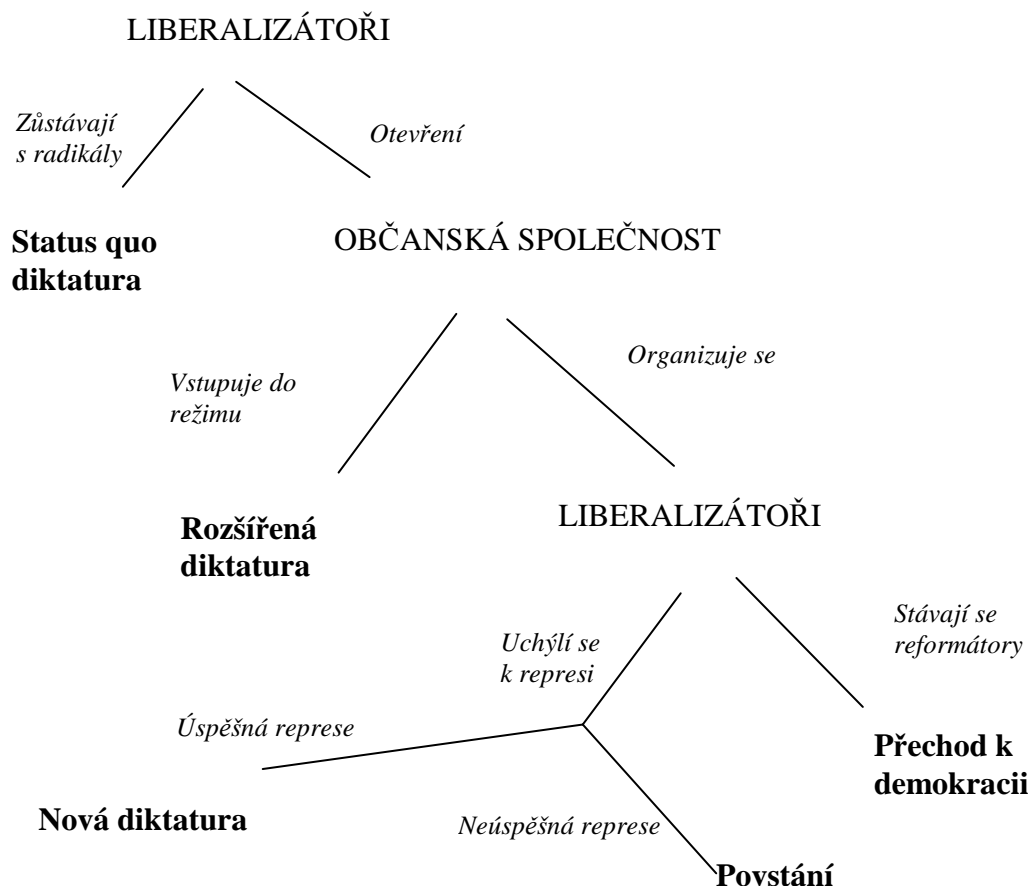
Tato fáze začíná vždy rozpadem vnitřní jednoty nedemokratického režimu, když jedna z frakcí režimu zkouší hledat podporu i mimo dosavadní vládnoucí skupinu. Bezprostředními důvody pro toto jednání může být krize (vojenská porážka, ekonomická krize), ale i samotný frakční boj o moc. Otevření režimu bývá velmi opatrné a pokud možno kontrolované. Jeho cílem samozřejmě většinou není zavedení demokracie či dobrovolný konec nedemokratické vlády. Tempo a intenzita změn je určována mimo jiné tím, pod jak velkým tlakem režim změny provádí. Během liberalizace se může prohloubit štěpení uvnitř režimu mezi radikály (*hard-liners*) a umírněnými (*soft-liners*). Podobné štěpení se přitom zpravidla objevuje i na straně opozice. Umírnění hráči na obou stranách přirozeně tíhnou ke kompromisní spolupráci. Pokračující liberalizace, jež zvyšuje manévrovací prostor pro

⁴⁴ O'DONELL, Guillermo; SCHMITTER, Philippe C. Tentative conclusions about uncertain democracies. In O'DONELL, Guillermo.; SCHMITTER, Philippe C.; WHITEHEAD, Laurence (eds.). *Transitions from authoritarian rule: Prospects for democracy, vol. IV*. Baltimore, 1986. s. 7-11.

opozici, může na druhou stranu připadat nebezpečná radikálům uvnitř režimu. Pokud je předpokládaná cena za liberalizaci pro radikály příliš vysoká, může jimi organizovaný puč vést k návratu zpět (*status quo ante*), nebo dokonce k ještě tvrdší formě nedemokratického režimu. Důležitým hlediskem je vliv radikálů v ozbrojených složkách.

2. Demokratizace

Spolupráce umírněných z řad režimu i opozice a vyřazení radikálů může vést, pokud je tento proces oboustranně výhodný, k přechodu k demokracii. To předpokládá jistou institucionalizaci ústupků z fáze liberalizace. Vyústěním této situace však může v závislosti na poměru sil být ovšem i jiná podoba režimu. Tou může být již zmiňovaná poručnická demokracie, soutěživě autoritářský režim, fasádní demokracie atd. V latinskoamerickém prostoru se hovoří o omezené demokracii (*democradura*) a o liberalizované autokracii (*dictablanda*). Tuto chronologii, včetně možnosti zvratu směrem ke *statu quo ante* či jiným formám diktatury zpracoval Adam Przeworski:⁴⁵

45 PRZEWORSKI, Adam. *Democracy and the market: Political and economic reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge, 1991. s. 62.

Samozřejmě, že možností vyústění je celá řada, a proto tento a podobné modely, stejně jako typologie přechodů k demokracii lze použít hlavně jako návod k analýze politických změn v dané zemi. Při konkrétní případové studii je pak samozřejmě potřeba zvažovat dlouhodobé strukturální faktory, které do hry vstupují.

V tomto smyslu kritizovali výše uvedené modely někteří autoři, kterým připadaly jako příliš zjednodušující a opomíjející například vliv ekonomické a sociální situace v jednotlivých zemích. Autoři Stephan Haggard a Robert R. Kaufman v roce 1997 představili rozšíření výše uvedených přístupů o zohlednění faktoru ekonomické krize.⁴⁶ Uvedli, že řada autoritářských režimů se zhroutila, či byla nucena k liberalizaci politického života v důsledku ekonomických krizí. Upřesňují nicméně, že řada režimů byla donucena ke změnám i v dobách relativní prosperity a naopak, některé autoritářské režimy ekonomické krize bez potíží překonaly. Na druhou stranu lze zobecnit poznatek, že autoritářské režimy v případě ekonomické krize výrazně ztrácejí legitimitu a pozici pro případné jednání s opozičními silami. Stejně tak jsou režimy v období krize náchylné k vnitřnímu štěpení, v souladu s výše uvedenými schématy, na radikály a umírněné. V době ekonomické krize se navíc zvyšuje tlak na autoritářský režim. Ten může přijít buď ze strany střední třídy a soukromého podnikatelského sektoru, či ze strany mas, které se mohou uchýlit k pouličním demonstracím a nepokojům.

Haggard a Kaufman se dále zabývají přístupem režimů ve fázi liberalizace k ekonomické politice. Docházejí k závěru, že nové nekonsolidované demokracie či režimy ve fázi liberalizace si potřebují v první řadě zajistit podporu obyvatel. Jen zřídka (jako například ve střední Evropě v 90. letech) tak přistoupí k výrazným strukturálním ekonomickým reformám. Mnohem spíše tíhnou k přechodnému zajištění prosperity obyvatel prostřednictvím zvýšených státních výdajů. Strukturální problémy, které v některých případech mohly vést ke zmíněným ekonomickým krizím, tak nebývají řešeny. Autoři následně docházejí k závěru, že režimy ve stadiu liberalizace či nové demokracie jsou případnými ekonomickými krizemi ohroženy ještě více než režimy autoritářské.

V této kapitole byly představeny některé z teoretických přístupů ke studiu politických režimů a jejich změn se zvláštním důrazem na procesy přechodu k demokracii. Tyto přístupy používané primárně v oblasti politických věd mohou být v každém případě nápomocné i při historické analýze politických dějin Alžírsku. Mohou mimo jiné pomoci

---

⁴⁶ HAGGARD, Stephan; KAUFMAN, Robert R. The political economy of democratic transitions. *Comparative Politics*. Vol. 29, No. 3. 1997.

definovat prioritní oblasti zájmu této analýzy. Je ovšem nutné se blíže seznámit s problematikou politických změn v kontextu arabských a muslimských zemí Blízkého východu a Severní Afriky.

2.4. Arabsko-islámský (Alžírský) otazník

2.4.1. Arabské a islámské země a demokracie

Region Blízkého východu a Severní Afriky nás ohledně teoretických přístupů staví před řadu otázek. V první řadě se může zdát scestné přistupovat vůbec k dění v tomto regionu prizmatem studia přechodů k demokracii, neboť s problematickými výjimkami Turecka či Izraele nenajdeme v celé jižní mediteránní oblasti ani jednu funkční demokracii. Na druhou stranu lze namítnout, že v celé řadě zemí došlo jednoznačně k situacím, které jsme v předchozí kapitole definovali jako fázi liberalizace. Režimy samy hovoří o demokratizaci či liberalizaci (otevírání) a stejného typu reforem se dovolává i celá řada opozičních skupin, včetně nábožensky orientovaných. To, že tyto procesy končí *de facto* pouhou obdobou situace, kterou začaly, nemusí znamenat nemožnost vyústění ve funkční demokracii či nemožnost aplikace tranzitologických přístupů.

V předkládané práci se mimo jiné budeme snažit zjistit, z jakého důvodu k liberalizaci v Alžírsku vůbec došlo a z jakých důvodů a jakým způsobem vyústila právě do toho stavu, ve kterém se země nacházela na konci 90. let. Jak již vyplynulo z předchozích částí této kapitoly, v popředí našeho zájmu budou stát politické procesy. Budeme se ovšem zabývat i faktory, které alžírskou politiku ovlivňují, především vývoj ekonomický a sociální.

Je tedy užitečné shrnout pohledy některých autorů na politický vývoj v oblasti a jeho možnosti. V první řadě je nutné vyloučit z úvahy pohledy autorů, kteří vývoj v oblasti vysvětlují kulturalistickým pohledem, čímž v podstatě předjímají z našeho pohledu ne zcela jasný závěr analýzy. Jako přirozeně nepřátelské demokracii označil muslimské prostředí například Samuel Huntington ve své kontroverzní publikaci o střetu civilizací.⁴⁷ Jako dominantní perspektivu dalšího vývoje pak spatřuje boj „západních“ a „islámských“ koncepcí.

Odklon od autoritářské reality ve sledované oblasti pak *a priori* nevylučuje jeden z průkopníků tranzitologie, Philippe C. Schmitter. Zabývá se naopak hledáním objektivních

---

⁴⁷ Huntington, který ve svých dřívějších pracích stanovoval spíše institucionální než sociální a ekonomické podmínky demokracie pak vysvětlil nemožnost demokracie v „islámské civilizaci“ jako kulturní danost. HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha, 2001. s. 120-136.

důvodů neúspěchu neautoritářské alternativy v arabských islámských zemích.⁴⁸ V první řadě Schmitter tvrdí, že je možné základní tranzitologické pohledy aplikovat i v islámských zemích, protože situace jsou analogické těm, které byly studovány jinde. Je ovšem potřeba do analýzy zahrnout kulturní a další specifika. Dále se pak zabývá hledáním důvodu, proč ve všech případech reformy skončily již ve fázi liberalizace s tím, že celý proces vede často spíše ke konsolidaci starého autoritářského režimu.

Schmitter srovnává situaci v tomto regionu se situací v Latinské Americe a ve Východní Evropě. Zjišťuje, že mnohé ukazatele, které bývají považovány za podmínku úspěšné liberalizace (HDP na hlavu, počet studentů atd.), nejsou v arabských státech o mnoho horší než v porovnávaných regionech. Kde se ovšem výsledky liší, je úroveň decentralizace zdrojů nezemědělské výroby a úroveň decentralizace moci.⁴⁹ Oba ukazatele pak podle autora poukazují na asi hlavní důvod neúspěšných liberalizačních procesů. Je jím totiž kvalita stávajících autoritářských či tradičních (Maroko, Jordánsko) režimů. Ty jsou natolik dobře konsolidované, že jsou schopny odolat i nebývale silným otřesům, jako jsou ekonomické krize či vojenské porážky. Jejich stabilitu pak samozřejmě vysvětluje i relativní slabost opozice. Ta sama se dá vysvětlit jednak islámskou kulturou, autor se ovšem kloní k racionálnějšímu vysvětlení rentiérskou povahou režimů a vysokou úrovní klientelismu, které zrod „občanské společnosti“ paralyzují. V neposlední řadě připomíná Schmitter ještě absenci mezinárodního tlaku, který je dán tím, že Západ vidí v autoritářských režimech záruku stability v boji proti mezinárodnímu terorismu.

Politolog a dlouholetý rektor Americké univerzity v Bejrútu John Waterbury se ve sborníku Ghassana Salamého z roku 1994⁵⁰ pokusil stanovit základní překážky, které v arabských zemích brání vzniku demokratických režimů. Jako nejdůležitější přitom uvedl absenci střední třídy, která by se snažila prosadit větší podíl na moci prostřednictvím demokratických reforem. Na místo toho spíše tíhne k vytváření aliancí se stávajícími režimy za účelem podílu na moci a distribuci bohatství, aniž by však chtěla režim zásadním způsobem reformovat. Tento jev je mimo jiné zřejmě způsoben „rentiérskou povahou“

---

⁴⁸ Ve svém článku se Schmitter zabývá primárně použitelností tranzitologických přístupů při analýze politického vývoje v islámských zemích. SCHMITTER, Philippe C. Se déplaçant au Moyen-Orient et en Afrique du Nord, „transitologues“ et „consolidologues“ sont-ils toujours assurés de voyager en toute sécurité?. *Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1999. s. 9-35.

⁴⁹ SCHMITTER, Philippe C. Se déplaçant au Moyen-Orient et en Afrique du Nord, „transitologues“ et „consolidologues“ sont-ils toujours assurés de voyager en toute sécurité?. In *Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1999. s. 25.

⁵⁰ WATERBURY, John. Democracy without democrats?: The potential for political liberalisation in the Middle East. In SALAMÉ, Ghassan (ed.). *Democracy without democrats?: The renewal of politics in the Muslim world*. London, 1994. s. 23-61.

režimů, které disponují značnými příjmy z těžby nerostných surovin, zejména ropy. Státy tak nemají potřebu získat prostředky zdaňováním obyvatel, kterým se tím pádem nemusí zodpovídat z toho, jak se státními financemi zacházejí.

Tuto úvahu rozvíjí i badatelka Terry Lynn Karl ve své práci *Paradox bohatství*.⁵¹ Ta nespojuje rentiérský charakter ropných států výhradně s otázkou demokratizace, ale s chováním režimů obecně. Relativně snadný přístup k bohatství vede ropné státy jednak k neproduktivním výdajům, jednak k vytváření politických struktur, které brání flexibilitě v rozhodování a jakýmkoliv zásadnějším změnám. Zájmové skupiny napojené na stát a jeho rentu (byrokracie, armáda, státní podniky) by změnou uspořádání riskovaly relativně velké ztráty a navíc pro ně neexistuje alternativa např. v podobě uplatnění v soukromém sektoru.

John Waterbury dále ve svém textu jako překážky demokracie na Blízkém východě uvádí silnou roli armády, tradiční respekt k vůdcům a silnou islamistickou opozici. Role armády je údajně dána silnou legitimitou, kterou získala v četných válkách či národně osvobozeneckých bojích. Role armády tak bývá málokdy zpochybňována. Ta se tak stává nedotknutelným a účinným represivním nástrojem autoritářského režimu.

Ozbrojené síly jsou považovány za důležitý faktor i řadou dalších autorů, kteří se zabývají přechody od autoritářských režimů. Haggard a Kaufman například argumentují, že v autoritářských režimech mají ozbrojené síly klíčové postavení, které v rámci systémových změn nehodlají ztratit. Na rozdíl od jiných aktérů (např. byrokracie) tak odolávají změnám a stávají se brzdou transformačního procesu.⁵² I v případě úspěšného přechodu k demokracii se armáda může stát velmi silným hráčem ovlivňujícím politický život země. Badatelé se shodují v otázce motivů jednání ozbrojených sil. Tím je v první řadě ochrana jejich korporátního zájmu.⁵³ Například Huntington došel k závěru, že ozbrojené síly požívající výsadního postavení v autoritářských režimech reagují na přechod k demokracii snahou o obranu svých zájmů typickými způsoby, které shrnul do pěti oblastí: 1. Armáda se snaží, aby i nový režim zakotvil její postavení v ústavě či jiném zákoně. 2. Snaží se ještě před přechodem k demokracii přijmout nezvratná legislativní opatření na svou obranu. 3. Usiluje o vznik nových institucí, kde bude mít dominantní postavení. 4. Vojenští velitelé obsazují důležité vládní či byrokratické posty. 5. Armáda usiluje o autonomii v oblasti personální a finanční.⁵⁴

⁵¹ KARL, Terry Lynn. *The Paradox of Plenty: Oil Booms and Petro-States*. London, 1997.

⁵² HAGGARD, Stephan; KAUFMAN, Robert R. The political economy of democratic transitions. *Comparative Politics*. Vol. 29, No. 3. 1997. s. 271.

⁵³ NORDLINGER, Eric A. *Soldiers in politics: Military coups and governments*. New Jersey, 1977. s. 78.

⁵⁴ HUNTINGTON, Samuel P. *Třetí vlna: Demokratizace na sklonku dvacátého století*. Praha, 2008. s. 231-233.

Klíčový význam obrany korporátního zájmu ozbrojených sil pro přežití jakéhokoliv režimu potvrzuje i studie tureckých a italských autorů z roku 2008.⁵⁵ Ozbrojené síly podle nich zasáhnou proti jakémukoliv režimu, je-li ohrožen jejich korporátní zájem. Tím se rozumí především autonomie v otázkách finančních, personálních a rozhodovacích. Je menší šance, že armáda zasáhne proti autoritářskému režimu, který ji potřebuje jako represivní nástroj k udržení moci a na oplátku respektuje její zájmy a dělí se s ní o národní bohatství. Větší je naproti tomu pravděpodobnost zásahu armády v případě transformace k demokratickému režimu. Vláda totiž nemůže respektovat silné postavení armády a dříve či později je nucena sáhnout k reformě ozbrojených sil, která se ovšem nutně dotýká jejich zájmů. Teprve v situaci konsolidované demokracie, kdy ozbrojené síly byly úspěšně zreformovány a podřízeny civilní moci, nebezpečí zásahu armády klesá. Všimněme si, že podle výše uvedeného není problémem apriorní nechuť ozbrojených sil k demokratickým reformám. Hlavním motivem jejich jednání je v první řadě ochrana korporátního zájmu.

Vraťme se k Waterburymu a jím uvedenému problému respektu k vůdcům, resp. problému silného patriarchátu. Ten nechce autor přeceňovat. Zároveň však nevyklučuje, že může hrát roli při vytváření specifické politické kultury na Blízkém východě. Další zásadní překážkou úspěchu demokratizačních procesů mohou být islamistické politické strany. Ty se mohou snadno stát velmi silnou opoziční politickou silou, která ovšem neusiluje o demokratizaci režimu, ale o převzetí vlády. Tuto úvahu rozvíjí politolog Stathis N. Kalyvas.⁵⁶ Ten nevidí problém v samotném nedemokratickém diskursu islamistických stran, ale ve skutečnosti, že tyto strany jsou příliš silné a ohrožují postavení příslušníků dosavadního režimu. Ti přitom na demokratická pravidla přistupují s tím, že budou moc sdílet, a nehodlají se jí zcela vzdát. Síla islamistických stran může tento plán liberalizátorů z řad příslušníků režimu zásadně narušit.

Francouzský badatel Michel Camau se rovněž snaží nalézt vysvětlení zdánlivé neotřesitelnosti arabských autoritářských režimů.⁵⁷ Mimo jiné polemizuje s premisou, že tržní hospodářství a následný vznik autonomní střední třídy usnadní vznik demokracie.⁵⁸ Camau tento předpoklad sice nevyvrací, nicméně na příkladu Tuniska ukazuje, že autoritářský režim

---

⁵⁵ ACEMOGLU, Daron; TICCHI, Davide; VINDIGNI, Andrea. A theory of military dictatorships. *National Bureau of Economic Research Working Paper*. No. 13915, April 2008.

⁵⁶ KALYVAS, Stathis N. Commitment problem in emerging democracies, the case of religious parties. *Comparative politics*. July 2000.

⁵⁷ CAMAU, Michel; GEISSER, Vincent. *Le syndrome autoritaire: Politique en Tunisie de Bourguiba à Ben Ali*. Paris, 2003. s. 17-111.

⁵⁸ Podle LIPSET, Seymour Martin. Some social conditions for democracy. *American political science review*. 1., mars 1959. s. 69-105.

si může i přes liberální ekonomické reformy, které někdy tvoří doprovod „demokratizačních“ reforem, dokázat udržet svou rentiérskou povahu, a tím pádem podlomit autonomii nově vznikající autonomní vrstvy.⁵⁹ Nově posílený „státní kapitalismus“ tak sice podle Michela Camau může vést ke vzniku střední třídy, ta však zůstává skrze „sítě“ úzce spjata s vládnoucím režimem.

Ve své práci se Camau snaží nalézt specifika arabského autoritářství. Dochází ke zjištění, že mnoho jevů bránících demokracii je typických pouze pro některé arabské země, jiné lze zase nalézt i mimo arabský svět. Vysvětlení tak nevidí ani v patriarchálním uspořádání společnosti ani v charismatické personální moci vůdců. Jisté vysvětlení by ovšem mohl nabízet pohled arabisty Michela C. Hudsona, který stabilitu režimů vysvětluje neustálým strachem vládnoucích elit z vlastní populace a z potenciálního nahrazení vlastní vlády podobnou diktaturou.⁶⁰

Michel Camau se rovněž zabývá rolí islámu, potažmo islamismu. V první řadě uvádí, že nelze arabsko-islámský prostor a jeho dominantní náboženství spojit automaticky s určitým typem zřízení, kupříkladu s autoritářstvím. Problém, který představuje převládající náboženství, spočívá v tom, že islám je nezastupitelným zdrojem legitimacy a jak vládnoucí režim, tak opozice se ho snaží „zmocnit“ ve svůj prospěch. Protože abstraktní představy o uspořádání společnosti v souladu s islámem se v praxi nedaří nikdy naplnit, kritický arzenál islamistické opozice je nevyčerpatelný i přes snahu režimu zmocnit se islámské legitimacy a symboliky.⁶¹

Podobně nehodlá spojovat islámské prostředí s autoritářstvím Frédéric Volpi.⁶² Negativní roli islamistických hnutí v Alžírsku spatřuje Volpi v tom, že v době mezi lety 1989 a 1991 odmítly demokracii jako možné uspořádání, čímž usnadnily protireformátorům zdůvodnění uchopení moci a následné represe. Nastalé ozbrojené povstání navíc poskytlo režimu důležitý zdroj legitimacy. Jako jeden z důvodů tohoto vývoje vidí Volpi nízkou úroveň politické kultury, která je ovšem vlastní jak režimu, tak opozici. Z tohoto důvodu je skeptický i k tranzitologickým přístupům, které údajně předpokládají racionální a strategické chování aktérů.

⁵⁹ Podobnou tezi rozvíjel ve své výše citované úvaze i Philippe C. Schmitter. Mechanismu, jak ekonomické reformy nemusí snížit potenciál státu alokovat a redistribuovat zdroje svým spojencům, se věnuje i sborník HEYDEMANN, Steven (ed.). *Networks of privilege in the Middle East*. New York, 2004.

⁶⁰ Citováno v CAMAU, Michel; GEISSER, Vincent. *Le syndrome autoritaire: Politique en Tunisie de Bourguiba à Ben Ali*. Paris, 2003. s. 96.

⁶¹ CAMAU, Michel; GEISSER, Vincent. *Le syndrome autoritaire: Politique en Tunisie de Bourguiba à Ben Ali*. Paris, 2003. s. 76.

⁶² VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003.

2.4.2. Islám a politika – terminologická poznámka

V závěru kapitoly se stručně zastavíme u termínů spojených s problematikou politického islámu, v jejichž užívání neexistuje shoda nebo je provází nejasnost. Problém představuje již samotné pojmenování aktivistů či politiků, jejichž program je nábožensky (islámsky) orientovaný. Velmi často je používáno pro tyto politické aktivisty označení „islamisté“. Termín „fundamentalista“ je naproti tomu spíše používán pro příslušníky širšího proudu, kteří usilují o větší míru dodržování pravidel daných islámským právem (*šaría*), kteří však nevyvíjejí v první řadě politickou činnost. Takto pojmy islamista a fundamentalista chápe například francouzský orientalista François Burgat.⁶³ Luboš Kropáček uvádí, že výše navržené používání pojmu islamista přejímají i západní věda a tisk.⁶⁴ Podobně užívá termín „islamismus“ jako politizující tendenci islámského fundamentalismu např. Zdeněk Miller.⁶⁵ Výraz islamisté je užíván i v arabštině (islámíjún).⁶⁶ Problémem je, že hranice mezi fundamentalismem a islamismem je velmi nepevná. Někteří orientalisté, jako například Miloš Mendel, mimo jiné i proto odmítají oba termíny oddělovat a považují je za jiné označení téhož.⁶⁷ Situaci komplikuje skutečnost, že řada osob i hnutí přechází mezi oběma proudy. V rámci práce jsou nicméně oba termíny většinou používány oba výrazy podle výše uvedeného klíče, rozlišování však nelze považovat za jednoznačné a spíše vyjadřuje převládající tendenci v daném hnutí či vystupování daného jednotlivce.

V textu se setkáme i s výrazem *džihád*, který bývá mnohdy interpretován velmi zjednodušeně. Na jednu stranu je třeba vyloučit zavádějící překlad „svatá válka“, který nevystihuje možnou škálu interpretací pojmu, na které se neshodují ani muslimští učenci.⁶⁸ Interpretace sahají od „bezchybného a vroucného plnění náboženských povinností“ až k „obranné či útočné válce proti jinověrcům“.⁶⁹ Na druhou stranu je nesporné, že pojem

⁶³ BURGAT, François. *L'islamisme au Magreb. La voix du Sud*. Paris, 1988. s. 28–33: „Islamismem rozumíme politickou aktivitu, jež je zdůvodňována prosazováním zájmů islámu a jeho příznivců. Aktivista islamismu je islamista. Fundamentalistou se na druhou stranu rozumí aktivista reislamizace, který nevyvíjí, tak jako islamista vysloveně politickou činnost.“ (překlad autora).

⁶⁴ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. Praha, 2003. s. 258.

⁶⁵ KŘIKAVOVÁ, Adéla; MENDEL, Miloš; MÜLLER, Zdeněk; DUDÁK, Vladislav. *Islám: Ideál a skutečnost*. Praha, 2002. s. 65

⁶⁶ AL-RASI, George. *Al-islám al-džazá'írí: Min al-'amír 'Abd al-Qádir ilá 'umará' al-džamá'át*. Bejrút, 1997; podobně AYACHI, H'mida. *Al-islámíjún al-džazá'íríjún bajna s-sulta wa r-rassás*. Alger, 1992.

⁶⁷ MENDEL, Miloš. *S puškou a koránem*. Praha, 2008. s. 49.

⁶⁸ BONNEY, Richard. *Jihad from Qur'án to bin Laden*. London, 2004. s. 15.

⁶⁹ MENDEL, Miloš. *S puškou a koránem*. Praha, 2008. s. 102.

džihád začal být velmi často používán islamistickými i fundamentalistickými aktivisty, a to ve stále radikálnější podobě. Poslední dvě desetiletí navíc byla svědkem nárůstu hnutí, pro které se *džihád* ve významu ozbrojeného boje proti nevěřícím stal dominantním prvkem jejich ideologie. Miloš Mendel se přiklání k interpretaci Oliviera Roye, který tato hnutí označuje jako neofundamentalistická.⁷⁰ Ve sdělovacích prostředcích i odborných textech se pro radikální hnutí, jejichž ideologie je zaměřena na ozbrojený boj proti nevěřícím, hojně používá označení „*džihádisté*“. Mimo jiné i ve spojení s těmito skupinami se nezděravě používá termín „*salafisté*“, který odkazuje na muslimské reformistické hnutí 19. století. To usilovalo o očistu islámu a návrat ke zdrojům a k upřímné důvěře v korán a tradice.⁷¹ Termín „*salafisté*“ je někdy velmi vágně používán i pro současná radikální islamistická hnutí. Ta se někdy sama označují jako „*salafistická*“, což je i příklad alžírské Salafistické skupiny pro kázání a boj (al-džáma as-saláfia li-dawa wa l-qitál, Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat, GSPC), která se odštěpila od GIA v roce 1998. Zásadní odlišnost od původního reformistického hnutí je přitom zřejmá.

Posledním termínem, u kterého je třeba se krátce pozastavit, je „islámský stát“, který je často používán bez dalšího vysvětlení. Ustavení „islámského státu“ přitom bývá označováno jako cíl velké části islamistických hnutí. Není možné v rámci této práce podrobně rozebrat význam tohoto termínu. Spokojme se s konstatováním, že požadavek na ustavení islámského státu je svým způsobem přirozený vzhledem k faktu, že takřka od počátku existence muslimské pospolitosti (*ummy*) byly stát a náboženství úzce propojeny. Úkolem muslimských vládců nemá být v ideálním případě jen zajištění chodu státu, ale i řízení společenských záležitostí *ummy* v souladu s boží zvěstí.⁷² Ani národní arabské státy ve 20. století se tak islámu otevřeně nezřekly.⁷³ Odklon režimů i velké části společnosti od dodržování islámských norem definovaných *šaríou* vedl fundamentalisty k požadavkům reislamizace společnosti, která však mohla být prosazována i nepolitickými metodami. Jiným přístupem byl požadavek prosazení reislamizace prostřednictvím změny režimu a ustavením „islámského státu“. Tento koncept se v praxi prosadil v Íránu po svržení monarchie. Došlo

⁷⁰ MENDEL, Miloš. *S puškou a koránem*. Praha, 2008. s. 52. K problematice blíže rovněž KEPEL, Gilles. *Válka v srdci islámu*. Praha, 2006. s. 74-104, jako typický příklad přitom uvádí alžírskou GIA. K džihádistickým hnutím srov. též GERGES, Fawaz A. *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*. New York, 2005.

⁷¹ MENDEL, Miloš. *S puškou a koránem*. Praha, 2008. s. 161.

⁷² MENDEL, Miloš. *Islámská výzva*. Brno, 1994. s. 71. K islámské koncepci státu srov. rovněž KŘIKAVOVÁ, Adéla; MENDEL, Miloš; MÜLLER, Zdeněk; DUDÁK, Vladislav. *Islám: Ideál a skutečnost*. Praha, 2002. s. 50 či GARDET, Louis. *Les hommes de l'Islam: Approche des mentalités*. Paris, 1977. s. 70-89.

⁷³ KŘIKAVOVÁ, Adéla; MENDEL, Miloš; MÜLLER, Zdeněk; DUDÁK, Vladislav. *Islám: Ideál a skutečnost*. Praha, 2002. s. 56.

zde k praktické implementaci Chomejního doktríny *welájat-e faqíh* (vláda islámských učenců), která předpokládá přímý dohled nad vládou ze strany islámských učenců. Ti dbají, aby vláda byla vykonávána v souladu s náboženskými normami, přičemž samotná světská vláda do jisté míry přebírá západní republikánský model. Představu islámského státu rozpracoval i Pákistánec Abú al-Alá al-Maudúdí. Podle něj je základní charakteristikou takového státu suverenita Boha a jeho zákona. Veškerá legislativa a výkon vlády musí být v souladu s božím zákonem (*šaríou*). Tento požadavek vede, podobně jako u Chomejního *welájat-e faqíh*, k výrazné roli islámských učenců. Vnitřní uspořádání islámského státu pak podle Maudúdího může, či by spíše mělo být, demokratické.⁷⁴ Většina islamistických hnutí, což je i příklad alžírské FIS, však podrobné plány podoby islámského státu nevypracovala. Ponechávala tak značný prostor fantazii svých příznivců i odpůrců. Konkrétně FIS podávala ohledně svých plánů značně proměnlivé informace jak co se týče míry a způsobu uplatňování *šaríy*, tak tolerance k neislamistickým politickým směrům.

---

⁷⁴ ESPOSITO, John L.; DONOHUE, John J. *Islam in transition: Muslim perspectives*. Oxford, 2007. s. 263-267.

2.5. Závěr

V této kapitole jsme představili základní termíny z oblasti politických věd i některé termíny, které se týkají soudobých politických dějin muslimských zemí Blízkého východu a Afriky. Rovněž byly představeny některé teoretické přístupy ke studiu změn politických systémů. V neposlední řadě jsme stručně zhodnotili možnost použití těchto přístupů ve zmíněném regionu a seznámili jsme se s některými specifickými faktory, které pravděpodobně ovlivňují vývoj v této oblasti a kterým je třeba věnovat zvýšenou pozornost.

V rámci historické analýzy transformačního procesu v Alžírsku se budeme primárně věnovat politickým procesům a aktérům. Role armády či islamistických stran, které řada badatelů považuje za klíčové, tak rozhodně nebude opomenuta. Přihlédnuto bude ke zmíněným teoriím, které předpokládají, že určujícím motivem jednání armády je ochrana jejího korporátního zájmu.

Pozornost zaměříme i na oblast ekonomické situace země a hospodářských reforem. Relevantní přitom může být teoretický předpoklad Haggarda a Kaufmana tvrdící, že režimy ve fázi liberalizace si potřebují v první řadě zajistit podporu obyvatel. Jen zřídka tak přistupují k výrazným strukturálním ekonomickým reformám.

Obecné teoretické přístupy ke studiu změn politických režimů pak nebudou aplikovány jako dominantní analytický nástroj, některé jejich postuláty však budou při zkoumání politických změn v Alžírsku využity. Týká se to zejména dynamických modelů zaměřených na chování politických aktérů a mas v situacích přechodů od autoritářského režimu k jiným formám uspořádání.

Za pozornost nepochybně stojí model vypracovaný O'Donellem a Schmitterem, který předpokládá možný přechod od diktatury k liberalizaci, která může eventuálně vyústit v demokracii. Klíčové je v tomto ohledu štěpení mezi radikály (*hard-liners*) a umírněnými (*soft-liners*) uvnitř i vně režimu.⁷⁵ Důležitý je i model vypracovaný Adamem Przeworskim,⁷⁶ který definuje liberalizaci jako stav vynucený jednak vnějším tlakem na režim, jednak štěpením uvnitř režimu. Během liberalizace nadále fungují mechanismy autoritářského

---

⁷⁵ O'DONELL, Guillermo; SCHMITTER, Philippe C. Tentative conclusions about uncertain democracies. In O'DONELL, Guillermo.; SCHMITTER, Philippe C.; WHITEHEAD, Laurence (eds.). *Transitions from authoritarian rule: Prospects for democracy*, vol. IV. Baltimore, 1986. s. 7-11.

⁷⁶ PRZEWORSKI, Adam. *Democracy and the market: political and economic reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge, 1991. s. 62.

režimu, nejsou však plně využívány. Liberalizace může vyústit v demokracii, či se kdykoliv může zvrátit zpět k autoritářství, byť v pozmeněné (mírnější či naopak striktnější) podobě.

3. VÝVOJ ALŽÍRSKA PŘED ROKEM 1988

3.1. Úvod

Následující kapitola je především informativní a má poskytnout základní přehled dějin Alžírsku před a po získání nezávislosti pro lepší pochopení následujícího období, jehož zkoumání je hlavním cílem předkládané práce. Její nejdůležitější částí je pojednání o období po získání nezávislosti (kapitola 3.3.), které mělo na vývoj situace v období konce 80. a 90. let zásadní vliv.

Předmětem zájmu tak bude společenská a ekonomická situace v nezávislém Alžírsku a jeho politický vývoj. Ten byl charakteristický dlouhou vládou prezidenta Huarí Búmediena, během které došlo k definitivní konsolidaci režimu jedné strany FLN a postupné eliminaci politické opozice. Búmedienuv režim byl sekulárně orientovaný, přičemž dominantní složkou jeho ideologie se stal socialismus se snahou o transformování konzervativní agrární společnosti. Došlo k vytvoření centrálně plánované ekonomiky, která se stala výrazně závislou na příjmech z ropy a zemního plynu.

Důležitý je zejména vývoj v 80. letech, kdy se za vlády prezidenta Bendžedída začaly projevovat strukturální problémy alžírského režimu i celé společnosti. Pokles cen ropy a zemního plynu na světových trzích odhalil závislost alžírské ekonomiky na příjmech z prodeje těchto komodit. Na pozadí dramatického nárůstu populace i její urbanizace došlo ke zhoršování ekonomické situace a životních podmínek obyvatel. Ve stejné době začala být zpochybňována legitimita režimu pramenící v dřívější době z národně osvobozenického boje proti Francouzům a později z jeho schopnosti zajistit relativní ekonomickou prosperitu. Režim tak čelil stále silnějšímu tlaku ze strany opozice, jež vznášela požadavky definované v souladu s islámem a požadavky lidskoprávní, demokratické či etnicko kulturní (v případě kabylských Berberů).

Výše nastíněný vývoj tak bude podroben zkoumání za účelem lepšího pochopení situace, ve které se ocitl režim na konci 80. let. Cílem kapitoly bude i objasnění okolností za kterých se část špiček režimu rozhodla řešit nesnadnou situaci prostřednictvím politické liberalizace.

3.2. Alžírsko před získáním nezávislosti

3.2.1. Dějiny před začátkem 20. století

Výklad dějin Alžírsko je nutné zahájit v období francouzské koloniální nadvlády. Tato doba totiž měla důležitý vliv na formování některých důležitých aspektů fungování současné alžírské společnosti. I s ohledem na zcela zásadní změny, kterými země prošla po získání nezávislosti v roce 1962, je potřeba vzít v potaz vklady koloniálního období. Týká se to zejména vlivu francouzského jazyka a kultury, podoby státní správy a formování alžírských mocenských elit jako opozičních sil proti francouzské nadvládě.

V době, kdy Francouzi začali realizovat své expanzivní plány na území dnešního Alžírsko, byl dominantním náboženstvím v oblasti islám. Ten do regionu Maghribu pronikl na přelomu 7. a 8. století spolu s arabskými armádami. V prvních desetiletích 16. století pak získali kontrolu nad dnešním Alžírskem osmanští Turci a učinili z něj jednu ze svých provincií, v jejímž čele stanul vládce s titulem „*dej*“, formálně podřízený Istanbulu. Kromě vývozu zemědělských plodin se za vlády *deju* stalo důležitým zdrojem příjmů i pirátství, což ovšem způsobovalo časté spory s křesťanskými státy na severní straně Středomoří. Pirátstvím mimo jiné argumentovala i Francie, když 16. května 1830 vyslala z přístavu Toulon flotilu s vojenským kontingentem směrem k Alžíru. Tato akce vedla k získání kontroly nad Alžírskem a k přílivu statisíců evropských kolonistů.⁷⁷

Kolonisté postupně získali do svého vlastnictví většinu úrodné půdy v severních litorálních oblastech. Kromě půdy, kterou dříve obhospodařoval přímo *dej*, se však jednalo i o pozemky patřící náboženským bratrstvům (*habus*). Byla to ovšem právě bratrstva, která ve svých školách zajišťovala základní vzdělání pro muslimské děti. Úpadek tradičního vzdělání a rozsáhlé změny ve vlastnictví půdy byly prvními negativními důsledky francouzské kolonizace.

Ze strany příslušníků mystických náboženských bratrstev vzešel i první pokus o vzpouru. Takřka bezprostředně po francouzském vpádu se mladý příslušník bratrstva al-Kádírja emír Abdulkádír postavil do čela armády, jež byla s přestávkami schopna odolávat

---

⁷⁷ K problematice francouzského vpádu do Alžírsko viz JULIEN, Charles-André. *Histoire de l'Afrique du Nord: De la conquête arabe à 1830*. Paris, 1980. s. 126.

Francouzům až do roku 1847.⁷⁸ Abdulkádír, který dožil v Damašku, kde působil jako ochránce maronitských křesťanů, během svého odboje formuloval několik důležitých stanovisek týkajících se nutnosti muslimských obyvatel vést *džihád* proti nevěřícím. Každý muslim, který se ocitl na území ovládaném koloniální mocností, měl emigrovat na území pod muslimskou vládou, odkud by pak měl být proti oné mocnosti veden *džihád*.⁷⁹ I přesto, že se na stranu alžírského emíra postavili někteří egyptští učenci, doma jeho výzvy neměly očekávaný ohlas, což v důsledku vedlo ke konečnému vítězství Francouzů. Emír Abdulkádír se v Alžírsku dodnes těší statutu národního hrdiny. Po porážce vojsk Abdulkádíra se kromě ojedinělých a izolovaných vzpour neobjevil žádný výraznější pokus postavit se francouzské nadvládě. Určitá část příslušníků náboženských bratrstev a místních elit dokázala naopak nalézt s Francouzi oboustranně výhodný *modus vivendi*.⁸⁰

Mezi nejdůležitější změny, které příchod Francouzů znamenal, patřily především rozsáhlé pohyby v pozemkovém vlastnictví a proměny hospodářství, zavedení nového systému státní správy a masivní příliv evropských osadníků. Ti se usazovali jednak ve městech, jednak začali obdělávat zemědělskou půdu. Kolonizace zemědělské půdy, která se zpočátku týkala relativně malého množství osadníků, většinou bývalých vojáků, se během krátké doby stala masovou záležitostí. V roce 1850 již žilo v Alžírsku na sto tisíc osadníků a v roce 1886 pak 430 tisíc. Francouzská vláda přerozdělovala evropským farmářům půdu, kterou získala coby formální nástupce alžírského *deje*. Další půdu získali Evropané koupí od domorodých vlastníků.

Příliv osadníků znamenal potvrzení převahy francouzských zastánců setrvání v Severní Africe proti těm, kdo prosazovali postupné stažení ze země. Alžírsko tak bylo spravováno, podobně jako metropolitní Francie, ministerstvem vnitra, přičemž bylo rozděleno na tři departmenty. Centrální moc reprezentoval generální guvernér sídlící v Alžíru. Až na konci 19. století získalo Alžírsko větší míru autonomie. Evropští obyvatelé volili místní shromáždění s pravomocemi zejména ve finančních záležitostech. Z muslimů se srovnatelným právům těšila jen malá část obyvatel, která získala francouzské občanství. Ostatním byl vytyčen právní rámec takzvaným zákonem o domorodcích (*Code d'indigénat*),

⁷⁸ O povstání Abdulkádíra v češtině například MENDEL, Miloš. *Hidžra*. Praha, 2006. s. 197-212. či MENDEL, Miloš. *Džihád: Islámské koncepce šíření víry*. Brno, 1997. s. 121-131.

⁷⁹ Džihádistické ideologii Abdulkádíra se věnuje například BONNEY, Richard. *Jihad from Qur'ān to bin Laden*. London, 2004. s. 182.

⁸⁰ Súfická náboženská bratrstva byla po získání nezávislosti roku 1962 vyloučena z politického života pro svou rozsáhlou kolaboraci s francouzskou koloniální správou. Viz WERENFELS, Isabelle. *Managing instability in Algeria: Elites and political change since 1995*. London, 2007. s. 146. K podobnému závěru dochází i ÉTIENNE, Bruno. *Algérie, cultures et révolution*. Paris, 1977. s. 126.

který dával francouzské správě do rukou represivní nástroje za přečiny týkající se veřejného pořádku a urážek úřadů a znemožňoval volný pohyb osob do zahraničí i v rámci samotného Alžírsku. Existoval rovněž paralelní systém místní samosprávy. Muslimové podléhali kmenovým předákům (*káid*) a soudcům (*kádí*), kteří byli jmenováni Francouzi z řad místní loajální elity.

3.2.2. Národní hnutí před rokem 1954

Národní hnutí, jehož část nakonec zahájila proti Francouzům ozbrojený boj vedoucí k samostatnosti, se formovalo velmi dlouho a bylo nejednotné jak co se týče cílů své činnosti, tak později v názoru na prostředky jejich prosazení.⁸¹ První sdružení alžírských muslimů žádajících rozšíření osobních a politických práv se objevila na přelomu 19. a 20. století. Jednalo se o volná sdružení městských obyvatel s francouzským vzděláním, často původem z tradičních venkovských rodin, kteří své požadavky formulovali v rámci francouzského republikánského diskursu. Nešlo jim tedy o více než o přiznání občanských práv pro alžírské muslimy, o zrušení zvláštního režimu, který byl upraven zákonem o domorodcích, a o možnost zastoupení v místních volených shromážděních.⁸²

Požadavky nacionalistů byly formulovány ve francouzskojazyčných časopisech, jejichž názvy ovšem odkazovaly na islámskou identitu (Al-Hilal, Al-Rachidi, El-Hack). Tomu odpovídala i dikce textů, ve kterých se autoři dožadovali respektu k islámské a arabské identitě místních obyvatel ze strany Francouzské republiky. Té přiznávali civilizační misi a schopnost zajistit Alžírsku všestranný rozvoj. Příslušníci tohoto tzv. asimilačního hnutí byli někdy po vzoru svých tureckých a egyptských současníků nazýváni Mladí Alžířané (Jeunes Algériens). Někteří z nich v rámci asimilačního úsilí požádali o francouzské občanství. To na jednu stranu otevíralo cestu k uznání individuálních politických práv. Podmínkou získání občanství však bylo zřeknutí se příslušnosti k muslimské komunitě, což vzdalovalo tyto příslušníky nově se formující elity zbytku alžírské populace.⁸³ V praxi se to projevilo v případě zavedení povinné vojenské služby pro alžírské muslimy. Tu Mladí Alžířané

---

⁸¹ K problematice alžírského nacionalismu blíže např.: RUEDY, John. *Modern Algeria: The origins and development of a nation*. Indianapolis, 1992. s. 114-156.

⁸² GANIAGE, Jean. *Histoire contemporaine du Maghreb*. Paris, 1994. s. 258.

⁸³ AGERON, Charles-Robert. *L'Algérie est ma patrie. Les collections de l'Histoire*. Mars 2002. s. 9

podporovali na základě logické, i když naivní úvahy, že plnění republikánských povinností přinese i přiznání republikánských práv. Drtivá většina alžírských muslimů však vojenskou službu odmítala, mimo jiné i z náboženských důvodů. Vlastenecké hnutí, do jehož čela se v meziválečném období dostal lékárník ze Setífu Ferhát Abbás, nedokázalo v dlouhodobé perspektivě prosazovat své umírněné požadavky a postupně tak radikalizovalo své pozice.

Další proud národního hnutí akcentoval náboženský rozměr identity novodobého alžírského národa. Ustanovil se kolem náboženského učenice Abdulhamida Ibn Bádise. Ten pocházel z tradiční a vlivné rodiny z Constantine, jeho otec byl vlivný lokální úředník dosazený koloniální správou. Ibn Bádís navázal na starší nábožensky orientované vlastence, aktivní již na přelomu století. Vzdělání získal na tuniské univerzitě az-Zajtúna, kde se seznámil s myšlenkami islámského reformismu. Některé hlavní teze tohoto učení se odrazily ve formulaci Ibn Bádisevy vlastenecké výzvy. Své názory formuloval na stránkách časopisů El Muntaqid a později Ach Chihab. Usiloval přitom zejména o rozvíjení pocitu národní identity u Alžířanů, přičemž jedním z prostředků tohoto snažení měla být i obroda náboženské komunity v duchu zmíněného islámského reformismu. Právě náboženství mělo být vedle arabského jazyka a teritoriální příslušnosti hlavním zdrojem alžírské identity a ve své reformované podobě i instrumentem národní mobilizace. Ibn Bádís a jeho druzi tak vyvíjeli značné úsilí, aby zapojili islám do služeb národního obrození. Tomu bránil zejména vliv náboženských mystických (*súfických*) bratrstev, jež se postupně stala aktivními spolupracovníky koloniální správy. Bratrstva byla ostatně jako ztělesnění úpadku islámu vnímána i původními mysliteli reformismu, například reformista Muhammad Abduh jim vytýkal zženštění tohoto náboženství.⁸⁴

Po roce 1931 se Ibn Bádís stal vůdcem Asociace alžírských muslimských ulamá (Association des oulémas musulmans algériens)⁸⁵. Pod hlavičkou asociace byly organizovány kulturní kroužky a zejména síť škol, na kterých byla vyučována arabština, základy islámské právní vědy a historie. Kulturní kroužky měly již v roce 1935 na 10 tisíc členů, zatímco počet škol v roce 1950 dosáhl 125.⁸⁶ Agitace muslimských reformistů byla velmi účinná, a jako v podstatě nepolitická aktivita nezaznamenala větší odpor koloniálních úřadů. Ibn Bádís nicméně nezastíral, že nepovažuje dlouhodobě soužití Alžířanů a Francouzů v jednom státě za možné, čímž se vymezoval vůči koncepci Mladých Alžířanů⁸⁷. S jejich vůdcem Ferhátem

⁸⁴ GARDET, Louis. *Les hommes de l'Islam*. Paris, 1977. s. 273.

⁸⁵ Arabsky álim (pl. ulamá): učenec v oblasti islámského práva, právní autorita.

⁸⁶ AGERON, Charles-Robert. *L'Algérie est ma patrie. Les collections de l'Histoire*. Mars 2002. s. 12.

⁸⁷ Kulturní a vzdělávací aktivity asociace měly být podle Ibn Bádise předehrou politické akce. AL-RASI, George. *Al-islám al-džazá'irí: Min al-'amír 'Abd al-Qádir ilá 'umará' al-džamá'át*. Bejrút,

Abbásem vedl Ibn Bádís mimo jiné i polemiku o samotné existenci alžírského národa, kterou prvně jmenovaný odmítal dlouhou dobu uznat.

Oba zmíněné proudy, tedy Mladí Alžířané a muslimští reformisté, museli ve druhé polovině 30. let uvolnit část prostoru nově nastupujícímu hnutí, jež se nakonec ukázalo jako nejživotascopnější. Od prvních dvou se lišilo zejména svou jednoduchou ideologií, jednoznačným požadavkem samostatnosti a velmi širokou, dobře organizovanou a akceschopnou členskou základnou. Kořeny tohoto revolučně-nacionalistického hnutí sahají do roku 1926, kdy příslušník tradičního, ale zchudlého rodu ze západoalžírského Tlemcenu Ahmed Messalí založil organizaci sdružující severoafrické muslimy žijící ve Francii. Organizace s názvem Severoafrická hvězda (*l'Étoile nord-africaine*, ENA), která od roku 1936 působila v Alžírsku pod názvem Strana alžírského lidu (*Parti du peuple algérien*, PPA), se stala domovskou organizací hlavních pozdějších vůdců války za národní osvobození. Její ideologie byla ovlivněna marxismem, což bylo dáno i tím, že Severoafrická hvězda byla založena za asistence Francouzské komunistické strany. Obsahovala ale i prvky panarabismu a panislamismu, přičemž ve svých formulacích byla velmi přímočará a populistická.⁸⁸

Hnutí mělo silnou oporu mezi alžírskými dělníky ve Francii, v samotném Alžírsku se prosazovalo pozvolněji. Avšak s neúspěchem asimilační politiky mladoalžířanů hnutí získávalo na síle a do jeho řad přicházeli i členové kulturních kroužků islámských reformistů i mladí absolventi francouzských škol, kteří dříve tíhli spíše k asimilačnímu hnutí.⁸⁹ To vedlo i k postupnému sblížení revolučních nacionalistů s umírněnými nacionalisty okolo Ferháta Abbáse, jehož pozice se, jak již bylo řečeno, postupně radikalizovaly.

K první výrazné spolupráci dvou zmíněných hnutí došlo během 2. světové války. Po americkém vylodění a porážce vichistických vojsk byl přijat Manifest alžírského lidu, který fakticky požadoval nezávislost na základě práva na sebeurčení. Manifest byl příznivě přijat alžírskou veřejností, což vedlo k přílivu nových členů do nacionalistických organizací. Francouzská správa však nedovedla adekvátně reagovat, přičemž proti jejím kompromisním návrhům se s vytrvalou odmítavostí stavěli zejména evropští osadníci žijící v Alžírsku. K částečnému zvýšení politických práv v Alžírsku tak došlo až v roce 1947. V alžírském parlamentu vznikly dvě komory po šedesáti zástupcích, z nichž jednu volili Evropané a asi

---

1997. s. 176.

⁸⁸ HARBI, Mohammed. *Le F.L.N., Mirage et Réalité: Des origines à la prise du pouvoir (1945-1962)*. Paris, 1980. s. 17.

⁸⁹ Například mezi pozdějšími vůdci povstání a členy PPA převládali příslušníci tradičních venkovských rodů, které mnohdy spolupracovaly s koloniální správou. Většina z nich přitom získala vzdělání na francouzských školách. Viz STORA, Benjamin. *Algérie: Histoire contemporaine 1830-1988*. Alger, 2004. s. 128-130.

padesát tisíc francouzských občanů muslimského původu a druhou muslimové bez francouzského občanství. Podobně volily obě komunity po patnácti zástupcích do francouzského parlamentu.⁹⁰

Vývoj evropského a muslimského obyvatelstva v Alžírsku mezi 1. světovou válkou a válkou za nezávislost⁹¹

Rok	Obyvatelé celkem	Evropané	Muslimové
1921	5 804 000	791 000	5 013 000
1926	6 064 000	833 000	5 231 000
1931	6 553 000	882 000	5 671 000
1936	7 234 000	946 000	6 288 000
1948	8 681 000	922 000	7 759 000
1954	9 529 000	984 000	8 545 000

Volby podle nového uspořádání se konaly v roce 1948. V nich však byli muslimové z Messalího strany Hnutí za vítězství demokratických svobod (Mouvement pour le triomphe des libertés démocratiques, MTLD) a z Abbásovy Demokratické unie Alžírského manifestu (Union démocratique du manifeste algérien, UDMA) poraženi veřejnosti neznámými kandidáty z prostředí alžírské byrokracie.⁹² I přesto jak v UDMA, tak v menší míře i v MTLD existovaly proudy, které nevyklučovaly reformní cestu spočívající v získávání ústupků ze strany koloniální správy. Část nacionalistů se ovšem ve stejné době začala systematicky chystat k ozbrojené akci.

⁹⁰ Vzhledem k počtu příslušníků komunit – 920 tis. Evropanů a 7,9 mil. muslimů, byl poměr významu jednoho evropského a muslimského hlasu 10:1. Viz , Bernard. 1er Novembre 1954: La guerre d'Algérie commence. *L'Histoire*. No. 72. s. 13.

⁹¹ Podle AGERON, Charles-Robert. *Histoire de l'Algérie contemporaine, Tome II*. Paris, 1979. s. 216.

⁹² STORA, Benjamin. *Algérie: Histoire contemporaine 1830-1988*. Alger, 2004. s. 114.

3.2.3. Válka za nezávislost

Zapojení do nacionalistických organizací v Alžírsku se ve sledovaném období týkalo relativně malého množství lidí. I přes pokračující urbanizaci muslimské populace zůstávalo domorodé Alžírsko společností zemědělců, kteří byli loajální místním mocensko-společenským strukturám, ať už se jednalo o místní vůdce – *káidy*, či o náboženská bratrstva. Vliv moderních politických stran tak byl omezen spíše na obyvatele měst. Převážná většina domorodé populace ovšem byla některým nacionalistickým projektům potenciálně nakloněna. Pokud pomineme osvětové působení a propagandu nacionalistických organizací a stran, můžeme pro tento jev nalézt tři zdůvodnění. V první řadě se jednalo o odpor proti kolonizátorům jakožto nevěřícím okupantům. Tento postoj byl živen i tradovanými vzpomínkami na velké vzpoury vedené ve jménu islámu proti Francouzům v 19. století.⁹³

Za druhé byla muslimská populace vystavena komparativně horším ekonomickým podmínkám než populace evropská. Ve venkovských oblastech, kde Evropané vlastnili většinu kvalitní půdy, byla nerovnost frapantní i s ohledem na to, že zde žily čtyři pětiny muslimského obyvatelstva. Osminu nejkvalitnější půdy v zemi vlastnilo v roce 1954 kolem šesti tisíc evropských farmářů.⁹⁴ Na evropských farmách byl v té době roční hektarový výnos 34 tis. franků, zatímco na farmách obdělávaných domorodými felláhy pouze 6,4 tis. franků.⁹⁵ Podmínky na venkově vedly k migraci do velkých aglomerací, kde byla sice sociální situace v absolutních hodnotách lepší, nicméně disproporce mezi oběma komunitami zde byla přítomna rovněž. Čtvrtina práceschopných muslimských mužů žijících ve městech byla bez zaměstnání. Ti, kteří pracovali, zastávali méně kvalifikované pozice a pobírali relativně nižší mzdy než jejich evropské kolegy. Jako příklad je možné uvést státní správu, kde na pozicích nižších úředníků pracovalo pouze 14 % muslimů a na pozicích vyšších úředníků to bylo dokonce jen 7 %. Očekávat zlepšení této situace například díky vzdělání by bylo liché, na základních školách studoval pouze každý pátý muslimský Alžířan. Na úrovni, kterou bylo možné označit za „evropskou“, žily po 2. světové válce asi dva miliony muslimů.

Třetím důvodem latentní hrozby širšího úspěchu revolučně-nacionalistických

⁹³ Podle historika Muhammada Harbiho byla povstání z 19. století dlouhou dobu inspirací dokonce i pro některé členy nacionalistických hnutí. HARBI, Mohammed. *Le F.L.N.: Mirage et Réalité, des origines à la prise du pouvoir (1945-1962)*. Paris, 1980. s. 26.

⁹⁴ O ekonomické situaci v Alžírsku po 2. světové válce blíže například VATIN, Jean-Claude. *L'Algérie: Politique, histoire et société*. Paris, 1974. s. 286-292.

⁹⁵ NOUSCHI, André. *La naissance du nationalisme alérien. 1914-1954*. Paris, 1962. s. 117.

tendencí bylo ponižování, pošlapávání práv a represe ze strany koloniální správy. Symbolickými se v tomto ohledu staly události v Setífu v květnu 1945. Na nacionalistické projevy během demonstrací svolaných radikálními nacionalisty z PPA u příležitosti konce války reagovaly francouzské ozbrojené složky střelbou do davu, což vedlo k několikadenním střetům, při kterých zahynulo na sto Evropanů a údajně až několik tisíc muslimů. Krvavé demonstrace sice byly sice plánovány jako ukázka síly PPA, zaměřená jak na francouzskou správu, tak na konkurenční reformistickou frakci Ferháta Abbáse, nicméně sami pořadatelé byli překvapeni mírou spontánního nadšení účastníků.⁹⁶

V rámci nacionalistického hnutí přetrvávaly v období mezi lety 1945 až 1954 reformistické i revoluční tendence. Kromě rozporu, který v tomto smyslu dlouhodobě existoval mezi přívrženci Abbáse a Messalího, se po 2. světové válce začal prohlubovat analogický rozpor i v rámci Messalího stran PPA a MTLD.⁹⁷ Vedle proreformně orientovaných takzvaných legalistů existovaly již před událostmi v Setífu v roce 1945 uvnitř hnutí hlasy volající po ozbrojené akci proti kolonialismu. V roce 1947 tyto snahy slavily částečný úspěch, když bylo rozhodnuto o založení ozbrojené složky strany s názvem Zvláštní organizace (Organisation spéciale, OS). Tato iniciativa zřetelně vypovídala i o tom, že radikálové mimo jiné i pod dojmem Setífských událostí zavrhli ideu všelidového povstání po vzoru 19. století a svěřili budoucí boj za nezávislost zvlášť k tomu určenému aparátu. OS existovala v operačním stavu mezi prosincem 1948 a březnem 1950 a mezi jejími dvěma tisíci členy i vedením byla řada veteránů z 2. světové války.⁹⁸ Po několika akcích byla OS Francouzům rozbita, zbytky organizační struktury však byly zachovány. Pro pozdější válku za nezávislost bylo klíčové i to, že nebyly odhaleny tajné sklady zbraní. Z politického hlediska byl důležitý fakt, že někteří bývalí členové vedení OS vytvořili uvnitř PPA-MTLD neformální prorevoluční frakci.

Druhý, tentokrát již úspěšný, pokus zahájit ozbrojený boj proti Francouzům přišel až v roce 1954. Je obtížné v rámci této kapitoly zcela detailně shrnout důvody, proč k němu došlo a proč byl, na rozdíl od pokusu prvního, úspěšný. Mezi dlouhodobé faktory patřila radikálně protifrancouzská nálada velké části obyvatelstva i situace na mezinárodní scéně, kde dekolonizační vlna zasáhla i francouzské impérium včetně Tuniska a Maroka. Bezprostřední

⁹⁶ VATIN, Jean-Claude. *L'Algérie: Politique, histoire et société*. Paris, 1974. s. 277.

⁹⁷ Původní Messalího strana PPA byla ilegální. Kvůli možnosti kandidovat ve volbách byla v roce 1946 založena zmíněná strana MTLD. K historii alžírského národně osvobozeneckého hnutí v češtině např. BERÁNEK, Zdeněk. Vznik Alžírského osvobozeneckého hnutí. *Historický obzor*. 11/12, 2003. s. 277-285.

⁹⁸ O OS podrobně např. HARBI, Mohammed. *Le F.L.N.: Mirage et Réalité, des origines à la prise du pouvoir (1945-1962)*. Paris, 1980. s. 69-77.

příčiny vypuknutí povstání je však třeba hledat ve zmíněných rozporech uvnitř strany PPA-MTLD.

Po setífských událostech a po rozbití OS získávali uvnitř této strany převahu reformisté, tedy příznivci legálního politického postupu a vyjednávání s koloniální správou. Reformisté, když v roce 1953 ovládli ústřední výbor MTLD, rozešli se ostře i s Messalím, který se dlouhou dobu snažil usmiřovat různé názorové frakce. Ty byly rozděleny nejen názorově, ale do jisté míry i sociálně, přičemž reformisté byli příslušníci městské střední třídy, mající dobré kontakty v obchodním prostředí i mezi příznivci Ferháta Abbáse⁹⁹. Na druhé straně stojící radikální aktivisté měli širší sociální základnu, mimo příslušníky městských středních tříd k nim patřili i emigranti v metropolitní Francii.

V roce 1954, kdy spor dosáhl míry, že PPA-MTLD prakticky paralyzoval, se začali o jeho řešení pokoušet bývalí příslušníci OS, kteří měli dobré kontakty s oběma frakcemi. Ozbrojená akce, již se snažili prosadit, byla vnímána jednak jako prostředek boje proti kolonialismu a jednak jako prostředek ke sjednocení fragmentovaného národního hnutí. Do něj patřila nejen rozpadající se PPA-MTLD, ale i alžírští komunisté, ulamá a UDMA Ferháta Abbáse. Již v létě tak bylo rozhodnutím vůdců radikální frakce rozhodnuto reaktivovat struktury OS a připravit je na ozbrojenou akci. Do jejího čela se postavilo šest vůdců více či méně spojených s bývalou OS. Důležitý byl i příslib podpory dalších veteránů z OS, kteří dleli v káhirském exilu.

Radikálové založili novou organizaci s názvem Fronta národního osvobození (Front de libération nationale, FLN). Ta 1. listopadu 1954 provedla řadu koordinovaných útoků, a prostřednictvím distribuovaného tištěného prohlášení vyhlásila alžírskou válku za nezávislost. Tento krok byl rukavicí hozenou nejen koloniální moci, ale i zbytku PPA-MTLD a celému národnímu hnutí. Relativně malá frakce tak dokázala využít nepřehledné situace uvnitř hnutí a prosadila radikální cestu boje proti kolonialismu, jež se nakonec ukázala být úspěšná. Vůdci ozbrojeného povstání z roku 1954 vsadili na to, že pokud se podaří vytrvat v boji proti Francouzům po dostatečnou dobu, budou ostatní nacionalistické organizace i alžírská populace postaveny před dilema spolupráce s kolonialismem, nebo s jeho vyzyvatelem, tedy s FLN.¹⁰⁰

V konečném důsledku se tento předpoklad ukázal být správným. I přes velmi špatné materiální a logistické zabezpečení se FLN podařilo odolat gradující francouzské represi, což

---

⁹⁹ HARBI, Mohammed. *Le F.L.N.: Mirage et Réalité, des origines à la prise du pouvoir (1945-1962)*. Paris, 1980. s. 32-33. Obdobně charakterizuje sociální pozadí reformistů i GOMBÁR, Eduard. *Revolučně demokratické strany na Blízkém východě*. Praha, 1986. s. 21.

¹⁰⁰ VATIN, Jean-Claude. *L'Algérie: Politique, histoire et société*. Paris, 1974. s. 280.

jí nakonec skutečně umožnilo stát se hegemonek hnutí, jehož byla dříve pouhou frakcí. Kromě členů samotné PPA-MTLN se po pochopitelném váhání k FLN do roku 1956 připojily i další strany a organizace – ulamá, komunisté a UDMA.¹⁰¹ Aktivnější odpor Frontě národního osvobození kladli pouze a poněkud paradoxně někteří přívrženci Messalího, kteří byli dříve sami příznivci ozbrojené akce.

Co se týče samotných válečných operací, ozbrojené křídlo FLN - Armáda národního osvobození (Armée de liberation nationale, ALN) sice dokázalo odolat francouzské armádě, což bylo klíčové zejména v počátečním období konfliktu, jeho akceschopnost uvnitř Alžírska však byla relativně omezená a v průběhu konfliktu navíc stále klesala¹⁰². FLN navíc po vojenské stránce neuspěla ve dvou pokusech o akci větších rozměrů, do které mělo být zapojeno i místní obyvatelstvo. Jednalo se o povstání v oblasti Constantine v létě 1955 a o tzv. Bitvu o Alžír na začátku roku 1957.¹⁰³ Po osamostatnění Maroka a Tuniska pak začala stoupat důležitost jednotek tzv. pohraniční armády, jež dokázala poutat vysoké množství francouzských vojáků.

Z hlediska vývoje samostatného Alžírska je důležitý proces formování mocenského centra, respektive mocenských center alžírského odboje. Válka za nezávislost, jak již bylo řečeno, začala z rozhodnutí frakce, která disponovala vojenskou, ale nikoliv politickou strukturou, a která neměla ani formální vedení. K prvnímu pokusu o nápravu tohoto stavu došlo až roku 1956, kdy se vysoce postavení představitelé FLN sešli v kabylských horách na tzv. Súmmamském kongresu. Došlo k vytvoření formální vojenské struktury ALN a jí nadřazené civilní struktury FLN. Bylo rozhodnuto, že exiloví představitelé budou rovněž podřízeni domácímu politickému vedení. Zatčení exilových představitelů (mimo jiné Ahmeda Ben Belly) a zejména pak emigrace či smrt klíčových představitelů vnitřního odboje (Ramadán Abbán, Larbí Ben Mahdí) ale znemožnilo konsolidaci mocenského centra, jež se začalo tvořit na Súmmamském kongresu.

Za důležitý mezník je pak pokládáno založení Dočasné vlády alžírské republiky (Gouvernement provisoire de la République Algérienne, GPRA) v Káhiře v roce 1958. Jednalo se o reakci na novou alžírskou politiku francouzského prezidenta De Gaulla, která hrozila politickým oslabením FLN. Dočasná vláda se stala skutečným reprezentantem alžírského odboje jak v zahraničí, tak v Alžírsku. Výrazný vliv v GPRA přitom měli bývalí

---

¹⁰¹ Pro FLN bylo mimo jiné důležité i to, že zatímco komunisté měli relativně vysoký vliv v odborech, ulamá disponovali možností šířit propagandu v některých mešitách. ALLEG, Henri. *La guerre d'Algérie. Tome II.* Paris, 1981. s. 188.

¹⁰² PERVILLÉ, Guy. La France n'avait pas perdu la guerre. *L'Histoire*. No. 140. s. 96-102.

¹⁰³ Tyto i další události měly ovšem zásadní význam z toho důvodu, že byly využity k protikoloniální propagandě jak diplomacií FLN, tak jejími ideovými spojenci z řad francouzské levice.

reformisté. Jejím prvním předsedou se stal bývalý šéf UDMA Ferhát Abbás. Na konci 50. let začalo docházet ke změně francouzského postoje, který souvisel jak s dlouhodobým nátlakem některých intelektuálů a odpůrců francouzského setrvání v Alžírsku,¹⁰⁴ tak s nástupem Charlese de Gaulla do čela Francie po pádu čtvrté republiky. Vojenský potenciál ALN uvnitř země sice slábl, ale separatisté byli schopni příležitostně prokázat svůj vliv na velkou část populace a byli velmi aktivní i na diplomatické frontě. Zde byly jejich spojenci zejména státy východního bloku, arabské země a země, které nedávno samy prošly dekolonizačním procesem. Pro De Gaulla bylo ukončení konfliktu jednou z hlavních priorit, přičemž kromě represivních operací proti ALN, začal i jednat s politickými představiteli GPRA.

Po tvrdých a zdlouhavých jednáních¹⁰⁵ byla nakonec v březnu 1962 ve švýcarském Évianu nalezena dohoda. Podle ní mělo po schválení v referendu dojít ke vzniku nezávislého Alžírsku.¹⁰⁶ Kromě exodu Evropanů a srážek mezi muslimy a radikálními Evropany sdruženými především v Organizaci Tajné armády (Organisation Armée Secrète, OAS), vyvolalo přijetí dohod z Évianu i vnitřní pnutí uvnitř povstaleckého vedení. Po schválení v referendu a vyhlášení nezávislosti 3. července 1962 se pak intenzita tohoto konfliktu ukázala v celé šíři.

---

¹⁰⁴ K postoji francouzských akademiků, intelektuálů a dalších tvůrců veřejného mínění k alžírské válce za nezávislost blíže RIOUX, Jean-Pierre; SIRINELLI, Jean-François. *La guerre d'Algérie et les intellectuels français*. Paris, 1991.

¹⁰⁵ MALEK, Redha. *L'Algérie à l'Évian: histoire des négociations secrètes (1956-1962)*. Paris, 1995. s. 78,

¹⁰⁶ Dohoda obsahovala mimo jiné deklarace o budoucí spolupráci, záruky občanům evropského původu v nezávislém Alžírsku, právo Francie na používání některých vojenských základen a harmonogram stažení francouzských ozbrojených sil. Celý text dohod z Évianu viz *Texte complet des accords d'Évian* [online], [cit. 2008-01-14]. Dostupný z WWW: <http://www.tlfg.ulaval.ca/AXL/AFRIQUE/algérie-accords_d'Evian.htm>

3.3. Alžírsko po získání nezávislosti

3.3.1. Politický vývoj v nezávislém Alžírsku

Podoba uspořádání samostatného Alžírska měla být definována na kongresu FLN v libyjském hlavním městě Tripolisu na přelomu května a června 1962, měsíc před vyhlášením nezávislosti. Je signifikantní, že kongres se sice nestal místem střetu politických názorů a koncepcí, s o to větší intenzitou se zde však utkaly jednotlivé frakce. Program, který byl přijat jednomyslně,¹⁰⁷ vycházel ze synkretické populistické ideologie předválečné PPA-MTLD. Hovořil jménem lidu o nutnosti pokračovat v demokratické a lidové revoluci. Ta měla spočívat v rozsáhlých modernizačních programech, industrializaci země, pozemkové reformě a znárodnění peněžnictví, zahraničního obchodu, nerostného bohatství a energetických zdrojů. Zvláštní pozornost měla patřit boji za rozvoj národní kultury a potírání ngramotnosti. Role islámu byla uznána, ale některé k pasivitě vedoucí tendence inspirované islámem byly odsouzeny.¹⁰⁸ Z textu programu také vyplynulo, že FLN bude jedinou politickou stranou nezávislého Alžírska, v jejímž rámci však budou „demokraticky“ zastoupeny všechny vrstvy a skupiny obyvatel.¹⁰⁹

Právě role FLN se stala předmětem sporu dvou dominantních frakcí. Nejednalo se ovšem o střet ideologický, ale ryze mocenský. Jeden z iniciátorů povstání v roce 1954 Ahmed Ben Bella, na jehož straně stál generální štáb ALN v čele s plukovníkem Huarí Búmedienem, navrhl přetvořit FLN ve standardní politickou stranu s vlastním vedením. Dosud totiž FLN splývala s prozatímními státními orgány, v jejichž čele stála GPRA s předsedou Ben Júsfem Ben Cheddou. Ta se v obavě o své dominantní postavení proti návrhu postavila. Její členové opustili jednání kongresu a prohlásili generální štáb ALN za rozpuštěný. GPRA, jejímž jménem byl podepsán i mír v Évianu, se pokládala za legitimní vládu a 3. července se ujala výkonu moci v hlavním městě. Ben Bellova frakce však využila podpory armády a po krvavých bojích mezi jednotkami ALN loajálními jedné či druhé frakci se Ben Cheddova

¹⁰⁷ STORA, Benjamin. *Algérie: Histoire contemporaine 1830-1988*. Alger, 2004. s. 200

¹⁰⁸ Jednalo se o nepřímé odsouzení náboženských bratrstev. Blíže např. BERÁNEK, Zdeněk. *Alžírsko*. Praha, 2007. s. 99.

¹⁰⁹ Text Tripolského programu je dostupný online na *Le congrès de Tripoli* [online], [cit. 2008-01-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.el-mouradia.dz/francais/symbole/textes/tripoli.htm>>

vláda nakonec vzdala a předala moc Ben Bellově skupině. Volby jednotné kandidátky v září pak legitimizovaly postavení Ben Belly, který se stal prezidentem i předsedou vlády, přičemž Huarí Búmedién byl jmenován ministrem obrany.

Uvedený spor nebyl, jak již bylo řečeno, v první řadě souboj dvou koncepcí či názorových skupin, ale spíše konkurenčních klanů uvnitř FLN. Jistý společný jmenovatel nicméně existoval, co se týče pozadí či minulosti aktérů. S armádou úzce spolupracující Ben Bellův klan, který bývá označován jako radikálnější, co se týče pokračování revoluce v období nezávislosti, sdružoval v době krize bývalé bojovníky OS (mimo Ben Belly ještě např. Muhammad Chider a Rabáh Bitát), kteří strávili, podobně jako jejich vůdce, většinu války za nezávislost ve francouzském vězení. Na druhé straně v GPRA bylo v té době možno nalézt rovněž některé členy OS, ale hlavní představitelé patřili před vypuknutím války spíše k opatrným reformistům. U obou těchto tvrzení lze ovšem uvést zásadní výjimky. První byl Ferhat Abbás, který byl hlavní představitel reformismu, a přesto podpořil klan Ben Belly, a druhou byl jeden z prvních vůdců povstání Karím Belkácem, který v době krize úzce spolupracoval s reformistickým šéfem GPRA Ben Cheddou. Spory mezi novou alžírskou elitou se totiž v roce 1962 i později odehrávaly v mnoha rovinách – roli hrál například ideologický, osobní (klientelistický), institucionální či regionální faktor.¹¹⁰ Ani jeden z těchto faktorů se nicméně nestal mezi 60. a 80. lety jedinou či dominantní osou štěpení. Alžírská elita tak navenek budila zdání jednoty, k čemuž přispěla i existence jednotné nacionálně orientované ideologie, vycházející z Tripolského programu.

Ben Bella se ujal vlády v zemi, jež byla v ekonomickém rozvratu a jejíž administrativní aparát byl zásadním způsobem paralyzován kvůli odchodu značné části evropských úředníků. Kromě těchto naléhavých úkolů se nový vládce země koncentroval i na konsolidaci svého postavení. Ta spočívala jednak v prosazení legislativních opatření - především nové ústavy, jednak v upevnění osobního postavení v rámci vládnoucího jádra.¹¹¹ Zmíněná ústava byla schválena jednokomorovým národním shromážděním a posléze v referendu 5,166 mil. hlasů proti 105 tisícům.

Text ústavy opět vycházel ze synkretické ideologie PPA-MTLD. Islám spolu s arabštinou byly označeny jako „účinné nástroje odporu proti úsilí o odcizení (dépersonnalisation) Alžířanů ze strany koloniálního režimu“¹¹² a jako „základní zdroj

¹¹⁰ WERENFELS, Isabelle. *Managing instability in Algeria: Elites and political change since 1995*. London, 2007. s. 34.

¹¹¹ Míňena úzká skupina nejvyšších činitelů – civilistů i vojáků. Blíže viz ÉTIENNE, Bruno. *Algérie: Cultures et révolution*. Paris, 1977. s. 40.

¹¹² Celý text alžírské ústavy z roku 1963 je dostupný na *Constitution du 10 septembre 1963* [online],

duchovní síly Alžírsku“. Země se rovněž prostřednictvím ústavy přihlásila k myšlence panarabismu.¹¹³ Na druhou stranu ale ústava zdůrazňovala, že alžírská společnost „má být budována v souladu s principy socialismu“ a že jedním ze základních cílů je „budování socialistické demokracie a ukončení vykořisťování člověka člověkem“. Ve výčtu deseti základních cílů pak chyběl jakýkoliv odkaz na islám či arabizaci a navíc bylo zdůrazněno, že je třeba bojovat „proti jakékoliv diskriminaci na základě rasy či náboženství“. Ústava zakotvovala silné prezidentské pravomoci a rovněž zdůraznila roli armády jak během války za nezávislost, tak při budování nezávislého státu. Prvním prezidentem republiky byl 15. září 1963 zvolen Ahmed Ben Bella.¹¹⁴

Během Ben Bellovy vlády došlo k několika více či méně důrazným vystoupením proti jeho režimu. V létě 1963 byla tzv. „historickými vůdci“¹¹⁵ Karímem Belkácemem a Muhammadem Búdiáfem a pozdějším bojovníkem za lidská práva Alí Jahjou Abdunnúrem založena Unie na obranu socialistické revoluce (Union pour la défense de la révolution socialiste, UDRS). Na podzim roku 1963 pak založil bývalý historický vůdce Husajn Ajt Ahmed Frontu socialistických sil (Front des forces socialistes, FFS), která dokonce zahájila v oblasti kabylských hor ozbrojený boj. Ten trval až do října 1964, kdy byl Ajt Ahmed zatčen. Rozpory se ovšem začaly projevovat i uvnitř samotného režimu. Již v dubnu 1963 opustil Ben Bellův spojenec Muhammad Chider post generálního tajemníka FLN, přičemž důvodem mělo být jeho nevyslyšené přání omezení moci armády. O několik měsíců později se pak z politického života stáhl další veterán alžírské politiky, předseda národního shromáždění Ferhát Abbás. Se zatčením Ajt Ahmeda se časově shodovalo i rozbití příprav ozbrojeného povstání plukovníka Šabáního. On sám byl popraven a desítky skutečných či domnělých pučistů byly zatčeny.

K rozhodujícímu střetu však nakonec došlo uvnitř samotného mocenského jádra režimu. Ben Bellovy sklony k autoritářství a politika zaměřená více na konsolidaci režimu a eliminaci jeho potenciálních nepřátel z řad „antisocialistické buržoazie“ než na efektivní budování státního aparátu narážela na rostoucí odpor klanu místopředsedy vlády a ministra obrany plukovníka Huáří Búmediena. Na sjezdu FLN v dubnu 1964 se oba tábory střetly v otázce priorit, přičemž prezident republiky akcentoval „revoluční akci před budováním

---

[cit. 2008-01-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.algeria-watch.org/farticle/docu/constitution1963.htm>>.

¹¹³ CHOUEIRI, Youssef M. *Arab nationalism: a history*. Oxford, 2000. s. 170.

¹¹⁴ STORA, Benjamin. *Algérie: Histoire contemporaine 1830-1988*. Alger, 2004. s. 240.

¹¹⁵ „Historický vůdce“ je běžné označení pro příslušníky vedení FLN v ranné fázi války za nezávislost.

institucí a reorganizací země“,¹¹⁶ což se dotklo vojáků spojených s technokraty z řad byrokracie.

Ben Bella, který si byl hrozby ze strany ozbrojených složek vědom, se rozhodl přejít do přímé protiofenzivy. Odvolal ministra vnitra Ahmeda Medeghriho blízkého Búmedienovi kvůli jeho liknavosti ohledně provádění agrární politiky. Skutečně závažným bylo ale odvolání ministra zahraničí Abdulazíze Bútefliky na konci května 1965. Búteflika byl přitom považován za Búmedienova nejbližšího spojence. Ten také pohotově zareagoval a spolu s dalšími důstojníky se rozhodl Ben Bellu odstranit silou. První alžírský prezident byl zatčen v noci na 19. června 1965, zatímco jednotky Národní lidové armády (Armée Nationale Populaire, ANP) kontrolovaly klíčové body ve městě. Ben Bella byl uvězněn až do roku 1980. Na jeho podporu se otevřeně postavilo jen málo Alžířanů.

Vlády v zemi se ujala Rada revoluce (Conseil de la Révolution), v jejímž čele stanul Huáří Búmedien, jenž se stal i předsedou vlády. Během následujících čtrnácti let u moci se mu podařilo vybudovat režim stabilnější a na první pohled i efektivnější, než byl režim jeho předchůdce. Byla odstraněna vnější demokratická kamufláž předchozího režimu, což znamenalo především odvolání platnosti ústavy a rozpuštění parlamentu. Nový režim byl tedy otevřeně autoritářský, jedním z jeho nejdůležitějších nástrojů se stalo Vojenské zpravodajství (Sécurité militaire, SM) a samotná armáda. Na druhou stranu se Huáří Búmedien vystříhal budování kultu osobnosti.

Podobně jako jeho předchůdce, i Búmedien se snažil zbavit svých protivníků a vytvořit kolem sebe pevné mocenské zázemí. V roce 1967 respektive 1970 byli agenti SM zavražděni opozičníci a bývalí vůdčí členové FLN Muhammad Chider a Karím Belkácem.¹¹⁷ K čistce uvnitř mocenského jádra pak došlo roku 1967, kdy se plukovník Tahár Zbirí neúspěšně pokusil o vojenský převrat. Eliminace existenční hrozby umožnila režimu pokračovat v revoluční přestavbě země, jež se děla ve jméno jednotného alžírského lidu. Právě výrazně nacionalistický diskurz zastřešoval politiku, jež byla prováděna v oblasti ekonomické podle levicových socialistických přístupů pod vedením ministra Búlajda Abdussaláma a v oblasti kulturně vzdělávací mnohem spíše s důrazem na arabsko-islámskou tradici země pod vedením ministra Ahmeda Táleba Ibrahímího.

Režim se jinak řečeno snažil, pokud to bylo možné, uspokojit všechny Alžířany bez ohledu na jejich ideologickou orientaci či přístup k náboženství, na jejich městský nebo vesnický původ, region či etnicitu. Jedině tak se režim a jeho viditelná struktura – FLN –

---

¹¹⁶ STORA, Benjamin. *Algérie: Histoire contemporaine 1830-1988*. Alger, 2004, s. 249.

¹¹⁷ STORA, Benjamin. *Algérie: Histoire contemporaine 1830-1988*. Alger, 2004, s. 253.

mohl legitimizovat jako reprezentant všeho obyvatelstva a ne jen jedné jeho části, vrstvy či třídy.¹¹⁸ V praxi měla tato lidová reprezentace podobu již zmíněné státostrany FLN a jejím prostřednictvím ovládaných masových korporativistických organizací. Mnohé z těchto organizací, jako byly například odbory či studentské organizace, měly svůj původ již v protifrancouzských aktivitách před národně-osvobozenou válkou. V době nezávislosti byly ovšem zbaveny své autonomie a staly se nástrojem v rukou režimu. Ten jejich prostřednictvím do značné míry kontroloval populaci a šířil oficiální propagandu. Pro čtyři miliony svých členů, ale také pro masové organizace na druhou stranu představovaly možnost postupu mezi režimní elitou. Působily tak i jako rezervoár lidských zdrojů a zároveň jako mechanismus jejich výběru.¹¹⁹

Další funkcí ovšem byla i kanalizace případné nespokojenosti či podchycení zárodků opozice. Režim tak například podmínečně toleroval přítomnost členů nelegální, ale loajální nástupkyně předválečných komunistů, Strany socialistické avantgardy (Parti de l'Avant-Garde Socialiste, PAGS). Analogicky se také pokoušel převzít argumenty některých svých odpůrců z řad islámských konzervativců.¹²⁰

Politická centralizace byla formálně završena v polovině 70. let, kdy nechal prezident Búmedién vypracovat Národní chartu, na kterou měla o rok později navázat nová ústava. *Národní charta* měla být jakousi zprávou o stavu alžírské společnosti a vytyčením směru, jakým by se země měla dále ubírat. Na sestavování jejího textu se formálně podíleli všichni Alžířané, kteří se pod vedením FLN účastnili „svobodných“ veřejných debat. Hlavní teze obsažené v Národní chartě se odrazily v ústavě z 22. listopadu 1976, která jim měla dát konkrétní rozměr.¹²¹

V preambuli ústavy je jasně definovaná „nezvratnost socialistické volby“ a jako jeden z hlavních cílů „ukončení vykořisťování člověka člověkem“. Zdrojem moci v Alžírsku má být lid, který již dříve delegoval své zástupce do lidových shromáždění na místní úrovni a na úrovni *wilájetů*. Mimořádné postavení měla mít i nadále FLN jako jediná strana. FLN vybírala prezidenta a sestavovala kandidátky nově ustaveného jednokomorového centrálního

¹¹⁸ QUANDT, William B. *Société et pouvoir en Algérie: La décennie des ruptures*. Alger, 1999. s. 39.

¹¹⁹ Údaj o počtu členů podle WERENFELS, Isabelle. *Managing instability in Algeria: Elites and political change since 1995*. London, 2007. s. 36. Werenfels mezi masové organizace počítá mimo FLN i odborovou organizaci Všeobecná organizace alžírských pracujících (UGTA), Národní organizaci bojovníků za svobodu (ONM), Národní jednotu alžírské mládeže (UNJA), Národní jednotu alžírských žen (UNFA), Národní jednotu alžírských zemědělců (UNPA).

¹²⁰ QUANDT, William B. *Société et pouvoir en Algérie: La décennie des ruptures*. Alger, 1999. s. 40.

¹²¹ Ordonnance No 76-97 du 22 novembre 1976 portant promulgation de la Constitution de la République algérienne démocratique et populaire. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Mercredi 24 novembre 1976.

parlamentu – Národního lidového shromáždění. Nejdůležitější pravomoci měl v rukou prezident, kterému byli zodpovědní ministři i předseda vlády. Vláda se naproti tomu nezodpovídala parlamentu. V době mimo zasedání parlamentu mohl prezident vydávat legislativní dekrety. V ústavě byla zakotvena role armády, která nejen zajišťovala obranu země, ale měla se podílet i na rozvoji země a budování socialismu. Je nápadné, že daleko více je v ústavě z roku 1976 zdůrazňován socialismus než islám, byť ten byl prohlášen státním náboženstvím.

Není překvapivé, že i přes unitaristickou nacionalistickou rétoriku z Búmedienova režimu profitovaly některé části alžírské populace více než jiné, podobně jako to, že některé se více podílely na formulaci jeho vnitřní a zahraniční politiky stejně jako na jeho řízení. Většina badatelů se shoduje, že mezi 60. a 80. lety se alžírský režim *de facto* orientoval na městské obyvatelstvo, z něž se zároveň rekrutovaly režimní elity a příslušníci státní správy.¹²² Tomu odpovídá i skutečnost, že v oblasti ekonomické politiky byla akcentována industrializace před investicemi do venkovských oblastí. Podle B. Étiennea měli být hlavní oporou režimu průmysloví dělníci, vyšší i nižší úředníci a příslušníci městské střední třídy – příslušníci svobodných povolání, učitelé apod. Quandt v zásadě souhlasí, připomíná nicméně, že příslušníci středních tříd byli i přesto mnohdy s režimem nespokojeni a bylo možné s nimi počítat jako s jeho potenciálními nepřáteli.

Přímý vliv na chod země měla i přes existenci masových organizací pouze malá skupina několika desítek lidí.¹²³ Kromě nejužšího okolí Búmediena se jednalo o příslušníky nejvyššího velení armády a o špičky administrativního aparátu.¹²⁴ Uvnitř tohoto mocenského jádra a v jeho okolí bylo možné rozeznat tři ideologické tendence: konzervativní, levicovou a ekonomicky liberální. Jiné dělení, v mnoha ohledech důležitější, však probíhalo i po linii klientelistických vazeb či regionální příslušnosti. V souvislosti s Búmedienovým nejbližším okolím se tak v prvních letech jeho vlády hovořilo o „klanu z Oudja“, podle místa jeho generálního štábu z konce války za nezávislost. Technokratičtí důstojníci, kteří ovládali ozbrojené složky a SM, byli mnohdy označováni jako DAF (Déserteurs de l'Armée Française, dezertéři z francouzské armády¹²⁵). Mimo to pak většina nejvyšších důstojníků pocházela z oblasti na východě země, která byla označována jako BTS (podle měst Batna, Tebesa, Súk

¹²² ÉTIENNE, Bruno. *L'Algérie: Cultures et révolution*. Paris, 1977. s. 40-45; QUANDT, William B. *Société et pouvoir en Algérie: La décennie des ruptures*. Alger, 1999. s. 32-41.

¹²³ WERENFELS, Isabelle. *Managing instability in Algeria: Elites and political change since 1995*. London, 2007. s. 36.

¹²⁴ ÉTIENNE, Bruno. *L'Algérie: Cultures et révolution*. Paris, 1977. s. 41.

¹²⁵ Ustálený výraz označující velitele ALN, kteří strávili část války za nezávislost v řadách francouzské armády a před rokem 1962 se přidali na stranu nacionalistů.

Ahrás).

Zmíněné vazby určovaly i možnosti postupu pro nižší kádry. Masové organizace a armáda tak skutečně znamenaly možnost angažovat se v rámci režimu prakticky pro kohokoliv, nicméně do jeho vyšších pater se dostali pouze chráněnci příslušníků užšího mocenského jádra. Součástí boje o moc uvnitř těchto vrstev byly, ostatně již od dob války za nezávislost, intriky, falešná obvinění i politické vraždy. Búmedienovi se dařilo mezi lety 1967 a 1978 udržet tento systém bez větších excesů. I tak bylo ovšem jeho fungování skryté veřejnosti a ani s odstupem není snadné ho rekonstruovat. Problémem byla i rozsáhlá korupce, která se samozřejmě týkala velkého množství příslušníků režimu, včetně šéfů státních podniků.

Mezi hlavní postavy Búmedienova režimu je možno zařadit zejména jeho ministra zahraničí Abdulazize Bútefliku, ministra školství Ahmeda Táleba Ibrahímího, ministra průmyslu Búlajda Abdussaláma, šéfa FLN Muhammada Sáleha Jahjávího a konečně šéfa vojenského zpravodajství Kasdi Merbaha. O Jahjávím a Búteflikovi se dokonce uvažovalo jako o případných Búmedienových nástupcích,¹²⁶ a to i přes to, že od roku 1976 mělo Alžírsko opět platnou ústavu a nástupnictví by se mělo řídit standardními procedurami. Když pak v prosinci 1978 Búmedien zemřel, rozhořel se o nástupnictví boj. Vítězně z něj vyšel relativně méně významný plukovník Šazlí Bendžedíd, jakožto služebně nejstarší a nejvyšší důstojník ANP. Ve skutečnosti se zřejmě jednalo o konsenzus armádních špiček,¹²⁷ které se tak zbavily zmíněných příliš silných protikandidátů. Klíčovou roli zřejmě sehrál šéf vojenského zpravodajství Kasdi Merbah.

Poté, co byl po dohodě špiček režimu navržen jako kandidát FLN, následovalo Bendžedídovo zvolení v referendu. Oproti vládě jeho předchůdce se éra Šazlí Bendžedída lišila v několika zásadních věcech. Personální obměna v nejvyšších patrech moci a změna mocenské konstelace jednotlivých klanů a skupin byla logickým počínáním v daném druhu režimu a nijak se svým rozsahem a způsobem provedení nelišila od obdobných událostí z doby Búmediena. Lišil se ovšem prezidentův osobní přístup, který spočíval ve snaze o konsenzuálnější řešení těchto i dalších problémů.¹²⁸

Jen několik měsíců po svém zvolení tak již výrazně zlepšil podmínky domácího vězení pro Ferháta Abbáse a Ben Júsufa Ben Cheddu. V roce 1980 byl z vězení propuštěn bývalý prezident Ahmed Ben Bella. I se svými konkurenty, které odstavil od moci, zacházel

¹²⁶ QUANDT, William B. *Société et pouvoir en Algérie: La décennie des ruptures*. Alger, 1999. s. 41.

¹²⁷ STORA, Benjamin. *Algérie: Histoire contemporaine 1830-1988*. Alger, 2004. s. 296.

¹²⁸ STORA, Benjamin. *Algérie: Histoire contemporaine 1830-1988*. Alger, 2004. s. 297.

Bendžedíd relativně mírně. Kasdi Merbah, který stál za Bendžedídovým zvolením sice následně přišel o svou funkci šefa vojenského zpravodajství, nicméně zastával nadále lukrativní i když politicky méně důležitou funkci ministra těžkého průmyslu. Poněkud hůře na tom byli bývalý generální tajemník FLN Jahjáwí, který na svůj návrat do politiky musel čekat několik let, či pozdější prezident Abdulazíz Búteflika, který šest let pobýval v dobrovolném exilu v Perském zálivu. Oba se stali obětí „protikorupční kampaně“, která měla ukázat, že spravedlnost se nezastaví ani před nejvyššími prominenty.¹²⁹

Bendžedíd se snažil vyjít vstříc i potřebám alžírské populace. Usnadnil podmínky cestování a kladl větší důraz na zásobování spotřebním zbožím a potravinami. Byl také méně dogmatický v ekonomických otázkách, přičemž se od začátku nevyhýbal úvahám o tržních reformách. Pozitivně bylo vnímáno i zdánlivé posílení FLN na úkor armády. Bendžedídova epocha však byla, zejména ve své druhé půli, poznamenána zásadními problémy, které zastínily popularitu z prvních let jeho vlády. I přesto, že problémy centrálně plánované ekonomiky spojené s rychlou a nekontrolovanou urbanizací, ke kterým se přidaly i aktivity stále silnější opozice, byly dědictvím po jeho předchůdci, bývá s nimi spojován především právě Šazlí Bendžedíd.¹³⁰

Šazlímu Bendžedídovi se podařilo zlepšit i vztahy se západními mocnostmi, především se Spojenými státy a s Francií. Francouzské vztahy s bývalou kolonií se výrazně zhoršily kvůli znárodnění ropného průmyslu na začátku 70. let. V roce 1982 se nicméně podařilo vyjednat dohodu o prodeji alžírského zemního plynu Francii za vyšší než průměrné ceny výměnou za příslib lukrativních zakázek pro francouzské firmy. Nezanedbatelným momentem bylo i alžírské zprostředkování propuštění amerických rukojmí v Teheránu v roce 1981, což přispělo k dalšímu zlepšení vztahů s USA. Ty se ovšem nevyklučovaly s přetrvávajícími a velmi intenzivními kontakty se zeměmi sovětského bloku. Tato úspěšná diverzifikace zahraničně-politické orientace byla pro Alžírsko výhodná i kvůli jeho působení v rozličných sdruženích reprezentujících státy „třetího světa“.

Nejsložitější vztahy mělo nezávislé Alžírsko se sousedním Marokem. S tím se střetlo již v roce 1963 v takzvané „Pouštní válce“ o oblast Tindúfu na Sahaře, která byla nárokována Marokem jako historické území, jež ovšem bylo Francouzi připojeno k Alžírsku. Po válce, která skončila *statem quo*, následovalo relativně klidné období, jež ovšem skončilo

---

¹²⁹ Protikorupční procesy byly ovšem selektivní a zatímco Bendžedídovi odpůrci byli stíháni, klienti režimu pokračovali v korupčních aktivitách i nadále. Blíže např. AGGOUN, Lounis; RIVOIRE, Jean-Baptiste. *Françalgérie, crimes et mensonges d'États. Histoire secrète, de la guerre d'indépendance à la "troisième guerre" d'Algérie*. Paris, 2004. s. 79-81.

¹³⁰ MARION Georges, Chadli: le tournant. In EVENO, Patrick (ed.). *L'Algérie*. Paris, 1994. s. 67-69.

v roce 1975, když Maroko obsadilo území Západní Sahary. Alžírsko, které preferovalo řešení v podobě samostatného státu, se proti tomuto kroku postavilo. Politicky i vojensky podpořilo osvobozenou Frontu za osvobození Sagiet al-hamrá a Rio de Oro (POLISARIO) a na svém území přijalo utečence ze Západní Sahary. Přetrvávající problematické vztahy s Marokem byly i v následujících dekádách mimo jiné důvodem zvýšených zbrojních výdajů.¹³¹

3.3.2. Hospodářský a sociální vývoj v nezávislém Alžírsku

Alžírsko v době vyhlášení nezávislosti čelilo vážným ekonomickým a společenským výzvám. Ekonomika koloniálního Alžírska trpěla již během války za nezávislost odlivem kapitálu a samotnou zhoršenou bezpečnostní situací spojenou s transfery venkovského obyvatelstva. Orientována byla přitom zejména na výrobu a zpracování zemědělských plodin, její průmyslová základna byla velmi omezená.¹³² V posledních měsících předcházejících nezávislosti pak bylo alžírské hospodářství, podobně jako státní správa, zasaženo nečekaně rychlým exodem evropských obyvatel. Jejich význam tkvěl jednak ve vlastnictví *know-how* a jednak v tom, že představovali zdroj poloviny daňových příjmů země a kupní sílu pro necelou polovinu její produkce. Velké množství podniků a zemědělských farem zůstalo zcela opuštěno a bylo třeba zajistit jejich fungování. Tento problém se vyřešil částečně spontánně a navíc nikterak v rozporu s budoucí ekonomickou doktrínou režimu. Zaměstnanci koloniálních farem a podniků se totiž sami ujali jejich vedení. Tento systém samosprávy (*autogestion*), který připomínal uspořádání v Titovské Jugoslávii, byl následně prostřednictvím FLN ovládnut centrálními orgány. V zemědělství byla prostřednictvím „samosprávy“ znárodněna takřka veškerá koloniální půda, jež představovala třicet procent (2,3 milionů hektarů) té nejlepší zemědělské půdy v zemi.¹³³

¹³¹ BALTA, Paul. *Le grand Maghreb: Des indépendances à l'an 2000*. Paris, 1990. s. 197-226.

¹³² NASHASHIBI, Karim; ALONSO-GAMO, Patricia; BAZZONI, Stefania; FÉLER, Alain; LAFRAMBOISE, Nicole; HOROVITZ, Sebastian Paris. *Algeria: Stabilization and transition to the market. IMF occasional paper, no. 165*. Washington, 1998. s. 3. Průmysl, který byl zaměřen zejména na zpracování zemědělské produkce generoval 27% domácího produktu. STORA, Benjamin. *Algérie: Histoire contemporaine 1830-1988*. Alger, 2004. s. 229.

¹³³ BEKER, Michel. The search for legitimation and liberalization in Algeria. In FERNÁNDEZ, Jilberto Alex E.; MOMMEN, André (eds.). *Liberalization in the developing world*. London, 1996. s. 226.

Zemědělství, které bylo prezidentem Ben Bellou považováno za prioritní oblast¹³⁴, bylo za jeho nástupce Huarí Búmedienu odsunuto do pozadí na úkor industrializace. Jejím cílem bylo zajistit soběstačnost v komoditách, ve kterých bylo Alžírsko po dlouhou dobu závislé na bývalé koloniální mocnosti. Industrializace měla být i prostředkem k celkové modernizaci společnosti a ideálním využitím rostoucích příjmů z ropy a zemního plynu. Alžírsko se tak vydalo podobným směrem jako předválečný Sovětský svaz, bylo by ovšem mylné domnívat se, že jím bylo přímo inspirováno, či dokonce instruováno. Ekonomická politika se v Alžírsku řídila mnohem spíše racionální úvahou než ideologií,¹³⁵ respektive ideologie byla formulována podle politických priorit režimu. Idea industrializace byla nicméně ovlivněna učením francouzských ekonomů Perrouxe a De Bernise. První jmenovaný byl autorem teze o pólech rozvoje (*pôles de croissance*) a hnacím průmyslu (*industries moteurs*).¹³⁶

Základem industrializace se měl stát těžký průmysl, jehož vybudování mělo podnítit vznik dalších odvětví včetně lehkého spotřebního průmyslu. Vybudování nových závodů vedlo k tomu, že podíl průmyslu na HDP stoupal, stejně jako počet obyvatel, které toto odvětví zaměstnávalo. Na druhou stranu samotný provoz podniků byl většinou ztrátový a byl dotován z příjmů z ropy a zemního plynu. Díky nutnosti dovozu surovin, součástí i odborníků se navíc nepodařilo docílit nezávislosti na importu,¹³⁷ nehledě na to, že i tak fungovaly podniky jen na část své maximální kapacity. Například v oblasti stavebních materiálů pracovaly některé závody v 70. letech jen na necelých čtyřicet procent, přičemž nízká produktivita a nečekaně vysoké náklady vedly k tomu, že země musela stavební materiál i nadále dovážet.¹³⁸

Přelomovou událostí v dějinách nezávislého Alžírska se stalo znárodnění těžebního průmyslu a ložisek ropy a zemního plynu. Tento krok z počátku 70. let měl do budoucna

¹³⁴ Ben Bella, sám původem z rolnické rodiny ze západního Alžírska, se mimo jiné vymezoval vůči „privilegované dělnické třídě“, proti níž stavěl právě venkovské obyvatele. STORA, Benjamin. *Algérie: Histoire contemporaine 1830-1988*. Alger, 2004. s. 241.

¹³⁵ BEKER, Michel. The search for legitimation and liberalization in Algeria. In FERNÁNDEZ, Jilberto Alex E.; MOMMEN, André (eds.). *Liberalization in the developing world*. London, 1996. s. 226.

¹³⁶ Perroux tvrdil, že politická ekonomie musí být oproštěna od ideologie. Sám vycházel spíše ze západní tradice. De Bernis bral do jisté míry v potaz fenomén industrializace v Sovětském svazu. Srov. též ADAMSON, Kay. Political context and economic policy in Algeria: some theoretical considerations and problems. In AGHROUT, Ahmed (ed.). *Algeria in transition: Reforms and development in prospect*. London, 2004. s. 9-35.

¹³⁷ Během prvních deseti let nezávislosti se Alžírčanům nicméně podařilo diverzifikovat zahraniční obchod tak, že v roce 1972 byli na dovozu z Francie závislí pouze z 20% oproti 75% v polovině šedesátých let. FARSON, Karen. State capitalism in Algeria. *MERIP reports*. No. 35, February 1975. s. 7.

¹³⁸ DE VILLERS, Gauthier. *L'État démiurge: le cas algérien*. Paris, 1987. s. 160.

umožnit financování ambiciózních modernizačních projektů včetně industrializace. Je pravda, že v letech po vyvlastnění těchto strategických přírodních zdrojů dosahovala výše investic přes 45 % HDP, přičemž nepoměrně větší část kapitálu směřovala do industrializačních projektů, na zemědělství bylo vyčleněno kolem jedné desetiny investičních prostředků. Produktivita kapitálu ovšem průběžně klesala, neboli stát vynakládal prostředky stále méně efektivním způsobem.¹³⁹ Na druhou stranu je třeba říci, že prostředky, které stát vydával kupříkladu na vzdělání, přinesly rapidní zlepšení v oblasti gramotnosti. V době odchodu Francouzů procházelo základní školou pouze 15 % muslimů, v roce 1995 to bylo již 95 %. Gramotnost dospělých dosahovala ve stejném roce 62 % (v Maroku 44 %, v Tunisku 67 %).

Samotné znárodnění průmyslu a ložisek vyvrcholilo v roce 1971, kdy Alžírská státní společnost SONATRACH (Société Nationale pour la Recherche, la Production, le Transport, la Transformation, et la Commercialisation des Hydrocarbures, Národní podnik pro průzkum, produkci, dopravu, rafinaci a prodej uhlovodíkových produktů) pod heslem „dovršení dekolonizace“ zvýšila svůj podíl ve francouzských ropných společnostech na 51 % a v plynařských společnostech dokonce na 100 %. Francie zareagovala velmi radikálně, zablokovala probíhající jednání o odškodnění a začala bojkotovat dovoz alžírského vína. V následujících letech ale francouzské společnosti obnovily svou spolupráci se Sonatrachem a následovaly tak příkladu některých amerických ropných společností, kde převzali Alžířané kontrolní balík již na konci 60. let. Znárodnění koincidovalo s rostoucími cenami ropy na světových trzích, což poskytlo na jedné straně alžírské ekonomice významné příjmy, na druhé straně se ekonomika země stala na těchto příjmech nezdravě závislá.

Na začátku 70. let se pozornost režimu upřela i k relativně opomíjené oblasti alžírského zemědělství. To trpělo dvěma zásadními problémy: jednak klesala jeho schopnost zásobit zemi potravinami a jednak nebylo s to zajistit dostatečnou životní úroveň venkovským obyvatelům, což vedlo k jejich masivnímu odchodu do měst. Na začátku 70. let bylo 30 % půdy obděláváno v rámci zmíněných samosprávných farem, které fakticky podléhaly státu. Zbytek půdy byl v soukromých rukou, přičemž asi 13 % držitelů půdy vlastnilo pozemky větší než 100 ha. Právě tato „pozemková buržoazie“ byla režimem i většinou středních pozemkových vlastníků obviňována, do velké míry právem, z rezervovaného vztahu k národně osvobozenkému hnutí během války v letech 1954 - 1962. V rámci zemědělské revoluce vyhlášené 8. listopadu 1971 měla být vyvlastněna půda nad 110 ha a přerozdělena drobným sedlákům a bezzemkům. Bylo to tedy možné vnímat jako snahu o likvidaci

---

¹³⁹ HODD, Michael. Algeria: Economic structure, performance and policy, 1950-2001 In AGHROUT, Ahmed (ed.). *Algeria in transition: Reforms and development in prospect*. London, 2004. s. 42.

nespolehlivé vrstvy velkých vlastníků a o odměnění loajálních drobných rolníků.¹⁴⁰

Zemědělská revoluce ovšem sledovala i ekonomické cíle, kterými mělo být řešení obou výše zmíněných problémů tohoto odvětví. Za účelem zefektivnění produkce bylo asi 100 tisíc příjemců redistribuované půdy sdruženo do 6 tisíc družstev. Pod přímou kontrolu státu se tak dostalo dalších 1,3 milionů ha půdy a soukromý sektor v zemědělství byl omezen na 51 %. Zemědělská revoluce byla do jisté míry úspěšná v ideologické rovině, nicméně ve svých hlavních cílech neuspěla. Exodus do měst pokračoval, stejně jako prohlubující se závislost na dovozu potravin. Během 70. let se režim snažil omezit odchod venkovanů do měst mimo jiné prostřednictvím budování tzv. socialistických vesnic, které měly přispět k modernizaci venkova. Tento nákladný projekt ovšem neuspěl, když byla dokončena jen třetina plánovaných vesnic.¹⁴¹ Ve vesnicích navíc nebyl zajištěn požadovaný standard bydlení. Celý projekt byl motivován na jednu stranu propagandisticky, neboť srovnatelné prostředky byly ve stejné době, ovšem s menší publicitou vydávány i ve formě individuálních podpor na výstavbu bydlení. Na druhou stranu Búmedienuv plán vybudování socialistických vesnic vycházel z reálné nutnosti zlepšit životní podmínky na alžírském venkově. Celý plán byl ostatně převzat od Francouzů, kteří jej poprvé představili již v roce 1959.¹⁴² V každém případě se hlavní problémy alžírského zemědělství režimu vyřešit nepodařilo.

Zmíněné ekonomické problémy vedly k prohloubení stávajících a ke vzniku nových třecích ploch v alžírské společnosti přesto, že četné kroky režimu měly za cíl jejich vyřešení. Sociolog Bruno Étienne hovoří o dvou hlavních liniích střetu.¹⁴³ Za prvé to byl spor mezi městem a venkovem. Viděli jsme, že na vrcholné úrovni získala po nástupu Huarí Búmediena převahu tendence zvýhodňující spíše městské obyvatele. Další linie pak vznikla mezi zaměstnanými a nezaměstnanými. Tento střet se přitom neprojevoval ani tak na venkově, jako spíše ve městech. Ta totiž nezvládala příliv venkovských obyvatel do měst, který začal již během války za nezávislost. V souvislosti s protigerilovou válkou, která se odehrávala převážně na venkově, přesunuli Francouzi z bojových zón na 2 miliony obyvatel.¹⁴⁴ Ti byli

¹⁴⁰ K pozemkové reformě blíže například KNAUSS, Peter. Algeria's „Agrarian revolution“ Peasant control or control of peasants?. *African studies review*. Vol. 20, No. 3, Peasants in Africa (December 1977). s. 65-78 nebo DE VILLIERS, Gauthier. L'état et la révolution agraire en Algérie. *Revue française de science politique*. no. 1, février 1980, volume 30. s. 112-140.

¹⁴¹ Z původně plánovaného tisíce vesnic bylo dokončeno jen asi 300 vesnic. SUTTON, Keith. Algeria's Socialist Villages - A Reassessment. *The Journal of Modern African Studies*. Vol. 22, No. 2. (June 1984). s. 223-248.

¹⁴² ARKOUN, Mohammed. The Socialist Village Experiment in Algeria. In BRIAN; BRACE; TAYLOR (eds.). *The Changing Rural Habitat; Volume I: Case Studies*. Singapore, 1982. s. 45-50.

¹⁴³ ÉTIENNE, Bruno. *L'Algérie: Cultures et révolution*. Paris, 1977. s. 40-45; QUANDT, William B. *Société et pouvoir en Algérie: La décennie des ruptures*. Alger, 1999. s. 62.

¹⁴⁴ SUTTON, Keith; LAWLESS, Richard I. Population regrouping in Algeria: traumatic change and

umístění v provizorních centrech, což mělo mimo jiné zabránit jejich podpoře ALN. Po válce však vláda nezávislého Alžírsku nedokázala situaci vysídlených rolníků řešit. Úspěšná nebyla ani agrární revoluce se svým programem socialistických vesnic. Jedno z řešení skýtala venkováním právě migrace do měst. Ta postupovala skutečně rychlým tempem. Zatímco v době získání nezávislosti roku 1962 žilo ve městech 30 % populace, v roce 1988 to bylo již 50 %. V absolutních číslech pak byla situace ještě závažnější. Zatímco v roce 1962 měla země necelých 11 milionů obyvatel, v roce 1986 to bylo již více než 22 milionů. Centrálně řízená ekonomika nestačila na překotnou urbanizaci reagovat a v rozrůstajících se městech se kriticky nedostávalo bytů ani pracovních míst.¹⁴⁵ Tento tlak byl částečně uvolňován emigrací Alžířanů do Evropy, zejména do Francie. Ta však v 80. letech začala příliv alžírských migrantů omezovat.

Dělicí čáry mezi zaměstnanými a nezaměstnanými, nebo přesněji mezi úspěšnými a neúspěšnými bylo možné pozorovat pouhým okem. Zvláště frapantní byla situace v hlavním městě. Nízká životní úroveň velké části Alžířanů ostře kontrastovala s okázalým bohatstvím režimní elity, která obývala stejné rezidenční čtvrti jako zámožní Evropané v dobách kolonialismu (Hydra, El-Biar).¹⁴⁶ Nižší třídy pak obývaly chudší centrální čtvrti (Casbah, Bab el-Oued) nebo městské periferie.

---

the rural settlement pattern. *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*. Vol. 3, No. 3, 1978, Settlement and conflict in the Mediterranean World. s. 331-350.

¹⁴⁵ Nezaměstnanost dosahovala až 30%, přičemž se týkala zejména lidí pod 25 let. V roce 1982 Alžírsko potřebovalo vybudovat 1 milion bytů, aby se dostalo alespoň na již dost špatnou úroveň roku 1973. STORA, Benjamin. *Algérie: Histoire contemporaine 1830-1988*. Alger, 2004. s. 312.

¹⁴⁶ Podle Bruno Étienna bylo v 70. letech možné zřetelně odlišit městské čtvrti v Alžíru podle tříd. ÉTIENNE, Bruno. *L'Algérie: Cultures et révolution*. Paris, 1977. s. 74.

Vývoj počtu obyvatelstva v Alžírsku mezi lety 1962 a 1990¹⁴⁷

Rok	Počet obyvatel (mil.)	Růst (%)
1962	10,65	6,2
1966	12,06	3,0
1970	13,70	3,1
1974	15,54	3,1
1978	17,60	3,2
1982	19,94	3,2
1986	22,47	2,6
1990	24,94	2,6

Nacionalistická ideologie nezávislého Alžírka se tedy v podstatě snažila zastřít fakt, že alžírská společnost je značně heterogenní a že různé skupiny obyvatelstva profitují z daného uspořádání velmi různě. Loajalitu širokých mas, zejména venkovských obyvatel, se pak režim snažil po stránce ideologické zajistit důrazem na islám a arabizaci. Právě islám, byť zdánlivě zastíněn nacionálně levicovými idejemi, byl totiž pro alžírský režim „zdrojem legitimacy, nástrojem propagandy a *de facto* jedinou ideologií, která dokázala spojovat sociálně nejednotnou alžírskou společnost s propastnými rozdíly mezi městem a venkovem“.¹⁴⁸

Arabizační snahy vedené ministrem kultury Ahmedem Tálebem Ibrahímím¹⁴⁹ šly ruku v ruce s budováním systému školství, který byl v roce 1962 naprosto nedostačující, o čemž svědčila i vysoká negramotnost z doby kolonialismu. Masivní investice do školství, které byly spojeny i s působením zahraničních učitelů (zejména z Egypta a Sýrie, ale i z Francie a dalších zemí) přinesly konstantní, i když nijak oslnivý nárůst absolventů základních škol.¹⁵⁰ Vzdělávací systém se stal soběstačným v důsledku nárůstu počtu vlastních učitelů. I díky tomu mohlo ministerstvo školství postupovat v programu arabizace.

¹⁴⁷ Podle HODD, Michael. Algeria: Economic structure, performance and policy, 1950-2001 In AGHROUT, Ahmed (ed.). *Algeria in transition: Reforms and development in prospect*. London 2004. s. 49.

¹⁴⁸ ÉTIENNE, Bruno. *L'Algérie: Cultures et révolution*. Paris, 1977. s. 120.

¹⁴⁹ Táleb Ibrahímí byl syn Bášira Ibrahímího, bývalého šéfa Asociace ulamá.

¹⁵⁰ V roce 1995 to bylo již 95 % dětí školního věku. Střední školu absolvovalo 56 % obyvatel a vysokou pouze 11 %. Obě poslední čísla jsou přitom pod průměrem středně bohatých států (LMI). HODD, Michael. Algeria: Economic structure, performance and policy, 1950-2001. In AGHROUT, Ahmed (ed.). *Algeria in transition: Reforms and development in prospect*. London, 2004. s. 38.

I když arabizaci a podporu islámu nelze automaticky spojovat, arabský východ ostatně ve zmíněné době produkoval spíše nacionalisticky a nikoliv islámsky orientované ideje (např. panarabismus, básismus), arabizace alžírského školství narážela na odpor levicově a sekulárně orientovaných elit. Na druhé straně se konsolidovali islámsky orientovaní aktivisté, kteří režimu vytýkali právě jeho přílišnou sekulární orientaci. Režim se snažil manévrovat mezi oběma extrémny. Na jednu stranu byl tlačěn objektivní nutností potvrzení své arabsko-islámské orientace, jakožto jediné masám srozumitelné identity, na druhou stranu byl pod vlivem sekulárních elit stojících jak vně, tak uvnitř režimu. Tato dvojznačnost pronásledovala alžírské elity již od vzniku FLN.

3.4. Předehra ke krizi roku 1988

Během 80. let se prohloubily vnitřní mocenské spory uvnitř režimu, které probíhaly na pozadí debaty o možnostech řešení stále naléhavějších ekonomických problémů.¹⁵¹ Již před dramatickým propadem cen ropy v polovině 80. let se část režimních elit snažila o změnu přístupu k ekonomickým otázkám, který měl být založen spíše na racionalitě a pragmatismu než na ideologickém dogmatismu a měl přispět k nalezení nového impulsu pro stagnující centrálně plánovanou ekonomiku. Tento nový přístup rehabilitující soukromý sektor jak v agrární, tak v průmyslové oblasti ovšem narážel na odpor části režimu, zejména v rámci aparátu FLN. Spor o ekonomickou politiku se pak zjednodušeně řečeno stal nejnápadnějším vnějším rozpoznávacím znamením jednoho z nejdůležitějších sporů soupeřících klanů.

Ve stejné době ovšem nepřestávalo sílit napětí i uvnitř samotné alžírské společnosti.¹⁵² Její části se stále organizovaněji dovolávaly hodnot zakotvených v základních dokumentech alžírského státu, ať již to byl důraz na islámskou a arabskou identitu či na socialismus a práva pracujících. Se skutečně nečekanou intenzitou se pak ozvali aktivisté bojující za ochranu kabylsko-berberských kulturních a jazykových práv, které byly ve zmíněných dokumentech spíše upozaděny. Další požadavek formulovaný autonomní skupinou mimo režim byl veden za ochranu lidských práv. V souvislosti s debatou o ekonomické politice, jež byla poněkud nezvykle vedena ve veřejných sdělovacích prostředcích, se aktivizovala i bývalá komunistická strana fungující nelegálně, ale za tichého souhlasu režimu pod názvem Strana socialistické avantgardy (Parti de l'avant-garde socialiste, PAGS).¹⁵³ Ta stála v opozici vůči náznakům tržních reforem.

Zejména tyto, ale i další spory nutily Bendžedídův režim k taktizování a manévrování, které ovšem bylo vzhledem ke komplexnosti situace velmi obtížné. Když se alžírská ekonomika dostala po roce 1986 do skutečně vážné krize, zmíněné problémy a napětí se ještě prohloubily. Pokusíme se přiblížit proces, kdy se určité části režimu ve snaze o nalezení mocenského řešení uchýlily k pokusu o spolupráci s aktéry stojícími mimo režim.

---

¹⁵¹ DAHMANI, Ahmed. *L'Algérie à l'épreuve: Économie politique des réformes 1980-1997*. Paris, 1999. s. 95.

¹⁵² STORA, Benjamin. *Algérie: Histoire contemporaine 1830-1988*. Alger, 2004. s. 295.

¹⁵³ LECA, Jean; GRIMAUD, Nicole. Le secteur privé en Algérie. *Maghreb-Mashrek*. Automne 1986. s. 113-114.

3.4.1. Krize v 80. letech

Můžeme předpokládat, že napětí uvnitř samotného alžírského režimu v 80. letech mělo pro budoucí vývoj zásadní význam. Režimní elity se v důsledku těchto problémů dostaly do sporů, přičemž tyto spory byly spíše mocenského než ideologického charakteru, jak se mohlo dobovým pozorovatelům zdát. Jak již bylo řečeno, nejzřetelnějším sporem mezi jednotlivými částmi režimu byl spor o ekonomickou politiku v souvislosti s rostoucími projevy špatného fungování hospodářství. To bylo založeno na centrálním plánování, masivních investicích do těžkého průmyslu a bylo závislé na vývozu ropy a zemního plynu. Tyto investice přitom na konci 70. let tvořily více než 60 % HDP. Pro ilustraci dále uveďme, že nezaměstnanost dosahovala na konci 70. let podle různých odhadů 18 až 28 %, přičemž situace byla horší ve venkovských oblastech. Nominální růst mezd byl v negativním smyslu vyvažován silnou inflací. Situace obyvatel se v některých ohledech povážlivě zhoršovala. Během 70. let se snížila průměrná obytná plocha na jednoho obyvatele. Byt o 65 m², který v roce 1966 obývalo v průměru 6,8 osob, obývalo v roce 1977 v průměru 8,3 osob.¹⁵⁴ Na konci 70. let byl zaznamenán i zvýšený výskyt závažných chorob což velmi pravděpodobně souviselo s nárůstem průměrného počtu obyvatel na jedno nemocniční lůžko.

Přístup nových politických elit, které získaly vliv spolu s nástupem Šazlího Bendžedída, se projevil v první řadě v oblasti zemědělství. Tento strategický, ale za Huáří Búmediena zanedbávaný sektor nebyl dlouhodobě schopen produkovat dostatek potravin, a Alžírsko tak bylo stále více závislé na jejich dovozu.¹⁵⁵ To odčerpávalo nemalou část finančních rezerv získaných prodejem ropy a zemního plynu.

Dosavadní přístup k zemědělství se tak Šazlímu Bendžedídovi a jeho spolupracovníkům celkem opodstatněně jevil jako neúspěšný.¹⁵⁶ Již mezi lety 1981 a 1984

---

¹⁵⁴ OSTERKAMP, Rigmar. L'Algérie entre le Plan et le Marché: Points de vue récents sur la politique économique de l'Algérie. *Canadian Journal of African Studies / Revue Canadienne des Études Africaines*. Vol. 16, No. 1, 1982. s. 28.

¹⁵⁵ Z téměř 100% potravinové soběstačnosti v roce 1962 se dostalo Alžírsko v 70. letech do situace, kdy dokázalo vyprodukovat pouze 30% domácí spotřeby potravin. Výkonnost zemědělství tak zůstávala srovnatelná, což ovšem neodpovídalo rostoucímu počtu obyvatel. DURAND, Jean-Pierre. L'agriculture sacrifiée. *Le Monde diplomatique*. Novembre 1986. s. 11.

¹⁵⁶ AGHROUT, Ahmed. Algeria's agriculture: Policy reforms and achievements. In AGHROUT, Ahmed (ed.). *Algeria in transition: Reforms and development in prospect*. London, 2004. s. 103.

proto proběhla první fáze liberalizace zemědělství. Ta spočívala jednak v reformě státního a družstevního sektoru, jednak v novém přístupu k soukromému hospodaření. Zákon z roku 1983 umožnil získat do užívání dosud neobdělávanou půdu za zaplacení symbolické částky a příslib její kultivace. Ta proběhla jen v asi pětině případů, nicméně projekt byl důležitým průlomem v otázce soukromého zemědělství.¹⁵⁷ Ve stejné době byla zahájena i diskrétní restituce půdy vyvlastněné v rámci agrární revoluce v 70. letech.¹⁵⁸ Do soukromých rukou se tak vrátila více než polovina původně vyvlastněné půdy.

Alžírský režim pak přiznal jistou pozitivní roli soukromému podnikání i v nezemědělské oblasti. V tomto duchu bylo přijato prohlášení na zasedání ústředního výboru FLN v prosinci 1981.¹⁵⁹ O rok později pak byla znovu role soukromého sektoru označena jako „pozitivní“ v textu zákona o investicích. Jednalo se o zřetelný posun proti době vlády Huáří Búmediena, kdy býval privátní sektor označován jako „parazitický“.¹⁶⁰

Mnohem větší pozornost byla nicméně v politice Šazlího Bendžedída věnována sektoru veřejnému, který na začátku 80. let zaměstnával kolem 60 % veškeré pracovní síly. Reformy státního nezemědělského sektoru měly být v první řadě zaměřeny na zlepšení jeho efektivity a zvýšení úrovně zásobování. V praxi spočívaly zejména v rozdělení velkých státních podniků na menší jednotky nazývané Veřejné hospodářské podniky (Entreprises publiques économiques, EPE).¹⁶¹ Z původního počtu 66 obřích státních podniků bylo vytvořeno 474 specializovaných EPE. Celkem 500 firem, které byly pod regionální správou okresů (*wilájetů*), pak bylo rozděleno na více než 1.800 podniků. Pro ilustraci ještě uveďme příklad státní ropné společnosti SONATRACH s více než 100 tis. zaměstnanci, která byla rozparcelována na celkem 13 samostatných částí. Toto rozdrobení státních podniků mělo vést k jejich menší závislosti na státním aparátu. Podniky požívaly větší autonomie v řadě otázek včetně finančních.¹⁶²

V průběhu 80. let nicméně zmíněné ekonomické reformy nepřinesly kýžený efekt

¹⁵⁷ DURAND, Jean-Pierre. L'agriculture sacrifiée. *Le Monde diplomatique*. Novembre 1986. s. 12.

¹⁵⁸ AGHROUT, Ahmed. Algeria's agriculture: Policy reforms and achievements. In AGHROUT, Ahmed (ed.). *Algeria in transition: Reforms and development in prospect*. London, 2004. s. 104.

¹⁵⁹ LECA, Jean; GRIMAUD, Nicole. Le secteur privé en Algérie. *Maghreb-Mashrek*. Automne 1986. s. 103.

¹⁶⁰ TLEMCANI, Rachid. Chadli's Perestroika. *Middle East Report*. No. 163, North Africa Faces the 1990's, March - April 1990. s. 16.

¹⁶¹ Tento postup, který měl umožnit efektivnější řízení na regionální úrovni navrhovali kritici alžírské ekonomické politiky již v 70. letech. OSTERKAMP, Rigmar. L'Algérie entre le Plan et le Marché: Points de vue récents sur la politique économique de l'Algérie. *Canadian Journal of African Studies / Revue Canadienne des Études Africaines*. Vol. 16, No. 1., 1982. s. 27.

¹⁶² TLEMCANI, Rachid. Chadli's Perestroika. *Middle East Report*. No. 163, North Africa Faces the 1990's, March - April 1990. s. 14-18.

zvýšení produktivity a efektivity. Ekonomika zůstala v neztenčené míře závislá na státu a jím redistribuovaných příjmech z prodeje ropy a zemního plynu, tedy komodit, jejichž ceny nebyly zdaleka stabilní. Pokud přeci jen došlo k dílčím reformám na úrovni podniků, pak se často jednalo o úsporná opatření, jež se projevila snížením počtu pracovních míst a omezením investic. Ekonomický růst se však nedostavil. Reformy údajně selhaly i díky tomu, že jejich součástí záměrně nebyla snaha o větší příliv zahraničních investic.¹⁶³

Jako celek měly alžírské reformy 80. let, které bývají srovnávány s ekonomickým otevřením (*infítáh*) prezidenta Sadata v Egyptě či s *perestrojkou* sovětského prezidenta Gorbačova, za cíl jak vyřešení ekonomických problémů, tak konsolidaci nového politického vedení. Podle některých autorů přitom byl tento druhý důvod nepochybně důležitější.¹⁶⁴ Na základě dostupných informací se lze oprávněně domnívat, že reformní kroky byly namířeny proti některým příslušníkům režimu či naopak ve prospěch jiných. Na druhou stranu vycházely z racionální argumentace ekonomů, která se snažila pojmenovat problémy alžírské ekonomiky a nalézt adekvátní řešení.

Právě v oblasti otázek ekonomické politiky se dají nejsnáze odlišit dva proudy uvnitř alžírského režimu. Do jisté míry byly přítomny již v období řešení nástupnictví po Huarím Búmedienovi, kde Búteflika reprezentoval křídlo proreformní a Jahjáwí hájil zájmy ortodoxních socialistů. Nevyhraněný, ale zkušený místní politik Šazlí Bendžedíd se po svém zvolení prezidentem přiklonil spíše na stranu reformem. Právě kolem prezidentského paláce se tak začala konsolidovat skupina reformistů.¹⁶⁵ Po událostech roku 1988 vstoupil do povědomí veřejnosti nejvíce Mulúd Hamrúš, který v 80. letech zastával funkce tajemníka úřadu vlády a tajemníka úřadu prezidenta.

Odpůrci ekonomických reformem měli v 80. letech své centrum zejména uvnitř stranického aparátu FLN. Podléhala jim do jisté míry i odborová centrála UGTA a svou oporu měli i u části vysokých důstojníků armády. Za hlavního ideového odpůrce reformem je možné označit šéfa stálého sekretariátu ústředního výboru FLN Muhammada Šerífa Messadíu a na začátku 80. let i bývalého prezidentského kandidáta Muhammada Sáleha Jahjáwího, který byl ovšem v roce 1983 odstaven od všech důležitých funkcí.

Spor mezi oběma klany probíhal v několika rovinách. Jednak šlo o veřejnou výměnu

---

¹⁶³ BEKER, Michiel. Algeria's search for legitimation. In JILBERTO, Alex E. Fernández; MOMMEN, André (eds.). *Liberalization in the developing world: Institutional and economic changes in Latin America, Africa and Asia*. London, 1996. s. 234.

¹⁶⁴ BEKER, Michiel. Algeria's search for legitimation. In JILBERTO, Alex E. Fernández; MOMMEN, André (eds.). *Liberalization in the developing world: Institutional and economic changes in Latin America, Africa and Asia*. London, 1996. s. 233.

¹⁶⁵ LAVENUE, Jean-Jacques. *Algérie: La démocratie interdite*. Paris, 1993. s. 16.

názorů, což bylo na alžírské poměry relativně nezvyklé. Reformisté se sdružovali zejména kolem týdeníku Algérie-Actualité, zatímco konzervativci publikovali své názory v oficiálním stranickém týdeníku Révolution africaine. Velmi důležitá veřejná výměna názorů proběhla například v roce 1985, přičemž jejím nejznámějším projevem se stal článek Messaudího Zítúního „Za novou ekonomiku“¹⁶⁶. V tomto článku autor hovoří především o nutnosti racionálního přístupu k ekonomickým problémům, které podléhají univerzálním zákonitostem a musí být řešeny bez ohledu na ideologii režimu. Varuje před nadměrným přerozdělováním bohatství dříve, než bude takové bohatství skutečně vytvořeno. Zítúní Rehabilituje soukromý sektor s tím, že je nezbytně nutné zapojit ho pod vedením strany do úspěšného rozvoje alžírské ekonomiky. Jako jeden z hlavních důvodů nutnosti ozdravení ekonomiky pak uvádí ohrožení alžírské suverenity. Tento názor byl pro alžírské poměry charakteristický a projevoval se mimo jiné velmi opatrným postojem k zahraničním investorům.

Text byl vlastně reakcí na tezi konzervativce Belaida Ahmeda, který v září uveřejnil v Révolution africaine článek s názvem „Nutné vyjasnění“¹⁶⁷. V něm shrnul své výhrady proti rehabilitaci soukromého sektoru tak, jak je předložili reformisté. Argumentoval tím, že nelze odsoudit soukromé vlastnictví jako takové, ale že v případě Alžírska je tento sektor neinovativní a nevytváří dostatek pracovních míst. Přístup reformistů k němu je tedy podle něj neadekvátně vstřícný. V podobném duchu si oba klany vyříkávaly rozdílné názory na sociální zabezpečení, kontrolu cen a míru přerozdělování. Nerozcházel se naopak v nutnosti centrálního plánování a ani jedna ze stran principiálně nezpochybnila vůdčí úlohu FLN a její socialistickou orientaci.

Mocenská uskupení se ovšem střetávala i jinak. Příkladem může být pro autoritářský režim netypická situace, kdy alžírský parlament, který byl pod vlivem aparátu FLN, často připojil k reformním ekonomickým zákonům dodatky, které značně oslabily působnost těchto navrhovaných norem.¹⁶⁸ Spory se objevily i v armádě, kde se střetávaly různé skupiny vysokých důstojníků. Důvodem sporů přitom byl nejen rozdílný přístup k ekonomickým reformám, ale i regionální či klientelistické vazby. Tyto spory se snažil prezident Bendžedíd mírnit a celkem úspěšně dokázal mezi klany udržet rovnováhu. Motivován byl mimo jiné nutností zajistit si znovunominaci vedení FLN na funkci prezidenta. Prezidentské volby

---

¹⁶⁶ ZITOUNI, Messaoudi. Pour une économie moderne: Point de vue de Messaoudi Zitouni. *El Moudjahid*. 14 octobre 1985. Citováno v LECA, Jean; GRIMAUD, Nicole. Le secteur privé en Algérie. *Maghreb-Mashrek*. Automne 1986. s. 110-111.

¹⁶⁷ BELAID, Ahmed. La nécessaire clarification. *Révolution africaine*. 6-12 septembre 1985. Citováno v LECA, Jean; GRIMAUD, Nicole. Le secteur privé en Algérie. *Maghreb-Mashrek*. Automne 1986. s. 112-113.

¹⁶⁸ LAVENUE, Jean-Jacques. *Algérie: La démocratie interdite*. Paris, 1993. s. 16.

přítom byly naplánovány na přelom let 1988 a 1989.

80. léta byla tedy pro alžírský režim obdobím relativně neklidným, kdy se řešení objektivně naléhavých problémů prolínalo s rivalitou soupeřících mocenských bloků. Důležitá je pak skutečnost, že tyto spory byly mnohdy prezentovány veřejně. Předmětem diskuzí se nicméně nestalo jakékoliv otevření režimu či změna politického uspořádání.

3.4.2. Nástup islamistů

Režim, který se prostřednictvím své ideologie hlásil k islámu a jeho hodnotám, čelil od počátku různým formám islámsky motivované opozice.¹⁶⁹ Ta vycházela od osob a organizací stojících mimo režim, ale i od osob, které stály režimu relativně blízko. Kupříkladu příslušníci nábožensky orientované asociace ulamá se k FLN připojili již během války za nezávislost. Po získání nezávislosti ovšem se znepokojením zjišťovali, že alžírský režim zjevně není schopen splnit jejich očekávání ohledně ochrany islámských morálních a kulturních hodnot. Pod vedením Hášimího Tídzáního tak skupina univerzitních pedagogů a kazatelů založila asociaci al-Qijam al-islámíja (Islámské hodnoty), která měla apelovat na představitele režimu, aby zamezili domnělému zpronevření se arabsko-islámské podstatě alžírského národa.

Požadavky členů al-Qijam al-islámíja nebyly zaměřeny proti režimu, naopak přímo v jeho řadách měli mnoho příznivců.¹⁷⁰ Fundamentalistické požadavky těchto nástupců ulamá dokonce stát v některých případech splnil. Na návrh al-Qijam al-islámíja například roku 1964 zavedl náboženské vyučování na veřejných školách. Dlouhodobě však nemohl nezávislou sílu, byť nebyla prvoplánově politická, tolerovat. Šéf al-Qijam al-islámíja byl zbaven funkce rektora alžírské univerzity a v roce 1966 byla asociace zakázána poté, co její členové protestovali proti popravě Sajjida Qutba v Egyptě. Právě přihlášení se ke Qutbovi naznačovalo, že aktivistům al-Qijam al-islámíja nejsou, i přes jejich fundamentalistické nepolitické požadavky, neznámé ani myšlenky islamistů hlásající boj proti režimu. Samotný Hášimí Tídzání, plynně francouzsky hovořící absolvent sociálních věd na univerzitě

---

¹⁶⁹ Některé části této kapitoly byly publikovány ve sborníkovém příspěvku: BERÁNEK, Zdeněk. Alžírsko je má vlast, islám je mé náboženství. In SOULEIMANOV, Emil (ed.). *Politický islám*. Praha, 2007. s. 244-266.

¹⁷⁰ LABAT, Séverine. *Les islamistes algériens: Entre les urnes et le maquis*. Paris, 1995. s. 64.

v Bordeaux, v rozhovoru pro časopis *Confluent* prohlásil, že kromě al-Afgháního a Abduha ho výrazně ovlivnilo i učení průkopníků politického islámu Šakíba Arslana, Hasana al-Banná, Sajjida Qutba a také Abú al-Alá al-Maudúdího.¹⁷¹

Fundamentalističtí kazatelé působili v Alžírsku po rozpuštění al-Qijam al-islámíja jako více či méně navzájem nezávislí jednotlivci, přičemž se zaměřovali v zásadě na „reislamizaci zdola“, jak nazývá soubor kazatelských a sociálních aktivit, které mají vést k „reislamizaci mravů a způsobu života“, francouzský orientalista Gilles Kepel.¹⁷² Tato aktivita zpočátku nezbuzovala příliš velkou pozornost úřadů. Při zpětném pohledu je však možné pozorovat postupnou radikalizaci některých fundamentalistů a vznik latentní hrozby otevřeného vystoupení proti režimu. Někteří kazatelé se totiž odvážili vstoupit do politické rozpravy a při občasných příležitostech dokonce přímo napadnout režim. V 70. a 80. letech navíc stále více a mimo kontrolu starší generace kazatelů pronikaly do Alžírska publikace a zvukové nahrávky, prostřednictvím kterých měli mladší Alžířané možnost seznámit s myšlenkami radikálních ideologů Muslimského bratrstva.¹⁷³

Až do 80. let tedy byla hlavní aktivitou fundamentalistů kazatelská činnost. Pro naznačení základní typologie alžířských kazatelů můžeme představit dvě emblematické figury. Jedním z nejvýraznějších kazatelů sledované doby byl bezesporu Málek Bennabí, který bývá považován za zakladatele originálního islámského myšlenkového proudu nazývaného *al-džazáira* (alžířanství), jenž se vymezoval proti názorům radikálních Muslimských bratrů, jejichž organizaci považoval za „politický nástroj zbavený svého civilizačního poslání, které by mělo být jeho hlavním cílem“.¹⁷⁴ Bennabí skutečně politický islám odmítal. Podle něj mělo náboženství spíše „posilovat kolektivní morálku a civilizační elán tak, aby muslimský národ již nemohl být vystaven kvůli kolonizátorů z materialistického Západu“.¹⁷⁵

Dalším významným kazatelem byl Abdullatíf Sultání, který získal čistě arabské náboženské vzdělání na tuniské univerzitě az-Zajtúna. Před válkou za nezávislost působil v Asociaci alžířských ulamá a v 60. letech v asociaci al-Qijam. Sultání za své kariéry několikrát velmi ostře napadl alžířský režim. Ještě během působení v al-Qijam al-islámíja se

¹⁷¹ Citováno v BURGAT, François. *L'islamisme au Magreb: La voix du Sud*. Paris, 1988. s. 150.

¹⁷² KEPEL, Gilles. *Boží pomsta: Křesťané, židé a muslimové znovu dobývají svět*. Praha, 1996. s. 21.

¹⁷³ ROUADJIA, Ahmed. *Les frères et la mosquée: Enquête sur le mouvement islamiste en Algérie*. Paris, 1990. s. 178.

¹⁷⁴ LABAT, Séverine. *Les islamistes algériens: Entre les urnes et le maquis*. Paris, 1995. s. 77. Pro životopisné údaje alžířských islamistů viz též CHUERFI, Achour. *La classe politique algérienne de 1900 à nos jours: Dictionnaire biographique*. Alger, 2001.

¹⁷⁵ LABAT, Séverine. *Les islamistes algériens: Entre les urnes et le maquis*. Paris, 1995. s. 77.

ohradil proti zapojení žen do politického života, později protestoval proti agrární revoluci. Sultánůho moralizující kázání měla značnou odezvu mezi radikální mladou populací chudých předměstí a jeho pohřbu roku 1984 se zúčastnilo na 20 tisíc osob. I přes své výpady vůči režimu, které mu vynesly několikanásobný pobyt za mřížemi, odmítal Sultání přímé propojení islámu s politikou. Byl vysloveně proti zakládání politických stran či jiných organizací, přičemž preferoval reislamizaci zdola prostřednictvím kázání.¹⁷⁶

Nonkonformní kazatelé jako Sultání oslovovali své posluchače buď ve velkých mešitách alžírských měst, stále častěji ale také v „soukromých“, tedy státem nekontrolovaných mešitách, budovaných bez povolení na rychle rostoucích alžírských předměstích. Zde tyto mešity plnily i důležitou sociální funkci a byly často jediným společenským prostorem pro teprve nedávno urbanizované obyvatel venkova, žijící často v otřesných hmotných poměrech.

Dalším místem intenzivního působení alžírských fundamentalistů byly univerzitní kampusy. Zde se fundamentalisté již od začátku 60. let slovně střetávali s levicovými studenty. Tyto spory se ale během 70. let postupně radikalizovaly a v průběhu schůzí či manifestací přerůstaly ve rvačky. Spolu s formou se měnil i obsah sporů. Zatímco nejdříve se jednalo o spor ryze ideologický, později se přidával i spor jazykový. Přibývalo totiž arabskojazyčných studentů – zejména v humanitních vědách. Ti se obtížněji uplatňovali na trhu práce, což přičítali prozápadní orientaci režimu projevující se nedodržením slibů arabizace, a frankofonní studenty technických oborů pak považovali za režimní chráněnce. Dělicí linie fundamentalista – levičák se stále dokonaleji kryla s linií arabofonní – frankofonní, což ještě v 60. letech neplatilo.¹⁷⁷

Zatímco prostřednictvím předměstských mešit byly pro myšlenku reislamizace získávány široké vrstvy chudých městských obyvatel, na univerzitách postupně docházelo k vzájemnému přiblížení nekonformních kazatelů s radikalizujícími se arabskojazyčnými studenty. V roce 1982 tak srážky těchto studentů s levičáky a posléze i s policií vedly kazatele Abdullatífa Sultáního a jeho souputníka Ahmeda Sahnúna k sepsání petice adresované alžírské vládě. Dalším spoluautorem byl dosud neznámý profesor pedagogiky, bývalý člen vládnoucí strany FLN a asociace al-Qijam Abbásí Madaní. Ten se v 80. letech stal jednou z dominantních postav alžírského fundamentalismu, který se začal stále více přibližovat sféře politiky. Vedle něj se do popředí dostávali například Mahfúz Nahnáh či Alí Belhádž, přičemž

---

¹⁷⁶ ROUADJIA, Ahmed. *Les frères et la mosquée: Enquête sur le mouvement islamiste en Algérie*. Paris, 1990. s. 159.

¹⁷⁷ BURGAT, François. *L'islamisme au Magreb: La voix du Sud*. Paris, 1988. s. 155.

první byl stoupenec učení umírněných Muslimských bratrů, zatímco druhý byl radikál stále více se přiklánějící k přímé konfrontaci s režimem.

Petice z 12. listopadu 1982 neobsahovala přímý útok proti stávajícímu režimu, ale žádala jeho reformu v souladu s hodnotami islámu obsaženými v původních požadavcích alžírských nacionalistů, a tím pádem i definitivní završení procesu dekolonizace.¹⁷⁸ Autoři petice se dožadovali hlavně prosazení zákazu nemorálních praktik v oblasti státní správy, vzdělání i v ekonomické sféře, spravedlivější přerozdělování příjmů z ropy a zemního plynu a „dosažení spravedlnosti mezi lidmi prostřednictvím aplikace *šaríy*.“ Ze současného špatného morálního stavu společnosti byli viněni agenti kolonialismu, kteří jsou nepřátelští vůči islámu. „Tyto vrstvy se cítí být ohroženy reislamizací, takže vedou proti ní v domácích i světových médiích rozsáhlou kampaň.“ Napravení těchto chyb by bylo podle autorů možné pouze v případě, že by režim „kráčel po cestě práva, která byla vytyčena sunnou a svatou knihou.“¹⁷⁹ Autoři petice navíc předložili i zcela konkrétní požadavky: propuštění osob zadržených kvůli obraně své cti a svého náboženství a znovuotevření všech uzavřených mešit. Reakce režimu na sebe nenechala dlouho čekat: všichni tři autoři petice byli uvězněni.

Reislamizační aktivity přinášely v Alžírsku zpočátku relativně malé výsledky. Ty přišly až v souvislosti se zhoršující se ekonomickou situací a spolu s ní se snižující důvěryhodností alžírského režimu. Složitá existenční situace mnoha Alžířanů souvisela také s populační explozí a nekontrolovatelnou urbanizací. Původní záměr alžírského režimu nastartovat pomocí masivních investic do infrastruktury a těžkého průmyslu hospodářský růst se začal jevit jako neúspěšný. Tyto problémy se navíc vyskytly v době velmi rychlé urbanizace a populační exploze.

Většina kazatelů až do demokratizačních reforem roku 1989 odmítala organizovanou politickou činnost. Vystoupení ozbrojené skupiny Mustafy Bújálího ale ukazuje, že i bez jejich vědomé snahy vykryštalizovaly první zárodky politického islamismu, navíc ve velmi radikální podobě. Mustafá Bújálí (nar. 1940) pocházel z kabylské berberské rodiny a jako voják se zúčastnil války za nezávislost. Roku 1979 se stal kazatelem v nezávislé mešitě al-Ášúr na předměstí Alžíru. Odmítal Sultáního koncepci přeměny společnosti prostřednictvím kazatelské činnosti i relativně umírněný postoj Mahfúze Nahnáha. Jeho kázání, inspirovaná

¹⁷⁸ Text celého dokumentu otištěn v edici dokumentů k dějinám politického islamizmu v Alžírsku z let 1982-1991: AL-AHNAF, M.; BOTIVEAU, B.; FRÉGOSI, F. *L'Algérie par ses islamistes*. Paris, 1991. s. 45-48.

¹⁷⁹ Tyto a podobné četné odkazy na korán, sunnu či šaríu jako zdroje správného uspořádání společnosti vedly např. Françoise Burgata k tvrzení, že petice z listopadu 1982 byla *de facto* voláním po ustavení islámského státu v Alžírsku. BURGAT, François. *L'islamisme au Magreb: La voix du Sud*. Paris, 1988. s. 162.

zejména Sajjidem Qutbem a hlásající cestu ozbrojeného *džihádu*, se stala velmi populární mezi obyvateli mnoha alžírských předměstí.¹⁸⁰

Spolu se svými posluchači a spolukazateli založil Bújálí Skupinu boje za zákaz nepravostí, přičemž podobné skupiny vznikaly ve stejné době nezávisle na sobě na více místech země. Jejich činnost byla zaměřena zejména proti pití a prodeji alkoholu. Když byl roku 1982 při srážkách s policií zabit Mustafúv bratr Muchtár, rozhodla se skupina přejít do ilegality a zahájit pod novým jménem Alžírské islámské ozbrojené hnutí (Mouvement Algérien Islamique Armé, MAIA) boj za nastolení islámského státu. Podařilo se dokonce navázat spojení s radikálními skupinkami i v jiných částech Alžírska, takže se Bújálímu, který byl jmenován emírem hnutí, podařilo shromáždit přes 130 ozbrojenců, kteří operovali především v okolí hlavního města.¹⁸¹ Plány skupiny byly skutečně velkolepé (vyhození do povětří některých pěťhvězdičkových hotelů, únosy politiků) a přesto, že se je nepodařilo uskutečnit, dokázali její členové vzdorovat bezpečnostním složkám až do roku 1987, kdy byl Bújálí zabit.

Ozbrojený *džihád* proti vlastnímu režimu byl v Alžírsku novým fenoménem, který zřejmě zaskočil nejen samotný režim, ale i fundamentalistické kazatele. Ti byli nuceni zaujmout k tomuto jevu stanovisko. Vysloveně odsoudil cestu ozbrojeného boje Abbásí Madaní a akci nepodpořil ani Mahfúz Nahnáh. Naproti tomu se za Bújálího postavil stále populárnější mladý kazatel Alí Belhádž a překvapivě i Abdullatíf Sultání. Stejně se vyjádřil i další příslušník mladší generace Hášimí Sahnúní, který v té době v alžírské čtvrti Belcourt začínal organizovat odjezdy dobrovolníků do války v Afghánistánu. Tito „Afghánci“ se po letech vraceli do Alžírska jako přesvědčení příznivci ozbrojeného *džihádu*. Vedle kazet a knih, které se prodávaly na ilegálních burzách v nezávislých mešitách, zprostředkovávali kontakt se soudobými radikálně islamistickými myšlenkami z jiných částí muslimského světa zájemcům, kteří se v té době rekrutovali takřka ze všech sociálních skupin – od mladých nezaměstnaných obyvatel předměstí, přes arabskojazyčné právníky a učitele a frankofonní inženýry až po tradiční městskou buržoazii.¹⁸² Centrem „Afghánců“ se stala mešita Kábul v alžírské čtvrti Belcourt, z jejíž kazatelny se ozývaly stále radikálnější výzvy k boji proti

---

¹⁸⁰ MERAH, Ahmed. *L'affaire Bouiali: Telle que vecu par Ahmed Merah. Comment le pouvoir totalitaire conduit à la révolte*. Alger, 1998. s. 67.

¹⁸¹ STORA, Benjamin, *Algérie: Histoire contemporaine 1830-1988*. Alger, 2004. s. 311.

¹⁸² Historik Muhammad Harbi uvádí, že jen mezi zatčenými členy Bújálího skupiny figurovalo 49 dělníků, 29 zemědělských dělníků, 12 učitelů, 7 úředníků, 4 technici, 1 inženýr, 22 obchodníků, 5 řemeslníků, 8 studentů, 9 zaměstnanců státních podniků, 13 nezaměstnaných a 3 příslušníci svobodných povolání. Citováno v AL-AHNAF, M.; BOTIVEAU, B.; FRÉGOSI, F. *L'Algérie par ses islamistes*. Paris, 1991. s. 28.

režimu.¹⁸³ Odklon od reislamizace zdola k otevřené konfrontaci byl zřejmý.

Alžírský režim, v jehož čele od roku 1979 stál prezident Šazlí Bendžedíd, si začal rostoucí riziko uvědomovat. Proti islamistické i slábnoucí levicové opozici se snažil bojovat zlepšením životních podmínek obyvatel. Hrozbu radikálních islamistů se pak snažil odrazit pomocí částečných ústupků fundamentalistickým požadavkům. Již v roce 1984 byl přijat velmi konzervativní zákon o rodině¹⁸⁴ poté, co byla o rok dříve v Constantine otevřena Ibn Bádisova univerzita islámských věd, kde se rektorem stal egyptský učenec Muhammad Ghazzálí. Revize Národní charty roku 1986 potvrdila islám jako státní náboženství a oproti minulému textu z roku 1976 výrazně akcentovala arabské a islámské hodnoty.¹⁸⁵ Jako ústupek arabskojazyčným studentům práv prosadil Bendžedíd arabizaci soudnictví. Prezident rovněž kalkuloval s tím, že *modus vivendi* a eventuální následná kooptace některých fundamentalistů povede k posílení jeho pozice vůči levici jak v režimních strukturách, tak mimo ně.

3.4.3. Neislamistická opozice proti režimu

Kritika režimu z pozic islamismu byla, vzhledem ke kulturním podmínkám muslimského Alžírsku, snadněji srozumitelná pro široké vrstvy obyvatelstva. Kritika z jiných pozic pak měla dopad limitovanější. Přesto se však na začátku 80. let projevil potenciál živelného odporu vůči režimu, argumentovaný pro mnohé možná nečekaně, požadavky na kulturní rovnoprávnost jazykových menšin. Takzvané „Berberské jaro“ z roku 1980 ukázalo, vedle aktivit islamistických skupin, na to, jak klamná byla představa homogenní alžírské společnosti.

Berbeři¹⁸⁶ jsou autochtonní obyvatelé Severní Afriky, kteří byli po arabském vpádu v 7. století postupně islamizováni a arabizováni. V některých částech regionu nicméně přetrvaly

¹⁸³ LABAT, Séverine. *Les islamistes algériens: Entre les urnes et le maquis*. Paris, 1995. s. 140.

¹⁸⁴ Zákon zachovával mnohoženství i institut poručníka pro dospělé ženy. Vyvolal odpor alžírských ženských organizací i účastnic války za nezávislost. Celý text zákona o rodině je dostupný online: *Code de famille*, [online], [cit. 2008-02-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.algeria-watch.org/farticle/docu/codefamille.htm>>.

¹⁸⁵ GOMBÁR, Eduard. *Kmeny a klany v arabském Maghribu*. Praha, 2007. s. 119. Příznačné je rovněž, že text z roku 1976 byl původně francouzský, zatímco text z roku 1986 byl napsán v arabštině. Viz AL-RASI, George. *Al-islám al-džazá'irí: Min al-'amír 'Abd al-Qádir ilá 'umará' al-džamá'át*. Bejrút, 1997. s. 298.

¹⁸⁶ V současné době preferují berberští aktivisté výraz *Amazigh* – Berber, doslova svobodný muž. MEHENNI, Ferhat. *Algérie: La question kabyle*. Paris, 2004. s. 53-55.

oblasti, kde velká část obyvatel hovoří berberským dialektem a arabsky nebo dokonce jen výhradně berbersky. V Alžírsku patří k největším takovým oblastem Kabýlie, ležící na východ od hlavního města Alžíru, obývaná kabylskými Berbery a oblast Awrás na východě země obývaná šawíjskými Berbery. Menší skupiny Berberů žijí v oblasti Mzab na Saharě a k Berberům se někdy počítají i kočovní Tuarégové.¹⁸⁷

Z kabylské oblasti pocházelo tradičně velké množství obyvatel hlavního města, kteří byli již mezi válkami silně zastoupeni mezi příslušníky alžírské diaspory ve Francii. Z těchto důvodů hráli kabylstí Berbeři silnou roli i v nacionalistickém hnutí. Zřejmě z důvodů intenzivnějšího pofrancouzštění kabylského regionu tíhla řada odsud pocházejících aktivistů spíše než k arabsko-nacionálním proudům uvnitř hnutí k proudům levicovým. V roce 1949 došlo uvnitř nacionalistické strany PPA-MTLD k tzv. „Berberské krizi“, která skončila vyloučením řady „berberských materialistů“ ze strany.¹⁸⁸ Kabylský původ však ani později neznamenal sám o sobě překážku v účasti v nacionalistickém hnutí či posléze v FLN.

Přestože mnozí příslušníci kabylských elit obsadili různé, často i velmi vysoké posty ve státní správě a ve straně,¹⁸⁹ kulturní práva kabylské menšiny jako takové uznána nebyla. Od ozbrojeného vystoupení FFS v 60. letech, jež bylo možné chápat spíše jako dozvuk frakčních bojů, se oblast Kabýlie zdála být převážně klidná. Arabizační snahy Búmedienova ministra školství Ahmeda Táleba Ibrahímího však vzbuzovaly nevoli mezi mladými berberskými intelektuály. Tento opomíjený problém se projevil v březnu 1980. Tehdy se v exilu žijící etnolog a spisovatel kabylského původu Mulúd Mámerí měl zúčastnit prezentace své nové knihy na univerzitě v největším kabylském městě Tizi Ouzou. Jeho vozidlo však bylo zastaveno alžírskými bezpečnostními složkami a spisovateli byl znemožněn vstup do města. Důsledkem byly nečekaně silné protesty studentů i učitelů zdejší univerzity. V jimi vydaném prohlášení se dožadovali na prvním místě dodržování demokratických a kulturních svobod, což se mělo projevit uznáním berberské kultury jakou součástí alžírského kulturního dědictví a zrovnoprávnění všech alžírských jazyků.¹⁹⁰ Režim na tyto aktivity odpověděl represí a denunciační kampaní v médiích.

Alespoň částečného uznání kabylských požadavků se podařilo dosáhnout spíše

¹⁸⁷ HADAD, Samy. *Algérie: Autopsie d'une crise*. Paris, 1998. s. 99.

¹⁸⁸ HARBI, Mohamed, *Le F.L.N.: Mirage et Réalité, des origines à la prise du pouvoir (1945-1962)*. Paris, 1980. s. 59-71.

¹⁸⁹ *Algeria: Unrest and impasse in Kabylia. International Crisis Group Middle East/North Africa report N° 15*. [online]., [cit. 2008-03-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=1415&CFID=36493490&CFTOKEN=96365687>>.

¹⁹⁰ STORA, Benjamin. *Algérie: Histoire contemporaine 1830-1988*. Alger, 2004. s. 299.

symbolicky v roce 1986, kdy byl do dodatků k Národní chartě přidán krátký odkaz na berberské kořeny Alžírka.¹⁹¹ Důležitější ovšem byla skutečnost, že události „Berberského jara“ daly vzniknout organizacím, jež se staly platformou kritiky režimu z neislamistických „demokratických“ pozic. Jednou z nejvýraznějších postav kabylského hnutí se stal mladý psychiatr Saíd Sádí, který byl již od konce 70. let aktivní v nelegální organizaci strany FFS. V roce 1982 pak stál u zrodu Berberského kulturního hnutí (Mouvement Culturel Berbère, MCB). To přetrvalo až do reform na konci 80. let, kdy se pod Sádího vedením změnilo na stranu Sdružení pro kulturu a demokracii (Rassemblement pour la Culture et la Démocratie, RCD).

Na události z Tizi Ouzou z roku 1980 navázal i vznik prvních alžírských opozičních organizací zaměřených na obranu lidských práv. V roce 1985 byla založena Alžírská liga na obranu lidských práv. U jejího zrodu stál kromě Saída Sádího její pozdější čelný představitel Abdennúr Alí Jahjá. Její členové, stejně jako příslušníci MCB, však byli vystaveni tvrdé a vytrvalé represí. Režim navíc přikročil i k založení vlastní lidskoprávní organizace s téměř identickým názvem, kterou vedl Omar Manwar a která sdružovala členy FLN a tolerované levicové aktivisty stojící mimo tuto stranu.

Právě kritika zleva byla dalším hlasem, který se vůči režimu stavěl. Hlavní a vlastně jedinou funkční platformou levicové opozice byla Strana socialistické avantgardy (PAGS). Strana se zformovala z bývalých členů Komunistické strany Alžírka po vyhlášení nezávislosti, přičemž legálně byla uznána až v roce 1989. Strana byla doslova vydána na milost a nemilost režimu, přičemž měla relativně silný vliv mezi nově vznikající dělnickou třídou a mezi částmi intelektuálních elit.¹⁹²

Strana PAGS se například podílela na propagaci Búmedieny pozemkové reformy v roce 1971. Tímto a podobnými kroky si snažila vydobýt jistý prostor pro umírněnou kritiku režimní politiky. Zájmem, který především hájila, bylo zachování sociálních výdobytků revoluce. I proto se PAGS postavila jednoznačně proti ekonomickým reformám prováděným prezidentem Bendžedídem v 80. letech. V otevřeném dopise mimořádnému sjezdu FLN v roce 1986 psal první tajemník PAGS Sádek Hadžerés o nebezpečí liberalizačních reform. Ty podle něj prosazují agenti imperialismu, aby se snáze zmocnili alžírské ekonomiky a přírodního bohatství. Role státního sektoru by se podle něj i z tohoto důvodu neměla v

---

¹⁹¹ DAHMANI, Ahmed. *L'Algérie à l'épreuve: Économie politique des réformes 1980-1997*. Paris, 1999. s. 89.

¹⁹² CHUERFI, Achour. *La classe politique algérienne de 1900 à nos jours: Dictionnaire biographique*. Alger, 2001. s. 430-431.

žádném případě oslabovat.¹⁹³

PAGS se tak v 80. letech zřetelně postavila na jednu stranu sporu, který dlouhodobě probíhal uvnitř vládnoucího režimu a o kterém jsme hovořili výše. Stala se tak přirozeným spojencem aparátu FLN a Muhammada Šerífa Messadía proti reformistům. Na druhou stranu to ovšem neznamenal pro stranu žádný objektivní zisk, neboť Messadía právě proti PAGS z titulu tajemníka FLN velmi tvrdě zasahoval. Jeho boj přitom začal již na samém začátku 80. let, kdy prosadil přijetí tzv. článku 120 do základních stanov strany. Tento článek vyžadoval, aby představitelé masových organizací včetně odborů byli zároveň členy FLN. Tento krok byl jasně namířen proti PAGS a vedl k jejímu zřetelnému oslabení ve prospěch FLN v odborech a dalších masových organizacích, kde spočívala základna jejího vlivu.¹⁹⁴

Kromě zmíněných opozičních organizací s působností výhradně v Alžírsku je potřeba se zmínit ještě o politických sdruženích, která působila v exilu. Nejvýznamnější byly dva subjekty, které oba byly založeny a vedeny bývalými významnými členy FLN a účastníky války za nezávislost.¹⁹⁵ Strana FFS, o které již byla zmínka dříve, byla založena v roce 1963 Husajnem Ajt Ahmedem a její ozbrojené křídlo vedlo v Kabýlii boj proti tehdejšímu prezidentovi Ben Bellovi. Vůdce strany byl odsouzen k smrti, poté omilostněn a v roce 1966 se mu podařilo odejít do švýcarského exilu. Strana přitom stále pokračovala ve své činnosti a v 70. letech se stala bází organizované činnosti berberských aktivistů, i když se Ajt Ahmed snažil o celonárodní působnost na poli prosazování lidských práv a demokratických hodnot.

Prezident Ben Bella byl sám v roce 1965 odstaven od moci během nekrvavého puče. Po nástupu Šazlího Bendžedída byl omilostněn a v roce 1982 odešel do exilu. V roce 1984 založil během kongresu na zámečku u Chantilly poblíž Paříže Hnutí pro demokracii v Alžírsku (Mouvement pour la démocratie en Algérie, MDA). I přes spíše socialistickou orientaci v době svého prezidentství se v roce 1984 přihlásil k hodnotám Íránské revoluce a k libyjskému vůdci Qaddáfímu. Na rozdíl od FFS však zůstal význam MDA v Alžírsku velmi omezený, i přes snahu o spolupráci mezi oběma subjekty.¹⁹⁶ Význam zmíněných dvou stran byl relativně limitovaný, nicméně představoval jistou alternativu k oficiální představě o homogenní alžírské společnosti.

---

¹⁹³ LECA, Jean; GRIMAUD, Nicole. Le secteur privé en Algérie. *Maghreb-Mashrek*. Automne 1986. s. 113-114.

¹⁹⁴ DAHMANI, Ahmed. *L'Algérie à l'épreuve: Économie politique des réformes 1980-1997*. Paris, 1999. s. 93.

¹⁹⁵ DJEGHLOUL, Ahmed. Le multipartisme à l'algérienne. *Maghreb-Mashrek*. 2ème trimestre 1990. s. 197.

¹⁹⁶ CHUERFI, Achour. *La classe politique algérienne de 1900 à nos jours: Dictionnaire biographique*. Alger, 2004. s. 422.

3.5. Závěr

V kapitole zaměřené na dějiny Alžírsku před rokem 1988 byly popsány okolnosti, za kterých došlo ke zformování národně osvobozenického hnutí a jeho následný boj za nezávislost. Formování politického systému nezávislého Alžírsku tak bylo výsledkem situace, kdy boj proti koloniální nadvládě byl veden pod hegemonií Fronty národního osvobození, která organizačně i ideologicky zahrnovala několik proudů – od liberálního přes islámský až po radikálně levicový. Podoba nezávislého Alžírsku byla výrazně ovlivněna i dominantní rolí, kterou během války za nezávislost hrála Armáda národního osvobození.

Za vlády prezidenta Ben Belly a zejména jeho nástupce Huarí Búmediena došlo ke konsolidaci autoritářského režimu a eliminaci opozice. Participace obyvatel a jejich práva byla výrazně omezena. Mezi lety 1965 a 1977 byla země formálně bez parlamentu. Návrat k ústavnímu režimu však byl jen potvrzením autoritářské povahy režimu. Ústava z roku 1976 povolovala existenci jedné strany, zakotvila roli armády a prezidenta vybavila silnými pravomocemi. Režim dokázal pomocí masových organizací mobilizovat obyvatele, přičemž zásadní rozhodnutí (např. nová ústava) jim předkládal ke schválení v referendu. Skutečná rozhodovací moc však náležela relativně úzkému kruhu elit ve vedení strany a v masových organizacích, ve státní správě a zejména v armádě.

V oblasti společenské došlo ke značným změnám, které byly dány rychlým přírůstkem obyvatel a jejich urbanizací. Důsledkem byla přelidněná města a výbušná sociální situace. Centrálně plánovaná ekonomika se stala závislou na příjmech z ropy a zemního plynu a zaměřila se na masivní industrializaci na úkor jiných oblastí, zejména zemědělství. V zemi rostla nezaměstnanost postihující zejména mladé obyvatele měst.

Tyto problémy se výrazně zhoršily po poklesu světových cen ropy a zemního plynu v roce 1986. Ve stejné době se výrazně aktivovala opozice. Fundamentalističtí kazatelé kritizovali režim z nábožensko-konzervativních pozic. Většina z nich se vyhýbala politické činnosti, nicméně kazatelé se projevovali stále výrazněji. Případ Bújálího skupiny navíc ukázal, že někteří islamisté jsou připraveni sáhnout k velmi radikálním způsobům odporu. Islamisté i další opoziční skupiny (levicové, lidskoprávní, berberské) těžili ze všeobecné nespokojenosti. Ta se projevovala i stávkovým hnutím či neorganizovanými protesty a nepokoji.

Uvnitř režimu se prohluboval spor mezi příznivci umírněně tržních ekonomických

reforem a konzervativními zastánci centrálně řízené ekonomiky. Bendžedíd a jeho spojenci přitom považovali provedení reformy za nutné. Spor se politizoval a stal se nejen soubojem o ekonomické reformy, ale i čistě mocenským soupeřením dvou frakcí. Zhoršující se ekonomická situace, nespokojenost obyvatel a aktivizace opozice výrazně zvyšovaly riziko krizové situace. Tě nakonec musel režim čelit v situaci silné vnitřní nejednoty.

4. LIBERALIZACE 1988-1992

4.1. Úvod

Tato kapitola se zabývá klíčovým obdobím alžírských soudobých dějin, jež je zároveň zcela zásadní etapou transformačního procesu, kterému se věnuje tato práce. Změny politického charakteru, které se v Alžírsku odehrály v období 1988-1992, neměly obdoby v žádné další arabské zemi.¹⁹⁷ V přítomné kapitole se budeme v první řadě zabývat příčinami ekonomických a politických reforem. Předpokládáme, že důvody k nim spočívaly v politické konstelaci uvnitř vlastního režimu. Již minulá kapitola ukázala, že se v něm střetávaly dvě tendence. Na jedné straně přitom stáli reformisté, těšící se přízni prezidenta Bendžedída a mající oporu v armádě, a na druhé straně konzervativci, obhajující zachování centrálního plánování a řízení ekonomiky, kteří ovládali FLN a aparát dalších masových organizací.¹⁹⁸ Právě reformisté i prezident Bendžedíd zjevně hledali širší oporu u alžírské populace, ovšem na rozdíl od svých oponentů se tak striktně nedrželi socialistické ideologie. Zatímco konzervativní socialisté svou oporu hledali tradičně mezi státními zaměstnanci a pracovníky v průmyslu, reformisté se snažili hledat oporu i v jiných částech stále nespokojenější a mobilizovanější společnosti.¹⁹⁹ Tento proces se pokusíme blíže objasnit.

Dalším faktorem, který ke krizi jednoznačně přispěl a který bude třeba v úvodu kapitoly prozkoumat, byla situace v alžírské společnosti. Zjevná nespokojenost se situací, která se začala v 80. letech stále zjevněji projevovat, měla důvody ekonomické i politické, jak bylo ostatně ukázáno v předcházející kapitole. Avšak výrazné zhoršení ekonomické situace po

---

¹⁹⁷ WERENFELS, Isabelle. *Managing instability in Algeria: Elites and political change since 1995*. London, 2007. s. 40.

¹⁹⁸ Blíže k tomuto konfliktu například DAHMANI, Ahmed. *L'Algérie à l'épreuve: Économie politique des réformes 1980-1997*. Paris, 1999; AGGOUN, Louis; RIVOIRE, Jean-Baptiste. *Françalgérie: crimes et mensonges d'États, Histoire secrète, de la guerre d'indépendance à la "troisième guerre" d'Algérie*. Paris, 2004; či BENDERRA, Omar. *Économie algérienne 1986-1998: Les réseaux aux commandes de l'État*. In CESARI, Jocelyne (ed.). *La Méditerranée des réseaux: Marchands, entrepreneurs et migrants entre l'Europe et le Maghreb*. Paris, 2002.

¹⁹⁹ Przeworski uvádí, že lidová mobilizace signalizuje potenciálním liberalizátorům možnost aliance, která by mohla změnit poměr sil uvnitř mocenského bloku v jejich prospěch. - PRZEWORSKI, Adam. *Democracy and the market: political and economic reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge, 1991. s. 60-66.

roce 1986 dalo těmto faktorům novou dimenzi,²⁰⁰ a proto se budeme ekonomickou i společenskou situací v Alžírsku před událostmi října 1988 zabývat podrobněji.

V této kapitole je dále významný prostor věnován samotným reformám. Zkoumání byl podroben nejen jejich vlastní obsah, ale i záměry jejich autorů, a to i v souvislosti s vnitřním napětím uvnitř elit. Neméně důležitý je i pohled na reakci samotné alžírské společnosti. V této souvislosti je kromě jiných politických proudů pozornost věnována zejména politickému islámu, který se projevil jako hlavní opoziční síla.²⁰¹ Pro hlubší pochopení problému byla pozornost upřena i k vnitřní dynamice a diverzifikaci islamistického hnutí.

Kapitola bude podrobně mapovat politický vývoj ve sledovaném období. Analýza chování hlavních aktérů, tedy zejména armády, reformistů, konzervativců a opozičních skupin je zcela zásadní pro pochopení procesu, který začal velmi rozsáhlou liberalizací a byl zakončen na začátku roku 1992 vojenským převratem.

---

²⁰⁰ KAPIL, Arun. L'évolution du régime autoritaire en Algérie: Le 5 octobre et les réformes politiques de 1988-1989. *Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1990. s. 499.

²⁰¹ MORTIMER, Robert A. Algeria: The clash between islam, democracy, and the military. *Current history*. Jan 1993, 92, 570. s. 38.

4.2. Ekonomická, společenská a politická situace v Alžírsku před krizí v roce 1988

4.2.1. Makroekonomické problémy

Obecné dlouhodobé problémy alžírské ekonomiky byly analyzovány v předešlé kapitole. Byť přijmeme tezi, že ekonomické reformy v prvních letech vlády Šazlího Bendžedída byly motivovány partikulárními zájmy příslušníků režimu,²⁰² je na druhou stranu třeba vnímat, že již na začátku 80. let byla potenciální objektivní rizika ekonomického vývoje alžírským politikům známá a stala se i součástí veřejné diskuze. Ochota režimu tyto problémy řešit byla nicméně limitována jednak existencí vnitřní opozice, jednak zmíněnými vlastními zájmy a v neposlední řadě i neochotou provádět nepopulární kroky. Šazlího režim v období reforem na začátku 80. let vynakládal nemalou část ropných příjmů, které ušetřil omezením investic do průmyslu, na nákup spotřebního zboží. Jednalo se o opatření čistě populistické, které nebylo zaměřeno na zlepšení výkonu a ozdravení ekonomiky, ale na získání legitimacy.

Ekonomická politika, jak již bylo řečeno, nepřinesla potřebný výsledek, což se projevilo zásadním způsobem po roce 1986, kdy došlo k takzvanému „zpětnému ropnému šoku“, tedy dramatickému poklesu cen ropy na světových trzích. Po strmém vzestupu cen strategické suroviny na 40 dolarů za barel v roce 1981 došlo v roce 1986 k návratu ceny na úroveň z roku 1978, tedy na 12 dolarů za barel.²⁰³ Podobně dramatický byl i pokles ceny zemního plynu. Tato změna znamenala výrazný pokles příjmů z prodeje komodit, které představovaly 97 % veškerého alžírského exportu. Roční příjmy z prodeje ropy a zemního plynu dosahovaly roku 1985 13 miliard dolarů, tedy asi 23 % HDP.²⁰⁴

Následující léta tak znamenala pro Alžírsko období velmi vážných finančních problémů. Závislost na dovozu potravin²⁰⁵, spotřebního zboží a materiálu pro průmysl vedla k

²⁰² Například jen v rámci privatizace zemědělské půdy po roce 1987 byly ve zprávě z roku 1990 popsány případy 14 tis. osob, které neoprávněně nabyly půdu. Jednalo se přitom většinou o důstojníky a jejich příbuzné. KAPIL, Arun. L'évolution du régime autoritaire en Algérie: Le 5 octobre et les réformes politiques de 1988-1989. *Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1990. s. 506.

²⁰³ LECA, Jean; GRIMAUD, Nicole. L'Algérie face au contre-choc pétrolier. *Maghreb-Mashrek*. Printemps 1986. s. 94.

²⁰⁴ LECA, Jean; GRIMAUD, Nicole. L'Algérie face au contre-choc pétrolier. *Maghreb-Mashrek*. Printemps 1986. s. 99.

²⁰⁵ Alžírsko bylo na začátku 90. let závislé již ze 70 % na dovozu potravin zatímco v 60. letech bylo

nutnosti půjček u zahraničních věřitelů. Alžírsko si půjčovalo již dříve, nicméně díky příjmům z ropy a zemního plynu dokázalo pozvolna rostoucí dluh bez problémů „obsluhovat“, přičemž ještě zbývaly dostatečné prostředky na dovoz a investice (viz tabulky).

Alžírský zahraniční dluh mezi lety 1971 a 1989²⁰⁶

Rok	Výše zahraničního dluhu (mld. USD)
1971	3,35
1976	9,5
1978	15
1979	19
1985	18,4
1989	28,6

Výdaje na dluhovou službu a příjmy z vývozu mezi lety 1983 a 1990²⁰⁷

Rok	Výdaje na dluhovou službu (mld. USD)	Příjmy z vývozu (mld. USD)
1983	4,8	13,6
1985	4,4	13
1986	3,3	-
1987	7	9
1990	9	13

---

soběstačné. DURAND, Jean-Pierre. L'Agriculture sacrifiée. *Le Monde Diplomatique*. Novembre 1986. s. 13.

²⁰⁶ BENDERRA, Omar. Économie algérienne 1986-1998: Les réseaux aux commandes de l'État. In CESARI, Jocelyne (ed.). *La Méditerranée des réseaux: Marchands, entrepreneurs et migrants entre l'Europe et le Maghreb*. Paris, 2002.

²⁰⁷ Podle LECA, Jean; GRIMAUD, Nicole. L'Algérie face au contre-choc pétrolier. *Maghreb-Mashrek*. Printemps 1986 a BENDERRA, Omar. Économie algérienne 1986-1998: Les réseaux aux commandes de l'État. In CESARI, Jocelyne (ed.). *La Méditerranée des réseaux: Marchands, entrepreneurs et migrants entre l'Europe et le Maghreb*. Paris, 2002.

Po roce 1986 se ovšem snížily příjmy z prodeje ropy a zemního plynu, což samo o sobě znamenalo velké omezení prostředků na dovoz a investice. S tím se navíc pojila nutnost splácet existující dluh. Výše ročních splátek mezi roky 1985 až 1988 přitom dosáhla 72 % příjmů z exportu.²⁰⁸ Situaci zhoršovalo snížení ratingu renomovaných finančních institucí, což vedlo Alžírsko, podobně jako ve stejné době jihoamerické státy, k využívání nabídky krátkodobých, ovšem relativně drahých úvěrů.

V této kritické době se projeví podstatné slabiny režimu. Ten totiž z obav o ztrátu popularity před alžírskou populací tajil skutečné rozměry ekonomických potíží, kterým čelil. To mělo dva zásadní důsledky. Za prvé byly v obavách z provádění nepopulárních změn v ekonomické politice odmítány nabídky věřitelů na dohodu o odložení splátek spojenou s provedením strukturálních reforem.²⁰⁹ Za druhé režim z podobných důvodů odmítal racionální úsporné programy a škrty ve výdajích. Při vědomí napjaté situace ve společnosti se prezident Šazlí Bendžedíd rozhodl šetřit spíše v oblastech, kde nebyl efekt bezprostředně patrný, tedy v nákupu vybavení do průmyslových závodů.²¹⁰

Nákup potravin, farmaceutických výrobků a spotřebního zboží prostřednictvím státních firem se tak režim snažil omezit co nejméně. Deficit státního rozpočtu se neustále prohluboval, nemluvě o zahraničním dluhu. Zhoršující se sociální situaci se ovšem beztak nedařilo řešit, jak uvidíme níže. Dalším problémem byla rostoucí inflace, která měla tehdy původ v rozsáhlých emisích alžírských dinárů, kterou se stát snažil řešit zmíněný rostoucí schodek státního rozpočtu. Růst cen byl ovšem spíše selektivní díky státní regulaci a projevoval se zejména v cenách na černém trhu a v neoficiálním směnném kurzu.

Až do roku 1987 se nezdálo, že by byl režim schopný ekonomické krizi čelit. Spor mezi konzervativci a reformisty, který jsme pozorovali již od počátku 80. let, se spíše prohluboval. I ochota samotných „reformistů“ ke skutečně zásadním strukturálním reformám byla až do roku 1988 velmi omezená. Napětí uvnitř společnosti přitom narůstalo, přičemž spontánní projevy odporu nebyly ve většině případů podchyceny žádnou politickou organizací.

---

²⁰⁸ BENDERRA, Omar. Économie algérienne 1986-1998: Les réseaux aux commandes de l'État. In CESARI, Jocelyne (ed.). *La Méditerranée des réseaux: Marchands, entrepreneurs et migrants entre l'Europe et le Maghreb*. Paris, 2002. s. 63.

²⁰⁹ NASHASHIBI, Karim; ALONSO-GAMO, Patricia; BAZZONI, Stefania; FÉLER, Alain; LAFRAMBOISE, Nicole; HOROVITZ, Sebastian Paris. *Algeria: Stabilization and transition to the market. IMF Occasional paper, No. 165*. Washington, 1998. s. 4-5.

²¹⁰ BENDERRA, Omar. Économie algérienne 1986-1998: Les réseaux aux commandes de l'État. In CESARI, Jocelyne (ed.). *La Méditerranée des réseaux: Marchands, entrepreneurs et migrants entre l'Europe et le Maghreb*. Paris, 2002. s. 64.

4.2.2. Problémy alžírské společnosti

Makroekonomické problémy částečně nezaviněné alžírskou stranou a neochota či neschopnost zdejšího režimu tyto problémy řešit vedly k prohloubení kritické situace uvnitř alžírské společnosti. Ta, jak bylo ukázáno v rámci historického úvodu, trpěla závažnými problémy, jako byla zejména rychlá urbanizace či populační exploze. V 80. letech se nicméně napětí ve společnosti začalo projevovat otevřeněji, přičemž za klíčové lze považovat dva nové jevy. Jednak to byl fenomén organizovaného politického odporu, o kterém jsme podrobněji hovořili již v předchozích kapitolách. Zatímco „konstruktivně“ opoziční PAGS své pozice spíše ztrácela, islamisté a berberská kulturní či lidskoprávní hnutí nabývala na síle. Zejména u islamistů byla škála působnosti velmi široká a sahala od intelektuálního působení kazatelů přes sociální činnost v chudších čtvrtích až k ojedinělým ozbrojeným aktivitám či příležitostným manifestacím.

Druhým ze dvou zmíněných jevů byla dosud nevídaně silná vlna spontánních projevů lidové nespokojenosti. Demonstrace především mladých lidí, spojené často s násilnostmi a bez zjevného hlubšího politického obsahu, zasáhly v 80. letech většinu alžírských velkoměst.²¹¹ Kromě nespokojenosti, vyplývající ze špatné sociální situace městské mládeže, existovala pravděpodobně ještě jedna důležitá příčina tohoto jevu. Prudký nárůst živelných projevů nespokojenosti mohl souviset s oslabením strany PAGS v rámci masových organizací, zejména odborů. Ty byly získány zpět pod kontrolu FLN s pomocí úprav stanov strany, které nařizovaly povinné členství v jediné legální politické straně všem vysoce postaveným funkcionářům masových organizací. Z těch tak byli odstraněni schopní lidé požívající autoritu členské základny. Následná deaktivace těchto hnutí znamenala absenci jednoho z mála prostředků kontroly obecné nespokojenosti.²¹²

V první polovině 80. let skutečně bylo možné zaznamenat pokles do té doby běžných stávek, což pravděpodobně souviselo se zmíněnou čistkou uvnitř odborů. V roce 1980 bylo například v Alžírsku zaznamenáno na 922 stávek, zatímco v roce 1983 to bylo již jen 688. Kromě zmíněných čistek to souviselo i s úpravou legislativy, která výrazně komplikovala přípravu i výkon řádné stávkový. Na druhou stranu je třeba upřesnit, že masové organizace po určitou dobu mohly usměrňovat obecnou nespokojenost, nicméně sdružovaly hlavně dělníky z průmyslových a dalších státních podniků a pracovníky státní správy. Jiné části populace

²¹¹ STORA, Benjamin. *Algérie: histoire contemporaine 1830-1988*. Alger, 2004. s. 312-320.

²¹² KAPIL, Arun. *L'évolution du régime autoritaire en Algérie: Le 5 octobre et les réformes politiques de 1988-1989. Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1990. s. 507.

pracující v soukromém sektoru či nezaměstnaní v odborech organizováni nebyli. Právě z tohoto prostředí se přitom rekrutovali účastníci narůstajících nepokojů 80. let.²¹³

Naposledy zmíněné vrstvy obyvatelstva byly vystaveny specifickým problémům, které se ještě prohloubily během ekonomické krize. Životní podmínky neprivilegovaných vrstev obyvatel byly skutečně neutěšené, což vynikalo obzvlášť v porovnání s životní úrovní režimních prominentů. Nezaměstnanost dosahovala podle oficiálních údajů 25 % běžně pracujícího obyvatelstva,²¹⁴ tedy asi 1,5 milionů osob. Podle odhadů však nezaměstnaných bylo více než 2 miliony. Nejvíce přitom nezaměstnaností trpěli mladí muži. Ženská nezaměstnanost byla zdrojem frustrace pouze pro relativně omezené protestní hnutí alžírských žen. Ty ovšem mnohem spíše bojovaly proti konzervativním fundamentalistům a jimi prosazeným legislativním úpravám, týkajícím se rodinného práva. Mladí městští muži tak tvořili specifickou, ovšem velmi početnou skupinu obyvatel. Mimo nezaměstnanosti trpěli i neřešitelnou bytovou situací a nedostatkem spotřebního zboží. Subkulturní projevy nezaměstnaných daly vzniknout výrazu „*hittistes*“²¹⁵.

V roce 1986 se Alžířanů dotklo i zavedení víz ze strany Francie, což výrazně omezilo možnost cestování za prací,²¹⁶ což byl do té doby jeden ze způsobů úniku před tíživou ekonomickou situací. Jako jistého druhu alternativní řešení existovala možnost zapojit se do množících se sítí paralelní ekonomiky. Ta spočívala zejména v obchodu s nedostatkovým zbožím, které bylo pašováno ze zahraničí či zcizeno ve skladech státních podniků.²¹⁷ *Trabendo*, jak se činnost v nelegálních ekonomických sítích nazývala, bylo mimo jiné dalším důkazem o neudržitelnosti alžírského centrálně řízeného ekonomického modelu ve stávající podobě. Dalším důkazem, ovšem s mnohem závažnějšími bezprostředními implikacemi, byly nepokoje městské mládeže, kterých s postupujícími 80. lety přibývalo. Tyto nepokoje sice vyjadřovaly frustraci z ekonomické i politické situace, nicméně byly považovány za nepolitické²¹⁸ v tom smyslu, že nebyly organizovány žádnou politickou silou a nebyly během

---

²¹³ DAHMANI, Ahmed. *L'Algérie à l'épreuve: Économie politique des réformes 1980-1997*. Paris, 1999. s. 85.

²¹⁴ Většinu pracovní síly mimo zemědělství tvořili muži. Ženy v nezemědělském sektoru tvořily zhruba jen 5% pracovníků. SHNETZLER, Jacques. Les Effets pervers du sous-emploi à travers l'exemple algérien. *Canadian Journal of African Studies / Revue Canadienne des Études Africaines*. Vol. 14, No. 3., 1980. s. 451-471.

²¹⁵ Podle arabského slova *háit* – zeď. Mladí nezaměstnaní muži tráví dny společně opření zády o zeď domů na veřejných prostranstvích.

²¹⁶ STORA, Benjamin. *Akté: histoire contemporaine 1830-1988*. Alger, 2004. s. 295.

²¹⁷ DAHMANI, Ahmed. *L'Algérie à l'épreuve: Économie politique des réformes 1980-1997*. Paris, 1999. s. 84.

²¹⁸ KAPIL, Arun. L'évolution du régime autoritaire en Algérie: le 5 octobre et les réformes politiques de 1988-1989. *Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1990. s. 508.

nich vyslovovány jednoznačné politické požadavky. Na druhou stranu je pravda, že účastníci nepokojů často namířili svůj vztek proti symbolům režimu, zejména proti sídlům FLN či státním úřadům.

Potenciál frustrované městské mládeže dokázaly na konci 80. let využít některé islamistické skupiny. Ty sice byly aktivní v alžírských lidových čtvrtích již dříve,²¹⁹ nicméně se nepokoušely zdejší mládež aktivizovat. I přesto byly tyto události pro režim nepříjemným varovným znamením o ztrátě legitimacy u mladých obyvatel měst. Jednalo se přitom často o přistěhovalce z venkova („*les rurbains*“ - městští venkované). Kromě frustrace z ekonomických poměrů tedy strádali i kvůli absenci tradičních hodnot v cizím anonymním městském prostoru. Výčet nepokojů, ke kterým popsaná situace vedla, byl skutečně alarmující: 1981 – Alžír, Bedžaja, Constantine, Annaba. 1982 – Sajda, Oran, Sidi bel Abbés, Maskara, Tlemcen, Mostaganem, Relizane. 1984 – Tiaret. 1985 – Alžírská Kasba, Ghardaia, Kabylie. 1986 – Constantine, Setíf.²²⁰ Uvedené události v Constantine v roce 1986 přitom trvaly celé čtyři měsíce a demonstranti vybíjeli svůj vztek především na stavbách či zařízeních symbolizujících státní moc.²²¹

---

²¹⁹ ROUADJIA, Ahmed. *Les frères et la mosquée: Enquête sur le mouvement islamiste en Algérie*. Paris, 1990. s. 13-30.

²²⁰ DAHMANI, Ahmed. *L'Algérie à l'épreuve: Économie politique des réformes 1980-1997*. Paris, 1999. s. 85.

²²¹ CHERGUI, Karim. Novembre 1986: La révolte des jeunes à Constantine. *Hérodote*. 45, avril-juin 1987. s. 69-70.

4.3. Říjen 1988

Napětí popsané v předchozí kapitole bylo na konci léta 1988 dále umocněno oznámením o zdražení školních pomůcek. Dne 2. října pak zahájila stávkou alžírská pošta. Do stávky vstoupila i řada výrobních podniků v Alžírsku. Režim si pravděpodobně uvědomoval riziko možných nepokojů a uvedl do pohotovosti zásahové policejní jednotky.²²² Ve stejné době se v hlavním městě začaly šířit zvěsti o údajně připravované generální stávce. Všeobecně napjatá situace vedla k tomu, že značná část obyvatelstva v Alžíru informacím o generální stávce uvěřilo a 4. října večer vyšlo do ulic. Cílem útoků davu, který tvořila zejména středoškolská mládež a mladí nezaměstnaní absolventi,²²³ se staly vládní a stranické budovy, rezidenční čtvrti a vydrancovány byly i budovy dvou ministerstev.²²⁴ Ušetřeno nezůstalo ani luxusní nákupní centrum Riadh el-feth (Zahrady vítězství), které se na začátku 80. let mělo stát výkladní skříň socialistického režimu.

Již během první noci nepokojů bylo při střetech s policií zabito až několik desítek demonstrantů. To přispělo k další eskalaci napětí. Následující den se demonstrace přesunuly do centra hlavního města. Policie se snažila vyhnout dalším civilním ztrátám. Rostoucí agresivita účastníků nepokojů, která se opět zaměřila na sídla státních institucí včetně poboček strany FLN či společnosti Air Algérie, však vedla k dalším represím a ztrátám na životech. Ve večerních hodinách byla napadena celkem tři ministerstva. Převážně mladí demonstranti dávali evidentně najevo svou frustraci a odpor vůči režimu. Přinejmenším v prvních dnech však nepokoje postrádaly jakýkoliv hlubší a srozumitelně formulovaný politický obsah.

I přes to, že alžírská média informovala o událostech pouze jako o izolovaných případech vandalizmu,²²⁵ byl svolán politický výbor FLN a 6. října byl vyhlášen stav nouze. Ke zvládnutí situace v hlavním městě byla povolána armáda. Jedním z motivů tohoto kroku byl pravděpodobně nadcházející pátek. Páteční bohoslužby totiž mohly přerůst v další nepokoje.

Tyto obavy se i přes vyhlášení stavu nouze a zákazu vycházení potvrdily. V pátek 7. října se nepokoje šířily po celé zemi, zasaženy byly další aglomerace – Oran, Mostaganem,

---

²²² Algérie - Plusieurs grèves dures traduisent le mécontentement général. *Le Monde*. 4. 10. 1988

²²³ VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. s. 41.

²²⁴ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 110.

²²⁵ L'ordre public sera maintenu sans faille ni faiblesse. *El Moudjahid*. 6. 10. 1988.

Annaba a Blida. Dalším novým rozměrem, kromě rozšíření demonstrací mimo hlavní město, byla aktivizace islamistů. Islamistické hnutí, popsané v předchozí kapitole, disponovalo i přes svou vnitřní roztržitost a absenci jednotného vedení značným potenciálem k mobilizaci mas. Navzdory přítomnosti armády v ulicích po vyhlášení stavu nouze se islamisté rozhodli v hlavním městě uspořádat pokojný pochod. Motívem mělo být zřejmě potvrzení přítomnosti islamistů coby relevantního opozičního hnutí, které zatím stálo mimo události posledních dnů.²²⁶ Rozhodnutí, do kterého aktivně zasáhla mladá generace islamistů reprezentovaná Alí Belhádžem, potvrdilo význam islamistického hnutí jako důležité opoziční síly mající solidní postavení v alžírské společnosti. Zahraniční agentury informovaly o spořádaném průvodu sedmi tisíc islamistů v ulicích Alžíru.²²⁷ Alí Belhádž, který se pochodu v Alžíru osobně zúčastnil, dokázal s bezpečnostními složkami vyjednat pokračování manifestace bez větších násilností. Řada islamistů v jiných částech Alžírska se však stala obětí vojenského zásahu. Islamisté svolali další pochod na pondělí 10. října. Zahraniční zpravodajové a diplomaté již během říjnových událostí informovali o tom, že islamisté svým vystoupením 7. a 10. října jednoznačně potvrdili své postavení rozhodující opoziční síly.²²⁸

Kromě islamistů se ovšem do událostí snažily zapojit i další opoziční skupiny. Začala se tak objevovat hesla studentských levicových skupin či strany PAGS. Právě vůdci islamistů Nannah, Madaní, Belhádž a Sahnún ale byli 10. října přijati přímo u prezidenta Bendžedída. Nepokoje, které začaly v noci 4. října, postrádaly vedení, se kterým by mohl alžírský režim vyjednávat. Čistě vojenské řešení se s ohledem na vysoký počet ztrát v prvních dnech nepokojů²²⁹ nejevilo jako efektivní a politicky únosné. Jednání s vůdčími osobnostmi islamistického hnutí bylo jednou z metod, kterou prezident Bendžedíd zvolil k obnovení pořádku. Vedení islamistů režimu zprostředkovalo cestu ke znovunavázání kontaktu s občanskou společností.²³⁰

²²⁶ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 111.

²²⁷ Algiers Riot Toll Put at Dozens Dead and 900 Hurt. *The New York Times*. 8. 10. 1988. The New York Times, Le Monde, Reuters a další významné deníky a agentury měly v Alžírsku své stálé zpravodaje. Jejich zprávy jsou, na rozdíl od místního tisku, velmi detailní, bezprostřední a do velké míry spolehlivým svědectvím o událostech října 1988.

²²⁸ Algeria Riots Said to Bolster Islamic Militants. *The New York Times*. 16. 10. 1988. Les islamistes, menace ou épouvantail?. *Le Monde*. 9. 10. 1988.

²²⁹ Zahraniční média hovořila o shodně o 200 - 250 mrtvých. Některé tehdejší odhady hovořily i o 500 mrtvých. Au moins deux cents morts depuis le début des émeutes. *Le Monde*. 11. 10. 1988. Toll is put at 200 in Algerian riots. *The New York Times*. 10. 10. 1988.

²³⁰ BURGAT, Francois; DOWELL, William. *The islamic movement in North Africa*. Austin, 1993. s. 270. Výzva islamistických osobností ke klidu, která následovala po schůzce, výrazně přispěla k obnovení klidu - VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. s. 43. Podobně záležitost interpretovala i světová média - Jarred by Riots, Algeria Proposes a Vote. *The New York Times*. 13. 10. 1988.

Dalším z kroků, kterými se Bendžedíd pokusil obnovit pořádek, byl televizní projev k alžírské veřejnosti. Ten následoval krátce po schůzce s islamistickými osobnostmi. Prezident Bendžedíd v něm v hrubých konturách naznačil odhodlání k provedení určitého uvolnění v politické oblasti: „Jsem přesvědčen, že dozrál čas k zavedení nutných reforem v politické oblasti a ke změně některých institucionálních a ústavních struktur za účelem jejich přípravy k další fázi (...) V souladu s tím je připravován projekt, který bude předložen lidu ke schválení. (...) Bylo by nemožné pokračovat v reformách hospodářství, zemědělství, vzdělání či státní správy, aniž bychom přistoupili k reformám politickým. (...) Máme v úmyslu eliminovat současný monopol zodpovědnosti a umožnit oficiálním státním institucím, parlamentu a dalším, jejich podíl na kontrole státu“.²³¹

Kombinace vojenského zásahu, dohody s islamistickými osobnostmi a příslibu reforem vedla k nespornému úspěchu. Intenzita protestů nápadně poklesla a 12. října odvolal prezident Bendžedíd stav nouze. Brzy následovaly další kroky, které nasvědčovaly tomu, že prezidentův příslib reforem nebyl jen taktickým manévrem, ale spíše strategickou volbou, ať už byl její skutečný motiv jakýkoliv.

V tiskové zprávě 12. října informoval prezident o detailech zamýšlených reforem.²³² Podle zprávy se mělo 3. listopadu konat referendum, ve kterém budou Alžířané moci schválit změny ústavy. Ty by měly vést v první řadě k posílení moci jednokomorového parlamentu (Assemblée Populaire Nationale - APN). Tomu by se napříště zodpovídal předseda vlády namísto jediné legálně působící straně FLN, jak tomu bylo dosud. Ústavní změny dále předpokládaly oddělení funkce prezidenta republiky a šéfa FLN. Ani změna titulu šéfa vlády z „Premier Ministre“ na „Chef du Gouvernement“ nebyla bezvýznamná. Jak již bylo řečeno, napříště se měl zodpovídat parlamentu, a nikoliv straně a získal právo vybírat si ministry a předkládat návrhy zákonů. Významnou změnou byla rovněž povinnost předsedy vlády předkládat vládní program parlamentu, který měl možnost ho neschválit a tím *de facto* vyslovit vládě nedůvěru.

Navržené změny, které byly 3. listopadu schváleny v referendu by nemusely v kontextu autoritářského režimu znamenat reálnou změnu výkonu moci. Ve skutečnosti se však se vši pravděpodobností jednalo o přípravu útoku prezidenta Bendžedída na protivníky uvnitř FLN.²³³ Následující vývoj potvrdil, že Bendžedídova reakce na říjnové nepokoje neměla za cíl pouze obnovení pořádku a konsolidaci moci režimu vůči populaci, ale zaměřila

²³¹ Projev citován v Algerie: L'allocution télévisée du chef de l'Etat. *Le Monde*. 13. 10. 1988.

²³² Zpráva citována v Jarred by Riots, Algeria Proposes a Vote. *The New York Times*. 13. 10. 1988.

²³³ KAPIL, Arun. L'évolution du régime autoritaire en Algérie: Le 5 octobre et les réformes politiques de 1988-1989. *Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1990. s. 524.

se i na upevnění moci prezidenta v rámci režimu. Několik dní před referendem 3. listopadu, ve kterém byly schváleny změny ústavy, byl z čela FLN odstraněn vůdce konzervativní kliky a Bendžedídův odpůrce Muhammad Šaríf Messadía, který byl nahrazen Abdulhamidem Mehrím, relativně méně významným reformistickým politikem s rodinnými vazbami na prezidenta. Ve stejný den došlo ke změně ve velení vojenské zpravodajské služby, kde byl generál Lachal Aját Madždúb nahrazen plukovníkem Muhammadem Betšínem, který byl zároveň povýšen na generála.²³⁴ Dále byl *de facto* eliminován plukovník Muhammad Atailia, který byl povýšen do funkce generálního inspektora, což byl tradiční předstupeň nadcházejícího konce vojenské kariéry. Atailia byl spoluodpovědný za krveprolití během říjnových demonstrací a zároveň byl spojencem Šarífa Messadí.²³⁵

Již příprava na referendum jasně ukázala, že vztahy mezi prezidentem a konzervativci, kteří stále dominovali FLN, uvízly na bodu mrazu. Strana se nijak nezapojila do kampaně na podporu referenda. Konzervativní vedení kolem Messadí správně pochopilo, že oddělení státního a stranického aparátu je namířeno proti nim. Situaci zhoršilo i Bendžedídovo oznámení, že na kongresu strany koncem listopadu hodlá prosadit změny nadále oslabující postavení FLN (opětovné otevření masových organizací včetně odborů nestraníkům, zrušení zákazu jiných politických stran a asociací). Podle dobových analýz se jednalo o „puč proti straně“.²³⁶

Prezidentovo úsilí pokračovalo i po nesporném vítězství v referendu 3. listopadu. Konzervativce Abdulhamid Brahimí byl odvolán z funkce předsedy vlády a byl nahrazen Kasdi Merbahem, bývalým šéfem vojenského zpravodajství, který se po Búmedienově smrti spoluzasloužil o Bendžedídovo zvolení prezidentem.²³⁷ Merbah platil za umírněného konzervativce. Na druhou stranu se coby řadový ministr podílel na částečné liberalizaci zemědělství a jeho jmenování bylo pravděpodobně pokusem o kooptaci alespoň části konzervativního křídla. Ve funkci skončil i dlouholetý šéf diplomacie, syn jednoho ze zakladatelů hnutí ulamá a osobnost s vazbami na umírněné islamisty Ahmed Táleb Ibrahimí. Po Messadíovi byli tito dva politikové Bendžedídem považováni za jeho hlavní protivníky v aparátu strany, a to jednak pro svůj odpor vůči ekonomickým reformám, jednak pro nemalé vlastní politické ambice.²³⁸

²³⁴ CHUERFI, Achour. *La classe politique algérienne de 1900 à nos jours. Dictionnaire biographique*. Alger, 2001. s. 104.

²³⁵ Algérie - Nouvelles nominations dans la hiérarchie militaire. *Le Monde*. 7. 12. 1988.

²³⁶ As Congress Opens, Algerians Cry Out for Change. *The New York Times*. 27. 11. 1988.

²³⁷ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997, s. 113.

²³⁸ Arun Kapil píše o údajných aspiracích Ibrahimího na prezidentskou funkci. KAPIL, Arun. *L'évolution du régime autoritaire en Algérie: Le 5 octobre et les réformes politiques de 1988-1989*.

Definitivním potvrzením Bendžedídova vítězství v boji o dominanci uvnitř režimu bylo prosazení reformních návrhů na sjezdu FLN 22. listopadu a získání podpory sjezdu pro svou třetí prezidentskou kandidaturu. Toto úsilí pak bylo završeno zvolením prezidentem republiky o měsíc později – 22. prosince 1988. Návrh a přijetí reformní ústavy v referendu v únoru následujícího roku bylo již jen pokračováním tohoto trendu.²³⁹

I přesto, že bývalé konzervativní vedení FLN bylo odstraněno již před kongresem, prezident Bendžedíd neponechal nic náhodě. Kontrolu nad kongresem si pojistil i osobní nominací jedné pětiny kandidátů.²⁴⁰ Hlavním politickým výstupem sjezdu měla být kromě Bendžedídovy prezidentské nominace i podpora dalším ústavním změnám, které by umožnily politickou aktivitu, včetně kandidatury do parlamentu, i nečlenům FLN. Sám prezident však zatím vylučoval, že by se země měla vydat na cestu režimu více politických stran. Cílem mělo být spíše otevření parlamentu a politického prostoru obecně nestraníkům. „Multipartismus nemůže být zaručen, nyní na samém začátku debaty, skupinám, které ho hodlají využít pro získání moci a výhod.“²⁴¹ Další výklad pomůže objasnit, zda se jednalo o taktické uklidňování delegátů sjezdu, či o deklaraci skutečných záměrů. V každém případě byly Bendžedídovy návrhy sjezdem schváleny. 22. prosince pak zvolení prezidentem 81 % hlasů při účasti 89 % voličů potvrdilo konsolidaci moci Šazlí Bendžedída a jeho spojenců uvnitř režimu.

Přelom let 1988 a 1989 byl nepochybně klíčovým okamžikem v soudobých alžírských dějinách, který měl zásadní dopad na vývoj v 90. letech. Následující kapitoly ukáží, jak zásadní důsledky mělo rozhodnutí zrušit mocenský monopol FLN. Dosavadní výklad přitom jasně prokázal, že prezident Bendžedíd sledoval souběžně dva cíle. Jednak usiloval o konsolidaci svého postavení uvnitř režimu a jednak se snažil uklidnit značně nespokojenou alžírskou populaci. Daná situace paradoxně představovala značně výhodnou konstelaci, protože řada kroků účinně řešila oba zmíněné cíle. Odstranění konzervativních politiků a příslib otevření režimu byly obyvatelstvem přijaty výrazně kladně a prezident se

---

Annuaire de l'Afrique du Nord. 1990. s. 520-521. Také Willis potvrzuje, že Ibrahimí spolu s Messadiou usilovali o nalezení alternativního kandidáta na prezidenta a předsedu strany s ohledem na blížící se stranický kongres na konci roku 1988: WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 113. Na základě rozhovoru s Ibrahimí potvrzuje tuto hypotézu i Bouandel - BOUANDEL, Youcef. Reforming the Algerian electoral system. *Journal of modern African studies*. 43, 3 (2005). s. 402.

²³⁹ BEKER, Michel. The search for legitimation and liberalization in Algeria. In FERNÁNDEZ, Jilberto Alex E.; MOMMEN, André (eds.). *Liberalization in the developing world*. London, 1996. s. 235.

²⁴⁰ KAPIL, Arun. L'évolution du régime autoritaire en Algérie: Le 5 octobre et les réformes politiques de 1988-1989. *Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1990, s. 526.

²⁴¹ Algeria Leader Rejects A Multiparty System. *The New York Times*. 27. 11. 1988.

přítom zbavil nepohodlných konkurentů a oslabil jejich základnu, jíž byla strana FLN.²⁴² V dlouhodobé perspektivě bylo nutné řešit ekonomické problémy a zároveň obnovit podporu alžírské populace vládnoucímu režimu. Předchozí kapitoly ukázaly, že Bendžedíd si tuto nutnost plně uvědomoval již během 80. let. Říjnové události mu však umožnily získat silnější kontrolu nad mnohdy protireformními mocenskými strukturami a zároveň přesvědčit veřejnost, že právě prezident a jeho spojenci budou nositeli reform, které přinesou zlepšení ekonomické i politické situace.

Fakt, že se říjnové události, během kterých řada obyvatel ventilovala jednoznačný odpor vůči režimu i prezidentovi osobně, nakonec obrátily, byť dočasně, v prezidentův prospěch, vedl k řadě spekulací o podstatě říjnových nepokojů. Většina autorů se přiklání k jednomu ze tří vysvětlení: 1. nepokoje byly spontánním výbuchem dlouhodobě akumulované nespokojenosti²⁴³; 2. nepokoje byly zorganizovány prezidentovými odpůrci, aby oslabil jeho pozici před nadcházejícím sjezdem a znemožnily jeho další prezidentskou kandidaturu²⁴⁴; 3. nepokoje byly zorganizovány z popudu prezidenta a jeho spojenců, aby vytvořily situaci, jež umožní eliminaci jejich odpůrců uvnitř režimu.²⁴⁵ Je nepochybné, že k výbuchu nepokojů existovaly jednoznačné předpoklady, které byly podrobně rozvedeny v předcházející kapitole. V zemi soustavně propukaly nepokoje či stávkové akce a je krajně nepravděpodobné, že by všechny byly objektem manipulace.

Ani na základě studia značného množství pramenů a literatury nebylo možné jednoznačně potvrdit či vyvrátit ani jedno z vysvětlení. Lze tedy jen shrnout, že demonstrace, které byly důsledkem mimo jiné značného napětí v alžírské společnosti, byly prezidentem Bendžedídem eliminovány způsobem, který mu zároveň umožnil odstranění odpůrců reform, oslabení FLN, zvýšení kontroly nad armádou a zajištění znovuzvolení do prezidentské funkce. Za účelem dosažení těchto cílů bylo rozhodnuto o otevření režimu i nestraníkům,

---

²⁴² WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 115

²⁴³ K tomuto vysvětlení se přiklání např. VOLPI Frédéric, cit. dílo či WILLIS Michael, cit. dílo. s. 108 či BEKER Michiel, cit. dílo, s. 235. Všichni autoři zastávající toto vysvětlení si všimají objektivních důvodů vedoucích k nepokojům (zhoršující se životní podmínky obyvatel, řada jiných nepokojů, která předcházela říjnu 1988). Někteří autoři, např. Willis, sice možnost manipulace nevyklučují, nepovažují ji však vzhledem k následujícímu vývoji za relevantní – WILLIS Michael, cit. dílo. s. 108.

²⁴⁴ Tento výklad prosazuje generál Nezzár, který byl v inkriminované době velitelem pozemních sil. NEZZAR, K. Nous ne savions pas. In SEMIANE, Sid Ahmed (ed.). *Octobre: Ils parlent*. Alger, 1998. s. 12. Řada autorů se odmítá přiklonit k jedné ze dvou „konspiračních“ teorií, přičemž obě považuje za stejně pravděpodobné - např. BOUDJENOUN, Messaoud. *Algérie: Le Grand Gâchis*. Alger, 2003. s. 92; či KAPIL, Arun. L'évolution du régime autoritaire en Algérie: Le 5 octobre et les réformes politiques de 1988-1989. *Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1990. s. 515.

²⁴⁵ BOUANDEL, Youcef. Reforming the Algerian electoral system. *Journal of modern African studies*. 43, 3 (2005). s. 401.

kteří dosud stáli mimo oblast oficiální politiky. Rostoucí napětí konce dekády a samotné říjnové události ukázaly, že sekulární i islamistická opozice prohloubila svou schopnost využít napětí ve společnosti ve svůj prospěch a stala se potenciální hrozbou režimu. Prezidentovy reformy v politické oblasti měly tedy za cíl získat opoziční skupiny pro spolupráci s režimem, uklidnit napětí ve společnosti a obnovit legitimitu režimu. Reformisté, kteří usilovali o konsolidaci svého postavení uvnitř režimu, tak dosáhli svého cíle mimo jiné prostřednictvím získání důvěry ze strany populace stojící mimo režim, které slíbili přístup k moci. Většina opozičních uskupení, která dosud působila neoficiálně, k Bendžedídivým reformám přistoupila pozitivně a aktivně se zapojila do politického života za nových podmínek.

4.4. Reformní dokumenty a institucionální změny v prvním období transformace

4.4.1. Nová ústava

Potvrzením trendu liberálních změn zahájených prezidentem Bendžedídem po říjnu 1988 měla být nová ústava. Její návrh byl veřejnosti předložen 5. února 1989 a následně byl úspěšně podroben hlasování v referendu 23. února.²⁴⁶ Ústava znamenala zásadní průlom v dosavadním směřování samostatného Alžírsku. Rozešla se s búmedienským socialismem a v podstatě se distancovala i od jeho základního dokumentu – Národní charty. V nové ústavě zcela chyběla zmínka o socialismu, pomineme-li v preambuli zmíněnou nepřípustnost využívání člověka člověkem. Zatímco v textu roku 1976 bylo slovo „socialismus“ jen v preambuli použito čtyřikrát a ve vlastním textu se objevilo při dalších třiceti příležitostech, v novém návrhu se toto slovo vyskytovalo pouze jednou. Mnohem více než v dosavadní ústavě byl zmiňován islám. Je třeba uvést i fakt, že zatímco ústava z roku 1976 výslovně zaručovala „sociální, ekonomická, kulturní a politická práva alžírských žen“, v ústavě z roku 1989 podobné ustanovení chybělo, přičemž text stanovil pouze nutnost rovnosti pohlaví. Nová ústava rovněž vypustila podmínky omezující svobodu projevu (čl. 39). Rovněž vypouštěla samostatnou pasáž týkající se armády, které byla v dosavadní ústavě přiznána i role při budování alžírské společnosti. V nové ústavě jí byla přiznána jen role při ochraně nezávislosti a teritoriální integrity (čl. 24).

V preambuli pak nová ústava implicitně tvrdila, že je první skutečně demokratickou ústavou Alžírsku: „... touto ústavou si lid ustavuje instituce založené na účasti občanů na řízení věcí veřejných...“²⁴⁷ Z hlediska výkonu moci bylo klíčovým momentem omezení dominantního vlivu FLN, který tato strana požívala v rámci ústavy z roku 1976. V dosavadní ústavě články 94 a 95 definovaly alžírskou republiku jako systém jedné strany, kterou byla právě FLN.²⁴⁸ Tyto články byly v nové ústavě vypuštěny. Naprostou novinkou bylo opatření

²⁴⁶ Algérie: soumise à référendum le 23 février La nouvelle Constitution ne fait plus référence au socialisme. *Le Monde*. 7. 2. 1989.

²⁴⁷ *Décret no 89-18 du 28 février 1989 relatif à la publication au Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire de la révision constitutionnelle adoptée par référendum du 23 février 1989.*

²⁴⁸ *Constitution de 1976.* [online], [cit. 2008-01-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.el-mouradia.dz/francais/symbole/textes/constitutions/constitution1976.htm>>.

článku 40 nové ústavy: „Uznává se právo vytvářet asociace politického charakteru.“ Toto lakonické zavedení multipartismu bylo nicméně v témže článku omezeno podmínkou, že „tohoto práva nesmí být použito k útoku na základní svobody, národní jednotu, teritoriální integritu, nezávislost země či suverenitu národa“. Další podrobnosti ohledně „asociací politického charakteru“ stanovil samostatný zákon z 5. července 1989. Citované ustanovení ústavy však bylo přelomové a vyvolalo i mezi Alžírany značnou odezvu. Jednání o vzniku stran byla zahájena okamžitě po přijetí ústavy ještě před zmíněným červencovým zákonem.²⁴⁹

Role FLN byla oslabena i v dalších ohledech, přičemž některá opatření byla již součástí revize ústavy ze začátku listopadu.²⁵⁰ Jednalo se o posílení pravomocí premiéra vůči prezidentovi a parlamentu vůči vládě (viz kapitolu 4.3.). Zmíněná revize rovněž zbavila FLN výhradního práva nominace prezidenta. Únorová ústava ponechávala prezidentovi relativně silné pravomoci. Mohl se zúčastnit zasedání vlády, kterou sám jmenoval na návrh designovaného premiéra (čl. 75). Oproti původní ústavě se nicméně jednalo o posun ve prospěch předsedy vlády, neboť předtím řadu jeho pravomocí vykonával prezident. Prezidentovi zůstaly silné pravomoci vůči parlamentu, který měl i nadále právo kdykoliv rozpustit, ovšem s podmínkou konání voleb v následujících třech měsících. Oslabením byla naproti tomu ztráta možnosti vydávat dekrety s platností zákonů v době mimo zasedání parlamentu, což byla pravomoc přiznaná prezidentovi podle ústavy z roku 1976. Prezident ovšem mohl na základě článku 87 nové ústavy vyhlásit výjimečný stav na základě dohody s vládou a Vrchní bezpečnostní radou. Výjimečný stav (*état d'exception*) dával prezidentu republiky pravomoc „přijmout výjimečná opatření za účelem ochrany nezávislosti národa a institucí republiky“. Nižšími stupni mimořádných stavů byly stav ohrožení (*état d'urgence*) a o něco vyšší stav nouze (*état de siège*).²⁵¹

V rámci nové ústavy došlo k celkovému posílení legislativní moci. Předseda vlády musel předkládat program vlády parlamentu, který ho mohl zamítnout. Vládě se však dostalo ochrany v podobě opatření čl. 78, podle kterého druhé neschválení vládního programu vedlo

---

²⁴⁹ DJEGHLOUL, Ahmed. Le multipartisme à l'algérienne. *Maghreb-Mashrek*. 2ème trimestre 1990. s. 198.

²⁵⁰ *Décret no 88-223 du 5 novembre 1988 relatif à la publication au Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire de la révision constitutionnelle adoptée par referendum du 3 novembre 1988.*

²⁵¹ V řadě publikací bývají různé mimořádné stavy zaměňovány, což je způsobeno i složitostí překladu do češtiny. Výše uvedený navržený překlad vychází spíše z kontextu. Zcela běžně se pro všechny mimořádné stavy používá výraz „výjimečný stav“. Zdůvodnit to lze tím, že každý ze stavů bývá definován zákonem až ve chvíli svého vyhlášení. Ani alžírská ústava tak nedefinovala rozdíly mezi jednotlivými mimořádnými stavy zcela přesně. V Alžírsku ve sledovaném období nedošlo k vyhlášení výjimečného stavu (*état d'exception*). V červnu 1991 byl vyhlášen stav nouze (*état de siège*) a v únoru 1992 stav ohrožení (*état d'urgence*).

automaticky k rozpuštění parlamentu a předčasným volbám. Legislativa však měla ještě jednu možnost – vyjádřit vládě nedůvěru v rámci všeobecné rozpravy. Hlasování o důvěře musela navrhnout minimálně sedmina poslanců. Pro nedůvěru se pak musely vyslovit dvě třetiny poslanců. Parlament v takovém případě zůstal ve funkci a kabinet složil funkci do rukou prezidenta.

Novinkou podle ústavy bylo zavedení Ústavní rady (conseil constitutionnel) podle francouzského vzoru (čl. 153). Rada měla být pojistkou ústavního pořádku, přičemž měla dohlížet nad souladem přijímaných zákonů s ústavou. Měla být konzultována v případech taxativně vymezených ústavou, například při prezidentském návrhu revize ústavy. Jejího předsedu a dva další členy měl jmenovat prezident republiky. Další dva členy jmenoval parlament a poslední dva nejvyšší soud. Předseda Ústavní rady měl převzít pravomoci prezidenta republiky v případě jeho neschopnosti tuto funkci vykonávat (v případě smrti či onemocnění), pokud byl zároveň rozpuštěn i parlament. Výkon prezidentské funkce totiž přecházel primárně na předsedu parlamentu.

Ústava z roku 1989 dále zřizovala dvě instituce –prezidentem republiky jmenovanou Vrchní islámskou radu, která měla čistě poradní pravomoc (čl. 161), a Vrchní bezpečnostní radu, přímo řízenou prezidentem republiky (čl. 162). Vrchní bezpečnostní rada měla být konzultována v případě vyhlášení výjimečného stavu. Neměla však žádné pravomoci.

Nová ústava rovněž značně měnila podmínky, za kterých bylo možné změnit samotnou ústavu. Můžeme s určitostí předpokládat, že autoři textu nepočítali se situací, kdy byl parlament ovládán opozicí či silou vymezující se vůči vládnoucímu režimu. Přesto byly podmínky pro změnu ústavy relativně složité. Návrh změny ústavy mohl podat prezident republiky (čl. 163). Následně mohl být buď schválen prostou většinou parlamentem, pak předložen k hlasování v referendu a nakonec schválen prezidentem. Druhou možností byla jeho konzultace s Ústavní radou a pak schválení parlamentem tříčtvrtinovou většinou v případě, že „revize se nedotýká obecných principů fungování alžírské společnosti a práv a svobod občanů a nijak nemění základní rovnováhu moci a vztahů mezi institucemi“ (čl. 164). Ani v hypotetickém případě, že by parlament ovládala ze tří čtvrtin homogenní opoziční síla, nebylo možné provést změnu ústavy navzdory vůli prezidenta. Pro srovnání uvedme, že ústava z roku 1976 připouštěla možnost revize dvoutřetinovou většinou hlasů, výslovně však zakazovala jakoukoliv revizi, která by mimo jiné „útočila na socialistickou volbu“ (čl. 195). Stojí za povšimnutí, že revize z roku 1989 byla tudíž s vysokou pravděpodobností porušením článku 195 tehdy platné ústavy.

4.4.2. Další zákony

Další klíčovou legislativní normou týkající se liberalizace politického života v Alžírsku byl již zmíněný zákon o asociacích politického charakteru, který byl přijat parlamentem a vstoupil v platnost v červenci 1989. Již na zahájení sjezdu FLN na konci listopadu 1988 vyjádřil prezident Bendžedíd svou skepsi k „multipartismu“, přestože na sjezdu hodlal dosáhnout ukončení monopolu jedné strany. Opatrný přístup k multipartismu se projevil i v textu zmíněného zákona, který se důsledně vyhýbal termínu „politická strana“ a vystačil s termínem „asociace politického charakteru“. Dodejme, že ani samotný text ústavy nejen nepoužívá pojem „politické strany“, ale vyhýbá se i pojmu multipartismus v jakékoliv podobě.²⁵²

Nově vzniklé strany byly podle něj schvalovány ministrem vnitra za stanovených podmínek. Ty nebylo nijak obtížné splnit – zákon například stanovil minimální počet členů strany na patnáct. Zakladatelé strany museli žít v Alžírsku a nesměli v minulosti provozovat aktivity proti boji za národní osvobození (čl. 19). Strany mohly být ministerstvem vnitra rovněž rozpuštěny, či jejich činnost pozastavena, a to v případě ohrožení veřejného pořádku či vážného porušení platných zákonů (čl. 33 a 34). Strany se musely ve svém programu i aktivitách zdržet „netolerance, fanatismu, rasizmu a výzvam k násilí“ (čl. 3). Článek 5 pak stanovil, že strany nesmějí provozovat sektářské, feudální, nepotistické či regionalistické praktiky. Strany nesměly fungovat či být založeny na výhradně (sic!) náboženské, jazykové, regionální, genderové, rasové či profesní bázi.

Kromě možnosti strany v případě porušení zákona zrušit režim omezil možnosti financování stran. Omezeno bylo kupříkladu financování ze zahraničí, což mohlo později poškodit berberské strany se silnými vazbami na diasporu.²⁵³ Restrikce financování činily strany potenciálně výrazně závislé na státních subvencích.

Dne 7. srpna byl přijat další zákon vymezující nová pravidla politického života - zákon o volbách.²⁵⁴ Ten svými pravidly pro volební soutěž jednoznačně zvýhodňoval nejsilnější stranu. Vítěz parlamentních, okresních či místních voleb, který získal nadpoloviční

²⁵² BOUANDEL, Youcef. Reforming the Algerian electoral system. *Journal of modern African studies*. 43, 3 (2005). s. 402.

²⁵³ KAPIL, Arun. L'évolution du régime autoritaire en Algérie: Le 5 octobre et les réformes politiques de 1988-1989. *Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1990. s. 532. Kapil dále uvádí, že berberské strany mohly být poškozeny ustanovením čl. 4 požadujícím po stranách používání arabštiny.

²⁵⁴ Loi No 89-13 du 7 août 1989 portant loi électorale. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Lundi 7 août 1989.

většinu hlasů, měl podle zákona získat adekvátní většinu křesel (v parlamentu, okresní či místní radě). V případě, že by žádná strana nezískala nadpoloviční většinu hlasů, obsadila by nejsilnější strana 50 % křesel a jedno křeslo navíc. Zbylá křesla by byla rozdělena mezi ty strany, které získaly nad 10 % hlasů (čl. 62). Tato ustanovení nejlépe ukazují záměry Bendžedídových reforem. Ten předpokládal, že FLN získá většinu hlasů a bude kontrolovat parlament. Její postavení však bude oslabeno přítomností dalších stran, které nebudou moci získat v parlamentu většinu. Volební zákon tak bez větších problémů prošel dosavadním parlamentem, který byl zcela obsazen členy FLN.²⁵⁵

Únorová ústava, zákon o asociacích politického charakteru a volební zákon vymezily legální rámec politického života po demokratizačních opatřeních prezidenta Bendžedída. Předložený rozbor dokumentů, které vytýčily rámec politické reformy, však jasně ukazuje limity tohoto otevření. Došlo sice k posílení pravomocí legislativní moci, k odstranění zjevně nedemokratických opatření zakazujících činnost jiných stran než FLN, k povolení asociací politického charakteru a k odstranění omezení svobody projevu, režim si však ponechal řadu nástrojů, které mu měly umožnit dostatečnou kontrolu nad politickým prostorem a klidný výkon moci.

V rukou prezidenta se soustředily nezanedbatelné pravomoci jako právo rozpustit parlament či vyhlásit výjimečný stav. Exekutiva si ponechávala značné pravomoci vůči politickým stranám, které mohly být podle zákona relativně snadno rozpuštěny a jejichž financování bylo zajištěno z podstatné části státem. Volební zákon měl zcela nepokrytě zajistit převahu FLN, byť značně omezenou ve srovnání s dosavadní praxí režimu jedné strany. Je třeba odmítnout analýzy, podle kterých byly Bendžedídovy reformy z roku 1989 „napodobením západních demokratických režimů více stran.“²⁵⁶ Bendžedídovy reformy měly zajistit kontrolovaný(!) podíl opozice na moci.²⁵⁷ Důvody tohoto, byť kontrolovaného, připuštění opozice do politického prostoru byly čistě pragmatické, jak bylo vysvětleno výše.

---

²⁵⁵ BOUANDEL, Youcef. Reforming the Algerian electoral system. *Journal of modern African studies*. 43, 3 (2005). s. 403.

²⁵⁶ Např. LAVENUE, Jean-Jacques. *Algérie: La démocratie interdite*. Paris, 1993. s.19

²⁵⁷ Podobně analyzuje problém Beker – (BEKER Michael, cit. dílo. s. 236) či Roberts – (ROBERTS, Hugh. From radical mission to equivocal ambition: the expansion and manipulation of Algerian islamism. In MARTY, M. E.; APPLEBY, R. S. (eds.). *Accounting for fundamentalisms: The dynamic character of movements*. Chicago, 1994. s. 469.).

4.5. Politické elity a alžírská společnost

4.5.1. Reakce na liberalizační opatření

Změny z přelomu let 1988 a 1989 vedly k postupné proměně alžírské politické sféry. Ústava umožnila vznik nových politických stran a uvolnila svobodu projevu. V nových podmínkách vznikly zcela nové subjekty, zatímco politické subjekty stávající se musely adaptovat na změněnou situaci. Změny probíhaly v době, kdy byla alžírská společnost značně aktivizovaná, jak dokládá existence nepokojů z druhé poloviny 80. let. Již v prvních měsících po říjnu 1988 bylo zřejmé, že alžírská společnost ke změnám přistoupila proaktivně. Nově nabytých možností přitom bylo většinou využito ke kritice režimu. Nespokojenost se manifestovala i pokračujícími stávkami a demonstracemi.

Jednou z nejvíce hmatatelných známek liberalizace bylo uvolnění cenzury a velmi vysoká míra svobody projevu. Ústava z února 1989 zrušila omezení v této oblasti, která obsahovala dosavadní ústava z roku 1976. V březnu 1989 byl schválen nový zákon o informacích a o několik měsíců zákon o asociacích politického charakteru povolil vydávání stranických tiskovin.

Během několika měsíců po říjnových událostech bylo patrné odhodlání alžírských novinářů využít politického uvolnění ke svobodné novinářské tvorbě. Soudobí pozorovatelé hovořili o silném pluralistickém tisku, který ovšem stál na dlouhodobě budovaných základech.²⁵⁸ Uvolnění tisku neznamenal v prvních měsících vznik nových tiskovin. Spíše se projevovalo svobodnějším psaním v zavedených periodikách. Jedním z velmi otevřeně informujících týdeníků se stal například *Algérie-Actualité*, který vycházel již od 70. let. Rozhlas a televize sice zůstaly pod kontrolou státu,²⁵⁹ zahájily však kupříkladu vysílání necenzurované politické debaty.²⁶⁰ Periodika začala být vydávána i nově ustavenými politickými stranami. Deníky určené pro širší čtenářskou obec začaly vznikat po novele zákona o informacích v dubnu 1990. V září toho roku začal kupříkladu vycházet

---

²⁵⁸ Novinářská práce v Alžírsku měla relativně vysokou řemeslnou úroveň již před omezením cenzury. - LECA, Jean. Algérie: Politique et société. Les trois débats algériens. La politique décide, la culture contrôle, l'économie commande. *Maghreb-Mashrek*. 133, Juillet-Septembre 1991. s. 130.

²⁵⁹ VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. s. 47

²⁶⁰ Algérie: le référendum constitutionnel Plus de 80 % des électeurs ont participé à la consultation. *Le Monde*. 5. 11. 1988.

francouzskojazyčný deník El Watan, který se v průběhu 90. let stal nejčtenějším alžírským deníkem.

I na příkladu tisku se projeví limity, ke kterým sahala ochota režimu k omezení vlastní moci. Svoboda tisku byla omezována legislativními nástroji. Zákon o informacích z března 1989 i jeho novela z dubna 1990 dávaly exekutivě značný prostor k pronásledování novinářů za řadu deliktů. Vágní formulace umožňovaly správní postih či trestní stíhání například za šíření informací ohrožující bezpečnost státu (čl. 78 či 86).²⁶¹ Tisk se stal rovněž prostorem střetů politických sil. Kupříkladu jeden ze sporů mezi prezidentem Bendžedídem a předsedou vlády Kasdi Merbahem se odehrál ohledně vládního zásahu proti týdeníku Algérie-Actualité, který publikoval protivládní úvodník novináře Kamela Belkacema zřejmě na popud prezidentského paláce.²⁶²

V souladu s plány prezidenta Bendžedída a jeho spojenců byl vznik politických stran, které byly v oficiální terminologii nazývány asociacemi politického charakteru. Strany se začaly neformálně ustavovat již po zveřejnění textu únorové ústavy. Často měly zřetelnou kontinuitu s hnutími působícími v ilegalitě. Některé islamistické strany, zejména FIS, pak stavěly na konsolidované síti místních základů v podobě mešit a jejich kazatelů, sociálních zařízení, islamisticky smýšlejících učitelů a dalších spojenců, kteří dosud nepodléhali jednomu centru.

Před místními volbami v červnu 1990 bylo zaregistrováno celkem 14 stran. Mezi místními volbami a parlamentními volbami v prosinci 1991 se zaregistrovalo dalších 36 stran. Tento nárůst počtu stran lze vysvětlit jednak vyčkáváním řady subjektů, jejichž vedení režimu nevěřilo a bálo se případného pronásledování. Důvěra v záměry režimu po červnových volbách vzrostla.²⁶³ Dalším vysvětlením nárůstu počtu stran mohla být v některých případech podpora režimu, který se snažil vyvážit vliv islamistické FIS a částečně i FLN.²⁶⁴ V této kapitole se budeme věnovat jen těm stranám, které hrály na alžírské politické scéně významnější vliv. Jak bylo uvedeno, politických stran vzniklo několik desítek a není možné se všem věnovat podrobně.

Velmi zjednodušeně lze u nových stran konstatovat přítomnost několika základních proudů. Jednak jsou to strany vedené silnými osobnostmi alžírské politiky či přímo

²⁶¹ Loi n° 90-07 du 3 avril 1990 relative à l'information. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Mardi 7 août 1989.

²⁶² Algérie-Actualité censuré. *Le Monde*. 13. 5. 1989.

²⁶³ VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. s. 47.

²⁶⁴ Bendžedíd údajně urychlil návrat Ahmeda Ben Belly do Alžírsku a ustavení jeho strany MDA - LEVEAU, Rémy. Algeria: Adversaires in search of uncertain compromises. *Caillot papers*. 4, September 1992. s. 7.

„historickými vůdci“, jež se právě z přítomnosti těchto vůdců se snaží získat popularitu a politický kapitál (FFS, MDA). Vlastní stranu Alžírské hnutí za spravedlnost a rozvoj (Mouvement Algérien pour la justice et le développement, MAJD) si založil i Kasdi Merbah po nuceném odchodu z funkce předsedy vlády v září 1989. Druhým proudem byly strany radikálně levicové, přičemž řada z nich byla aktivní již v dobách mocenského monopolu FLN (PT, PAGS). Dalším proudem jsou strany sekulární, které většinou inklinovaly k sociálně-demokratickému programu (RCD, PSD, PUP, PNSD a další). Jednalo se zároveň o nejvíce rozdrobený proud. Poslední významný proud tvořily strany islamistické (FIS, HAMAS, MNI), které těžily z dlouhodobé práce islamistických hnutí na místní úrovni.

4.5.2. Nenáboženské politické strany

V prvních měsících alžírského multipartismu byla značná pozornost věnována historickým vůdcům alžírského boje za nezávislost, kteří v období nezávislého Alžírska působili v opozici vůči režimu. Právě oni disponovali značným politickým kapitálem, který mohl být zúročen na nově otevřené politické scéně. Očekávalo se, že právě hnutí vedená Husajnem Ajt Ahmedem a bývalým prezidentem Ahmedem Ben Bellou se stanou hlavními opozičními silami.²⁶⁵

Ajt Ahmed, jak bylo uvedeno v příslušné části, vedl krátce po vyhlášení nezávislosti ozbrojený boj proti režimu pod hlavičkou hnutí Fronta socialistických sil (Front des Forces Socialistes, FFS) v oblasti Kabýlie. Od roku 1965 bylo hnutí značně oslabeno a působilo převážně ve francouzském exilu, kam odešel i Ajt Ahmed. Právě jeho dlouhodobá nepřítomnost v Alžírsku zkomplikovala návrat FFS na politickou scénu. Mladí kabylští Berbeři se na začátku 80. let sdružili kolem Berberského kulturního hnutí, které se posléze transformovalo ve stranu Shromáždění pro kulturu a demokracii (Rassemblement pour la Culture et la Democratie, RCD), vedenou psychiatrem Saïdem Sádím. I přesto, že se FFS snažila profilovat jako celoalžírská strana, odčerpání části berberského elektorátu i elity nově vzniklým RCD bylo pro Ajt Ahmedovu stranu citelným oslabením.

Do RCD navíc odešla část vedení FFS po krizi, která následovala hned po oficiálním založení strany 24. září 1989. Strana byla dočasně vedena Naïtem Džútím, kterého tím pověřil

---

²⁶⁵ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 132.

Ajt Ahmed, setrvávající ve Francii. Část vedení strany ovšem vedení Najda Džútiho neuznala a podala na ministerstvo vnitra žádost o registraci strany FFS II.²⁶⁶ Až návrat historického vůdce z exilu na 15. prosince 1989 pomohl překlenout krizi a vedl k etablování strany jako jedné z klíčových sil neislamistické opozice.

I přes zřetelné regionální vazby na berberskou Kabýlii nabízela FFS srozumitelný program, který byl schopen jí najít příznivce i v dalších částech Alžírsku. Dlouhodobě akcentuje lidská práva, svobodu tisku a sociální spravedlnost. Důležitým programovým bodem je i boj za práva žen a respektování jazykových a kulturních práv.²⁶⁷ V ekonomické oblasti měla strana zřetelně levicové tendence, přičemž byla členem Socialistické internacionály. Již v 70. letech definovala sociálně-demokratický ekonomický program s důrazem na státní sektor, aniž by však zcela opomíjela důležitost soukromého sektoru.²⁶⁸

Další stranou, která se uskupila kolem autority historického vůdce, bylo Hnutí za demokracii v Alžírsku (Mouvement pour la Democratie en Algérie, MDA), vedené Ahmedem Ben Bellou. Hnutí se ustavilo v roce 1984 na kongresu v Paříži, kde Ben Bella pobýval od roku 1982. Jen dva roky předtím byl propuštěn z alžírského vězení na základě milosti nového prezidenta Bendžedída. Program hnutí se inspiroval libyjskou a íránskou revolucí a MDA bylo později označováno jako islamistická strana. Ben Bella však neměl vazby na zbytek islamistického hnutí, od kterého se navíc odlišoval výrazně umírněnějším vystupováním vůči režimu.²⁶⁹ Strana požádala o registraci v Alžírsku až v lednu 1990 a samotný Ben Bella se vrátil do země značně teatrálním způsobem na pronajaté lodi až po místních volbách v září 1990. I přes značné vůdcovy ambice a očekávání úspěchu zejména na západě země,²⁷⁰ MDA nakonec nesehrálo příliš významnou roli.

Stranu RCD můžeme označit jako levicově sekulární, přičemž její vedení i členové pocházeli v drtivě většině z berberské Kabýlie,²⁷¹ což výrazně ovlivňovalo směřování strany. Vznikla transformací z Berberského kulturního hnutí, které působilo od začátku 80. let (viz kapitolu 3.4.3). Strana, jejímž dominantním vůdcem byl od počátku psychiatr Saíd Sádí, byla

²⁶⁶ DJEGHLOUL, Ahmed. Le multipartisme à l'algérienne. *Maghreb-Mashrek*. 2ème trimestre 1990. s. 207.

²⁶⁷ Mr. H. AIT-AHMED rentre d'exil le Vendredi 15 Décembre 1989. Declaration. 5. 12. 1989. Dokument z archivu FFS.

²⁶⁸ *Front des forces socialistes: L'alternative démocratique révolutionnaire à la catastrophe nationale. Avant-projet de plate-forme politique*. Paris, 1979. s. 23.

²⁶⁹ LECA, Jean. Algérie: Politique et société. Les trois débats algériens. La politique décide, la culture contrôle, l'économie commande. *Maghreb-Mashrek*. 133, Juillet-Septembre 1991. s. 121.

²⁷⁰ LECA, Jean. Algérie: Politique et société. Les trois débats algériens. La politique décide, la culture contrôle, l'économie commande. *Maghreb-Mashrek*. 133, Juillet-Septembre 1991. s. 125.

²⁷¹ CHUERFI, Achour. *La classe politique algérienne de 1900 à nos jours: Dictionnaire biographique*. Alger, 2001. s. 440.

neformálně ustanovena již po zveřejnění návrhu textu nové ústavy v únoru 1989.²⁷² Strana měla svou tradiční základnu v berberské Kabýlii, čímž se stávala přirozeným rivalem strany FFS. Obě strany soupeřily zejména o kabylský elektorát, přičemž se vzájemně oslabovaly. O tom svědčí fakt, že RCD uspělo v místních volbách v červnu 1990, které FFS bojkotovala. Naproti tomu v parlamentních volbách v prosinci 1991, kde se FFS stala třetí nejsilnější stranou, RCD citelně oslabilo.

Zejména v průběhu 90. let začaly krystalizovat zásadní rozdíly mezi oběma berberskými stranami. Jednalo se zejména o přístup k islamistům a k demokratickým pravidlům. Zatímco FFS prosazovala umírněnější přístup k islamistům a výrazně kritizovala armádní zásah v lednu 1992, RCD zastávala v tomto ohledu značně odlišné pozice a zásah armády přivítala.

Program RCD podobně jako program FFS akcentuje sociální spravedlnost a práva kulturních a jazykových menšin. Explicitně se však vymezuje proti „revoluční teokracii“ a jakýmkoliv nárokům na monopol na správný výklad a aplikaci islámu.²⁷³ Program RCD se rovněž hlásí k francouzskému konceptu *laïcité*. Ekonomický program lze objektivně označit za sociálně demokratický, přičemž se strana principiálně nerozcházela s ekonomickým programem reformistů vedených premiérem Mulúdem Hamrúšem. Vůči režimu se RCD v ekonomických otázkách vymezovala zejména pozitivním přístupem ke spolupráci s mezinárodními finančními institucemi.²⁷⁴

Krajně levicové hnutí bylo aktivní i během vlády jedné strany před rokem 1988. Asi nejvýznamnější byla Strana socialistické avantgardy (Parti de l'Avant-Garde Socialiste, PAGS). Vznikla v roce 1966 jako následovnick Komunistické strany Alžírsko, která se během války za nezávislost stala součástí FLN. Působila jako nelegální, leč státem tolerovaná opozice. V průběhu 70. let si PAGS vybudovala silné zázemí v kolektivních organizacích, zejména v odborech. Během říjnových nepokojů v roce 1988 zmobilizovala své příznivce, kteří se účastnili demonstrací. Podle některých popisů tehdejších událostí byla dokonce hlavním strůjcem nepokojů (viz kapitolu 4.3.). Po legalizaci politických stran v roce 1989 byla PAGS jednou z prvních stran, která požádala o registraci. Mezi lety 1989 a 1991 aktivně vystupovala proti islamistickým stranám, přičemž požadovala jejich zákaz.²⁷⁵ Nedokázala

²⁷² Algérie - Des berbéristes ont formé un embryon de parti légal. *Le Monde*. 15. 2. 1989.

²⁷³ HABILÍ, Mohamed. *Le RCD à cœur ouvert: Eentretiens avec Saïd Saïd*. Alger, 1990. s. 144.

²⁷⁴ SADI, Saïd. osobní rozhovor s autorem. Alžír. 16. 2. 2006. Saïd Sádí uvedl, že dlouhodobě prosazoval spolupráci s MMF ohledně odložení splátek státního dluhu; k tomu došlo až v roce 1994.

²⁷⁵ Le Parti de l'Avant-Garde Socialiste (PAGS) pour l'interdiction des partis islamistes. *L'événement*. 16, 14. 4. 1991.

však využít potenciálu nashromážděného během dlouholetého působení v poloilegalitě. Ve volbách v roce 1991 získala necelé 1 % hlasů a v následujícím roce rozhodla sama o svém zrušení.

Lépe než PAGES se postupně dařilo stát se trvalou součástí politické scény v Alžírsku Straně pracujících (Parti des Travailleurs, PT), která byla původně zaregistrována jako Socialistická organizace pracujících v prosinci 1989. Strana vzešla z prostředí berberských trockistů, kteří se sdružovali v Kontaktním výboru alžírských trockistů a zároveň byli aktivní v Berberském kulturním hnutí. Program strany zdůrazňoval rovnost pohlaví, kultur a jazyků, sekularismus a práva pracujících.²⁷⁶ Je také členem mezinárodní trockistické organizace EIT. V počátečním období nebyla výraznou součástí politického života.

Ideologicky do velké míry spřízněná s uvedenými levicovými stranami byla i odborová centrála Všeobecné odbory alžírských pracujících (Union Générale des Travailleurs Algériens, UGTA). Odbory, které byly v minulosti pod přímou kontrolou režimu, se v období po říjnu 1988 transformovaly v samostatně fungující subjekt. UGTA v letech 1990 - 1997 působily pod vedením dlouholetého odborového předáka Abdulhaka Benhamúdy. Vystupovaly proti dopadům ekonomických reforem na alžírské pracující, přičemž si udržely silný mobilizační potenciál u zaměstnanců státní správy a státních podniků, jak ukázala například generální stávka v březnu 1991, vyhlášená UGTA v reakci na liberalizaci cen.²⁷⁷ UGTA se ovšem neomezovaly pouze na ekonomickou agendu. Zaujaly radikální postoj vůči FIS a po prvním kole parlamentních voleb v prosinci 1991 výrazně podporovaly zastavení volebního procesu.

Specifickým hráčem se v roce 1989 stala Alžírská liga na obranu lidských práv (Ligue Algérienne pour la Défense des Droits de l'Homme, LADDH). Vzešla z prostředí berberských levicových intelektuálů v polovině 80. let. Prošli jí někteří pozdější aktivisté RCD či PT.²⁷⁸ Jejím dlouhodobým vůdcem se stal bývalý odborář a veterán války za nezávislost Abdennúr Alí Jahjá. LADDH začala legálně působit v říjnu 1989 a od začátku se snažila profilovat jako nestranná lidskoprávní organizace. Obhajovala například zatčené radikální islamisty.²⁷⁹

Přelom let 1988 a 1989 znamenal zásadní a trvalou změnu v postavení dosavadní jediné legální strany FLN. Ústava z února 1989 ji na rozdíl od dosavadní ústavy ani jednou

---

²⁷⁶ DJEGHLOUL, Ahmed. Le multipartisme à l'algérienne. *Maghreb-Mashrek*. 2ème trimestre 1990. s. 209.

²⁷⁷ Algérie: La grève générale a été massivement suivie. *Le Monde*. 14. 3. 1991.

²⁷⁸ CHUERFI, Achour. *La classe politique algérienne de 1900 à nos jours: Dictionnaire biographique*. Alger, 2001. s. 34.

²⁷⁹ Algérie - Renvoi du procès de quinze islamistes. *Le Monde*. 17. 10. 1989.

nezmiňovala a zároveň vytvořila legální rámec pro nástup její konkurence. Postavení FLN prošlo mezi lety 1988 a 1991 dosti komplikovaným vývojem, který bude předmětem dalšího výkladu. Postavení FLN bylo ovlivněno v první řadě soupeřením několika tendencí uvnitř strany. Zjednodušeně můžeme hovořit o reformistech blízkých prezidentovi Bendžedídovi (Hamrúš, Mehří), levicových konzervativcích (Messadía, Jahjávi) a islamistech (Táleb Ibrahímí, Belchádém).²⁸⁰ Druhým faktorem byly vztahy s prezidentem Bendžedídem, jehož přístup k FLN byl velmi variabilní.²⁸¹ Bendžedíd stranu jednoznačně nepodporoval. Podobně se choval i předseda vlády Ghozálí před parlamentními volbami v prosinci 1991, když proti FLN podporoval spíše nezávislé kandidáty. Strana FLN v každém případě přestala být integrální součástí režimu a vystupovala do velké míry samostatně. Tento trend se zřetelně projevil po zastavení volebního procesu v lednu 1992, kde se FLN postavila do opozice proti tehdejšímu režimu.

4.5.3. Islamistické politické strany

Zcela zásadním pro podobu politického života Alžírsku v letech 1989 až 1991 byl vznik islamistické strany Islámská fronta spásy (Front Islamic du Salut, Al-džabha al-islámíja lil-inqáz, FIS),²⁸² která dokázala využít mobilizační potenciál budovaný islamistickými iniciativami po desítky let a využít liberalizace politické sféry daleko nad rámec původních představ reformátorů vedených prezidentem Bendžedídem. Nemalou roli v úspěšném nástupu FIS hrálo i její aktivní vystoupení v průběhu říjnových nepokojů. Zejména Alí Belhádž se projevil jako talentovaný řečník a organizátor. Jak bylo uvedeno, režim reagoval na jednu stranu represí, která stála několik desítek demonstrantů život, na druhou stranu se ale snažil s demonstranty vyjednávat. Jako jediní zástupci demonstrantů byli k jednání s prezidentem přizváni vůdci islamistického hnutí Mahfúz Nahnáh, Abbásí Madaní, Alí Belhádž a Ahmed Sahnún, kteří skutečně nakonec dokázali přispět k uklidnění situace.

Alžírští islamisté vstupovali do nové epochy vyznačené ústavou z února 1989 po

---

²⁸⁰ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 129.

²⁸¹ LEVEAU, Rémy. Algeria: Adversaires in search of uncertain compromises. *Caillot papers*. 4, September 1992. s. 5-6.

²⁸² Některé části textu této kapitoly vycházejí z již publikovaného textu - BERÁNEK, Zdeněk. Alžírsko je má vlast, islám je mé náboženství. In SOULEIMANOV, Emil (ed.). *Politický islám* Praha, 2007.

dlouhých letech usilovného budování vlivu u alžírské populace. Zrovna tak byli ovšem velmi nejednotní v názorech na svou vlastní úlohu v nové situaci. Tato nejednotnost byla dobře patrná v procesu ustanovování strany FIS, který začal již v prvních měsících roku 1989 a byl potvrzením přechodu alžírského islamistického hnutí k politickému islámu. Mohlo tak být využito dlouholetého úsilí reislamizace zdola a všeobecné nespokojenosti většiny alžírské populace.²⁸³

Lze jen těžko s určitostí prohlásit, kdo přesně byl hlavním iniciátorem vzniku strany FIS. Podle průzkumu provedeného mezi hlavními aktéry²⁸⁴ se zřejmě myšlenka na založení strany začala rodit až po zveřejnění předpokládaného textu nové ústavy. Je tedy zjevné, že vznik strany byl spíše reakcí na příznivé okolnosti, přičemž měl zajistit snazší provádění dosavadní činnosti. Vlastní politické požadavky a cíle, stejně tak jako rozhodnutí kandidovat v místních či parlamentních volbách, byly přijímány až postupem času. Ústředními postavami založení FIS byli Alí Belhádž, Abbásí Madaní a Hášimí Sahnúní, ale připojila se větší část aktivistů více generací a názorových směrů.

Vlastní podoba a cíle celé akce krystalizovaly postupně. Pro některé měla být „strana“ jen sdružením kazatelů, které mělo dohlížet nad jednotností obsahu kázání. Z pozdějších projevů některých mladších kazatelů naproti tomu vyplynulo, že účast na „demokratickém experimentu“ byla jen taktickým manévrem na cestě ke svržení režimu. Pozdější osudy jiných zase ukazují, že členství ve FIS bylo jen cestou k zapojení se do mocenských struktur. Týkalo se to paradoxně některých bývalých členů ozbrojené Bújálího skupiny (Faqíh, Qúší), zatímco dřívější odpůrce ozbrojeného povstání Abbásí Madaní své postoje v rámci FIS postupně z taktických důvodů radikalizoval.

V důsledku této nejednotnosti byla celá existence strany od vyhlášení v mešitě as-Sunna v Alžíru v březnu 1989 až do zákazu v březnu 1992 nekončícím sledem konfliktů a kompromisů. Tím pádem byla i programová a jiná prohlášení učiněná ve jménu celé strany většinou velmi vágní. Takto vzniklý program však svými jednoduchými populistickými požadavky zajistil straně širokou podporu a masivní úspěch v místních i parlamentních volbách.

První programový dokument FIS byl zveřejněn v časopise Tribune d'Octobre

²⁸³ KEPEL, Gilles. *Boží pomsta: Křesťané, židé a muslimové znovu dobývají svět*. Praha, 1996. s. 45. Luis Martínez nazývá tento jev „islamizací obecné nespokojenosti“ - MARTINEZ Luis. *The Algerian Civil War 1990-1998*. London, 2000. s. 49.

²⁸⁴ AÍT AOUDIA, Myriam. La naissance du Front islamique du salut: une politisation conflictuelle (1988 - 1989). *Critique internationale*. No. 30, janvier-mars 2006. s. 145. Toto tvrzení potvrzuje i dobový tisk – Algérie: Création d'un Front islamique. *Le Monde*. 23. 2. 1989. Srov. též SCHULZE, Reinhard. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Brno, 2007. s. 299.

v lednu 1990.²⁸⁵ Požadovala se v něm v první řadě reforma ústavních institucí a orgánů místní samosprávy v souladu s *šaríou*, která měla být i základním pramenem přijímaných zákonů. Dokument však neopomíjel ani další témata. Na poli ekonomiky požadoval boj proti státním monopolům a reformu distribučního systému, zahraničního obchodu a hospodářské politiky celkově. Nemělo se však zapomínat ani na boj proti prodeji alkoholu, lichvě či plýtvání. Na myšlenky Abdullatífa Sultáního dokument navázal svým odsouzením zemědělské politiky, přičemž se zasazoval za podporu soukromých sedláků, jež by měla vést k soběstačnosti ve výrobě potravin. Dokument se všeobecně stavěl na stranu soukromého podnikání proti státním socialistickým monopolům.

Pozornost byla věnována i rodině, jež by měla být podporována ze strany státu jak duchovně, tak materiálně. Tak mělo být zajištěno zejména právo na práci pro otce a živitele rodin, aby mimo jiné nebyli nuceni hledat řešení v dlouhodobém pracovním pobytu v zahraničí. Dbát se mělo i o náboženské přesvědčení alžírských žen, které jsou zodpovědné za výchovu dětí. Právě výchova a vzdělání měly být podle programu FIS hlavními nástroji společenské reformy, která by měla zajistit „vývoj národa směrem k cílům vytyčeným islámskou *šaríou*“.²⁸⁶

Program kritiky často napadaný pro svou nekonkrétnost byl kompromisem mezi jednotlivými frakcemi, které v rámci FIS koexistovaly. Zjednodušeně je možné hovořit o dvou tendencích. Jedna, která bývá označovaná jako radikální (někdy též jako *salafistická*), byla reprezentována mladými kazateli jako Alí Belhádž, Hášimí Sahnúní či Saíd Machlúfí. Ti tvořili zpočátku největší jednotný blok v centrálním orgánu strany (poradní sbor - *madžlis aš-šúrá*), přičemž představovali asi jednu třetinu zakládajících členů.²⁸⁷ I během svého působení v čele legální politické strany kandidující ve volbách pak nejznámější mluvčí radikálů Alí Belhádž obhajoval ozbrojený *džihád* proti režimu a odmítal princip demokracie jako škodlivý západní import, přičemž se opíral o argumentaci Sajjida Qutba: „není jiný řád než islám a veškerý jiný řád je formou *džáhilíje*“²⁸⁸. Belhádž a další radikálové nicméně byli ochotni se demokratickým pravidlům dočasně přizpůsobit, na rozdíl od některých jiných islamistů, kteří

²⁸⁵ Otištěno v LAVENUE, Jean-Jacques, Algérie. *La démocratie interdite*. Paris, 1993. s. 70. Část programových dokumentů FIS je přetištěna rovněž v AL-AHNAF, M.; BOTIVEAU, B.; FRÉGOSI, F. *L'Algérie par ses islamistes*, Paris, 1991.

²⁸⁶ LAVENUE, Jean-Jacques. *Algérie: La démocratie interdite*. Paris, 1993. s. 70.

²⁸⁷ AÏT AOUDIA, Myriam. La naissance du Front islamique du salut: Une politisation conflictuelle (1988 - 1989). *Critique internationale*. No. 30, janvier-mars 2006. s. 151. Přesné složení madžlisu aš-šúrá FIS zůstávalo utajené, viz WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 122.

²⁸⁸ Džáhilíja – stav nevědomosti před příchodem islámu. Citováno v AL-AHNAF, M.; BOTIVEAU, B.; FRÉGOSI, F. *L'Algérie par ses islamistes*. Paris, 1991. s. 93.

odmítli do FIS vůbec vstoupit a po celou dobu demokratického experimentu považovali ozbrojený *džihád* za jedinou možnou cestu boje proti režimu. Velkou část těchto radikálů tvořili alžírští „Afghánci“.

Druhý směr v rámci FIS, který byl reprezentován oficiálním mluvčím strany Abbásí Madaním, bývá někdy označován jako legalistický, přičemž převážná většina jeho přívrženců se hlásila k *džazáíře*, tedy učení, jehož základy položil kazatel Málík Bennabí. Od kazatelů generace Sultáního se legalisté odlišovali svými politickými ambicemi, zatímco od radikálů Belhádžova ražení se lišili v názoru na použité metody. Příslušníci tohoto proudu nikdy neodmítali cestu k moci legálním způsobem. I politická moc sama pro ně byla v souladu s Bennabím součástí dlouhodobého reislamizačního úsilí. Slovy Abbásí Madaního: „Kazatel, který zanedbává politické či ekonomické otázky, je odsouzen k neúspěchu.“²⁸⁹

Legalistům se podařilo získat v rámci FIS převahu nad radikály v létě 1991, kdy byli po islamisty organizované generální stávce zatčeni Madaní i Belhádž. Do vedení strany se dostal stoupenec Madaního Abdulkádír Hašání spolu s vůdcem *džazáíry* Muhammadem Saídem. Někteří radikálové stranu opustili a zvolili cestu ozbrojeného *džihádu* (např. Machlúfí), zatímco jiní se snažili manévrovat ve spojení s režimem, kterým byli nakonec i přes své původně radikální postoje kooptováni (např. Saíd Qúší – pozdější ministr práce a odborného vzdělávání). Na podzim 1991, kdy byly sestavovány kandidátky pro parlamentní volby plánované na prosinec a leden, byli již na těchto listinách legalisté v jasné převaze. Legalisté ostatně mírně převládali i mezi zastupiteli vzešlými z místních voleb v červnu 1990. Je obtížné definovat politické cíle FIS a jejich vůdců. Zatímco někteří členové a funkcionáři usilovali jen o podíl na moci na celostátní a regionální úrovni, řada členů vedení sledovala cíle strategického významu. Po úspěchu v místních volbách v červnu 1990 se dalším cílem stalo získání kontroly nad parlamentem. Formální šéf strany Abbásí Madaní pak před krizí v červnu 1991 bezpochyby aspiroval na získání prezidentského úřadu. Obecnější cíle týkající se aktivit po případném získání moci ovšem FIS nikdy zcela jednoznačně nedefinovala, přičemž její program se omezoval na populistická a spíše obecnější prohlášení.

Nejednoznačný byl i vztah FIS k demokracii. Prohlášení představitelů strany byla předmětem řady průzkumů. Většina dochází k závěru, že FIS se demokracie dovolávala pouze z taktických důvodů, když předpokládala, že účast na volbách pro ni může znamenat cestu k posílení vlivu či k dosažení moci.²⁹⁰ Radikálnější představitelé označovali demokracii za

²⁸⁹ LABAT, Séverine. *Les islamistes algériens: Entre les urnes et le maquis*. Paris, 1995. s. 107.

²⁹⁰ ZOUBIR, Yahia H. Algerian Islamists conception of democracy. *Arab Studies Quarterly*. Summer, 1996. s. 26.

neslučitelnou s islámem. Ti, kteří se demokracie dovolávali, však byli ochotni v praxi tolerovat pouze jiné islamistické proudy a nikoliv například sekularismy.²⁹¹ Problematický postoj k demokracii v každém případě sloužil k legitimizaci protiislamistických postojů odpůrců FIS. Strana však jednoznačně demokratické principy přijala až v rámci Římské platformy v roce 1995, kdy usilovala o návrat do alžírské politiky.²⁹²

K projektu strany FIS se postavila negativně celá řada islámských aktivistů. Kromě radikálních příznivců ozbrojeného *džihádu* to byli i ti, kteří FIS kritizovali z umírněných pozic. Například příslušník starší generace kazatelů Ahmed Sahnún odmítl politickou aktivitu a v roce 1989 ve svých 85 letech založil Ligu pro islámské kázání (Rábita ad-dawa al-islámíja).²⁹³ Ta sdružovala většinu významných kazatelů, včetně členů FIS. Postoj Sahnúna vůči této straně byl nejednoznačný. Odmítal ji již z principu a veřejně ji obviňoval z totalitářských tendencí. I přesto ovšem stranu podpořil v klíčovém okamžiku, když nedlouho před místními volbami vyzval Alžírany, aby odevzdali svůj hlas právě FIS.

Nezávisle na FIS navíc vznikly dva další politické islamisticky orientované subjekty. První z nich navázal na činnost lokálního sdružení fundamentalistických studentů ve východoalžírském městě Constantine s názvem Islámské sdružení (*Al-džamáa l-islámíja*). V jeho čele stál mladý aktivista Abdulláh Džáballáh, který sám sebe označoval za nezávislého muslimského bratra. Zakladatelé FIS se ho pokoušeli získat pro společný projekt, ale Džáballáh zejména z osobních důvodů účast odmítal. V prosinci 1990 pak oficiálně založil politickou stranu an-Nahda (Obrození: strana je známa též pod francouzskou zkratkou MNI – Mouvement de la Nahda Islamique), jejímž úkolem mělo být šíření islámské kultury, vzdělávání týkající se praktikování islámu a podpora muslimské rodiny. Těchto cílů mělo být dosaženo jak osvětou, tak politickou činností. Džáballáh byl zastánce pluralizmu, přičemž tvrdil, že „dějiny muslimské ummy ukazují, že státy založené na názorové pluralitě prosperovaly, zatímco totalitní společenství byla odsouzena k zániku.“²⁹⁴ V tomto smyslu Džáballáh obhajoval existenci své strany jako alternativu vůči FIS. Před legislativními volbami v prosinci 1991 pak největší islamistické straně dokonce navrhoval koalici.

Další islamistickou politickou stranou bylo Hnutí za islámskou společnost (*Al-haraka lil-mudžtama al-islámíja*, HAMAS). To navázalo na činnost hnutí Vedení a reforma

---

²⁹¹ WÖHLER-KHALFALLAH, Khadija Katja. Democracy concepts of the fundamentalist parties of Algeria and Tunisia – claim and reality. *International Journal of Conflict and Violence*. Vol 1, 1/2007. s. 79.

²⁹² Je třeba poznamenat, že v řadě případů v jiných zemích přistupují na demokratická pravidla i ideová odpůrci demokracie, což může být základem úspěšného přechodu k demokracii.

²⁹³ LAVENUE, Jean-Jacques. *Algérie: La démocratie interdite*. Paris, 1993. s. 71.

²⁹⁴ AL-AHNAF, M.; BOTIVEAU, B.; FRÉGOSI, F. *L'Algérie par ses islamistes*. Paris, 1991. s. 56.

(al-Iršád wa l-isláh), v jehož čele stál známý kazatel Mahfúz Nahnáh. Tento neúnavný agitátor strávil v 70. letech 5 let ve vězení poté, co na protest proti socialistické orientaci režimu poškodil část elektrického vedení. Tuto cestu „individuálního odboje“ ale posléze opustil a stal se přívržencem „pozitivní opozice“.²⁹⁵ Nahnáh byl nejznámějším alžírským příznivcem učení umírněných Muslimských bratrů, nicméně se snažil vypracovat vlastní model uspořádání alžírské společnosti. Obhajoval přitom slučitelnost pluralitní demokracie a islámu, což ho vedlo k vypracování modelu takzvané „šúrokracie“²⁹⁶.

Vlastní Nahnáhovy politické požadavky byly velmi podobné Džáballáhovým a ostatně i výše citovanému programu FIS. Vedle volání po návratu k tradičním islámským hodnotám a morálce myslel Nahnáh i na zefektivnění ekonomického systému a budování sociálně spravedlivé společnosti. Zvláštní místo pak patřilo postavení žen v islámské společnosti. Nahnáh tvrdil, že „jakákoliv nerovnost mezi mužem a ženou je ve zřejmém rozporu s islámským právem.“²⁹⁷ Nahnáh zároveň nepopíral, že by konečným cílem jeho politických aktivit mělo být ustanovení islámského státu. Ten by však neměl být v rozporu se systémem více politických stran a i cesta k němu měla vést přes volební urny.²⁹⁸

4.5.4. Armáda a prezident

Jak vyplynulo z rozboru dějin po získání nezávislosti, Alžírsko bylo silným prezidentským režimem. Prezidentovi podléhala exekutiva, byl automaticky předsedou jediné strany FLN a coby vrchní velitel ozbrojených sil ovládal armádu. Nová ústava dominantní postavení prezidenta zachovala. Prezident sice přestal být automaticky předsedou FLN, význam strany však upadl a navíc Šazlí Bendžedíd předsedou strany zůstal až do června 1991. Formálně se zvýšilo postavení předsedy vlády, nicméně jak ukázal příklad konce vlády Kasdi Merbaha, prezident měl dostatek formálních i neformálních prostředků pro případné odvolání premiéra. V období od října 1988 do září 1989 byl prezidentský palác centrem plánování a provádění ekonomických a politických reforem pod vedením Mulúda Hamrúše, ke kterým

²⁹⁵ LAVENUE, Jean-Jacques. *Algérie: La démocratie interdite*. Paris, 1993. s. 73.

²⁹⁶ Spojení slov demokracie a šúrá (rada). Nahnáh se odvolává na verš koránské súry aš-Šúrá 42:38: „A ti, kteří záležitosti své na základě porady mezi sebou vyřizují.“ Viz NAHNAH, Mahfoud. *L'Algérie de tous les espoirs*. Alger, 1996. s. 163-174.

²⁹⁷ AL-AHNAF, M.; BOTIVEAU, B.; FRÉGOSI, F. *L'Algérie par ses islamistes*. Paris, 1991. s. 116.

²⁹⁸ LAVENUE, Jean-Jacques. *Algérie: La démocratie interdite*. Paris, 1993. s. 72.

kabinet Kasdi Merbaha přistupoval zdrženlivěji. Od nástupu Hamrúše do čela vlády v září 1989 až do jeho pádu v červnu 1991 fungoval kabinet mnohem více v součinnosti s prezidentem.

Dominantní postavení prezidenta zůstalo formálně zachováno až do začátku roku 1992, kdy Šazlí Bendžedíd podal demisi. Na druhou stranu v průběhu roku 1991 bylo možné pozorovat úpadek faktického vlivu prezidenta Bendžedída na úkor vlády a armády.²⁹⁹ Klíčovým zlomem byl konec vlády jeho blízkého spolupracovníka Mulúda Hamrúše a vzestup moci armády po vyhlášení stavu nouze v červnu 1991. Jak nový premiér Ghozálí, tak armádní velení postupovali samostatně, zatímco prezident se ocitl v izolovaném postavení a působil stále pasivněji.

Výčet relevantních politických aktérů konce 80. let by nebyl kompletní bez Národní lidové armády (Armée Nationale Populaire, ANP). Rozbor historie Alžírsko po získání nezávislosti ukázal výjimečnost postavení armády v politickém životě země. Význam armády, která byla po FLN nejdůležitějším nositelem legitimacy získané národně-osvobozenecím bojem, byl zakotven i v ústavě z roku 1976. Postavení armády shrnuje například Roberts tvrzením, že žádné politické vedení v nezávislém Alžírsku se neobešlo bez jednoznačné podpory armádních elit.³⁰⁰ Role armádního velení byla potvrzena i v momentě výběru nástupce prezidenta Búmediena, kterým se stal plukovník Bendžedíd.

Změny na konci roku 1988, jejichž součástí byla i snaha o depolitizaci armády a o její podřízení politickému vedení,³⁰¹ uvedly armádu, respektive její nejvyšší velení do situace, kdy musela nově definovat svou vlastní roli v politice. I přes vnější znaky jako bylo například odvolání zástupců velení armády z ústředního výboru FLN, se nelze domnívat, že by ANP na svou politickou roli zcela rezignovala. Jisté vysvětlení dočasného stažení armády z politiky je možné hledat v armádních reformách provedených prezidentem Bendžedídem již v roce 1984. Tehdy byla poprvé v ANP zavedena generálská hodnost a vytvořena samostatná velitelství jednotlivých sil. Následně byla penzionována řada příslušníků starší generace a do čela se dostala generace nová, včetně generálů Nezzára či Mediena. Dosazením nové generace technokratických důstojníků eliminoval Bendžedíd na několik let politické ambice

---

²⁹⁹ LECA, Jean. Algérie: Politique et société. Les trois débats algériens. La politique décide, la culture contrôle, l'économie commande. *Maghreb-Mashrek*. 133, Juillet-Septembre, 1991. s. 97.

³⁰⁰ ROBERTS, Hugh. *The battlefield Algeria 1988-2002: Studies in a broken polity*. London, 2003. s. 121.

³⁰¹ ECHEVERRÍA, Carlos. Las Fuerzas Armadas Argelinas: Desafíos nacionales e internacionales. *Documento de trabajo de Real instituto elcano de estudios internacionales et estratégicos*. 2004/3. s. 9.

vojenského velení.³⁰²

Nová generace, zpočátku výrazně loajální prezidentovi, však s ohledem na vývoj v Alžírsku začala definovat autonomní politické priority. O podobě modifikovaného návratu na politickou scénu rozhodla řada událostí počátku 90. let. Pro pochopení reakce armády je třeba se zastavit u motivace jejího velení. Tu nelze nahlížet jako jednoznačný politický program, ale spíše jako korporátní zájem daný socio-kulturním pozadím armádních elit.

Armádní velení bylo ve sledované době v rukou druhé generace velitelů, kteří často nezasáhli do bojů proti Francouzům na alžírském území. Byli vzděláni na prestižních vojenských školách ve Francii či v Sovětském svazu. Byli to tedy převážně frankofonní technokraté, pro které byla kromě národní suverenity prioritou i sekulární orientace země. Z tohoto důvodu vnímali rostoucí popularitu a vliv islamistických hnutí jako přímou hrozbu nejen pro sebe, ale i pro celé dosavadní směřování země. V článku v armádním časopise *El Djaish* v dubnu 1991 naznačilo armádní velení naději ve spojení se sekulární elitou, která (snad) bude ochotna hájit svůj přístup k vědě, technologiím a rozvoji proti islamistickému hnutí.³⁰³ Tehdejší ministr obrany generál Cháled Nezzár hovoří ve svých pamětech o obavách z vítězství islamistů, které by mimo jiné nevyhnutelně vedlo k zániku armády moderního typu.³⁰⁴

---

³⁰² LAVENUE, Jean-Jacques. *Algérie: La démocratie interdite*. Paris, 1993. s. 139.

³⁰³ *El Djaish*. IV, 1991. s. 1 citováno v ECHEVERRÍA, Carlos. *Las Fuerzas Armadas Argelinas: Desafíos nacionales e internacionales. Documento de trabajo de Real instituto elcano de estudios internacionales et estratégicos*. 2004/3. s. 11.

³⁰⁴ NEZZAR, Khaled. *Mémoires du Général*. Alger, 1999. s. 225; generál Nezzár doslova hovoří o tom, že by islamisté nahradili moderní armádu ozbrojenými složkami na bázi milic.

4.6. Ekonomické reformy

4.6.1. Strukturální reformy

Ekonomické reformy prováděné po říjnu 1988 jednoznačně navazovaly na úsilí, které začalo již na začátku 80. let a které akcelerovalo po ekonomických problémech způsobených poklesem příjmů z prodeje ropy a zemního plynu po roce 1986. Mocenské posílení prezidenta Bendžedída a jeho reformistických spojenců na úkor socialistického křídla uvnitř FLN po říjnu 1988 znamenalo možnost mnohem razantnějšího prosazení tržních ekonomických reforem. Ekonomická transformace se stala součástí oficiálního diskursu vedle politických demokratizačních reforem. Příklon k reformám byl implicitně přítomen i v textu ústavy z února 1989, ve které zcela zmizely odkazy na socialismus.

Období let 1989-1991, kterému je z velké většiny věnována tato kapitola, bývá rovněž označováno jako první fáze ekonomických reforem, které v různé podobě pokračovaly i později.³⁰⁵ I přes dílčí změny ve směřování nebylo strategické rozhodnutí k tržním reformám zcela zásadním způsobem přehodnoceno. V první části výše zmíněného sledovaného období vycházelo reformní úsilí z prostředí prezidentského paláce, kde již od roku 1986 působil tým vedený Mulúdem Hamrúšem v pozici generálního tajemníka úřadu prezidenta republiky. Druhým nejvýznamnějším reformátorem byl Ghází Hidúsi, zastávající funkci šéfa odboru ekonomických záležitostí úřadu prezidenta republiky. Jeho úzkým spolupracovníkem byl Abderrahmán Hadž Násir, pozdější guvernér centrální banky.³⁰⁶

Během uvedené fáze, která skončila pádem vlády premiéra Merbaha a nástupem Mulúda Hamrúše na jeho místo, nedokázalo reformistické křídlo prosazovat potřebnou ekonomickou legislativu dostatečně rychle. Bylo to dáno jednak prostým faktem, že reformní tým neměl přímé zastoupení v čele vlády a v parlamentu, jednak tehdy větší prioritou provádění politických reforem. Mulúd Hamrúš se osobně podílel na přípravě legislativních norem jak v oblasti ekonomických, tak politických reforem. Politické reformy měly do

---

³⁰⁵ AGHROUT, Ahmed; BOUHEZZA, Mohamed; SADAoui, Khaled. Restructuring and privatisation in Algeria. In AGHROUT, Ahmed (ed.). *Algeria in transition, reforms and development in prospect*. London, 2004. s. 120.

³⁰⁶ CORM, Georges. La réforme économique algérienne: Une réforme mal aimée?. *Maghreb-Mashrek*. No. 139, janv.-mars, 1993. s. 11.

podzimu roku 1989 přednost.

V uvedené době reformní tým zformuloval a veřejně publikoval své záměry v ekonomické oblasti.³⁰⁷ Publikace *Les Cahiers de la réforme* mimo jiné shrnovala dosavadní reformy provedené již před rokem 1988 včetně liberalizace zemědělství a privatizace a restituce půdy či posílení autonomie státních podniků.³⁰⁸ Jako nutnost uvádí publikace ukončení státního řízení ekonomiky a zavedení tržních principů. Nemusí se jednat přímo o privatizaci státních podniků, ale o jejich podřízení pravidlům trhu. Reformou by měl projít i finanční sektor, zatížený nesplácenými dluhy státních podniků a zahraniční obchod.³⁰⁹

Reformní úsilí v ekonomické oblasti zrychlilo až po nástupu vlády Mulúda Hamrúše v září 1989. Reformní tým se tak přestal omezovat jen na přípravu legislativy a získal možnost ji bezprostředně implementovat a přijímat další opatření. Hamrúš tak mohl přistoupit k uvolnění cen na základě zákona o cenách schváleného ještě za Merbahovy vlády. Vláda rovněž pokračovala v liberalizaci zahraničního obchodu, jež vedla k nárůstu počtu soukromých dovozců. Dále byl přijat klíčový zákon o penězích a půjčkách. Ten výrazně posílil centrální banku (Bank d'Algérie), pod kterou přešla významná část pravomocí ministerstva financí. Mělo tak být mimo jiné zabráněno ekonomicky nesmyslnému úvěrování státních podniků, ke kterému docházelo v minulosti a jež mělo za důsledek předlužení bankovního sektoru. Ten byl v návaznosti na přijatý zákon částečně oddlužen i za pomoci prostředků Mezinárodního měnového fondu a Světové banky.³¹⁰ Zákon poskytl i rámec pro alžírské i zahraniční investice. Navíc umožňoval vznik soukromých bank a soukromí podnikatelé i státní podniky měli získat možnost volného přístupu k úvěrům na základě ekonomických kritérií.

Další strukturální reformy Hamrúšovy vlády přinášel nový obchodní zákoník, upravující mimo jiné pravidla úpadku a zavádějící moderní typy společností. Byly přijaty i normy uvolňující pravidla na trhu práce a řada dalších legislativních norem a vládních nařízení. I přes problémy, které budou vysvětleny níže, následující vlády v reformách pokračovaly, byť jiným tempem a způsobem a za změněných podmínek. Již vláda Sid

---

³⁰⁷ Jednalo se o pětidílnou publikaci o celkem osmi stech stranách vydanou pod názvem „*Les Cahiers de la réforme*“. podrobně rozebráno v BOUHOU, Kassim. *L'Algérie des réformes économiques: Un goût d'inachevé. Politique étrangère*. 2, 2009. s. 326.

³⁰⁸ BOUKARAOUN, Hacene. The privatization process in Algeria. *The developing economies*. XXIX-2, June 1991. s. 89-90.

³⁰⁹ CORM, Georges. La réforme économique algérienne: Une réforme mal aimée?. *Maghreb-Mashrek*. No. 139, janvier-mars 1993. s. 15.

³¹⁰ NASHASHIBI, Karim; ALONSO-GAMO, Patricia; BAZZONI, Stefania; FÉLER, Alain; LAFRAMBOISE, Nicole; HOROVITZ, Sebastian Paris. *Algeria: Stabilization and transition to the market. IMF Occasional paper, no. 165*. Washington, 1998. s. 6

Ahmeda Ghozálího, která nastoupila v červnu 1991, proklamovala na veřejnosti nutnost pokračování v ekonomických reformách.³¹¹ Byla to nicméně již tato vláda, která ukončila téměř revoluční etapu ekonomických reforem, a to zejména z důvodů značné nespokojenosti s Hamrúšovou politikou jak uvnitř režimu, tak mezi obyvatelstvem.

4.6.2. Ekonomická situace a odpor vůči reformám

Proti ekonomické politice vlády se postupně vytvořila široká fronta odpůrců zahrnující odboráře z UGTA, manažery státních podniků, zemědělce, mladé nezaměstnané či studenty.³¹² Vlivné nepřátele našli reformátoři v dosud nerušeně fungujících sítích propojujících státní podniky a ekonomická ministerstva kontrolující jejich financování. Posílení pravomocí centrální banky a nová pravidla nedovolující dosavadní způsob automatického financování nerentabilních aktivit státních podniků totiž tyto podniky citelně poškodil, podobně jako zrušení monopolu na dovoz zboží a další tržní reformy.³¹³ Odpor vůči reformám neustal ani na vyšší politické úrovni. Spor mezi konzervativními příznivci bumedienovské ekonomické politiky, napojenými na výše uvedené odpůrce, a reformátory kolem prezidenta Bendžedída, který trval prakticky po celá 80. léta, se po roce 1988 dále prohloubil. Reformisté byli kupříkladu bývalým ministerským předsedou Brahimím obviněni, že nový způsob řízení státních podniků vedl ke zcizení až 26 miliard dolarů. Reformisté nedokázali pro svůj program získat širší politickou podporu.³¹⁴ Hamrúšův pokus využít parlamentních voleb v létě 1991 k získání kontroly nad FLN, což mu mělo poskytnout solidní politickou bázi k dalším reformám, se již nepodařilo zrealizovat.

Přesvědčit obyvatelstvo o nutnosti a možné budoucí prospěšnosti reforem byl velmi složitý úkol. Životní úroveň klesala již v druhé polovině 80. let. Některé kroky reformistů navíc situaci přechodně ještě zhoršily a dopady na alžírskou populaci byly velmi citelné. Velmi malý růst ekonomiky byl doprovázen rychlým růstem populace. Ukazatel HDP na

---

³¹¹ Ghozálího vláda byla například nucena pokračovat například v liberalizaci cen, protože státu chyběly prostředky na subvence – srov. Virage libéral en Algérie. *Le Monde*. 6. 8. 1991.

³¹² DAHMANI, Ahmed. *L'Algérie à l'épreuve: Économie politique des réformes 1980-1997*. Paris, 1999. s. 149.

³¹³ CORM, Georges. La réforme économique algérienne: Une réforme mal aimée?. *Maghreb-Mashrek*. No. 139, janvier-mars 1993. s. 22.

³¹⁴ JOFFÉ, Georgie. The role of violence within the algerian economy. *Journal of North African Studies*. 7/1, Spring 2002. s. 12.

obyvatele tak měl ve sledovaném období sestupnou tendenci.

Vývoj HDP v Alžírsku³¹⁵

Rok	HDP (v cenách 1987, mld. DA)	Změna (%)	Počet obyvatel (mil.)	Změna (%)	HDP per capita (v tis. DA)	Změna (%)
1987	253,58	0,1	23,06	2,6	11,00	-2,5
1988	249,11	-1,8	23,67	2,6	10,53	-4,3
1989	259,31	4,1	24,29	2,6	10,67	1,4
1990	251,06	-3,2	24,94	2,6	10,07	-5,7
1991	245,9	-2,1	25,51	2,3	9,64	-4,3
1992	253,51	3,1	26,1	2,3	9,71	0,8

Na obyvatelstvo citelně dopadala inflace, která byla z velké části důsledkem liberalizace cen a řízené devalvace alžírského dináru. Jeho kurz byl v minulosti vázán na koš měn, kterému dominoval americký dolar. Silný kurz dináru ovšem neodrážel skutečnou situaci alžírské ekonomiky, nezdravě podporoval dovoz a omezoval konkurenceschopnost domácích výrobků a služeb. Oficiální kurz se navíc až pětinašobně rozcházel s kurzem na černém trhu. Mezi lety 1988 až 1991 vláda v několika vlnách devalvovala alžírský dinár celkem o 60 %. Spolu s uvolněním cen některých výrobků podpořilo toto opatření růst inflace.

³¹⁵ Údaje podle MMF a SB, otištěno v HODD, Michael. Algeria: Economic structure, performance and policy, 1950-2001 In AGHROUT, Ahmed (ed.). *Algeria in transition: Reforms and development in prospect*. London, 2004. s. 52.

Vývoj inflace v Alžírsku³¹⁶

Rok	index spotřebních cen (1987 = 100%)	Inflace (%)
1987	100	7,4
1988	106	5,9
1989	116	9,3
1990	135	16,6
1991	170	25,9
1992	224	31,7

Vláda v říjnu 1990 přistoupila k valorizaci životního minima,³¹⁷ což však nijak výrazně nezlepšilo ekonomickou situaci většiny Alžířanů. Ekonom Abdullatif Benašenu na příkladu průměrného zaměstnance státního podniku ukázal zřetelný propad životní úrovně mezi roky 1980 a 1991. V roce 1980 pobíral zaměstnanec 80% ekvivalentu platu svého francouzského kolegy, přičemž v roce 1991 to již byl jen 10% ekvivalent.³¹⁸ Postavení Alžířanů dále ztěžovala vysoká nezaměstnanost. Ta vzrostla z 10 % v roce 1985 na úroveň 25 % v roce 1995. Tento ukazatel se ovšem týkal pouze běžně pracujících či práci hledajících lidí, kteří na začátku 90. let tvořili odhadem 25 % populace.³¹⁹ Nezaměstnanost nepostihovala alžírskou populaci rovnoměrně. Nejvíce byla postižena velká města, která se rozrostla mimo jiné v důsledku úpadku agrárního sektoru a následného vylidňování venkova v minulých desetiletích. Z věkových kategorií pak nejvíce postihovala lidi od 20 do 25 let, kde v roce

³¹⁶ Údaje podle MMF a SB, otištěno v HODD, Michael. *Algeria: Economic structure, performance and policy, 1950-2001* In AGHROUT, Ahmed (ed.). *Algeria in transition, reforms and development in prospect*. London, 2004. s. 52.

³¹⁷ MARION, Georges. Algérie: dans un climat de mécontentement et de violences le gouvernement augmente fortement le salaire minimum. *Le Monde*. 30. 10. 1990.

³¹⁸ BENACHENHOU, Abdellatif. Inflation et chômage en Algérie; Les aléas de la démocratie et des réformes économiques. *Maghreb-Mashrek*. No. 139, janvier-mars 1993. s. 35. Zatímco v roce 1980 plat 8.000 dinárů stačil na 215 kg masa, 3,5 m² bytu a 1/10 ceny nového auta, v roce 1991 plat 20.000 dinárů na obdobné pozici stačil na 100 kg masa, 1,2 m² bytu a 1/48 ceny auta.

³¹⁹ NASHASHIBI, Karim; ALONSO-GAMO, Patricia; BAZZONI, Stefania; FÉLER, Alain; LAFRAMBOISE, Nicole; HOROVITZ, Sebastian Paris. *Algeria: Stabilization and transition to the market. IMF Occasional paper, no. 165*. Washington, 1998. s. 42. V roce 1995 činilo množství pracujících 7,1 mil. lidí, tedy cca 28 % obyvatel. Z nich bylo cca 25 % nezaměstnaných. Jeden plat tak fakticky sloužil v průměru k obživě pěti lidí. Ukazatele jsou ale nepřesné kvůli vysoké míře neformálního zaměstnání v rodinných provozech či v zemědělství.

1991 dosahovala celých 41 %. Nejvíce nezaměstnaných bylo v roce 1991 mezi středoškoláky (26-30 %), nejméně nezaměstnaných bylo vysokoškoláků (3,5 %).³²⁰

Opozice proti ekonomické politice vlády se projevovala velmi aktivně. Kromě sporů v nejvyšších politických patrech manifestovala svůj odpor formou nepokojů, stávek a demonstrací. Islamistická FIS úspěšně mobilizovala mladé nezaměstnané obyvatele měst, na které ekonomická situace doléhala velmi tíživě, pro boj proti režimu jako takovému. Jiné organizace se zaměřovaly více na boj proti samotným reformám. Příkladem byla generální stávka vyhlášená odborovou centrálou UGTA na 12. a 13. březen v reakci na uvolnění cen základních potravin.³²¹

Přehled alžírských financí³²²

Rok	Příjmy rozpočtu (mld. DA)	Výdaje rozpočtu (mld. DA)	Bilance rozpočtu (% HDP)	Zahr. dluh (% HDP)	Zahr. dluh (mld. USD)	Výdaje na dluh službu (% příjmů z exportu)
1987	93,1	107,8	-8,7	39,1	24,6	54,4
1988	93,5	105,3	-13,7	41,7	24,7	80,3
1989	120,9	125,6	-1,8	47,0	26,07	69,4
1990	160,2	142,5	3,6	43,0	26,71	66,4
1991	272,4	239,6	1,7	60,6	26,96	74
1992	316,8	308,7	-1,3	52,0	26,11	76,3

Nepopulární Hamrúšova vláda nakonec ztratila podporu dalších mocenských center včetně armády a prezidenta a v červnu 1991 byla nahrazena vládou Sid Ahmeda Ghozálího, dosavadního ministra zahraničí ideově lavírujícího mezi reformním křídlem a búmedienskými socialisty. Kompromisní byl i jeho přístup k reformám. I když si uvědomoval nutnost pokračování v tržních reformách, snažil se mimo jiné i v zájmu

³²⁰ BENACHENHOU, Abdellatif. Inflation et chômage en Algérie; Les aléas de la démocratie et des réformes économiques. *Maghreb-Mashrek*. No. 139, janv.-mars 1993. s. 34.

³²¹ À l'appel de l'U.G.T.A. Mouvement de la grève largement suivi. *El Moudjahid*. 13. 3. 1991.

³²² Údaje podle MMF a SB, otištěno v NASHASHIBI, Karim; ALONSO-GAMO, Patricia; BAZZONI, Stefania; FÉLER, Alain; LAFRAMBOISE, Nicole; HOROVITZ, Sebastian Paris. *Algeria: Stabilization and transition to the market. IMF Occasional paper, no. 165*. Washington, 1998. s. 12.

konsolidace svého postavení omezit jejich negativní dopady. Rezignoval mimo jiné na rozpočtovou disciplínu svého předchůdce, když před blížícími se parlamentními volbami na konci roku 1991 výrazně zvýšil životní minimum.³²³ Nedostatek finančních prostředků se rozhodl řešit bezprecedentním otevřením alžírského ropného a plynářského sektoru zahraničním investicím novelou zákona o těžbě plynu a ropy 4. prosince 1991.

4.6.3. Problematická zahraniční podpora

Komplikovaný politický vývoj Alžírsku dal ekonomickým reformám novou dynamiku, které bude věnována pozornost v příslušných kapitolách. Z dlouhodobého hlediska bude možné reformy Mulúda Hamrúše hodnotit jinak než z bezprostředního pohledu, kdy byly shodně označovány jako neúspěšné a byla to z velké míry právě ekonomická situace, která nepřímo zapříčinila pád Hamrúšovy vlády. Kromě politického napětí, které bylo nepochybně živeno ekonomickou situací, zkomplikovaly reformátorům úlohu i makroekonomické a zahraničně politické faktory.

Problém vysokého zadlužení a z něj vyplývajícího nedostatku financí totiž výrazně omezoval jakékoliv reformní plány. Vývoj v polovině 90. let ukázal, že bez spolupráce s věřiteli a mezinárodními finančními institucemi jsou strukturální ekonomické reformy jen obtížně proveditelné. Uvědomovali si to i reformisté kolem Mulúda Hamrúše. Ti se snažili bojovat proti rostoucímu zadlužení primárně hledáním jiných zdrojů financování, než byly krátkodobé komerční úvěry, které na jednu stranu umožnily dále hospodařit s deficitem, aniž by byla nutná dohoda s věřiteli, na druhou stranu však zhoršovaly situaci, protože dále zdražovaly obsluhu dluhu.³²⁴ Čistě z ekonomického hlediska by racionální volbou bylo jednání s věřiteli o odložení splátek (*debt rescheduling*). Takovýto krok však byl v alžírských podmínkách silně problematický. Souhlas s odložením splátek by totiž pravděpodobně znamenal i nutnost strukturálních reforem podle podmínek věřitelů. Silně nacionalisticky orientovaná alžírská politická elita i veřejnost by na obdobný krok nepochybně reagovala

---

³²³ Životní minimum mělo být zvýšeno o 40 % ve dvou vlnách v lednu a v červenci roku 1991. Srov. Algérie: Forte augmentation du salaire minimum. *Le Monde*. 26. 11. 1991.

³²⁴ CORM, Georges. La réforme économique algérienne: Une réforme mal aimée?. *Maghreb-Mashrek*. No. 139, janvier-mars 1993. s. 23.

velmi negativně.³²⁵

Ani nástup Hamrúše do čela vlády však nedokázal nepříznivý trend zvrátit. Zahraniční věřitelé i mezinárodní finanční instituce odmítali poskytnout Alžírsku výhodnou půjčku, přičemž poukazovali na to, že jediným řešením je právě přistoupení k dohodě o odložení splátek. Alžírské reformy pouze částečně podpořil Mezinárodní měnový fond (MMF), který s alžírskou vládou uzavřel dohody v letech 1989 a 1991. V rámci dohody z roku 1991 MMF mimo jiné podpořil vládní opatření na snížení výdajů a devalvací měny. Úspěšná implementace dohody z roku 1991, která předpokládala i částečné tržní strukturální reformy, však narazila na výše zmíněnou alžírskou neochotu přistoupit k dohodě o odložení splátek.³²⁶ Relativním neúspěchem skončilo i jednání s konsorciem francouzských, anglosaských, japonských a arabských bank, vedeným francouzskou bankou Credit Lyonnais. Banky v říjnu 1991 poskytly půjčku ve výši 1,6 mld. amerických dolarů, což mělo Alžírsku umožnit úspory ve výši 500, 900 a 200 miliard dolarů v letech 1991-1993. Alžířané však původně spoléhali na půjčku ve výši 2 miliard dolarů. Rovněž úroková sazba byla relativně vysoká.³²⁷ Nízká ochota bank byla dána jednak nedůvěrou v alžírskou ekonomiku, jednak alžírským odmítáním dohody o odložení splátek. Půjčka částečně uvolňující vládě ruce pro další reformy navíc přišla relativně pozdě, až několik měsíců po pádu Hamrúšovy reformní vlády.

Alžírské ekonomické reformy z přelomu 80. a 90. let nedokázaly změnit nepříznivý ekonomický vývoj v zemi, který měl velmi hmatatelný dopad na alžírské obyvatelstvo. Kroky reformistů ani principiálně nemohly přinést pozitivní zlepšení ve sledovaném časovém úseku. V této době vedly naopak spíše ke zhoršení situace, což mělo negativní implikace pro neklidnou společenskou a politickou situaci v zemi. I přes širokou opozici proti reformám však nebylo ani v následujících obdobích přistoupeno k opatřením, které by nastoupený trend zásadním způsobem zvrátily. I premiér Ghozálí, znatelněji bližší búmedienovskému křídlu

---

³²⁵ V důsledku odporu proti finančním institucím probíhala jednání o podpoře MMF spíše diskrétně. Na druhou stranu občas veřejnou debatu ovládly spekulace o podmínkách diktovaných MMF zahrnujících mimo jiné propouštění desítek tisíc úředníků - *Polémique sur fond de crise économique L'opposition algérienne dénonce l'idée d'un recours au FMI. Le Monde. 19. 10. 1990.*

³²⁶ Hamrúšova vláda přistoupila pouze na dílčí dohodu s italskou bankou SACE v květnu 1991. Na odložení splátek, které však bylo ještě menšího rozsahu, se dohodla i Ghozálího vláda s bankou Credit Lyonnais v březnu 1992. Srov. NASHASHIBI, Karim; ALONSO-GAMO, Patricia; BAZZONI, Stefania; FÉLER, Alain; LAFRAMBOISE, Nicole; HOROVITZ, Sebastian Paris. *Algeria: Stabilization and transition to the market. IMF Occasional paper, no. 165.* Washington, 1998. s. 60.

³²⁷ Konsorcium bank navíc k dohodě přistoupilo až po odsouhlasení půjčky ze strany EHS ve výši 450 mil. ECU. Srov. *Après plus d'un an de négociations Accord entre l'Algérie et les banques sur le refinancement de la dette. Le Monde. 11. 10. 1991.*

v FLN pokračoval v liberalizaci cen, otevření zahraničním investicím a jednáním s věřiteli a finančními institucemi včetně MMF.

Výše uvedená skutečnost mimo jiné ukazuje, že reformy nebyly prováděny ani tak z ideového přesvědčení jejich autorů, ale z pragmatických důvodů daných nepříznivým stavem alžírské ekonomiky. Je nutné se pozastavit i u problematiky zahraničního vlivu na alžírské ekonomické, ale i politické reformy. Názor, že prezidenta Bendžedída a Mulúda Hamrúše k reformám donutily mezinárodní finanční instituce, byl hojně rozšířen již ve sledované době³²⁸ a přiklání se k němu i některé odborné texty.³²⁹ Na druhou stranu náš rozbor politických i ekonomických reforem ukázal, že byly provedeny rozhodnutím alžírských politických elit a že jejich motivem byla, přinejmenším v případě ekonomických reforem, objektivní nutnost. U politických reforem se jednalo o kombinaci nutnosti a taktického manévru proti politickým protivníkům. Postoj MMF či zahraničních bank vůči reformám i jejich aktérům byl spíše rezervovaný.³³⁰ To ostatně platilo i pro Francii i další západní země včetně Spojených států. O alžírské ekonomické i politické reformy jevíly pouze minimální zájem. Dlouhodobě vývoj v Alžírsku sledovala pouze Francie, protože případný krizový vývoj by pro ni mohl mít bezprostřední dopad, například v podobě zvýšeného přílivu migrantů. I přes dobré osobní vztahy mezi Bendžedídem a Mitterandem však Francie alžírské politické ani ekonomické reformy aktivně nepodporovala.³³¹ I v přístupu EHS převládá zájem na stabilitě před principiální podporou demokratických a tržních reforem.³³² Nelze nicméně rozhodně odmítnout, že vztah ke zmíněným zahraničním hráčům mohl hrát při rozhodování Hamrúše či Bendžedída roli. Bustos³³³ například uvádí, že Hamrúšovo odhodlání uskutečnit parlamentní volby v červnu 1991 bylo mimo jiné ovlivněno snahou získat lepší

³²⁸ Les banques étrangères dans l'expectative. *El Watan*. 25. 11. 1991. Článek uvádí, že banky podmiňují vyplácení půjček dohodnutých v říjnu t.r. konáním parlamentních voleb.

³²⁹ Například AKACEM, Kada. Economic reforms in Algeria: An overview and assessment. In BONNER, Michael; REIF Megan; TESSLER, Marc (eds.). *Islam, democracy and the state in Algeria: Lessons for the Western Mediterranean and beyond*. Oxford, 2005. s. 119. Akacem píše, že MMF vnutil Alžírsku nejen ekonomické, ale i politické reformy. Neuvádí však pro své tvrzení žádné podpůrné informace.

³³⁰ NASHASHIBI, Karim; ALONSO-GAMO, Patricia; BAZZONI, Stefania; FÉLER, Alain; LAFRAMBOISE, Nicole; HOROVITZ, Sebastian Paris. *Algeria: Stabilization and transition to the market. IMF Occasional paper, no. 165*. Washington, 1998. s. 6; CORM, Georges. La réforme économique algérienne: Une réforme mal aimée. *Maghreb-Mashrek*. No. 139, janvier-mars 1993. s. 10.

³³¹ AKACEM, Mohammed. The role of external actors in Algeria's transition. In BONNER, Michael; REIF Megan; TESSLER, Marc (eds.). *Islam, democracy and the state in Algeria: Lessons for the Western Mediterranean and beyond*. Oxford, 2005. s. 158.

³³² OLSEN, Gorm Rye. Europe and the Promotion of Democracy in Post Cold War Africa: How Serious Is Europe and for What Reason?. *African Affairs*. Vol. 97, No. 388, July 1998. s. 362.

³³³ BUSTOS, Rafael. *El cambio político en Argelia (1988-1992): Análisis sistémico de una transición discordante*. Madrid, 2005. (nepublikovaná dizertační práce). s. 366.

pozici při vyjednávání s MMF, který se ve svých oficiálních materiálech hlásil k podpoře demokratizace.³³⁴ Rovněž však shodně s naší analýzou dochází k závěru, že Hamrúš měl i velmi silnou motivaci eliminovat prostřednictvím parlamentních voleb konzervativní křídlo v rámci FLN. Lze dojít k závěru, že ekonomické a politické reformy byly autonomním rozhodnutím části alžírských politických elit. Zahraniční vliv nelze vyloučit, nepodařilo se ho však spolehlivě doložit. Lze ho v každém hypoteticky přijmout jako jeden z důvodů provedení reformem, ke kterým však alžírské elity měly i řadu jiných důvodů a motivů.

---

³³⁴ F. Volpi upozorňuje, že ve smlouvě s MMF z roku 1994 prakticky chyběly požadavky na politické reformy ze strany Alžírsko. VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. s. 113.

4.7. Politický vývoj mezi lety 1988 a 1992

4.7.1. Měření sil v novém prostředí

Politický vývoj Alžírsko od konce roku 1988 do začátku roku 1992 byl ovlivněn zápasem mocenského centra sdruženého kolem prezidenta Bendžedída o udržení moci a prosazení vlastního politického reformního programu. Při tomto zápasu byli potenciálními Bendžedídovými protivníky jednak někteří příslušníci stávajících mocenských struktur, zejména v FLN a později v armádě, jednak noví hráči reprezentující různé segmenty alžírské populace – politické strany a společenské organizace.

Jedním z dílčích cílů politické liberalizace byla depolitizace armády, která měla podléhat civilní vládě. Omezení politické role armády bylo možné snadno a do jisté míry oprávněně označit za nezbytnou podmínku pokračování na cestě k režimu demokratického typu. V březnu 1989 oznámilo nejvyšší velení armády, že rezignuje na pozice v ústředním výboru FLN.³³⁵ V podobném smyslu bylo vnímáno propuštění generála Belhúšeta z funkce poradce prezidenta pro vojenské otázky v červenci 1989.³³⁶ Méně publicity se ovšem pochopitelně dostalo působení generála Larbi Belchajra, který byl i nadále ředitelem prezidentova kabinetu a jeho nejbližším poradcem.³³⁷ Belchajr byl přitom po celou dobu v aktivní službě a v červenci 1991 byl dokonce prezidentem povýšen do hodnosti generálmajora.

ANP se tak v roce 1989 nejevila jako vážný prezidentův protivník. Ve stejné době na druhou stranu proběhl spor mezi prezidentem a předsedou vlády Kasdi Merbahem. Předseda vlády nepatřil mezi prezidentovy nejbližší spojence a do funkce byl jmenován do jisté míry jako kompromisní kandidát. Odmítal však být pouhou převodovou pákou mezi prezidentským palácem a exekutivou, což potvrdil i při jednom z mála veřejných vystoupení³³⁸ těsně před

---

³³⁵ L'adhésion au processus démocratique, les représentants de l'ANP au sein du FLN déchargés de leur qualité de membres du Comité Central. *El Moudjahid*. 5. 3. 1989

³³⁶ Algérie: conseiller du président Le général Belhouchet quitte ses fonctions. *Le Monde*. 10. 7. 1989.

³³⁷ ECHEVERRÍA, Carlos. Las Fuerzas Armadas Argelinas: Desafíos nacionales e internacionales. *Documento de trabajo de Real instituto elcano de estudios internacionales et estratégicos*. 2004/3. s. 11.

³³⁸ Algérie: Après une épreuve de force entre M. Chadli et M. Merbah. Le nouveau premier ministre annonce d'importantes réformes politiques et économiques. *Le Monde*. 12. 9. 1989.

svým odvoláním. Merbah byl příznivcem ekonomických reforem, na jejichž implementaci se podílel od samého počátku v roce 1986. Měl však odlišný názor na reformy v politické oblasti, kde razil opatrnější přístup k multipartismu a k otevření politického prostoru islamistickým hnutím. Povolení islamistické strany FIS, které spadalo do kompetence ministerstva vnitra, čili *de facto* záleželo na rozhodnutí předsedy vlády, proběhlo až po přímém nátlaku prezidenta Bendžedída. Od prezidenta Bendžedída se Merbah lišil i přístupem k FLN. Daleko rozhodněji než prezident a jeho okolí se předseda vlády snažil posílit FLN před tím, než bude o své postavení muset soupeřit s dalšími stranami.³³⁹ Výše jsme zmínili také spor mezi vládou a prezidentem, ke kterému došlo již v květnu 1989. Merbah nechal prostřednictvím ministra informací cenzurovat článek v *Algérie-Actualité*, který byl značně kritický vůči vládě. Autorem článku byl novinář blízký prezidentskému paláci, Kamel Belkacem.³⁴⁰

Vláda Kasdi Merbaha byla odvolána 9. září 1989. Novým předsedou vlády jmenoval prezident Bendžedíd svého velmi blízkého spolupracovníka Mulúda Hamrúše, bývalého bojovníka ALN během války za nezávislost, absolventa politických věd a jednoho z hlavních architektů ekonomických a politických reforem. Jeho přístup k těmto reformám se zásadně lišil od jeho předchůdce, přičemž konzervativce uvnitř FLN považoval za vážnější soupeře než opoziční strany včetně islamistických. Většina Hamrúšova kabinetu byla tvořena mladší generací technokratů z FLN příznivě nakloněných reformám. Výjimku tvořil ministr zahraničních věcí Ghozálí, který reprezentoval umírněně konzervativní křídlo. Před Hamrúšem stál obtížný úkol pokračovat v ekonomických reformách, které zatím nepřinesly alžírské populaci hmatatelný prospěch, a v reformách politických, které čekal zásadní milník v podobě místních voleb v polovině roku 1990.

Tyto úkoly měly být splněny v situaci, kdy zdaleka nebylo dosaženo konsensu mezi režimem a Alžířany. Ekonomické reformy zatím nepřinesly žádné pozitivní výsledky v oblasti životní úrovně. Politické reformy sice vedly k aktivizaci občanské společnosti, která reagovala zakládáním politických stran, nicméně nevedly k dostatečnému uklidnění situace. V letech 1989 a 1990 došlo ve skutečnosti k nárůstu protestů a stávek oproti předchozímu období.³⁴¹

Klíčovým pro politickou konstelaci v Alžírsku bylo vyřešení vztahu mezi

³³⁹ LEVEAU, Rémy. Algeria: Adversaires in search of uncertain compromises. *Caillot papers*. 4, September 1992. s. 6.

³⁴⁰ Algérie: Algérie-Actualité censuré. *Le Monde*. 13. 5. 1989.

³⁴¹ VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. s. 48. O vzrůstající aktivitě stávkového hnutí informoval i dobový tisk. srov. např. - Algérie - Multiplication des grèves. *Le Monde*. 21. 3. 1989.

prezidentem Bendžedídem a premiérem Hamrúšem na jedné straně a stranou FLN na straně druhé. Její role musela být v pozměněné situaci nově definována. Prezident a jeho spojenci přitom zřejmě vycházeli ze tří zásadních předpokladů: 1. - FLN dosáhne v novém parlamentu bezpečné většiny, což mimo jiné zajišťoval volební zákon s premií pro vítěze. 2. – I přesto, že FLN bude nadále nejsilnější stranou, její postavení bude vyváženo přítomností dalších opozičních stran. 3. – Díky silným pravomocím daným prezidentovi ústavou poklesne (resp. zůstane malá) role parlamentu a tím i FLN. Tu navíc bude možné do velké míry vnitřně ovládat. Na základě těchto předpokladů měl vzniknout částečně demokratický prezidentský systém, kde bude FLN hrát důležitou, nikoliv však zásadní roli.

V dlouhodobé perspektivě se ukáže, do jaké míry Bendžedíd podcenil potenciál nově vzniklých opozičních stran. Projeví se tedy jako chyba, že reformisté kolem Bendžedída nevyvinuli koordinovanou a včasnou snahu o ovládnutí FLN a její přeměnu v silnou prezidentskou stranu. Ovládnutí FLN však pro ně na základě výše uvedených předpokladů nepředstavovalo prioritu. Domnívali se, že jejich moc nebude oslabena ani v případě, že by FLN byla ovládána jejich konzervativními odpůrci.

Výše uvedeným rozbořem lze vysvětlit i reakci prezidenta a jeho spojenců na výsledek mimořádného sjezdu FLN, konaného v Alžíru od 30. listopadu do 1. prosince 1989. Generálním tajemníkem sice zůstal Bendžedídův spojenec Abdulhamid Mehrí a prezident sám obhájil pozici předsedy strany, do ústředního výboru však byla zvolena celá řada silných prezidentových odpůrců. Konzervativní socialisty spojené s epochou prezidenta Búmediena zastupovali Búlajd Abdussalám, Abdulazíz Búteflika, Muhammad Šaríf Messadía či Muhammad Sáleh Jahjáví. Islamistické odpůrce prezidenta zastupoval Ahmed Táleb Ibrahímí. Tento vývoj lze jednoznačně považovat za porážku prezidenta Bendžedída.³⁴² I přesto, že se nedá hovořit o naprosté ztrátě kontroly nad FLN,³⁴³ vedla tato situace prezidenta Bendžedída k rozhodnutí neposilovat pozici své vlastní strany před místními volbami. Kalkuloval, že její další oslabení upevní jeho pozici, případně mu umožní dosáhnout znovu úplné kontroly nad FLN.³⁴⁴ Tento přístup přispěl k oslabení strany před místními volbami v

---

³⁴² WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 127. Srov. dále Algérie - un revers pour le président Chadli: Les réformateurs n'ont pas réussi à prendre toutes les commandes du FLN. *Le Monde*. 2. 12. 1989.

³⁴³ Alžírský analytik Bennoune uvádí, že prezident měl i nadále zcela pod kontrolou stranický aparát - BENNOUNE, Mahfoud. An Interview with Mahfoud Bennoune: Algeria's Facade of Democracy. *Middle East Report*. No. 163, (North Africa Faces the 1990's), Mar. - Apr. 1990. s. 11.

³⁴⁴ DUNN, Michael Collins. Riots of 1988 leading to riot of democracy in Algeria. *The Washington Report of Middle East Affairs*. Apr. 30 1990, vol. VIII. s. 15.

červnu 1990.³⁴⁵

4.7.2. Místní a okresní volby

Nově legalizovaná strana FIS brzy dokázala využít svůj dlouhodobě budovaný potenciál mobilizace příznivců. Její stranický časopis al-Munkid (Spasitel) začal vycházet v říjnu 1989. Prvního čísla se i přes relativně vysokou cenu podařilo prodat přes sto tisíc výtisků. FIS rovněž začala organizovat demonstrace ve velkých městech, kde byla schopná shromáždit i stovky tisíc příznivců.³⁴⁶ V dubnu 1990 před blížícími se místními volbami se demonstrace FIS v Alžíru zúčastnilo odhadem tři čtvrtě milionu příznivců. Další strany nebyly v tomto ohledu schopné islamistům konkurovat. To platilo i pro FLN, která byla oslabená zmíněnými vnitřními spory a rezervovanou pozicí vlády a prezidenta. Rovněž nemohla, na rozdíl od minulosti, v předvolební kampani spoléhat na podporu armády a místní správy.

Pro prezidenta Bendžedída ani premiéra Hamrúše však rostoucí mobilizace voličů ze strany FIS zřejmě nepředstavovala problém. Předseda vlády veřejně uvedl, že FIS by mohla v místních volbách získat až 30 % hlasů.³⁴⁷ Podobný výsledek bylo možné očekávat i podle průzkumu provedeného po zmíněné dubnové islamistické demonstraci v Alžíru. FIS by údajně ve volbách získala 20-30 % hlasů, zatímco FLN mohla počítat s 40-50 % odevzdaných hlasů.³⁴⁸ Pro prezidenta a jeho spojence by takový výsledek nebyl problematický, ani kdyby se jednalo o parlamentní volby. FLN by si díky prémiovému volebnímu systému zajistila těšnou většinu hlasů, ale byla by značně oslabena přítomností silné jednotné opozice. Podle některých informací se prezident snažil navázat důvěrný dialog s FIS, který měl vést k tomu, aby se islamisté stali konstruktivní a státopornou opozicí vyvažující FLN a zdrželi se

---

³⁴⁵ ROBERTS, Hugh. *The battlefield Algeria 1988-2002: Studies in a broken polity*. London, 2003. s. 119.

³⁴⁶ Jednou z prvních velkých akcí FIS byla protidemonstrace proti sekulárně orientovaným aktivistkám, jež demonstrovaly za změnu údajně diskriminačního zákona o rodině z roku 1984. Na demonstraci v prosinci 1989 údajně dorazilo sto tisíc příznivců. Viz WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 122.

³⁴⁷ DUNN, Michael Collins. Riots of 1988 leading to riot of democracy in Algeria. *The Washington Report of Middle East Affairs*. Apr. 30 1990, vol. VIII. s. 16.

³⁴⁸ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 132.

radikální kritiky režimu.³⁴⁹

Pokud pokračující mobilizace FIS nebyla prezidentem a jeho spojenci považována za zneklidňující, či byla dokonce vnímána jako žádoucí, s poněkud jinou pozicí se bylo možné setkat u armádních představitelů. Na jaře 1990 došlo k incidentu, který napovídal o limitech armádního stažení z politického života. Koncem května 1990 byla v jedné z vojenských nemocnic v Alžíru vydána vyhláška zakazující personálu nošení jak *hidžábu*, tak plnovousu. Zákaz byl prezentován jako hygienické opatření, FIS i nezávislí pozorovatelé ale vnímali tento krok jako vyjádření odporu armády vůči islamistům. Vůdce FIS Alí Belhádž v jednom ze svých kázání reagoval značně tvrdě a pohrozil, že v ANP a dalších institucích je značné množství loajálních příznivců islamistických hnutí. Incident vyvolal spekulace o možném zásahu ANP proti islamistům.³⁵⁰

Volby do obecních a okresních zastupitelstev³⁵¹ proběhly 12. června 1990 bez větších incidentů. Byla sice vznesena některá obvinění z machinací, ale dobové analýzy se shodovaly, že i kdyby tato obvinění byla pravdivá, na výsledek voleb by tyto machinace měly jen marginální vliv. Nový volební zákon naopak omezil značně kontroverzní pravidlo, podle kterého mohla mužská hlava rodiny volit za řadu svých příbuzných.³⁵²

Výsledek voleb lze rozhodně považovat za překvapivý. Zatímco výše uvedené odhady jasně favorizovaly FLN a pro FIS předpovídaly nanejvýše třetinu hlasů, skutečný výsledek byl spíše opačný. FIS získala 54 % ve volbách do místních zastupitelstev a 57 % ve volbách do okresních zastupitelstev, což jí zaručilo kontrolu nad 853 z 1539 obecních zastupitelstev a 31 ze 48 okresních zastupitelstev. FLN získala v obou případech 28 % hlasů. Třetí nejsilnější strana, RCD, získala jen 2 % všech hlasů. Celková účast dosáhla 65 %.

---

³⁴⁹ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 128.

³⁵⁰ Algérie: mise en cause par les intégristes. L'armée pourrait sortir de sa réserve. *Le Monde*. 8. 5. 1990.

³⁵¹ Obecní zastupitelstvo – Obecní lidové shromáždění (Assemblée Populaire Communale, APC);
Okresní zastupitelstvo – Lidové shromáždění wilájetu (Assemblée Populaire de Wilaya, APW).

³⁵² Zákon z roku 1989 tuto možnost úplně nerušil, nicméně ji výrazně omezoval. Přesto někteří autoři přičíteli část zisku FIS na vrub hlasům, které odevzdali muži za své manželky. KAPIL, Arun. Algeria's Elections Show Islamist Strength. *Middle East Report*. No. 166, Sep. - Oct. 1990. s. 32.

Výsledky voleb do obecních a okresních zastupitelstev 12. 6. 1990³⁵³

OBECNÍ ZASTUPITELSTVA				OKRESNÍ ZASTUPITELSTVA		
	Počet	% zapsaných	% odevzdaných	Počet	% zapsaných	% odevzdaných
Zapsaných voličů	12841769			12841769		
odevzdaných hlasů	8366760	65,15		8238921	64,16	
Neúčast	4475009	34,85		4602848	35,84	
neplatné hlasy	381972	2,97		368921	2,87	
platné hlasy	7984788	62,18		7870000	61,28	
HLASY						
FIS	4331472	33,73	54,25	4520668	35,2	57,44
FLN	2245798	17,49	28,13	2166887	16,87	27,53
Nezávislí	931278	7,25	11,66	1182445	9,21	15,02
RCD	166104	1,29	2,08			
PNSD	131100	1,02	1,64			
další strany	179036	1,39	2,24			

Překvapivý výsledek voleb byl jednoznačnou komplikací plánů prezidenta Bendžedída, které počítaly s relativním oslabením FLN, nicméně měla podle nich udržet většinu v zastupitelstvech a později v celonárodním parlamentu. Připomeňme, že volební zákon stanovoval v čl. 62 prémiové pravidlo jak pro parlament, tak pro místní a okresní zastupitelstva. Opatření zákona mělo původně zvýhodnit FLN i v případě, že by získala jen prostou většinu hlasů. Při výsledku, jakého dosáhla FIS v místních volbách, však toto opatření zvýhodňovalo právě islamistickou stranu.

Jak pro islamistickou opozici, tak pro ostatní strany a všechna mocenská centra režimu znamenal výsledek voleb nutnost přehodnocení jejich dosavadních plánů a postupů. Místní volby v každém případě odhalily, jak široká je základna příznivců FIS. Podle rozsáhlé analýzy výsledků zveřejněné v odborném časopise *Maghreb-Mashrek* v létě 1990³⁵⁴ byla

³⁵³ Výsledky zveřejněny v *El Moudjahid*, 15/16. 6. 1990

³⁵⁴ FONTAINE, Jacques. Les élections locales algériennes du 12 juin 1990: Approche statistique et géographique. *Maghreb-Mashrek*. 129, Juillet-Septembre 1999. s. 128-131.

jasně patrná podpora FIS zejména ve velkých městech. Pohled na výsledky obecních voleb ukázal, že FIS získala jen 40 % hlasů v obcích do 20.000 obyvatel. U obcí mezi 20.000 a 50.000 obyvateli již byl průměrný zisk 50 % a tento trend pokračoval až k velkým regionálním metropolím (Oran, Constantine atd.), kde zisk FIS dosahoval 71 % hlasů. Největší úspěch zaznamenala strana v Alžíru, kde pro ni hlasovalo téměř 76 % voličů. Tato analýza potvrzuje hypotézu, podle které se elektorát FIS rekrutoval z řad nově urbanizovaného obyvatelstva, které bylo extrémně vystaveno důsledkům makroekonomických problémů Alžírsku. Největší úspěch strana zaznamenala u městské mládeže ve věku mezi 20 a 40 lety. Byla přitom schopna přitáhnout voliče nejen svou islamistickou agendou, ale i radikální kritikou stávajícího režimu. Navazovala rovněž na dlouhodobé sociální, kazatelské a charitativní působení islamistických hnutí.³⁵⁵ Strana dokázala zároveň oslovit i střední a podnikatelskou třídu svým ekonomickým programem kritizujícím centrálně plánované hospodářství.³⁵⁶

Je možné říci, že FIS se vydala velmi úspěšnou cestou silně populistického programu, který se snažil oslovit co nejvíce potenciálních voličů. Zatímco například odporem k centrálně plánované ekonomice a obhajobou soukromého podnikání vycházela vstříc živnostníkům a drobným podnikatelům, pořádáním „islámských trhů“ získávala podporu nízkopříjmových vrstev či nezaměstnaných. Mezi její voliče patřili v neposlední řadě vysokoškolsky vzdělaní absolventi, zejména technických oborů. Je pravděpodobné, že řada voličů nehlasovala pro FIS kvůli jejímu islamistickému programu. Nejdůležitějším motivem bylo hlasování proti dosavadnímu režimu.³⁵⁷

Co se týče regionální podpory FIS, vzhledem k celoalžírskému úspěchu nebylo možné definovat jednu či několik pevných základů. Bylo spíše možné najít oblasti, kde FIS dosáhla relativně slabých výsledků. Takové regiony bylo možné určit tři – jižní Alžírsko včetně saharských oblastí, berberskou oblast Kabýlie a systém oáz Mzab osídlený cháridžiovskou sektou Mzabitů. Na jihu přitom zaznamenala výrazný úspěch FLN, v Kabýlii se relativně dařilo RCD a v oblasti Mzabu dominovali nezávislí.

---

³⁵⁵ BOUANDEL, Youcef.. Reforming the Algerian electoral system. *Journal of modern African studies*. 43, 3 (2005). s. 404; WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. 137.

³⁵⁶ PRADEEP, K. Chhibber. State Policy, Rent Seeking, and the Electoral Success of a Religious Party in Algeria. *The Journal of Politics*. Vol. 58, No. 1, Feb. 1996. s. 141.

³⁵⁷ Leveau uvádí, že tato „revoluční“ očekávání voličů byla dána i vystupováním charismatických vůdců Madaniho a Belhádže. - LEVEAU, Rémy. *Le sabre et le turban: l'avenir du Maghreb*. Paris, 1993. s. 152. O tom, že motivem voličů FIS v místních a později i v parlamentních volbách bylo „ukončit dosavadní režim“, píše i L. Martinez: MARTINEZ, Luis. *The Algerian civil war*. London, 2000. s. 111.

Vítězství ve volbách v první řadě vedlo ke zvýšenému sebevědomí předáků FIS. Ti ihned po zveřejnění výsledků místních voleb uspořádali oslavné statisícové demonstrace ve velkých alžírských městech. Oficiální mluvčí strany Abbási Madaní rovněž vyzval k brzkému konání parlamentních voleb a vyjádřil připravenost sestavit vládu, kterou by následně jmenoval prezident Bendžedíd. Předseda vlády i prezident ovšem takové plány jednoznačně odmítli,³⁵⁸ přičemž první informace o termínu parlamentních voleb se objevily až na konci roku 1990. Počítalo se s jejich konáním kolem poloviny roku 1991.

4.7.3. Reakce na vzestup FIS

Prezident Bendžedíd a premiér Hamrúš podle dostupných informací předpokládali, že se jim podaří do budoucna zabránit opakování volebního úspěchu FIS. Neúspěšná konfrontace islamistické opozice s každodenními problémy místní správy měla vést ke snížení obliby FIS u alžírských voličů.³⁵⁹ Pokles popularity FIS měl být způsoben zaprvé neschopností jí ovládaných úřadů dostát běžným požadavkům obyvatelstva, což by vedlo ke ztrátě voličů bez ohledu na jejich postoj k islamistickému programu FIS. Ti voliči islamistů, kteří volili spíše z odporu ke stávajícímu režimu, měli být odrazeni důslednou implementací islámských norem ze strany FIS. K zavádění pravidel v souladu s programem skutečně docházelo. Na mnoha místech byl zakázán prodej alkoholu, koncerty populární hudby, nošení krátkých sukní a byly zavedeny oddělené školy. Tehdejší zprávy však potvrzovaly fakt, že místní obyvatelstvo podobná opatření ve většině případů nijak nerozporuje, či je dokonce vítá.³⁶⁰ Zmíněná opatření navíc nebyla zaváděna násilně a nedoprovázelo je pronásledování obyvatel.

Centrální úřady výrazným způsobem omezily přísun finančních prostředků pro obce

---

³⁵⁸ Algérie: après la victoire du Front islamique de salut aux élections locales. Le premier ministre exclut l'organisation de législatives " dans l'immédiat ". *Le Monde*. 25. 6. 1990. Volání FIS po parlamentních volbách podpořily i neislamistické strany včetně FFS.

³⁵⁹ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 160; BEKER, Michiel. The search for legitimation and liberalization in Algeria. In FERNÁNDEZ, Jilberto Alex E.; MOMMEN, André (eds.). *Liberalization in the developing world*. London, 1996. s. 236.

³⁶⁰ "Ordre moral" islamique en Algérie: Les nouveaux élus intégristes ont commencé à imposer leurs vues. *Le Monde*. 17. 7. 1990.

a okresy ovládané FIS.³⁶¹ Využívaly přitom předpisů, které byly schváleny ještě před místními volbami. FIS v těchto opatřeních ovšem oprávněně rozpoznala útok ze strany centrálních úřadů, což jasně vyjádřila na demonstraci islamistických starostů a radních v listopadu 1990.³⁶² Vládní strategie ostatně nepřinesla očekávané výsledky. Místní obyvatelé směřovali svou kritiku nadále spíše vůči centrální vládě, a k místním úřadům nebyli o nic kritičtější než v minulosti.³⁶³ Noví islamističtí regionální politici dokázali dosáhnout i jistých pozitivních výsledků, například pořádáním islamistických trhů. Podařilo se jim rovněž navázat vztahy s lokální elitou, včetně podnikatelů aktivních v šedé ekonomice.³⁶⁴

Na každodenní fungování vlády neměl výsledek místních voleb zásadní vliv. Důležitější byly ve sledovaném období změny týkající se nejvyššího velení armády. dne 26. července byl ministrem obrany jmenován Cháled Nezzár. Vůbec poprvé od puče proti prezidentovi Ben Bellovi tak byla funkce ministra obrany oddělena od funkce prezidentské. Jednalo se o prezidentův krok, kterým pravděpodobně sledoval důslednější oddělení armády od politických záležitostí prostřednictvím oddělení funkcí, které se ve standardních demokraciích málokdy kumulují.³⁶⁵ Samotný generál Nezzár ve svých pamětech uvádí, že prezident chtěl tímto oddělením funkcí zvýšit svou důvěryhodnost v očích veřejnosti.³⁶⁶ Samotné jmenování generála Nezzára ministrem obrany tak nelze považovat za svévolný pokus armády o zvýšení politického vlivu. Na druhou stranu tento krok v dlouhodobě perspektivě k takovému zvýšení vlivu vedl. Nezzár navíc učinil bezprecedentní krok, když coby jeden z nejvyšších armádních činitelů poskytl po více než třech letech armádního mlčení rozhovor agentuře Algérie press service.³⁶⁷ V něm se vyjadřoval sice dosti zdrženlivě, ovšem dal najevo jasnou podporu armády demokratickým reformám. Na druhou stranu vyslovil jednoznačné odhodlání ANP „bránit Alžírsko proti hrozbám vnějším i vnitřním“.

Je příznačné, že některé komentáře interpretovaly hrozbu armády vnitřním nepřítelem nikoliv s souvislostí s FIS, ale se sekulární opozicí, zejména s návratem Ahmeda Ben Belly do Alžírska. Právě sekulární opozice se snažila zlepšit svou koordinaci pod dojmem vítězství islamistů v místních volbách. Na přelomu roku byla ustavena tzv. „skupina

³⁶¹ AYACHI, H' mida. *Al-islámijún al-džazáirijún bajna s-sulta wa r-rassás*. Alger, 1992. s. 115.

³⁶² Rassemblement devant la Présidence de la République; Elus FIS: premiér bilan. *El Watan*. 15. 11. 1990.

³⁶³ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 161.

³⁶⁴ MARTINEZ, Luis. *The Algerian civil war*. London, 2000. s. 27.

³⁶⁵ ECHEVERRÍA, Carlos. *Las Fuerzas Armadas Argelinas: Desafíos nacionales e internacionales. Documento de trabajo de Real instituto elcano de estudios internacionales et estratégicos*. 2004/3. s. 9.

³⁶⁶ NEZZAR, Khaled. *Mémoires du Général*. Alger, 1999. s. 178

³⁶⁷ Algérie - L'armée sort de son silence. *Le Monde*. 12. 9. 1990. Rozhovor otištěn rovněž v NEZZAR, Khaled. *Mémoires du Général*. Alger, 1999. s. 180-212.

osmi“, která sdružovala některé neislamistické opoziční strany. Její akceschopnost však byla omezena kvůli absenci FFS. Ta se ke skupině nepřidala z důvodu přítomnosti svého rivala – RCD. Právě FFS se ovšem ukázala jako nejvlivnější neislamistická opoziční strana v Alžírsku. Na konci prosince 1990 dokázala FFS svolat do centra Alžíru na sto tisíc demonstrantů na protest proti zákonu o všeobecném používání arabštiny. Jako jediná sekulární strana se tak v tomto ohledu dokázala alespoň částečně vyrovnat FIS.

Situace v Alžírsku, od konce 80. let konstantně neklidná a doprovázená stávkami a demonstracemi, se výrazně vyostřila v důsledku krize v Perském zálivu, která začala 2. srpna 1990 iráckou okupací Kuvajtu. Pro Alžírsko znamenala krize v první řadě mobilizaci velké části obyvatelstva, která negativně vnímala odvetný útok koaličních vojsk na arabskou a islámskou zemi. Z této vlny lidového odporu chtěla pochopitelně profitovat většina politicky relevantních hráčů od Ahmeda Ben Belly přes FIS až po vládnoucí režim.

Krize představovala nesnadné dilema pro FIS, která z ideologických i pragmatických důvodů sdílela názor většiny populace. Na druhou stranu udržovala dobré vztahy s proamerickou Saúdskou Arábií, která byla jejím významným donorem. FIS rovněž byla ideologickým odpůrcem básistického režimu Sadáma Husajna a dostala se tak díky počátečnímu váhání ohledně své pozice do poněkud trapné situace,³⁶⁸ kterou se následně snažila řešit o to radikálnější pozicí vůči americkému útoku na Irák.

Na přelomu let 1990 a 1991 radikalizovala FIS, která se dosud chovala relativně zdrženlivě, svůj způsob vystupování. Po zahájení amerického bombardování Iráku vedl Alí Belhádž demonstraci příznivců FIS oblečený do vojenské uniformy před budovu ministerstva obrany, kde vyzýval k vyzbrojování dobrovolníků a jejich vysílání do Iráku na obranu proti nevěřícím.³⁶⁹ Zároveň ostře napadl armádu i samotný režim z nečinnosti. Odpovědí byl na adresu FIS značně kritický televizní projev prezidenta Bendžedída, po kterém následovaly další demonstrace FIS, kde se demonstranti dožadovali stanovení data parlamentních voleb. Napětí kolem války v zálivu výrazně utichlo po vítězství koaličních vojsk v únoru 1991.

---

³⁶⁸ Algérie: le soutien populaire à l'Irak met les islamistes dans l'embarras. *Le Monde*. 14. 8. 1990; Ve zveřejněném rozhovoru s kuvajtskou delegací v Alžírsku v listopadu 1990 prý Abbásí Madaní prohlásil, že „Saddám Husajn je tyran, který by se měl stáhnout z Kuvajtu“. Srov. LABAT, Séverine. *Les islamistes algériens: Entre les urnes et le maquis*. Paris, 1995. s. 113.

³⁶⁹ K podobné akci vyzýval již o několik dnů dříve Ahmed Ben Bella.

4.7.4. Krize na jaře 1991

Krize kolem války v zálivu prohloubila napětí mezi FIS a armádou. Projevilo se mimo jiné již zmíněným článkem v armádním měsíčníku El Djeish, ve kterém autor vyjádřil naději ve spojení se sekulární elitou proti islamistickému hnutí, které napadl z podvracení arabsko – islámského světa ve prospěch Západu (sic!).³⁷⁰ Závažnější krizi však vyvolaly plány předsedy vlády Mulúda Hamrúše na konsolidaci vlastní politické pozice. Hamrúš musel reagovat na oznámení prezidenta Bendžedída z konce roku 1990 ohledně konání předčasných parlamentních voleb do června 1991.³⁷¹ Premiér vládl s parlamentem, v němž byla řada členů FLN nepřátelských reformám, byť nicméně navrhované reformní zákony většinou přijal. Tato situace však zdaleka nebyla pro Hamrúše ideální. Konzervativci uvnitř parlamentu sice netvořili organizovanou opozici, premiérovu vládu však nepochybně ztěžovali. Rozhodl se tedy nastávajících voleb využít k ovládnutí FLN a získání kontroly nad parlamentem.

Hamrúš vypracoval plán, pomocí kterého měla FLN získat kontrolu nad novým parlamentem. Za FLN by do něho však kandidovali jen Hamrúšem vybraní reformisté. Druhou část plánu dokázal předseda vlády prosadit úspěšně, neboť sestavení kandidátky FLN pro parlamentní volby v květnu 1991 měl zcela ve své režii a mohl tedy zajistit, aby se na kandidátku dostali v drtivé většině reformisté.³⁷² První část plánu hodlal Hamrúš dosáhnout prostřednictvím novely volebního zákona, která by zajistila bezpečnou většinu FLN.³⁷³

Zákon (91-06)³⁷⁴ se setkal se souhlasem parlamentu i prezidenta a vstoupil v platnost 2. dubna 1991. Tehdejší poslanci uvítali, že zákon zajistí jejich straně většinu v parlamentu a navíc zvýší počet křesel. Netušili, že se jedná o součást složitějšího Hamrúšova plánu a že se řada z nich v květnu nedostane kandidátní listiny. Samostatný zákon (91-07)³⁷⁵ pak upravil

---

³⁷⁰ *El Djaish*. IV, 1991. s. 1 citováno v ECHEVERRÍA, Carlos. Las Fuerzas Armadas Argelinas: Desafíos nacionales e internacionales. *Documento de trabajo de Real instituto elcano de estudios internacionales et estratégicos*. 2004/3. s. 11.

³⁷¹ Algérie: des élections législatives dans six mois au plus tard. *Le Monde*. 7. 12. 1990.

³⁷² Do nového parlamentu měli za FLN kandidovat většinou prreformní spojenci Mulúda Hamrúše a generálního tajemníka strany Abdulhamida Mahrího. Srov. Algérie: épuration au sein du FLN. *Le Monde*. 16. 5. 1991.

³⁷³ BOUANDEL, Youcef. Reforming the Algerian electoral system. *Journal of modern African studies*. 43, 3 (2005). s. 405.

³⁷⁴ Loi No 91-06 du 2 avril 1991 modifiant et complétant la loi No 89-13 du 7 août 1989 portant loi électorale. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Mercredi 3 Avril 1991.

³⁷⁵ Loi No 91-07 du 3 avril 1991 déterminant les circonscriptions électorales et le nombre de sièges à pourvoir pour le renouvellement de l'Assemblée populaire nationale. *Journal officiel de la*

počet jednotlivých mandátů a jejich rozložení podle okresů. Zákon 91-07 zvýšil počet poslanců parlamentu z 295 na 542 (čl. 3 - 50). Nové mandáty přitom přibýly většinou v těch okresech, ve kterých v místních volbách zvítězila FLN. Klasický příklad použití účelové geografické distribuce počtu mandátů (či *gerrymanderingu*) vedl k tomu, že například v baště FLN v Adraru potřeboval jeden poslanec ke zvolení 7.000 hlasů, zatímco v Alžíru, kde dominovala FIS, potřeboval 75.000 hlasů. Volební systém podle zákona 91-06 byl většinový a dvoukolový (čl. 84). Většinový systém byl vybrán s jasným cílem zvýhodnit nejsilnější stranu, kterou měla být FLN.³⁷⁶ Autoři zákona počítali s tím, že o zisku mandátů se bude ve většině případů rozhodovat v druhém kole. V něm se měli utkat dva nejsilnější kandidáti, přičemž se počítalo, že se většinou bude jednat o souboj FIS – FLN a že menší sekulární strany podpoří FLN v obavách z islamistů. Zákon navíc výrazně omezil možnost volby v zastoupení (u rodinných příslušníků), což mělo dále oslabit islamisty (čl. 50).

Schválení nových volebních pravidel vzbudilo nevoli jak u FIS, tak na straně neislamistické opozice. Ta se cítila poškozena plánem vlády, který směřoval k dvoubarevnému parlamentu FLN – FIS s jasnou převahou bývalé státostrany. Vedení FIS se po několika týdnech rozhodlo k radikální formě odporu proti volebním zákonům. Toto rozhodnutí ovšem nebylo se vši pravděpodobností dáno jen objektivní nutností zabránit volbám podle nevýhodných pravidel, ale i vnitřní situací ve FIS.

Abbásí Madaní usiloval o konsolidaci pozice ve FIS. V průběhu roku 1990 byl na jeho popud rozšířen nejvyšší orgán strany *madžlis aš-šúrá* o zástupce proudu *džazáira*, čímž měl být vyvážen vliv radikálnějších členů *madžlisu*. Byli to paradoxně právě umírněnější *džazáiristé*, kteří podpořili Madaního v jeho úmyslu vyhlásit na protest proti volebnímu zákonu generální stávkou. Radikálové naproti tomu takticky argumentovali, že takový krok přináší riziko srážky s režimem a snížení popularity u voličů.³⁷⁷ Madaní předpokládal, že úspěšnou stávkou zlomí vliv radikální opozice uvnitř strany. V dlouhodobé perspektivě pak

---

République Algérienne Démocratique et populaire. Samedi 6 Avril 1991.

³⁷⁶ Podle politologa Davida Farrella je ovšem pro politické systémy ve fázi přechodu k demokracii jednoznačně výhodnější poměrný systém, který mimo jiné vylučuje získání přílišné převahy jednou stranou. Příklon k většinovému systému měl zvýhodnit FLN na úkor ostatních hráčů – podle BOUANDEL, Youcef. Reforming the Algerian electoral system. *Journal of modern African studies*. 43, 3 (2005). s. 405

³⁷⁷ LABAT, Séverine. *Les islamistes algériens: Entre les urnes et le maquis*. Paris, 1995. s. 116; WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 174; Arun Kapil na tomto příkladu, kdy radikální frakce vyzývá k umírněnému postupu ukazuje, že řada interních spotů ve FIS byla čistě pragmatickým bojem o moc. KAPIL, Arun. Les partis islamistes en Algérie: Éléments de présentation. *Maghreb-Mashrek*. No. 133, Juillet-September, 1991. s. 106. Podobně spor analyzuje i Ayachi. - AYACHI, H' mida. *Al-islámíjún al-džazáíríjún bajna s-sulta wa r-rassás*. Alger. 1992. s. 309.

byla důležitou Madaního motivací naděje na volbu do prezidentského úřadu. Tento plán byl pro něj osobně silnou motivací ke stávce, protože stávající volební legislativa by jeho plán výrazně komplikovala.

Stávka vyhlášená FIS, která měla trvat tři dny, začala 25. května. V zásadě je možné ji označit za neúspěch organizace Islamistických odborů pracujících (Syndicat Islamique du Travail, SIT) a vedení FIS. Stávky se údajně v hlavním městě nezúčastnilo více než 5 % pracujících.³⁷⁸ Vyšlo mimo jiné najevo, že mezi pracujícími velkými provozů či služeb v hlavním městě nemají islamisté dostatečnou podporu. Neúspěch stávky dále prohloubil rozkol ve FIS, kdy část *madžlisu aš-šúrá* napadla Madaního ze spolupráce s režimem. Mluvčí strany si zřejmě uvědomil, že přiznáním neúspěchu by ohrozil své postavení ve straně i další politické ambice. Rozhodl se tedy podpořit stávku masovými demonstracemi, jejichž úspěch byl mnohem pravděpodobnější. O svém plánu údajně informoval předsedu vlády, který souhlasil za předpokladu, že manifestace proběhnou v klidu.³⁷⁹

Předseda vlády ve stejné době pokračoval v přípravě voleb, přičemž 1. června byla oficiálně zahájena volební kampaň s termínem voleb 27. června. Situace ve městě se ovšem vyhrocovala a začalo docházet k násilným střetům mezi demonstrujícími islamisty a policií. Premiér Hamrúš se situaci pokoušel řešit silou i vyjednáváním, přičemž průběžně mylně informoval prezidenta o pozitivním vývoji situace.³⁸⁰ Prezident ještě 2. června vystoupil s veřejným projevem, ve kterém potvrdil konání voleb na konci měsíce a vyzval Alžírany ke klidu.³⁸¹ Ani bezpečnostní opatření přijatá vládou, respektive ministrem vnitra, však nevedla k obnovení pořádku a podle některých svědectví nasvědčovalo chování demonstrantů možnost útoku na vládní objekty a pokus o převrat.³⁸² I přesto, že FIS se vši pravděpodobností o převrat neusilovala a její cíle se pohybovaly v rámci platné ústavy (vyhlášení předčasných parlamentních a prezidentských voleb a úprava platné volební legislativy), vedení země se rozhodlo zakročit. Do ulic Alžíru byla v noci ze 4. na 5. června povolána armáda a prezident vyhlásil stav nouze (*état de siège*). Konání parlamentních voleb bylo odloženo na neurčito. Hamrúšova vláda podala demisi a novým premiérem byl jmenován Sid Ahmed Ghozálí. Dosavadní ministr zahraničí Ghozálí byl výraznou osobností vlády a byť byl do jisté míry napojen na konzervativce z Búmedienovy epochy, platil za

³⁷⁸ Les 14 jours de la grève du FIS. *El Moudjahid*. 8. 6. 1991.

³⁷⁹ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 178.

³⁸⁰ KHALLADI, Aissa. *Les Islamistes Algériens face au pouvoir*. Alger, 1992. s. 50.

³⁸¹ Le président Chadli Bendjedid à la nation. *El Moudjahid*. 3. 6. 1991.

³⁸² NEZZAR, Khaled. *Mémoires du Général*. Alger, 1999. s. 212-213. Tento dojem přebírá i dobový tisk - Algeria in Ferment - A Special Report: In Algeria, Hope for Democracy but Not Economy. *The New York Times*. 26. 7. 1991.

politika nakloněného opatrným reformám. Měl rovněž pověst technokrata, který za prezidenta Búmediena vedl státní ropnou společnost SONATRACH.³⁸³

Již řada dobových pozorovatelů správně pochopila, že vyhlášení stavu nouze výrazně posílilo vliv armády.³⁸⁴ Bylo by však příliš zjednodušující označit armádní velení za hlavního a jediného hybatele tehdejších událostí. Se zásahem armády souhlasili - či ho velmi pravděpodobně sami nařídili - jak prezident Bendžedíd, tak premiér Hamrúš. Situace totiž byla skutečně vážná, v hlavním městě propukaly krvavé srážky mezi islamistickými demonstranty a pořádkovými silami, vážně hrozilo krveprolití a vláda pochopila, že bez zásahu armády situaci nezvládne.³⁸⁵ Tehdejší ministr obrany Nezzár potvrdil, že vojenský zásah připravoval o své vůli, čekal však na příkaz prezidenta i předsedy vlády. Vyhlášení stavu nouze bylo předmětem dohody mezi Nezzárem, Hamrúšem a předsedou parlamentu Abdulazízem Belchádmem.³⁸⁶

I přes nepochybný vzestup vlivu armády po vyhlášení stavu nouze zůstal vliv dalších mocenských center – prezidenta a vlády – velmi silný. Armáda, jejíž velení bylo autorem textu prohlášení stavu nouze,³⁸⁷ nevyužila v nadcházejícím období všech přechodně získaných pravomocí, ale respektovala politiku premiéra Ghozálího, který hodlal dovést zemi k řádným parlamentním volbám, které měly původně proběhnout na konci června. Co se týče důvodů odvolání Hamrúše, ani to nelze označit pouze za rozhodnutí armády. Hamrúš si během svého působení vytvořil nepřátel celou řadu: s armádou měl dlouhodobě špatné vztahy, mimo jiné i kvůli snaze o eliminaci ANP z veřejného života; ve FLN proti němu stála konzervativní búmedienistická skupina, kterou chtěl vypudit z vedení strany; FIS i sekulární opozice se oprávněně cítily být obětí Hamrúšovy novely volebních zákonů. Úroveň vztahu s prezidentem není v této době zcela zřejmý. Na konci roku 1988 byl Hamrúš nepochybně jedním z nejbližších prezidentových poradců i přátel. Absence pozitivních výsledků premiérové politiky a údajně i jeho prezidentské ambice však mohly vést k rostoucímu odcizení obou politiků.³⁸⁸

³⁸³ CHUERFI, Achour. *La classe politique algérienne de 1900 à nos jours: Dictionnaire biographique*. Alger, 2001. s. 175.

³⁸⁴ Algérie: Le nouveau premier ministre va devoir partager certains pouvoirs avec les militaires. *Le Monde*. 7. 6. 1991.

³⁸⁵ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 185.

³⁸⁶ NEZZAR, Khaled. *Mémoires du Général*. Alger, 1999. s.213-217.

³⁸⁷ Décret présidentiel n° 91-196 du 4 juin 1991 portant proclamation de l'état de siège. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Mercredi 12 juin 1991. Prohlášení stavu nouze dávalo armádě na dobu čtyř měsíců pravomoci nutné k obnovení a udržení pořádku. Mimo jiné měla právo zatýkat podezřelé osoby (čl. 4). V souladu s článkem 9 mohla armáda zastavovat činnost politických stran.

³⁸⁸ V rozhovoru pro deník *Le Soir d'Algérie* (Sid Ahmed Ghozali à propos du départ de M.

4.7.5. Cesta k parlamentním volbám

Vyhlášení stavu nouze bylo pouze jedním z předpokladů obnovení pořádku. Nový premiér Ghozálí se rozhodl pokračovat v cestě jednání s islamistickými vůdci. Dne 7. června souhlasili na schůzce s premiérem Abbásí Madaní a Alí Belhádž s ukončením okupační stávkou výměnou za slib předčasných parlamentních a prezidentských voleb.³⁸⁹ Tato dohoda mimo jiné potvrzuje, že Madaní stávkou evidentně sledoval výše uvedené politické cíle, a byť situace ve městě působila dramaticky, nepokoušel se zřejmě o násilný převrat. Ukliďnění situace nicméně netrvalo dlouho. Srážky mezi radikálními příslušníky FIS a bezpečnostními složkami pokračovaly nejdříve s menší intenzitou, znovu však eskalovaly po nařízení armády z 21. června odstranit ze všech radnic ovládaných FIS nápisy „*baladíja islámíja*“ (islámská obec). FIS to považovala za provokaci, která ještě zvýšila rozčarování jejího vedení nad faktem, že premiér Ghozálí veřejně přislíbil konání parlamentních voleb, o prezidentských volbách se však navzdory výše uvedené dohodě nezmínil.

Několik dní poté Alí Belhádž v rozhovoru pro alžírskou televizi vyzval příznivce FIS k porušení zákazu vycházení a přípravě na ozbrojený střet s armádou. Abbásí Madaní se k jeho výzvě přihlásil³⁹⁰ a o několik dní později navíc vyhlásil osmačtyřicetihodinovou lhůtu, během které se měla armáda stáhnout do kasáren, jinak vedení FIS hrozilo vyhlásit *džihád*. Tento útok na armádu byl posledním politickým krokem Alí Belhádže a Abbásí Madaního ve vedení FIS. Dne 30. června byli oba předáci zatčeni armádou. Armádě se následně podařilo dosáhnout obnovení pořádku.

Nový předseda vlády Ghozálí měl dva nesnadné úkoly. Jednak musel řešit špatnou ekonomickou situaci země, jednak čelil široké politické opozici a nově nabytému vlivu armády. V ekonomické oblasti se snažil zvolit kompromis mezi pokračováním reformem a větším důrazem na životní úroveň obyvatelstva a rozvoj infrastruktury. V jeho vládě nezasedli žádní reformisté z Hamrúšova okolí, rozhodující většinu však nezískali ani skalní konzervativci. V politické oblasti se Ghozálí zaměřil na přípravu parlamentních voleb, jejichž

Hamrouche du gouvernement. *Le Soir d'Algérie*. 19. 3. 2008) se k odvolání Hamrúše vyjadřuje jeho nástupce Ghozálí. Hovoří o nepřátelství odpůrců ekonomických reformem, stejně jako o odporu armády k přílišnému politickému uvolnění. Nepřátelství s armádou uvádí jako hlavní důvod.

³⁸⁹ LABAT, Séverine. *Les islamistes algériens: Entre les urnes et le maquis*. Paris, 1995. s. 118.

³⁹⁰ Interview avec Abbasi Madani par Fatiha Akeb et Mustapha Chelfi. *Algérie-Actualité*. 4. 7. 2010.

termín byl posléze stanoven na konec roku. Premiér se snažil získat širší konsensus na jednáních s politickými stranami a dosáhnout dohody ohledně novely volebního zákona.

Během podzimu se Ghozálí postupně vzdálil FLN a vypracoval plán stojící na předpokladu, že z voleb vzejde atomizovaný parlament, který mu umožní bez problémů řídit exekutivu a prosazovat potřebné zákony. Ghozálího hlavní protivníky v FLN představovalo stranické vedení kolem generálního tajemníka Mehrího, které patřilo k reformistickému křídlu. Loajální spojence však Ghozálí nenašel ani mezi konzervativci. V souladu se svým výše uvedeným plánem předložil návrh volebního zákona, který vyhovoval i malým neislamistickým stranám. Zákon počítal se soubojem tří nejsilnějších kandidátů ve druhém kole voleb, čímž omezoval prvky většinového systému a zachovával šance pro menší strany a nezávislé kandidáty. Návrh zároveň snižoval počet volebních obvodů na 377 a omezoval možnost volby v zastoupení. Oproti minulým verzím návrh jednoznačně přinášel větší šance pro menší strany a nezávislé kandidáty.³⁹¹ Mnohem méně než dubnový zákon tedy vycházel vstříc FLN.

O konečnou podobu zákona svedl premiér v parlamentu ovládaném právě FLN těžkou bitvu.³⁹² Poslanci prosadili zákon ve velmi pozměněné podobě, která měla vyhovovat jejich zájmům.³⁹³ Vrátili se k čistě většinovému volebnímu systému se dvěma kandidáty v druhém kole, zvýšili počet obvodů na 430 (opět v tradičních baštách FLN na jihu země) a obnovili možnost volby v zastoupení pro rodinné příslušníky. Poslanci se tak ve zmírněné podobě vrátili k dubnovému návrhu, který byl výhodný zejména pro dvě největší strany – FLN a FIS. Podobně jako dubnový zákon však favorizoval FLN, která měla ve druhém kole získat hlasy menších sekulárních stran, a rovněž zachoval nadměrné množství mandátů v řídké osídlených jižních oblastech. Poslanci FLN oproti předchozímu zákonu trvali na možnosti volby v zastoupení, která je měla zvýhodnit právě na jihu země. Poslanci ustoupili Ghozálímu v čl. 91, podle kterého nezávislý kandidát potřeboval získat 300 podpisů namísto dřívějších 500. To bylo v souladu s premiérovým původním plánem na podporu nezávislých kandidátů. Sám Ghozálí se vzdal funkce ve vedení FLN a nezapojoval se do její kampaně. Ani kandidátní listina FLN tak nebyla sestavena podle Ghozálího přání, přičemž na ní byla i

---

³⁹¹ AL-RASI, George. *Al-islám al-džazá'irí: Min al-'amír 'Abd al-Qádir ilá 'umará' al-džamá'át*. Bejrút, 1997. s. 355.

³⁹² Algérie: les craintes du FLN face au processus démocratique. Le rejet de la réforme électorale ouvre une période d'incertitude politique. *Le Monde*. 15. 10. 1991.

³⁹³ *Loi No 91-17 du 15 octobre 1991 modifiant et complétant la loi No 89-13 du 7 août 1989 portant loi électorale. Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Mercredi 16 Octobre 1991.

řada reformistů.³⁹⁴ Ghozálí se nesnažil opakovat Hamrúšův pokus o proměnu FLN v loajální stranu prostřednictvím parlamentních voleb. Stranu se spíše snažil oslabit prostřednictvím FIS, nezávislých kandidátů a sekulární opozice.

Je evidentní, že poslanci FLN i premiér Ghozálí nesprávně odhadli volební šance FIS jako svého největšího protivníka. Předpoklad režimu byl, že FIS získá v nejlepším případě 35 % hlasů a ne více než třetinu křesel.³⁹⁵ Je ovšem nutné připomenout, že ani samotná FIS nepředpokládala opakování úspěchu z června 1990. K účasti na parlamentních volbách se rozhodla až na začátku prosince, tedy jen několik týdnů před parlamentními volbami. Dilema uvnitř FIS v té době nebylo, zda se účastnit, či neúčastnit demokratické soutěže z ideologického hlediska, jednalo se čistě o otázku taktiky. Do hry vstupoval rovněž spor mezi původními zakladateli strany, kteří se klonili k bojkotu a mezi umírněným novým vedením napojeném na *džazáiru*, jež se klonilo spíše k participaci na volbách.³⁹⁶ Reprezentanti staršího vedení byli výrazně oslabeni zatýkáním během stavu nouze. Do vedení strany se tak dostali pragmatici napojení na *džazáiru* v čele s Abdulkádirem Hašáním. Ti nakonec prosadili účast na parlamentních volbách. Nové vedení rovněž výrazně zmírnilo vystupování, když upustilo od výpadů proti režimu a zcela přestalo vznášet požadavek předčasných prezidentských voleb. Tento posun bývá dáván do souvislosti s měsíčním zatčením Hašáního v říjnu 1991.³⁹⁷ O účast FIS se aktivně zasazovala Ghozálího vláda, pro kterou by islamistický bojkot znamenal přílišné posílení FLN a snížení legitimacy voleb.

Zatímco FLN si byla svým vítězstvím v prosincových volbách jista, což dala jasně najevo úpravou volební legislativy, aby zvýhodňovala nejsilnější stranu, armádní velení možnost vítězství FIS odmítlo podceňovat. Dlouhodobé napětí mezi islamisty a armádou se v období po červnu 1991 dále vyostřilo. Zatímco tehdy se ANP dostávala do střetu spíše s neorganizovanými demonstranty, v průběhu podzimu se začaly aktivovat ozbrojené islamistické skupiny navazující jednak na MAIA z 80. let, jednak ovlivněné často osobní zkušeností z Afghánistánu. Nejvýznamnější incident se odehrál 29. listopadu, kdy na šedesát ozbrojenců zaútočilo na vojenskou základnu v Guemmaru u tuniských hranic. Zcela nepochybně se jednalo o akci provedenou bez souhlasu vedení FIS, které se jednoznačně

³⁹⁴ Candidatures du FLN – Listes finalisées. *El Watan*. 12. 11. 1991.

³⁹⁵ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 230; BOUANDEL, Youcef. Reforming the Algerian electoral system. *Journal of modern African studies*. 43, 3 (2005). s. 408.

³⁹⁶ LABAT, Séverine. *Les islamistes algériens: Entre les urnes et le maquis*. Paris, 1995. s. 126.

³⁹⁷ Hašáního zatčení na jednu stranu posílilo jeho důvěryhodnost u voličů FIS, na druhou stranu bylo patrné zmírnění jeho projevů po zatčení, což nasvědčuje vystavení tlaku ze strany bezpečnostních složek během vazby. Viz WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 226.

rozhodlo pro cestu legální účasti na politickém životě a od útoku se otevřeně distancovalo.³⁹⁸ Někteří pachatelé však byli řadovými členy FIS či islamistických odborů SIT.³⁹⁹ Vedení FIS z podílu na útocích neobviňoval ani sekulární tisk,⁴⁰⁰ armáda však ústy ministra obrany Nezzára přesto FIS z přímého či nepřímého napojení na incident obvinila. Nezzár se po incidentu dokonce neúspěšně snažil přesvědčit prezidenta k zákazu FIS.⁴⁰¹

Již před incidentem dalo armádní vedení najevo odhodlání zajistit takový průběh voleb, který by zabránil vítězství FIS. 16. října byl ministrem vnitra jmenován generál Larbi Belchajr, dřívější blízký spolupracovník prezidenta a člověk blízký Cháledu Nezzárovi. Ten měl ze své pozice ministra vnitra značný vliv na nastavení technických pravidel voleb a kontrolu jejich průběhu. Belchajr využil řady metod k oslabení FIS, včetně špatné distribuce hlasovacích lístků do oblastí pod kontrolou FIS či záměrně příliš složitého návrhu hlasovacího lístku.⁴⁰²

Na konci roku 1991 mělo dojít k završení první fáze liberalizačního procesu, které mělo rozhodnout o dalším vývoji politické situace. Největší očekávání měl pravděpodobně stávající předseda vlády Ghozálí, kterému volby měly zajistit v parlamentu konstelaci příznivou pro efektivní vládnutí a případně i cestu k prezidentskému mandátu. FLN a její vedení v čele s Mehrím usilovala o co největší zisk se snahou obnovit své postavení, které bylo značně oslabeno vnitřními spory a utilitárním chováním prezidenta a šéfů vlád. Samotný prezident se po červnových událostech stáhnul z očí veřejnosti. Svou rezignací na funkci ve vedení FLN pak dal najevo, že se nehodlá ucházet o další prezidentský mandát. Podle ústavy totiž mohla prezidenta nominovat pouze politická strana. Bendžedídovou ambicí bylo poklidné ukončení mandátu, který měl vypršet v prosinci 1993. Pro neislamistickou opozici představovaly volby příležitost k získání solidního postavení na politické scéně. Oproti místním volbám v roce 1990 však byla ještě více fragmentovaná a její šance byly i tentokrát výrazně omezeny volební legislativou. Tento hendikep byl do jisté míry vyvažován přízní sekulárního frankofonního tisku. K účasti na parlamentních volbách se nakonec rozhodla i FFS, která místní volby bojkotovala. Parlamentních voleb se nově účastnily i menší

³⁹⁸ CHAREF, Abed. *Algérie, le grand dérapage*. Alger, 1994. s. 221.

³⁹⁹ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 228. Přímé napojení pachatelů na FIS vylučují i tendenční sekulární alžírští autoři: BOUMEZBAR, Abdelhamid; AZINE, Djamil. *L'islamisme algérien: de la genèse au terrorisme*. Alger, 2002. s. 145.

⁴⁰⁰ La filiere Afghane: Une insurrection programmée?. *El Watan*. 18. 12. 1991.

⁴⁰¹ Chadli Bendjedid, l'homme qui naviguait à vue. *Le Monde*. 14. 1. 1992.

⁴⁰² ROBERTS, Hugh. From radical mission to equivocal ambition: the expansion and manipulation of Algerian islamism. In MARTY, M. E.; APPLEBY, R. S. (eds.). *Accounting for fundamentalisms: The dynamic character of movements*. Chicago, 1994. s. 475.

islamistické strany HAMAS a MNA. Co se týče FIS, nové vedení Abdulkádira Hašáního hodlalo upevnit své postavení v rámci strany i v rámci politické sféry zopakováním volebního úspěchu z místních voleb, dobře si však uvědomovalo nepsané mantinely nově nastavené armádou. Armáda na konci roku 1991 evidentně omezila svůj plán na zabránění vítězství FIS v parlamentních volbách.

4.8. Konec demokratické fáze

4.8.1. Alžírské parlamentní volby

První kolo alžírských parlamentních voleb proběhlo ve čtvrtek 26. prosince 1991. Předběžné výsledky byly známy relativně brzy. Celostátní deníky informovaly již ve svém víkendovém vydání 27. prosince o vítězství FIS. Výsledek byl pro drtivou většinu pozorovatelů i zúčastněných stran překvapivý. FIS získala přes 47 % hlasů, což znamenalo obsazení 188 křesel z celkových 430 již v prvním kole. Islamistická strana dokázala plně využít výhod většinového systému. FLN, která získala zhruba poloviční počet hlasů než FIS, totiž kvůli tomuto systému získala jen 15 křesel. Záludnost systému potvrdil i zisk FFS, která získala 25 křesel, přestože pro ni hlasovalo třikrát méně voličů, než pro FLN. Příznivci FFS se totiž rekrutovali převážně z berberské Kabýlie, kde strana neměla s výjimkou RCD vážnější konkurenci. Nevyšla ani sázka premiéra Ghozálího na nezávislé kandidáty. Ti se do parlamentu dostali celkem tři. I oni byli zjevně poškozeni většinovým systémem. Obě menší islamistické strany nezískaly příliš velké množství hlasů (MNI 2,2% a HAMAS 5,35%), byly nicméně z velké části spoluzodpovědné za ztrátu téměř 1 milionu hlasů, kterou utrpěla FIS oproti místním volbám v červnu 1990. Naprostým neúspěchem byl výsledek menších sekulárních stran.

Výsledky 1. kola alžírských parlamentních voleb 26. 12. 1991⁴⁰³
(10 nejsilnějších stran)

Strana	počet hlasů	% odevzdaných hlasů	počet křesel po 1. kole	% křesel po 1. kole
FIS	3260222	47,35	188	43,93
FLN	1612947	23,4	15	3,5
FFS	510661	7,4	25	5,84
Nezávislí	309264	4,5	3	0,7
RCD	200267	2,9	0	0
HAMAS	308627	5,3	0	0
MNI	150039	2,2	0	0
MDA	135562	2,0	0	0
PRA	67828	1,0	0	0
MAJD	27638	0,4	0	0
PSD	25638	0,4	0	0
Počet zapsaných voličů	13298540			
Počet odevzdaných hlasů	7757172			
Počet neplatných hlasů	924906			
Volební účast	59 %			

Volby zaznamenaly mnohem menší účast, než místní volby v roce 1990. Obě hlavní strany získaly méně hlasů procentuálně i v absolutních číslech. FIS ztratila více než milion hlasů a FLN přes šest set tisíc. Ztráta FLN byla ovšem významnější. Odhadovalo se, že získá kolem 33 % hlasů, získala však o 10 % méně.⁴⁰⁴ Právě ztráta deseti procentních bodů FLN v kombinaci s většinovým volebním systémem umožnila FIS získat 188 křesel přímo v prvním kole. Byl tak eliminován jeden z pilířů volebního systému, který původně navrhl premiér Hamrúš a který znovu zavedl parlament v říjnu 1991. Ve druhém kole se totiž měly

⁴⁰³ Publikováno v 1er tour, résultats définitifs. *El Watan*. 1. 1. 1992. Některé údaje podle LAVENUE, Jean-Jacques. *Algérie: La démocratie interdite*. Paris, 1993. s. 173-174.

⁴⁰⁴ BUSTOS, Rafael. *El cambio político en Argelia (1988-1992): Análisis sistémico de una transición discordante*. Madrid, 2005. (Nepublikovaná dizertační práce). s. 381.

utkat dvě nejsilnější strany. Poslanci za FLN počítali, že ve většině případů budou stát kandidáti jejich strany proti FIS, mobilizují sekulárně orientovaný elektorát a zvýší tak své šance na zvolení ve druhém kole.

Pro režim se jednalo o jednoznačnou porážku. Výsledek voleb byl odrazem popularity FIS vycházející jednak z dlouhodobě budované základny islamistického hnutí, jednak ze všeobecné nespokojenosti se stávajícím režimem, ke kterému FIS představovala nejsilnější alternativu.⁴⁰⁵ FIS přitom získala zhruba stejně dobré výsledky jak ve velkých aglomeracích, tak ve venkovských oblastech. Jejimi voliči byli nejen obyvatelé předměstí, ale i mnoho příslušníků střední třídy. Sklízela tak plody mnohaleté kazatelské a sociální činnosti, která zasahovala jak chudá předměstí, tak univerzitní kampusy. FIS za dobrý výsledek u všech sociálních skupin alžírské společnosti vděčila svému dvojímu charakteru sociálního hnutí a moderní politické strany.⁴⁰⁶ Výsledek ovšem reflektoval i snahu o ovlivnění voličů ze strany FIS ovládající v řadě regionů místní správu a ze strany ministra vnitra Larbi Belchajra.⁴⁰⁷ FIS se snažila organizovanou kampaní vysvětlovat svým voličům pravidla vyplňování volebního lístku, který byl údajně záměrně složitý, aby zmátl průměrně méně vzdělané voliče FIS.⁴⁰⁸ Belchajr se zároveň pokoušel zvýšit volební neúčast zpřísněním některých pravidel v domnění, že nižší účast oslabí FIS. Rovněž záměrně zdržel distribuci volebních lístků. Předpokládal totiž, že více uvědomělí voliči sekulárních stran budou tento nedostatek reklamovat spíše, než voliči FIS. Islamisté však díky své organizovanosti dosáhli pravého opaku.

Z manipulací ovšem byla obviňována i FIS. V následujících dnech začaly sdělovací prostředky informovat o machinacích ze strany islamistů⁴⁰⁹ a k Ústavní radě bylo postupně zasláno 341 protestů, většinou namířených proti FIS. Řada příznivců zrušení volebního procesu doufala, že Ústavní rada stížnosti akceptuje, což se stane důvodem ke zpochybnění

⁴⁰⁵ LAVENUE, Jean-Jacques. *Algérie: La démocratie interdite*. Paris, 1993. s. 173.

⁴⁰⁶ LABAT, Séverine. *Les islamistes algériens: Entre les urnes et le maquis*. Paris, 1995. s. 184. Vicky Randall a Peter Burnell označují FIS z tohoto důvodu za typický příklad masově-fundamentalistické strany (podobně jako třeba JDP v Turecku), pro svůj nadtřídní charakter může být považována za stranu typu „catch-all“ (BURNELL, Peter; RANDALL, Vicky. *Politics in the developing world*. Oxford. 2005. s. 21.) Pevné zakotvení FIS jako sociálního hnutí na alžírských předměstích analyzuje Luis Martinez - viz např.: MARTINEZ Luis, Les causes de l'islamisme en Algérie, *CERI*, [online]., [cit. 2008-03-11]. Dostupný z WWW: <http://www.ceri-sciences-po.org/archive/january/artlm2.pdf>.

⁴⁰⁷ ROBERTS, Hugh. From radical mission to equivocal ambition: the expansion and manipulation of Algerian islamism. In MARTY, M. E.; APPELEBY, R. S. (eds.). *Accounting for fundamentalisms: the dynamic character of movements*. Chicago, 1994. s. 475.

⁴⁰⁸ Algérie: "Voter pour Dieu". à Bab-el-Oued. Dans cette "citadelle" islamique, les responsables intégristes ne négligent rien pour s'assurer la victoire dès le premier tour des législatives. *Le Monde*. 25. 12. 1992.

⁴⁰⁹ Fraude et irregularités, 50 circonscriptions en litige. *El Watan*. 29. 12. 1991.

celého procesu.⁴¹⁰ Tento předpoklad se ovšem v době před zrušením volebního procesu nenaplnil.

Volební výsledek představoval v každém případě novou situaci pro všechny zúčastněné. Pro zjednodušení je můžeme rozdělit do tří skupin:

- 1) FIS, která měla zájem na dokončení volebního procesu, což by jí pravděpodobně zaručilo kontrolu nad parlamentem.
- 2) Příznivci pokračování volebního procesu mimo FIS. Jednalo se zejména o většinu vedení FLN a stranu FFS.
- 3) Příznivci přerušování volebního procesu. Jednalo se zejména o armádní velení, větší část vlády včetně premiéra, sekulární politické strany (zejména RCD) a odborovou centrálu UGTA.

Ne zcela jednoznačná byla pozice prezidenta Bendžedída. Ten byl pravděpodobně od zveřejnění výsledků voleb pod silným tlakem. V pozdějších rozhovorech uvedl, že trval na pokračování volebního procesu.⁴¹¹ V tomto ohledu měl podporu vedení FLN, zejména předsedy strany Mehriho a člena ústředního výboru a bývalého premiéra Hamrúše. Na druhou stranu byl zřejmě výsledkem voleb zaskočen. Pokud byl prezident před volbami připraven, jak otevřeně tvrdil, využít svých rozsáhlých pravomocí pro koexistenci s opozičním parlamentem,⁴¹² míra vítězství FIS by tuto koexistenci výrazně stěžovala.

Pro FIS a její vedení nebyla situace po volbách v žádném případě jednoduchá. Sami islamisté natolik výrazné vítězství nečekali. Abdulkádír Hašání si jistě dobře uvědomoval, že armáda triumf jeho strany vnímá jako zásadní ohrožení. Připomeňme, že teprve v říjnu byl odvolán stav nouze, v rámci kterého bylo zatčeno tehdejší vedení FIS. Po prvním kole parlamentních voleb se o možnosti zásahu armády otevřeně diskutovalo⁴¹³ a řada stran a organizací volala po zrušení druhého kola voleb. Hašání se snažil tuto hrozbu eliminovat jednak výzvami ke spolupráci s potenciálními budoucími partnery v parlamentu (FLN a FFS), jednak veřejnými prohlášeními uklidňujícími protivníky islamistů. Jeho taktickým cílem bylo zajistit konání druhého kola parlamentních voleb. Hašání předpokládal, že poté by bylo zrušení volebního procesu či zásah armády mnohem obtížnější. Tehdejší vedení FIS bojovalo

---

⁴¹⁰ Algérie: comment contre les islamistes? Interrompre ou non le processus démocratique: désemparés, les adversaires du FIS sont on ne peut plus divisés. *Le Monde*. 9. 1. 1992.

⁴¹¹ Chadli Bendjedid parle du 5 Octobre. *Le Matin*. 4. 10. 2010.

⁴¹² Chadli à la presse: „Je suis prêt à la cohabitation“. *El Watan*. 25. 12. 1991.

⁴¹³ Algérie: L'armée en réserve de la démocratie. *Le Monde*. 1. 1. 1992.

svým způsobem i za obhájení aktuální podoby největší islamistické strany i celého islamistického hnutí. Jak ve FIS, tak zejména mimo ni stálo mnoho odpůrců účasti na legálním politickém životě. Hašáního vedení bylo přitom bezvýhradně nakloněno legální cestě. Obávalo se přitom, že její selhání by znamenalo i selhání aktuálního vedení a jeho nahrazení radikálními elementy uvnitř i vně FIS.

Ve snaze nezavdat příčinu k zásahu vojenského vedení prohlásil Hašání 30. prosince na tiskové konferenci: „Nikdy jsme nebojovali proti armádě a nikdy proti ní bojovat nebudeme (...) Je to lidová armáda a my ani na okamžik nezapochybujeme, že bude chránit volbu alžírského lidu.“⁴¹⁴ Hašání si mimo jiné pravděpodobně uvědomoval, že zatčení Madaního a Belhádže po vyhlášení stavu nouze následovalo právě po jejich výhrůžkách na adresu armády.

Další výzvy adresovalo vedení FIS všem Alžířanům obávajícím se nástupu islamistů k moci. Na stejné tiskové konferenci, kde hovořil o vztahu k armádě, Hašání prohlásil, že FIS je připravena vládnout společně s prezidentem Bendžedídem a nebude trvat na předčasných prezidentských volbách v případě, že budou respektovány dosavadní pravomoci parlamentu.⁴¹⁵ Hašání dále navrhl myšlenku vlády národní jednoty, ve které by zasedli představitelé zhruba sedmi významnějších politických stran. Při jiné příležitosti pak Hašání navrhl, že předsedou vlády národní jednoty by nemusel být zástupce FIS, ale například zástupce islamistického křídla FLN Ahmed Táleb Ibrahimí.⁴¹⁶ Hašání rovněž uklidňoval veřejnost, že FIS zachová všechny individuální a ústavou zaručené svobody a nebude masově propouštět státní zaměstnance. Hašání tak mimo jiné reagoval na nepřilíš taktický výrok jiného člena vedení FIS Muhammada Saída, který po prvním kole voleb prohlásil, že Alžířané budou muset změnit své návyky týkající se stravování a oblékání.⁴¹⁷ I řada dalších kontroverzních výroků předáků FIS o demokracii coby druhu rouhání a podobně byla pro odpůrce islamistů důkazem, že Hašáního smířlivý přístup je jen taktickým manévrem.

Postoj FIS ohledně nutnosti v pokračování volebního procesu sdílely i další dvě strany, kterým se podařilo získat parlamentní křesla – FLN a FFS. Nejhlasitějším mluvčím tohoto názoru se stal bezpochyby předseda FFS Husajn Ajt Ahmed. Ten vycházel z předpokladu, že případné přerušení volebního procesu by zasáhlo nejen FIS, ale i jeho stranu, která v prvním kole získala druhý nejvyšší počet křesel. Za dané situace pro něj bylo

---

⁴¹⁴ Algérie: L'armée en réserve de la démocratie. *Le Monde*. 1. 1. 1992.

⁴¹⁵ Hašání tímto požadavkem narážel na boj centrální vlády proti místní správě ovládané FIS. Hachani: *Le FIS prêt pour un gouvernement d'union nationale*. *El Watan*. 30. 12. 1991.

⁴¹⁶ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 238.

⁴¹⁷ Hachani: *Le FIS prêt pour un gouvernement d'union nationale*. *El Watan*. 30. 12. 1991.

nejvýhodnější ve volebním procesu pokračovat, ovšem za předpokladu, že FIS bude ve druhém kole efektivně oslabena ostatními stranami a nezíská v parlamentu nebezpečnou převahu. Ajt Ahmed se domníval, že drtivému vítězství FIS bude možné zabránit mobilizací absentujících voličů. Připomínal, že v prvním kole volilo FIS pouze cca 25 % oprávněných voličů. Ajt Ahmed se optimisticky domníval, že jeho FFS může ve druhém kole získat relativně velké množství hlasů, a to nejenom v berberské Kabýlii.⁴¹⁸

Na podporu svého názoru dokázal mobilizovat řadu příznivců. 2. ledna v ulicích Alžíru demonstrovalo na podporu demokracie na tři sta tisíc lidí. Ajt Ahmedův názor navíc podporovalo i vedení FLN. Generální tajemník této strany Abdulhamid Mehrí několik dní po prvním kole voleb prohlásil, že neexistuje jiná alternativa, než ústavní cesta k druhému kolu parlamentních voleb.⁴¹⁹ Podobně se vyjádřil i člen ústředního výboru a bývalý premiér Mulúd Hamrúš, který tvrdil, že hrozba FIS je zveličována. Islamistické vítěze voleb naopak pochválil za disciplinovanost, která prozrazuje, že strana si je vědoma zodpovědnosti, kterou brzy bude muset převzít.⁴²⁰ Tehdejší vedení FLN vycházelo z předpokladu, že zrušení volebního procesu by pravděpodobně dále oslabilo jejich pozici. Uvnitř strany existovala silná opozice vůči reformnímu vedení. Mehrího vedení bylo vzdáno i Ghozálího vládě, armádnímu velení i kupříkladu odborům UGTA. Předpokládalo tedy, že zrušení procesu by výrazně ohrozilo jeho postavení v čele strany. Účast v parlamentu po boku FIS se jevila jako přijatelnější alternativa. FLN rovněž mohla předpokládat ve druhém kole zisk řady hlasů voličů mobilizovaných proti FIS. Je obtížné posoudit, do jaké míry byl postoj tehdejšího vedení FLN motivován i vírou v samotný reformní proces a demokratické principy. Snaha dosáhnout pokračování volebního procesu však byla pochopitelná i z výše uvedených čistě pragmatických důvodů.

Jak bylo uvedeno, vítězství FIS mobilizovalo frontu odpůrců pokračování volebního procesu. Jednalo se v první řadě o některé sekulární strany a organizace, které po přerušení procesu volaly nejhlasitěji. 30. prosince bylo na demonstraci v centru hlavního města vyhlášeno založení Národní rady pro obranu Alžírska (Conseil National de Sauvegarde de l'Algérie, CNSA), jejímž hlavním cílem bylo zabránění konání druhého kola voleb. Nejvlivnějším členem CNSA byla odborová centrála UGTA. Následovala konzervativní lidskoprávní organizace LADH a několik profesních, zaměstnaneckých, manažerských a

---

⁴¹⁸ Ait Ahmed lance un appel: „Ne paniquons pas!“. *El Watan*. 30. 12. 1991.

⁴¹⁹ Algérie: comment contrer les islamistes? Interrompre ou non le processus démocratique : désenparés, les adversaires du FIS sont on ne peut plus divisés. *Le Monde*. 9. 1. 1992.

⁴²⁰ Algérie: comment contrer les islamistes? Interrompre ou non le processus démocratique : désenparés, les adversaires du FIS sont on ne peut plus divisés. *Le Monde*. 9. 1. 1992.

ženských organizací.⁴²¹ CNSA argumentovala zejména volebními manipulacemi ze strany FIS. Sama se přitom verbálně stavěla na obranu demokracie, byť její členové otevřeně hovořili o nutnosti vojenské intervence.⁴²² Pozici CNSA sdíleli i představitelé sekulárních stran. Nejvýraznějším mluvčím byl přitom šéf RCD Saíd Sádí. Za zrušení voleb se stavěla i levicová PAGS či strana bývalého premiéra Kasdi Merbaha MAJD. Saíd Sádí vyzýval odpůrce FIS ke stávkám, demonstracím a jakýmkoliv dalším prostředkům včetně násilí, aby bylo zabráněno konání druhého kola voleb.⁴²³

Co se týče motivů výše uvedených odpůrců pokračování volebního procesu, lze je spatřovat v první řadě v ideologickém odporu k islamistům. Připomeňme, že kupříkladu v alžírských univerzitních kampusech bylo napětí mezi levicovými a islamistickými studenty přítomno prakticky po celou dobu existence nezávislého Alžírsku. UGTA byla stále pod ideologickým vlivem výrazně levicově sekulární strany PAGS. Kabylstí Berbeři, kteří dominovali v RCD a LADH,⁴²⁴ měli mimo jiné odpor k výrazně arabské orientaci islamistů. Kabylský region byl ostatně jedním z těch, kde FIS nebyla schopna dosáhnout výraznějšího úspěchu. Důvod k odmítání pokračování voleb bylo u zmíněných politických stran navíc možno spatřovat v jejich velmi špatném volebním výsledku. Zatímco FLN a FFS svým požadavkem ve volbách pokračovat chránily alespoň skromný volební výsledek, RCD či PAGS neměly zrušením voleb co ztratit.

Výsledek prvního kola voleb výrazně zasáhl armádní velení. Armáda viděla ve FIS ohrožení zájmů země i svých vlastních korporátních zájmů. Jak bylo uvedeno výše, armádní elity jednoznačně odmítaly islamistickou ideologii. Přesto armáda pod vedením ministra obrany Cháleda Nezzára přijala možnost konání parlamentních voleb za účasti FIS. Očekávala nicméně podstatně jiný výsledek, který by FIS nezajišťoval kontrolu nad parlamentem. Ministr vnitra Belchajr zodpovědný za přípravu voleb očekával pro FIS nanejvýše zisk jedné třetiny křesel po druhém kole voleb.⁴²⁵

Skutečný výsledek však znamenal, že k získání prosté většiny v parlamentu nyní stačilo FIS získat 28 křesel. Ve druhém kole se přitom mělo bojovat ve 199 obvodech a FIS vedla ve 143 z nich. Pokud by se FIS podařilo získat 99 křesel, získala by dvoutřetinovou

⁴²¹ UGTA, Patronat, et employeurs: Non au second tour! *El Watan*. 31. 12. 1991.

⁴²² Algérie: comment contrer les islamistes? Interrompre ou non le processus démocratique: désesparés, les adversaires du FIS sont on ne peut plus divisés. *Le Monde*. 9. 1. 1992.

⁴²³ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 234.

⁴²⁴ LADH (Alžírská liga pro lidská práva) byla založena v druhé polovině roku 1991 z popudu vlády jako konkurence opoziční LADDH.

⁴²⁵ BOUANDEL, Youcef. Reforming the Algerian electoral system. *Journal of modern African studies*. 43, 3 (2005). s. 408

většinu v parlamentu. To by podle ústavy stačilo na vyvolání hlasování a následné vyslovení nedůvěry vládě. Pokud by se FIS podařilo získat 135 křesel, získala by tříčtvrtinovou většinu a teoretickou možnost změny ústavy. Připomeňme ovšem, že revize ústavy mohla být iniciována pouze prezidentem a byla vázána na souhlas Ústavní rady. Prezident republiky měl navíc vždy možnost sněmovnu rozpustit. Pro armádu však přesto byla obdobná situace nepřijatelná. FIS by měla například možnost přijímat libovolnou legislativu či schvalovat rozpočet, což se mohlo dotknout přímých zájmů armády. Její velení již navíc nemělo důvěru v prezidenta Bendžedída a jeho schopnost dostatečně využít rozsáhlé prezidentské pravomoci.⁴²⁶

Armáda tak prakticky od zveřejnění výsledků prvního kola byla rozhodnuta volby zrušit a následující dny trávila přípravami a snahou o dohodu s co největším počtem aktérů. Postupně se přitom ukázalo, že zastavení volebního procesu nebude možné provést bez předchozího odstoupení prezidenta Bendžedída.⁴²⁷ Zdánlivě se přitom jednalo o paradox. Tehdejší armádní velení tvořila mladá generace velitelů (Nezzár, Belchajr, Guenaizia), kteří byli všichni dosazeni v posledních letech na úkor starší konzervativní generace (Attailia, Belhušet, Benlucif). Například Belchajr působil až do svého jmenování ministrem v říjnu 1991 ve funkci šéfa úřadu prezidenta republiky, kterému byl i osobně velmi blízko. Armáda pod tehdejší generací velitelů byla srozuměna s demokratickými reformami a svým stažením z politického života.⁴²⁸ Až nástup FIS, její úspěch v místních volbách a zejména vyhlášení stavu nouze vedly k postupnému obnovení vlivu armády na politiku. Vojenské velení po prvním kole voleb nevystupovalo podle vlastních slov a priori proti demokracii, ale proti jejímu zneužití ze strany islamistů. Jak uvádí ve svých pamětech Cháled Nezzár, přerušení volebního procesu představovalo pro armádní velení významné dilema.⁴²⁹ Následný vývoj v dlouhodobém horizontu ukázal, že armádě skutečně vyhovovalo nebytí přímou součástí politického života, přičemž nebránila jisté míře demokratických reforem vedoucích ke stabilitě vyhovující jejímu korporátnímu zájmu. Odmítnutí volebního procesu, stejně jako

⁴²⁶ Uvedl to ministr obrany Nezzár v rozhovoru s Husajnem Ajt Ahmedem, který ho začátkem ledna přesvědčoval, že s většinou FIS v parlamentu bude možné koexistovat. NEZZAR, Khaled. *Mémoires du Général*. Alger, 1999. s. 240.

⁴²⁷ NEZZAR, Khaled. *Mémoires du Général*. Alger, 1999. s. 237. O demisi Bendžedída jako podmínce následné vojenské intervence se hovořilo i v dobovém tisku: Algérie: comment contrer les islamistes? Interrompre ou non le processus démocratique: désemparés, les adversaires du FIS sont on ne peut plus divisés. *Le Monde*. 9. 1. 1992.

⁴²⁸ ECHEVERRÍA, Carlos. Las Fuerzas Armadas Argelinas: Desafíos nacionales e internacionales. *Documento de trabajo de Real instituto elcano de estudios internacionales et estratégicos*. 2004/3. s. 9. Podle dobových analýz vyhovovala určitá míra demokratického uspořádání korporátním zájmům armády. Srov. např. Algérie: L'armée en réserve de la démocratie. *Le Monde*. 1. 1. 1992.

⁴²⁹ NEZZAR, Khaled. *Mémoires du Général*. Alger, 1999. s. 237.

výkon stavu nouze o několik měsíců dříve, nebylo pouze projevem boje o moc, ale boje proti ideologickému nepříteli ohrožujícími zájmy armády.

4.8.2. Zastavení volebního procesu

Zatímco veřejně probíhala v Alžírsku příprava na druhé kolo parlamentních voleb, které se mělo konat 16. ledna, chystalo vojenské velení nutné kroky, aby pokračování voleb zabránilo. Hlavními strůjci intervence byli nejvyšší vojenský velitelé vedení ministrem obrany Nezzárem. Do plánu však byla, alespoň částečně, zasvěcena i Ghozálího vláda.⁴³⁰ Někteří z ministrů se pak na přípravách podíleli aktivně, zejména ministr pro lidská práva Alí Hárún. Vzhledem k tomu, že prezident Bendžedíd se nebyl ochoten na zastavení volebního procesu podílet, rozhodlo se vojenské velení nejpozději na konci prosince k prezidentově odstavení. Problémem bylo jak zajistit následný výkon moci. Podle generála Nezzára existovaly dvě alternativy: buď přímá vojenská intervence a vláda, nebo předání vlády civilnímu subjektu.⁴³¹ Druhá možnost byla pro armádu jednoznačně výhodnější. Situaci by jí umožnila ovlivňovat ve stejné míře, přičemž zodpovědnost by mohla sdílet s civilními partnery. Strůjci zastavení volebního procesu navíc velmi dbali na zachování co největšího zdání ústavnosti.

Podle ústavy by po prezidentově demisi přešel výkon jeho pravomocí na předsedu parlamentu. Tím byl člen islamistického křídla FLN Abdulazíz Belchádem, který byl pro armádní velení nepřijatelný a pravděpodobně by s ním odmítal spolupracovat.⁴³² V případě, že by byl parlament rozpuštěn, by prezidentská pravomoc podle výkladu armádního velení přešla na předsedu Ústavní rady Abdulmálíka Benhabilése, který se jevil jako přijatelnější. Strůjci puče tedy museli nejen donutit prezidenta Bendžedída k demisi, ale ještě předtím k rozpuštění parlamentu. Prezident byl zjevně vystaven přímému osobnímu tlaku vojenského velení. Připomeňme, že ministr vnitra Belchajr byl jeden z blízkých prezidentových spolupracovníků. I ministr obrany Nezzár a náčelník generálního štábu Guenaizia patřili ke generaci dosazené do nejvyšších postů právě Bendžedídem. Prezident ustoupil tlaku

---

⁴³⁰ La "démission-déposition" du président Chadli - Un scénario conçu par les militaires et le premier ministre. *Le Monde*. 14. 1. 1992. Část ministrů nicméně podle dobových svědectví o přípravách plánu nic netušila – Algeria's leader quits, Citing fear of political chaos. *The New York Times*. 12. 1. 1992.

⁴³¹ NEZZAR, Khaled. *Mémoires du Général*. Alger, 1999. s. 252.

⁴³² WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 248.

nejpozději 4. či 6. ledna. Ze soboty 4. ledna je datován dekret, kterým prezident rozpustil parlament.⁴³³ Na 6. ledna pak ministr Nezzár datuje schůzku, na které se údajně s prezidentem dohodl na jeho demisi s tím, že bude oznámena v živém televizním vysílání 11. ledna večer.⁴³⁴ Rozpuštění parlamentu má zůstat až do prezidentovy demise utajeno.

V následujících dnech pokračovaly přípravy na situaci po Bendžedídově demisi. Situaci zkomplikoval v první řadě postoj předsedy Ústavní rady Benhabilése, který dal na vědomí, že odmítne výkon prezidentských pravomocí po Bendžedídově demisi.⁴³⁵ Je pravděpodobné, že následkem této situace se zrodil plán na ustavení kolektivního orgánu, který měl prezidentské pravomoci převzít. Nezzár rovněž uvádí, že v této době vstoupil do kontaktu s bývalým národně osvobozenecským vůdcem Muhammadem Búdiafem.⁴³⁶ Čas mezi schůzkou 6. ledna a oficiálním podáním demise byl rovněž využit k přípravám na zajištění pořádku ozbrojenými složkami.

Šazlí Bendžedíd předal svou demisi do rukou Ústavní rady 11. ledna 1991 v osm hodin večer. Krátký akt byl živě přenášen alžírskou státní televizí. V dopise předaném Ústavní radě prezident vysvětlil, že demokratické reformy, které pomohl zahájit, se nyní dostaly do situace, kterou nelze řešit bez vážného rizika pro národní soudržnost a jednotu. Tyto (demokratické) kroky nedokážou za aktuální situace zaručit mír a jednotu. „Dospěl jsem k názoru, že nemohu nadále vykonávat funkci prezidenta republiky, aniž bych porušil svatou přísahu, kterou jsem složil do rukou národa.“⁴³⁷ Prezident Bendžedíd tak implicitně přiznal, že odstupuje, aby nebránil zastavení volebního procesu.

Ústavní rada reagovala na vzniklou situaci během několika hodin. Podle očekávání ve svém prohlášení odmítla, respektive její předseda Benhabilés, převzít výkon prezidentských pravomocí s odvoláním na striktní výklad ústavy, která nepředpokládá situaci, kdy je zároveň rozpuštěn parlament a prezident podá demisi.⁴³⁸ Ústavní instituce měly pokračovat v řízení země a byly vyzvány k obnovení ústavního pořádku a normálního chodu institucí. Prohlášení citovalo články 24, 75, 79, 129, 130 a 153 ústavy z února 1989. Ty odkazovaly právě na ty instituce, které byly zastoupeny ve Vrchní bezpečnostní radě.

⁴³³ LAVENUE, Jean-Jacques. *Algérie: La démocratie interdite*. Paris, 1993. s. 175.

⁴³⁴ NEZZAR, Khaled. *Mémoires du Général*. Alger, 1999. s. 249.

⁴³⁵ NEZZAR, Khaled. *Mémoires du Général*. Alger, 1999. s. 239; WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 249.

⁴³⁶ NEZZAR, Khaled. *Mémoires du Général*. Alger, 1999. s. 239.

⁴³⁷ Le texte intégral de la lettre du président de la république. *El Moudjahid*. 13. 1. 1992.

⁴³⁸ *Déclaration du 11 janvier 1992*, [online], [cit. 2008-02-03]. Dostupný z WWW: http://www.conseil-constitutionnel.dz/jurisprudence89_14.htm; Jednalo se zřejmě o účelově striktní výklad motivovaný politickým rozhodnutím Ústavní rady nepodílet se přímo na faktickém puči. Viz též LAVENUE, Jean-Jacques. *Algérie: La démocratie interdite*. Paris, 1993. s. 176.

Benhabílés a Ústavní rada pravděpodobně jednali alespoň v jistém souladu s pučisty. Benhabílés sice nechtěl převzít prezidentské pravomoci, uvedeným prohlášením, které *de facto* vyzvalo k převzetí iniciativy Vrchní bezpečnostní radu, ale nepochybně plnil instrukce armádního velení.

Armádní velení a jeho spolupracovníci byli na nastalou situaci evidentně připraveni. Následující den zasedla vláda, která vzala situaci na vědomí a požádala armádu o zajištění pořádku. Následně zasedla Vrchní bezpečnostní rada (Haut Conseil de Sécurité, HCS), která podle ústavy neměla žádné výkonné pravomoci, ale podle plánu armádního velení měla pomoci překlenout krátké ústavní vakuum. Členy HCS byli předseda vlády Ghozálí, ministr obrany Nezzár, ministr zahraničních věcí Brahimí, ministr vnitra Belchajr, ministr spravedlnosti Benchelíl a náčelník generálního štábu Guenaizia.⁴³⁹ HCS na svém zasedání prohlásila, že bude zasedat permanentně v souladu s výše uvedeným rozhodnutím Ústavní rady za účelem „zajištění normálního řádu a chodu institucí.“⁴⁴⁰ Na stejném zasedání pak HCS prohlásila, že „dokud nebude obnoven normální chod institucí v souladu s prohlášením Ústavní rady, není možné pokračovat ve volebním procesu.“⁴⁴¹

---

⁴³⁹ L'annulation des élections en Algérie: Le Haut Conseil de sécurité. *Le Monde*. 14. 1. 1992.

⁴⁴⁰ Le Haut Conseil de Sécurité constate l'impossibilité de la poursuite du processus électoral. *El Moudjahid*. 13. 1. 1992.

⁴⁴¹ Le Haut Conseil de Sécurité constate l'impossibilité de la poursuite du processus électoral. *El Moudjahid*. 13. 1. 1992.

4.9. Závěr

Rozborem vývoje v letech 1988 až 1992 lze dojít k několika závěrům. Byla potvrzena hypotéza, že režim pod vedením prezidenta Bendžedída reagoval na krvavé nepokoje v říjnu 1988 příslibem reformem v politické oblasti, což mělo vést jednak k uklidnění situace a dlouhodobě k zajištění obnovení legitimacy režimu. Neméně důležitým aspektem byla ovšem snaha o posílení pozice uvnitř režimu, kde prezident vedl spor s levicově konzervativními odpůrci ekonomických reformem.

Výsledkem bylo vytvoření nového ústavně legislativního rámce politického a společenského života v zemi. I přes četná omezení, která exekutivě ponechala silné kontrolní a regulační mechanismy, začal v nových podmínkách působit nezávislý a často velmi kritický tisk a začaly se ustavovat politické strany. Odhlédneme-li od společenských, ekonomických či kulturních podmínek a zaměříme-li se jen na nastavení pravidel po říjnu 1988, můžeme konstatovat, že Alžírsko se nacházelo ve stavu, který bývá v modelech popisujících přechody k demokracii popisován jako fáze liberalizace. Tato fáze vyvrcholila místními volbami, které se konaly za relativně velmi regulérních podmínek v červnu roku 1990.

Volby, jež znamenaly více než padesátiprocentní zisk islamistické strany FIS, se staly počátkem krize demokratického uvolnění. Režim nijak nezakročil proti masivní předvolební kampani FIS, což bylo potvrzením jeho volby připustit participaci opozice, jejíž postavení ovšem mělo být omezeno nastavením dělby moci ve prospěch exekutivy na úkor parlamentu. Účast opozice měla být omezena i nastavením volebních pravidel, která zvýhodňovala nejsilnější stranu. Tou se podle plánů režimu měla stát FLN. Úspěch FIS byl jednoznačným narušením plánů reformního křídla režimu vedeného Bendžedídem a Hamrúšem na relativně otevřenou, ale kontrolovanou politickou liberalizaci.

Další období bylo problematické jednak radikalizací politických postojů FIS, jejíž vedení čím dál zřetelněji vyjadřovalo své aspirace na získání kontroly nad parlamentem i exekutivou a na svou podporu využívalo významný mobilizační potenciál. Toto vystupování v kombinaci s výsledkem místních voleb vedlo k utváření fronty odpůrců FIS, která byla ochotná prosazovat v rámci boje proti FIS i výrazné omezení politické liberalizace. Tato situace mimo jiné odkrývá značnou dynamiku a složitost postojů vůči politické liberalizaci. Do pozice příznivců jejího omezení se dostaly subjekty, které ji vděčily za legální existenci (sekulární strany včetně RCD), či které ji od počátku respektovaly (armádní velení pod vedením mladší generace důstojníků dosazené prezidentem Bendžedídem). Ti, proti kterým

byla liberalizace mimo jiné původně namířena – levicoví konzervativci uvnitř FLN, měnili svůj postoj s ohledem na partikulární zájmy (zejména šance být zvolen do zastupitelského sboru). Vyhlášení stavu nouze v červnu 1991 v reakci na nepokoje vyvolané FIS vedlo k výraznému oslabení příznivců liberalizace.

Ekonomické reformy měly řešit velmi vážnou hospodářskou situaci Alžírska, přičemž v dlouhodobém horizontu se jejich příznivý výsledek měl stát zdrojem legitimacy režimu. Politická liberalizace měla mimo jiné zajistit režimu politickou stabilitu pro provádění ekonomických reforem. Omezené tržní reformy však z objektivních důvodů nedokázaly situaci zlepšit. Dílčí kroky vlády naopak ztížily situaci velké části Alžířanů. Rostoucí nespokojenost s ekonomickou situací posílila FIS, coby největší opoziční stranu a mobilizovala i odpůrce uvnitř režimu. Tato situace vedla k oslabení pozice reformátorů v čele s prezidentem Bendžedídem a premiérem Hamrúšem. K oslabení jejich pozice přispěla i absence zájmu potenciálních zahraničních partnerů. To do jisté míry potvrzuje teoretický předpoklad Haggarda a Kaufmana (viz kapitolu 2.4.1.), kteří tvrdí, že pro režimy ve stádiu liberalizace je provádění strukturálních reforem problematické a případné ekonomické problémy představují vážné riziko.

Typickým rysem sledovaného období byl důraz na sledování partikulárních či krátkodobých zájmů jednotlivých aktérů či převaha taktiky nad strategií. Jedním z příkladů je postoj režimu k FLN. Jak prezident Bendžedíd, tak premiér Hamrúš, či později premiér Ghozáli se dlouhodobě snažili stranu, respektive své odpůrce uvnitř strany, spíše oslabit. Jejich počínání bylo vedeno snahou o oslabení legislativní moci, které jim mělo usnadnit výkon vlády. Tato snaha však posilovala islamistickou opozici, čímž ohrožovala další osud politických reforem i jejich autorů. Srovnatelné bylo počínání Abbási Madaního, který se z taktických důvodů rozhodl ke konání generální stávkou, na jejímž konci byl po vyhlášení stavu nouze zatčen. Jeho hlavním motivem bylo upevnění jeho postavení uvnitř FIS. Ne zcela prozíravé a strategické jednání aktérů problematizuje aplikaci některých teoretických modelů, které předpokládají velkou míru racionality při rozhodování.

K poslednímu střetu příznivců a odpůrců pokračování liberalizačního procesu došlo po volbách v prosinci 1991. Bezprostřední hrozba vítězství FIS zmobilizovala zastánce přerušování voleb. Jak již bylo řečeno, jednalo se o původní příznivce liberalizačního procesu (nové politické strany, armádní velení jmenované Bendžedídem), kteří však změnili svůj postoj s ohledem na reálnou možnost posílení moci ze strany islamistů, kteří pro ně představovali ideologického nepřítele. Nejvýraznější zastánci pokračování volebního procesu (FIS a některé další strany včetně FLN) ovšem stáli mimo mocenský blok. Uvnitř samotného

režimu již bylo postavení liberalizátorů výrazně oslabeno. Armádní velení, které dříve liberalizaci respektovalo, upřednostnilo ochranu vlastních zájmů v souladu s teoretickými předpoklady Samuela Huntingtona (viz kapitolu 2.4.1.) či teorie vojenských režimů z roku 2008.⁴⁴² Za této situace došlo podle očekávání k zastavení voleb a převzetí moci *ad hoc* aliancí radikálů, které dominovalo armádní velení.

---

⁴⁴² ACEMOGLU, Daron; TICCHI, Davide; VINDIGNI, Andrea. A theory of military dictatorships. *National Bureau of Economic Research Working Paper*. No. 13915, April 2008.

5. BOJ S RADIKÁLNÍM ISLAMISMEM A NÁVRAT K AUTORITÁŘSTVÍ

5.1. Úvod

V následující kapitole se budeme zabývat obdobím mezi lednem 1992, kdy došlo k přerušení volebního procesu a ustavení nového způsobu vlády pod vedením Nejvyšší státní rady (HCE) a prezidentskými volbami v listopadu 1995. Prezidentské volby přitom znamenaly začátek období návratu k ústavnímu režimu, který se však lišil od ústavního režimu mezi lety 1989 a 1992. Režim, který vzešel z přerušení volebního procesu na začátku roku 1992, byl jednoznačně autoritářský. V následující kapitole budeme zkoumat jakým způsobem vykonával moc, do jaké míry omezil politický prostor výrazně rozšířený v předchozím liberalizačním období a jaký byl jeho vztah s aktéry stojícími mimo mocenský blok.

Režim se vyznačoval zvýšeným vlivem armádního velení. To bylo ostatně hlavním strůjcem ukončení liberalizační fáze. Jak však bylo uvedeno v předcházející kapitole, armádní velení nebylo primárně odpůrcem politické liberalizace. Důvodem jeho zásahu bylo riziko ovládnutí parlamentu ze strany FIS. Armádní velení chránilo vlastní zájmy spolu s řadou civilních spojenců, kteří rovněž v nástupu FIS spatřovali riziko a řada z nich nevystupovala primárně proti politické liberalizaci. Armádní velení bylo v následujícím období nejednotné ve věci postupu vůči FIS a ozbrojeným islamistickým skupinám. Tomuto vnitřnímu dělení bude věnována patřičná pozornost, neboť výraznou měrou ovlivňovalo dynamiku politického vývoje.

Období bylo rovněž charakteristické nástupem ozbrojených skupin a jejich bojem proti režimu a jeho spojencům. Zaměříme se i na tento jev, který značně ovlivnil situaci v Alžírsku a představoval výzvu pro tehdejší režim. Pro ten se vyřešení bezpečnostní situace stalo prioritou. Stejně tak režim usiloval o svou vlastní konsolidaci, přičemž měl jistou snahu o dosažení konsensu s dalšími politickými aktéry. Mnozí z nich, zejména strany FFS a FLN, které se postavily proti přerušení volebního procesu, stály vůči režimu v opozici. Sledované období tak je možné nahlížet jako souboj o výslednou podobu politického uspořádání mezi zmíněnými opozičními stranami, jejichž zájmy se do velké míry shodovaly se zájmy

umírněných islamistů z bývalé FIS a režimem, který usiloval o formální návrat k liberalizaci, avšak za podmínek, které byly výhodné pro tehdejší vedení a jeho spojence.

Přetrvávajícím problémem byla špatná ekonomická situace. Ta spoluurčovala rozhodování režimu, který byl nucen přistoupit na spolupráci se zahraničními partnery a k provádění reforem v podobném směru, který nastolilo proreformní křídlo kolem prezidenta Bendžedída již v předcházejícím období.

V následující kapitole budeme zkoumat politický vývoj, který předcházel návratu k ústavnímu pořádku na konci roku 1995. Analýza politických dějin tohoto období je klíčová k pochopení situace, za které došlo ve druhé polovině 90. let k formování výsledné podoby alžírského politického systému.

5.2. Fungování nového režimu

5.2.1. Vytváření nového režimu

Základ k vytváření režimu vzniklého z armádou vedené intervence proti pokračování volebního procesu byl položen prohlášením HCS ze dne 14. ledna 1992,⁴⁴³ kterým byla ustavena Nejvyšší státní rada (Haut Comité d'état, HCE). Tento kolektivní orgán tvořený jedním předsedou a čtyřmi členy, (čl. 1) měl převzít ústavní pravomoci prezidenta republiky (čl. 2) na dobu, než budou obnoveny podmínky nutné k obnovení ústavního a institucionálního řádu ve smyslu prohlášení Ústavní rady z 11. ledna 1992 (čl. 4). Mandát HCE však neměl překročit období původního mandátu prezidenta zvoleného v prosinci 1988, který měl vypršet v prosinci 1993 (čl. 4). Prohlášení rovněž v článku 6 počítalo s vytvořením národního poradního sboru (Conseil Consultatif National, CCN). Vznikem HCE bylo přerušeno permanentní zasedání Vrchní bezpečnostní rady.

Předsedou HCE se stal jeden z historických vůdců války za nezávislost Muhammad Búdiáf, který do země přiletěl vládním speciálem po dvaceti osmi letech marockého exilu. Búdiáf byl již od začátku ledna v přímém kontaktu s generálem Nezzárem, kterému údajně nabídl podporu.⁴⁴⁴ Búdiáf již před zrušením volebního procesu poskytl prohlášení alžírskému tisku, ve kterém se vyjádřil na obranu demokracie, postavil se ovšem proti uskutečnění druhého kola voleb.⁴⁴⁵ Búdiáfovo jmenování bylo každopádně přijato pozitivně. Těšil se nespornému kreditu bojovníka za nezávislost, který si navíc nezadal s domácími politickými poměry, přičemž žil v relativně skromném marockém exilu.

Armádní velení projevilo politický cit nejen při výběru Muhammada Búdiáfa, ale i čtyř dalších členů HCE. Dosavadní ministr pro lidská práva, který se aktivně účastnil příprav puče, Alí Hárún, byl dlouhodobý bojovník za lidská práva již za vlády prezidenta Búmediena.⁴⁴⁶ Alí Káfí byl dosavadní předseda prestižní Asociace bojovníků za svobodu. Tedžíní Haddám byl bývalý ministr náboženských záležitostí a od roku 1989 rektor Pařížské

---

⁴⁴³ Proclamation du 14 Janvier 1992 instituant un Haut Comité d'état. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Mercredi 15 Janvier 1992.

⁴⁴⁴ NEZZAR, Khaled. *Mémoires du Général*. Alger, 1999. s. 248.

⁴⁴⁵ La crise algérienne: "Une démocratie sans esprit civique ne veut absolument rien dire" déclarait M. Boudiaf après le premier tour des élections législatives. *Le Monde*. 9. 1. 1992.

⁴⁴⁶ Une Présidence collégial pour l'Algérie. *Le Monde*. 16. 1. 1992.

mešity⁴⁴⁷ a reprezentoval umírněné nábožensky orientované křídlo uvnitř režimu.⁴⁴⁸ Posledním členem HCE byl dosavadní ministr obrany Kháled Nezzár, který zastupoval zájmy armádního velení, jež bylo hlavním strůjcem zastavení volebního procesu a odstoupení prezidenta Bendžedída.

Proti politickým změnám, jež fakticky naplňovaly charakteristiky puče, ostře vystoupili dřívější odpůrci přerušení volebního procesu. Jednalo se zejména o představitele stran, které získaly zastoupení v parlamentu po prvním kole voleb. Předseda FFS Ajt Ahmed hovořil otevřeně o státním převratu⁴⁴⁹ a odmítal uznat legitimitu HCE i přes to, že byl diskrétně přizván ke spolupráci s novým režimem.⁴⁵⁰ Proti novému režimu i HCE se postavila i FLN vedená reformistou Abdulhamidem Mehrím.⁴⁵¹ Ten odmítl vyslovit HCE podporu i navzdory silné opozici části vedení strany. Svou pozici nicméně obhájil na mimořádném sjezdu ústředního výboru FLN, který skončil 28. ledna.

Obě neislamistické strany se rozhodly svůj postoj koordinovat i s islamistickou FIS. Schůzka předsedů „tří front“ se uskutečnila 15. a 16. ledna.⁴⁵² Všechny tři subjekty odsoudily ustavení HCE jako protiústavní. Vedení neislamistických stran však popřelo, že by spolu s islamisty chtělo zformovat opoziční alianci.⁴⁵³

Ve specifické situaci se ocitla FIS, proti které byly události posledních dnů namířeny. Pro Hašáního vedení znamenalo zrušení volebního procesu strategickou porážku a oslabení jak vůči režimu, tak vůči radikálním oponentům uvnitř islamistického hnutí. Za dané situace se vedení FIS snažilo alespoň zabránit ještě většímu oslabení v podobě eliminace FIS ze strany režimu. Tento kalkul nebyl zcela mylný s ohledem na fakt, že ani HCE nebyl v otázce zákazu FIS zcela jednotný. Zatímco armáda usilovala o legální i faktickou eliminaci FIS, předseda HCE Búdíáf se této myšlence několik týdnů bránil.⁴⁵⁴

Hašání se tedy snažil neposkytnout režimu záminku k zásahu. Ve svých prohlášeních po ustavení HCE se vystříhal výzvam k odporu, a i přes jednoznačný nesouhlas s novým

⁴⁴⁷ Pozice rektora Pařížské mešity je obsazována alžírskou vládou.

⁴⁴⁸ CHEURFI, Achour. *La classe politique algérienne de 1900 à nos jours: Dictionnaire biographique*. Alger, 2001. s. 184.

⁴⁴⁹ Ait Ahmed: Une situation de coup d'état. *El Watan*. 13. 1. 1992.

⁴⁵⁰ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 254. Snahu přesvědčit Ajt Ahmeda ke spolupráce potvrzuje i generál Nezzár. Srov. - NEZZAR, Khaled. *Mémoires du Général*. Alger, 1999. s. 240.

⁴⁵¹ Algérie: alors que les arrestations d'islamistes se multiplient le FLN essaie, dans la confusion, de survivre. *Le Monde*. 30. 1. 1992.

⁴⁵² Hostilité des „trois fronts“. *El Watan*. 16. 1. 1992.

⁴⁵³ Ni alliance, ni front d'opposition. *El Watan*. 17. 1. 1992.

⁴⁵⁴ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 256.

režimem vyzýval své příznivce k opatrnosti a vyhýbání se provokacím.⁴⁵⁵ Vedení FIS však již nekontrolovalo situaci. Jednak nedokázalo zabránit radikálnímu chování svých členů a příznivců frustrovaných nedávným vývojem, jednak se mu nepodařilo přesvědčit režim o nutnosti zachování své existence. Příznivci FIS se pravidelně střetávali s bezpečnostními složkami.⁴⁵⁶ Částečně se jednalo o reakci na masivní zatýkání členů strany a přebírání radnic a okresních úřadů ze strany režimu. Vláda rovněž zakázala politické kázání v mešitách a armáda rázně zakročila proti imámům nakloněným FIS. Do poloviny února bylo údajně až 30 tisíc členů a příznivců FIS internováno v táborech na Sahaře.⁴⁵⁷

Snaha Hašáního vedení o přežití strany a prosazení umírněného postoje nebyla ze strany režimu oceněna. Úřadující šéf strany byl zatčen 22. ledna⁴⁵⁸ a obviněn z podněcování vzpoury. Další členové umírněného vedení FIS byli zatčeni v následujících dnech.⁴⁵⁹ Konfrontační kurz nastoupený režimem byl potvrzen vyhlášením stavu ohrožení (*état d'urgence*) 9. února. Ve stejný den zahájil ministr vnitra Belchajr legální proces zrušení FIS, který byl završen 4. března 1992.

5.2.2. Legislativní rámec

Legislativní rámec režimu vzešlého z intervence proti pokračování volebního procesu byl v první řadě zajištěn platnou ústavou z roku 1989. Představitelé nového režimu velmi dbali na zdání ústavnosti situace, která byla mimořádná souběhem rozpuštění parlamentu a demise prezidenta republiky. Tuto mimořádnost konstatovala ve svém prohlášení z 11. 1. Ústavní rada, která pověřila ústavní instituce sdružené ve Vrchní bezpečnostní radě zajištěním fungování státu a obnovením ústavního a institucionálního pořádku. Uvedené prohlášení posvětilo mimořádné kroky nového režimu. Ústava sice zůstávala v platnosti, tehdejší stav byl

⁴⁵⁵ Fundamentalists in Algeria ask followers to stay calm. *The New York Times*. 18. 1. 1992.

⁴⁵⁶ Affrontements à Bachdjarah. *El Watan*. 30. 1. 1992. Ministerstvo vnitra potvrdilo ke 12. březnu 103 mrtvých, z toho 31 příslušníků bezpečnostních složek. Algeria says 103 died in unrest this year. *The New York Times*. 13. 3. 1992.

⁴⁵⁷ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 257. Podle dobových údajů citovaných ve světovém tisku uvádělo alžírské ministerstvo vnitra 6.786 zadržených, zatímco FIS hovořila o 30.000. Ministerstvo vnitra potvrdilo, že bylo zadrženo 629 členů místní a okresní správy, kteří byli zároveň členy FIS. Srov. - Algeria says 103 died in unrest this year. *The New York Times*. 13. 3. 1992.

⁴⁵⁸ Algeria arrests a senior islamic leader. *The New York Times*. 23. 1. 1992.

⁴⁵⁹ LAVENUE, Jean-Jacques. *Algérie: La démocratie interdite*. Paris, 1993. s. 182.

však implicitně označen jako vymykající se ústavnímu a institucionálnímu pořádku.

Výkonem pravomocí hlavy státu byla pověřena nově vzniklá Nejvyšší státní rada (HCE), která sestávala ze čtyř členů a jednoho předsedy. HCE vznikla na základě prohlášení Vrchní bezpečnostní rady ze 14. ledna a převzala veškeré pravomoci prezidenta republiky.⁴⁶⁰ Jednalo se o kolektivní orgán. Ten nicméně v usnesení z 19. ledna⁴⁶¹ zmocnil svého prezidenta k podpisu veškerých dekretů a nařízení a k předsednictví vlády. Ani ustavující dokument HCE ze 14. ledna nijak nespécifikoval vnitřní chod či způsob hlasování v radě. Předseda HCE tak *de iure* i *de facto* mohl vystupovat jako prezident republiky. Vliv jiných mocenských center, zejména armády, tak byl na prezidenta HCE vykonáván spíše neformálně a nikoliv prostřednictvím členů HCE. Tento trend byl potvrzen v lednu 1994, kdy byl dosavadní ministr obrany a člen HCE jmenován státním prezidentem a kolektivní prezidentský orgán zanikl.⁴⁶²

Jednalo se přitom o součást řady změn v návaznosti na takzvanou Konferenci národního usmíření konanou v lednu 1994, která byla bojkotována většinou významnějších politických stran.⁴⁶³ Závěry konference stanovovaly přechodné tříleté období, které mělo být završeno návratem k ústavnímu pořádku.⁴⁶⁴ Hlavou státu měl být státní prezident jmenovaný Vrchní bezpečnostní radou (čl. 6). Požíval pravomoci normálně přiznané prezidentu republiky. Mimo jiné byl zodpovědný za bezpečnostní politiku a jmenoval předsedu vlády.

Druhým specifikem nového režimu po roce 1992 byla absence parlamentu. Jak bylo uvedeno již v prohlášení HCS dne 12. ledna,⁴⁶⁵ za tehdejší situace nebylo možné uskutečnit parlamentní volby. Ty se nakonec konaly až v roce 1997. Fakt, že režim již na začátku roku 1992 neplánoval uskutečnění parlamentních voleb v dohledné době, byl potvrzen v dokumentu ustavujícím HCE.⁴⁶⁶ Ten totiž předpokládal ustavení Národního poradního sboru (Conseil consultatif national, CCN).

Role a fungování CCN byla podrobně stanovena prezidentským dekretem ze 4.

⁴⁶⁰ Proclamation du 14 Janvier 1992 instituant un Haut Comité d'état. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Mercredi 15 Janvier 1992.

⁴⁶¹ Délibération no 92-01/HCE du 19 janvier 1992 habilitant le Président du Haut comité d'Etat à signer tous adres réglementaires et individuels et à présider le conseil des ministres. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Mercredi 22 janvier 1992.

⁴⁶² Proclamation du Haut Conseil de Sécurité. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Lundi 31 janvier 1994.

⁴⁶³ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 311.

⁴⁶⁴ Décret présidentiel no 94-40 du 29 janvier 1994 relatif à la publication de la plate-forme portant consensus national sur la période transitoire.

⁴⁶⁵ Le Haut Conseil de Sécurité constate l'impossibilité de la poursuite du processus électoral. *El Moudjahid*. 13. 1. 1992.

⁴⁶⁶ Proclamation du 14 Janvier 1992 instituant un Haut Comité d'état. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Mercredi 15 Janvier 1992.

února.⁴⁶⁷ CCN byl ustaven jako čistě poradní sbor, který měl studovat a posuzovat návrhy legislativních dokumentů, které následně formou dekretu vyhlásil předseda HCE (čl. 3).⁴⁶⁸ Veškeré své připomínky měl CCN formulovat s ohledem na „nutnost obnovení podmínek, které povedou k normálnímu fungování institucí a ústavnímu pořádku.“ (čl. 2).

CCN měl mít šedesát členů jmenovaných prezidentským dekretem. Výběr členů měl zajistit spravedlivé zastoupení všech sociálních sil. Mělo se jednat o lidi aktivní v oblasti práce, ekonomiky, vzdělání, mládeže, kultury, vědy a teologie. Nesměli být odsouzeni za zneužívání pravomocí či špionáže a nesměli mít záznam o zrádném chování během osvobozené války (čl. 7-9). Členové CCN byli jmenováni dekretem z 21. dubna 1992.

V rámci změn po výše zmíněné Konferenci národního usmíření v lednu 1994 došlo k nahrazení CCN novým sborem – Národní přechodnou radou (Conseil National de Transition, CNT). CNT měla mít dvě stě členů, z toho třicet mělo být státních zaměstnanců a sto sedmdesát mělo zastupovat různé sociální síly alžírské společnosti.⁴⁶⁹ Nové uspořádání zavádělo jisté kvazi-parlamentní prvky. CNT měl například možnost neschválit program vlády či jí přímo vyslovit nedůvěru. Sbor, jmenovaný stejně jako vláda prezidentským dekretem, však mohl být kdykoliv rozpuštěn. V praxi výše uvedených pravomocí nevyužíval.

Fungování režimu bylo významně ovlivněno faktem, že 9. února 1992 byl vyhlášen stav ohrožení.⁴⁷⁰ Ten byl původně vyhlášen na dobu jednoho roku. Poté byla jeho platnost obnovena na neurčito. Stav ohrožení dával mimořádné pravomoci ministru vnitra a jemu podřízeným bezpečnostním složkám za účelem obnovení a udržení pořádku. Stav ohrožení umožňoval vzetí do vazby osob podezřelých ze snahy o ohrožení pořádku (čl. 5). Dále umožňoval omezit pohyb a dopravu osob či přijetí opatření k zajištění zásobování.

Důležitou převodovou pákou výkonu stavu ohrožení měly být okresní úřady. Ty ovšem byly často pod kontrolou FIS. Dekret o stavu ohrožení umožňoval ministrovi vnitra rozpuštění okresních i místních shromáždění a úřadů a jejich nahrazení „výkonnými delegacemi“ (čl. 8-9). Tohoto nařízení bylo v praxi okamžitě využito a okresní úřady přešly pod přímou pravomoc ministerstva vnitra, zatímco místní zastupitelé z FIS byli z velké části pozatýkáni. Stav ohrožení zároveň umožňoval předání výkonu policejních pravomocí armádě

---

⁴⁶⁷ Décret présidentiel no 92-39 du 4 février 1992 relatif aux attributions et aux modalités d'organisation et de fonctionnement du Conseil Consultatif National. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Dimanche 9 février 1992.

⁴⁶⁸ Dekrety s platností zákona byly vydávány jako tzv. legislativní dekrety.

⁴⁶⁹ Décret présidentiel no 94-40 du 29 janvier 1994 relatif à la publication de la plate-forme portant consensus national sur la période transitoire.

⁴⁷⁰ Décret présidentiel no 92-44 du 9 février portant instauration de l'état d'urgence. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Dimanche 9 février 1992.

(čl. 9). Rovněž bylo stanoveno, že zločiny proti bezpečnosti státu měly spadat do kompetence vojenských soudů.

Zhoršující se problém násilí vedl v září 1992 k vydání legislativního dekretu týkajícího se boje proti terorismu a rozvracečství.⁴⁷¹ Dekret definoval podmínky, za jakých mohly být trestné činy posuzovány jako teroristické. V takovém případě platil přísnější trest oproti normální zákonné sazbě (např. trest smrti namísto doživotí). Teroristické a rozvracečské zločiny spadaly do působnosti „zvláštních soudů“. Dekret výrazně posílil pravomoci orgánů činných v trestním řízení a naopak omezil některá práva obviněných. Obvinění z teroristických činů například pozbyvali právo na odvolání.

Výše uvedený rozbor legálního rámce režimu ukazuje, že i přes snahu o zdání ústavnosti měly mocenské orgány dostatek možností vládnout podle velmi volných pravidel. Výkon moci byl prakticky neomezený na všech úrovních. Režim se nemusel ohlížet na politické síly nastoupivší po roce 1988, libovolně kontroloval místní i okresní správu a výhodně nastavil pravidla výkonu spravedlnosti. V rámci stavu ohrožení mohl použít veškeré dostupné prostředky jak proti islamistickým ozbrojencům, tak proti sekulární opozici či například novinářům.

---

⁴⁷¹ Décret législatif no 92-03 du 30 septembre 1992 relatif à la lutte contre la subversion et le terrorisme. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Jeudi 1 Octobre 1992.

5.3. Boj s ozbrojenými skupinami

5.3.1. Počátky násilností

Již v předchozí kapitole jsme se dotkli skutečnosti, že v průběhu roku 1991 se začaly aktivovat některé islamistické ozbrojené skupiny. V této době bylo možné rozlišit dva proudy. Jednak zde byli bývalí účastníci Bújálího skupiny Islámské ozbrojené hnutí (Haraka islámíja musallaha, Mouvement Islamique Armé, MIA),⁴⁷² která vedla boj proti režimu v letech 1982 – 1987. Faktickým vůdcem MIA byl bývalý Bújálího spolupracovník Abdulkádír Šibútí. Dále zde působila řada skupin napojených na veterány protisovětského *džihádu* v Afghánistánu. Jedna z takových skupin byla zodpovědná za útok na pohraniční základnu v Guemmaru v listopadu 1991.⁴⁷³ Většina skupin však respektovala rozhodnutí FIS zúčastnit se parlamentních voleb a až do poloviny ledna 1992 se zdržela násilností.⁴⁷⁴

Relativně umírněné vedení FIS neuplatňovalo ovšem před volbami na ozbrojené skupiny žádný přímý vliv. Tato situace se nezměnila ani po zastavení volebního procesu 12. ledna 1992. Hašáního prohlášení vyzývající stoupence FIS ke klidu⁴⁷⁵ nebyla ze strany radikálů reflektována. Začalo přibývat útoků jak ze strany ozbrojených skupin, tak ze strany nijak neorganizovaných stoupců FIS. Hašání ještě před svým zatčením hovořil o riziku, že radikální členská základna se vymkne kontrole umírněného vedení.⁴⁷⁶ Dobovým pozorovatelům nicméně ucházel paradox, že zatímco tisíce členů (prokazatelných příznivců i vůdců FIS) byly zatýkány, počet i intenzita útoků islamistických ozbrojenců rostly.⁴⁷⁷ Jediným spojením mezi FIS a ozbrojenými skupinami bylo nikoliv ojedinělé členství některých členů ozbrojených skupin ve FIS či v islamistických odborech SIT. Rovněž je třeba uvést příklad Saída Mechlúfího, bývalého člena madžlisu aš-šúrá FIS, který se rozešel s umírněným Hašáního vedením po červnu 1991 a připojil se k ozbrojené skupině MIA.

Armádní velení nepochybně dobře znalo strukturu islamistických ozbrojených

⁴⁷² Hnutí vystupovalo dříve pod zkratkou MAIA, viz výše. Šibútí navazoval právě na toto hnutí.

⁴⁷³ MARTINEZ, Luis. *The Algerian civil war*. London, 2000. s. 69.

⁴⁷⁴ MARTINEZ, Luis. *The Algerian civil war*. London, 2000. s. 69; Ozbrojené skupiny nechtěly poškozovat strategii FIS i přes jednoznačný nesouhlas s účastí na volbách. Srov. - WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 268.

⁴⁷⁵ Fundamentalists in Algeria ask followers to stay calm. *The New York Times*. 18. 1. 1992.

⁴⁷⁶ CHAREF, Abed. *Algérie: le grand dérapage*. Alger. 1994. s. 384.

⁴⁷⁷ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 268.

skupin. Pravděpodobně však přeceňovalo vliv FIS na tyto skupiny. Svým způsobem mu ale zdánlivé spojení FIS s ozbrojeným povstáním vyhovovalo, protože částečně legitimizovalo přerušení volebního procesu. O teroristech jako příznivcích FIS referoval domácí i světový tisk.⁴⁷⁸ Představitelé FIS, kteří ještě byli na svobodě, přitom popírali, že by jejich strana násilnosti podporovala. Jistý posun začal být patrný až v srpnu 1992, kdy se anonymní prohlášení FIS postavilo za pokus o vraždu ministra bezpečnosti Muhammada Tolby.⁴⁷⁹ Ve stejné době začala vysílat rozhlasová stanice Izáat al-Wafá (Rozhlas věrných) a vycházet nelegální časopisy Minbar al-džuma (Páteční kazatelna). Za těmito sdělovacími prostředky stál jeden z bývalých členů vedení FIS Muhammad Saíd. Zmíněná média informovala o operacích islamistických ozbrojených skupin. Tyto operace zjevně podporovala, vyhýbala se však jednoznačným výzvám k násilí ve jménu FIS.⁴⁸⁰

Během prvního roku aktivity ozbrojených skupin natolik nabraly na intenzitě, že bylo možné hovořit o atmosféře občanské války. Jednotky MIA Abdulkádira Šibútího údajně dosáhly stavu dvou tisíc ozbrojenců. Byly schopny koordinovaných operací, jak prokázal například útok na tři městská centra v den jmenování vlády Búlajda Abdussaláma.⁴⁸¹ V oblasti hlavního města se běžně bojovalo, často i v centrálních částech, přičemž ztráty na straně bezpečnostních sil za první rok bojů se odhadovaly na čtyři stovky.⁴⁸² Režim průběžně stupňoval represí proti ozbrojeným skupinám. V říjnu byly v okolí hlavního města dislokovány protiteroristické jednotky, které prováděly rozsáhlé operace proti MIA.⁴⁸³ V prosinci pak byl v Alžíru a okolních městech (Blida, Búmerdés, Tipaza, Bouira, Médéa a Ajn Defla) vyhlášen zákaz vycházení od 22.30 do 5.00.⁴⁸⁴ I přes represivní operace však bylo ozbrojené islamistické hnutí jednoznačně na vzestupu.

⁴⁷⁸ Např.: Algeria sentence 12 militants to hang. *The New York Times*. 5. 5. 1992 či Le Maquis de Lakhdaria. *El Watan*. 23. 5. 1992.

⁴⁷⁹ Crackdown seems to lead Algeria into chaos. *The New York Times*. 20. 8. 1992

⁴⁸⁰ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 273. FIS například odsoudila atentát na alžírském letišti 26. srpna 1992, který měl za následek 8 mrtvých. Srov. - Algérie: huit morts dans l'attentat à la bombe à l'aéroport d'Alger. *Le Monde*. 29. 8. 1992.

⁴⁸¹ MARTINEZ, Luis. *The Algerian civil war*. London, 2000. s. 70; MORTIMER, Robert A. Algeria: The clash between islam, democracy, and the military. *Current history*. Jan 1993, 92. s. 41.

⁴⁸² Rise of militants seen in Algeria as junta falters. *The New York Times*. 24. 12. 1992.

⁴⁸³ Algérie: multipliant les opérations ponctuelles L'armée s'engage directement dans la lutte contre le terrorisme. *Le Monde*. 28. 10. 1992.

⁴⁸⁴ Arrêté du 30 novembre 1992 portant instauration d'un couvre feu sur le territoire de certaines wilayas. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Mercredi 2 décembre 1992.

5.3.2. Politika a džihád ve jménu Boha

Značná rozdrobenost islamistických skupin vedla ke snaze o sjednocení odboje, která trvala prakticky po celý rok 1992. Tato snaha byla poznamenána značnou nedůvěrou mezi jednotlivými skupinami a jejich veliteli. Problémem byly i vůdcovské ambice jednotlivých velitelů a rozdílné pohledy na taktiku i strategii.⁴⁸⁵ V lednu a dubnu 1992 se uskutečnily dvě schůzky v lese Zbarbar v Kabýlii. Ty potvrdily existující rozdíly a neshody, nicméně vedly alespoň k formálnímu uznání vojenského velení Abdulkádira Šibúťiho, který začal být titulován *liwá* (generál). Důvodem jeho autority byla zkušenost z *džihádu* v 80. letech, logistické zázemí, kterým disponovalo jeho MIA a v neposlední řadě i výrazné osobní schopnosti a charisma.⁴⁸⁶

Řada skupin však ve skutečnosti i nadále působila samostatně. Týkalo se to kupříkladu menšího, ale významného Hnutí za islámský stát (Haraka lid-dawla l-islámíja, Mouvement pour l'état islamique, MEI) Saída Mechlúfího či některých „afghánských“ skupin. Příkladem byl útok na alžírské mezinárodní letiště v srpnu 1992, který byl proveden bez vědomí Abdulkádira Šibúťiho. Ten si proto vynutil další schůzku, kde mu věrnost přislíbila skupina veteránů z Afghánistánu vedená Núreddínem Sedíkím. Část skupin včetně MEI nicméně nadále tvrdila, že boj proti režimu musí být principiálně veden samostatně, na základě individuálního pojetí *džihádu*.⁴⁸⁷

Ke sjednocení pod vojenským vedením MIA nakonec přispěly dva faktory: vojenská represe a příklon FIS k ozbrojenému boji proti režimu. Menší skupiny, které se odmítly podřídit autoritě Abdulkádira Šibúťiho totiž byly výrazně oslabeny represemi režimu po přesunutí vojenských jednotek do oblasti hlavního města a vyhlášení zákazu vycházení.⁴⁸⁸ Vojenské operace oslabily i MIA, které si však na rozdíl od menších skupin udrželo sílu cca dvou tisíc bojovníků a bylo schopné se z městských oblastí přesunout na venkov, kde konsolidovalo svoje postavení.⁴⁸⁹

MIA, které získalo dominantní postavení v rámci ozbrojeného boje proti režimu, bylo politicky výrazně posíleno rozhodnutím FIS přihlásit se k ozbrojenému boji proti režimu.

⁴⁸⁵ LABAT, Séverine. *Les islamistes algériens: Entre les urnes et le maquis*. Paris, 1995. s. 230.

⁴⁸⁶ MARTINEZ, Luis. *The Algerian civil war*. London, 2000. s. 200.

⁴⁸⁷ LABAT, Séverine. *Les islamistes algériens: Entre les urnes et le maquis*. Paris, 1995. s. 231.

⁴⁸⁸ MARTINEZ, Luis. *The Algerian civil war*. London, 2000. s. 69. Podle dobových údajů bylo během října zatčeno v Alžíru a okolí na 250 bojovníků MIA. Srov. - Algérie: multipliant les opérations ponctuelles L'armée s'engage directement dans la lutte contre le terrorisme. *Le Monde*. 28. 10. 1992

⁴⁸⁹ VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. s. 68.

Zmínili jsme se o nepřímé podpoře MIA ze strany sdělovacích prostředků FIS. Politické rozhodnutí jednoznačně podpořit ozbrojený boj však zřejmě přišlo až po atentátu na alžírské letiště.⁴⁹⁰ Uvěznění předáci rozpuštěné strany tímto rozhodnutím reagovali na zjevný neúspěch legální strategie a tlak radikální členské základny a bývalých voličů, kteří v relativně hojném počtu vstupovali do ozbrojených skupin.⁴⁹¹ FIS původně na ozbrojený boj nebyla připravena. Jeho další odmítání by však z politického hlediska nedávalo smysl, protože FIS by ztratila zbytek vlivu v rámci islamistického hnutí. V prosinci 1992 pak Alí Belhádž zaslal z vězení jednoznačný vzkaz: „Kdybych mohl být za zdmi této věznice, byl bych bojovníkem v řadách armády bratra Abdulkádira Šibútího.“⁴⁹²

V danou chvíli bylo ovšem problémem určit, kdo vlastně je legitimním mluvčím FIS. Kromě občasných vzkazů uvězněných vůdců hovořili za stranu Muhammad Saíd a Abdurazak Redžám ovládající nelegální sdělovací prostředky. Důležitá centra vznikla i mimo Alžírsko. V Německu začal působit bývalý člen vedení strany a kandidát do parlamentu Rabáh Kebír, který se označoval jako „oficiální zahraniční reprezentant FIS“. Ve Spojených státech pak byla zřízena „Parlamentní delegace FIS ve Spojených státech amerických a v Evropě“. Tu vedl Anwar Haddám, zvolený za FIS v prvním kole parlamentních voleb.

Mezi jednotlivými členy vedení FIS přetrvávala dlouhodobá osobní rivalita i názorové neshody. Sdělovací prostředky v rukou Muhammada Saída, stanoviska Alí Belhádže či Anwára Haddáma čím dál otevřeněji podporovaly ozbrojený boj. Rabáh Kebír, kterému vyjádřil podporu Abbásí Madaní však několik týdnů vyčkával a cestu ozbrojeného boje podpořil až v souvislosti s pokusem o atentát na generála Nezzára v únoru 1993.

Snaha vůdců FIS o větší koordinaci mezi ozbrojenými skupinami vedla nakonec v březnu 1993 k dohodě o uspořádání ozbrojeného islamistického hnutí. Vrchním velitelem islamistických jednotek se definitivně stal Abdulkádír Šibútí. Saíd Mechlúfí, který dosud vedl samostatné MEI, se stal jeho zástupcem. Muhammad Saíd, který vydával tiskoviny FIS a kontroloval rozhlasovou stanici minbar al-džuma, se stal hlavou politického vedení odboje. Následovala dohoda mezi představiteli FIS v zahraničí. Ta sice jednoznačně nestanovila šéfa zahraničního zastoupení, nicméně alespoň ukončila dosavadní vzájemné útoky.⁴⁹³ Nesporný zůstával, i přes jejich uvěznění, vliv bývalých vůdců Madaního a Belhádže.

Završení úsilí o koordinaci ozbrojených skupin a jejich formální podpora a

---

⁴⁹⁰ LABAT, Séverine. Le FIS à l'épreuve de la lutte armée. In LEVEAU, Rémy (ed.). *L'Algérie dans la guerre*. Paris 1995. s. 91.

⁴⁹¹ STONE, Martin. *The Agony of Algeria*. London, 1997. s. 185.

⁴⁹² WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 277.

⁴⁹³ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 279.

spolupráce s FIS byly pro zúčastněné subjekty nepochybně výhodné. Islamističtí politici působící pod hlavičkou FIS obnovili své postavení v rámci islamistického hnutí a teoreticky se stali relevantními partnery pro jednání s režimem, protože získali reálný vliv na ozbrojené skupiny. Ten jim byl dosud pouze přisuzován sdělovacími prostředky.

MIA, díky svému napojení na FIS, může být považováno za politicky orientovanou skupinu, na rozdíl od revolučních či *džihádistických* skupin, které neformulovaly jasnější politický program. MIA se rovněž vyhýbalo útokům proti civilní populaci, přičemž se zaměřovalo převážně na boj proti ozbrojeným složkám či infrastruktuře. Jeho bojovníci nosili uniformy a byli organizováni podobně jako jednotky ALN působící v Alžírsku během války za nezávislost.⁴⁹⁴ Další krok směrem k budování regulérní ozbrojené síly byl učiněn v červenci 1994, kdy se MIA transformovalo v Islámskou armádu spásy (Armée islamique du salut, AIS) působící i nadále pod velením Abdulkádira Šibúťiho. AIS se ještě více přiblížila straně FIS, přičemž formálně bojovala za obnovení jejího legálního fungování.⁴⁹⁵

MIA ani později AIS se však nikdy netěšily postavení hegemonu islamistického ozbrojeného boje. V době, kdy MIA konsolidovalo svoje postavení vůči ostatním skupinám, vznikl v hlavním městě výrazný konkurent, který zásadním způsobem ovlivnil podobu ozbrojeného islamistického boje proti režimu. Islámskou ozbrojenou skupinu (Al-džamá al-islámíja al-musallaha, Groupe Islamique Armé, GIA) založil v lednu 1993 Abdulhak Lajáda, třicetiletý klempíř z alžírského předměstí Baraki.⁴⁹⁶ Členové GIA se rekrutovali v drtivé většině z řad obyvatel anonymních předměstí a nečlenů FIS, kteří měli většinou velmi špatné vzdělání. Řada bojovníků ovšem měla zkušenosti z Afghánistánu. Těžiště aktivit GIA bylo právě ve velkých aglomeracích, nicméně v následujících letech dokázala úspěšně pronikat i na venkov.⁴⁹⁷ Rozdíl oproti jiným ozbrojeným skupinám spočíval v tom, že zatímco pro ně byl násilný *džihád* pouze prostředkem k dosažení politických požadavků, GIA ho povýšila *de facto* na samotný cíl své činnosti.⁴⁹⁸

GIA operovala ve známém prostředí městských předměstí, kde se její bojovníci snadno ukrývali. V letech 1993-1994 se jí dokonce dařilo kontrolovat celé městské čtvrti, kde byly vyhlášovány „svobodné zóny“. Bylo tomu tak zejména v okolí hlavního města, kde se armáda existenci těchto „městských států“ ani nesnažila zabránit, protože v nich viděla dobrý

⁴⁹⁴ MARTINEZ, Luis. *The Algerian civil war*. London, 2000. s. 198. O struktuře MIA podle vzoru AIS hovoří dále STONE, Martin. *The Agony of Algeria*. London, 1997. s. 186.

⁴⁹⁵ Algérie: Groupes islamistes. *Le Monde*. 5. 8. 1994.

⁴⁹⁶ Informace o vzniku GIA již částečně publikovány v BERÁNEK, Zdeněk. Alžírsko je má vlast, islám je mé náboženství. In SOULEIMANOV, Emil (ed.). *Politický islám*. Praha, 2007

⁴⁹⁷ MARTINEZ, Luis. *The Algerian civil war*. London, 2000. s. 82.

⁴⁹⁸ KEPEL, Gilles. Le GIA à travers ses publications. *Pouvoirs*. 86, 1998. s. 73.

prostředek diskreditace islamistů. GIA byla hůře organizovaná než MIA a AIS. Mimo jiné se to projevovalo velmi otevřeným nábojem bojovníků. Nепrověření bojovníci však nebyli vždy spolehliví a mnozí z nich byli informátoři bezpečnostních složek. Ty tak byly schopny vést proti GIA řadu úspěšných zásahů a eliminovat několik vrchních velitelů. Přesto dokázala GIA postupně rozšířit své operace kromě alžírských předměstí prakticky na všechny horské regiony Alžírsku a byla schopna dlouhodobě narušovat dopravu na klíčových silničních tazích.⁴⁹⁹ GIA narušila hegemonii jednotek napojených na FIS, které byly schopny bezvýhradně kontrolovat pouze oblasti na západě země.

GIA se stále více radikalizovala a rozšiřovala seznamy cílů určených k likvidaci. Již v prvních měsících roku 1993 zahájila cílené útoky proti vládním úředníkům, členům CCN, umělcům či novinářům. Na podzim téhož roku pak GIA vydala prohlášení vyzývající všechny cizince k opuštění země: „Opusťte zemi. Dáváme vám jeden měsíc. Všichni, kteří zůstanou déle, budou zodpovědní za svou náhlou smrt.“⁵⁰⁰ V důsledku této hrozby opustilo Alžírsko prakticky okamžitě asi tři ze sedmdesáti tisíc přítomných cizinců. Jen v období od října 1993 do ledna 1994 GIA zavraždila 26 cizinců.⁵⁰¹ Kampaň proti cizincům symbolicky vyvrcholila ambiciózním, leč neúspěšným pokusem nechat vybuchnout plně naložené letadlo Air France nad francouzským hlavním městem v prosinci 1994. V následujících dvou letech pak GIA rozšířila své operace i na francouzskou půdu.

GIA vedla totální válku bez nadsázky téměř proti všem včetně příslušníků ostatních islamistických skupin. V únoru 1994 GIA například zavraždila téměř 70 členů MIA, které obviňovala z příprav na jednání s režimem.⁵⁰² Své ideové postoje opírala GIA o radikální výklad islámských textů a ideologů *džihádu*, zejména středověkého teologa Ibn Tajmíji. Extrémní výklad pojmu *takfír* (exkomunikace) umožnil nazírat kohokoliv mimo GIA jako nevěřícího, který může být legitimně zbaven života.⁵⁰³

---

⁴⁹⁹ MARTINEZ, Luis. *The Algerian civil war*. London, 2000. s. 214.

⁵⁰⁰ Leave or die, Algeria militants tell Algeriens. *The New York Times*. 5. 11. 1993.

⁵⁰¹ Islamic guerillas in Algeria gain against military rulers. *The New York Times*. 21. 1. 1994.

⁵⁰² Algérie: règlements de comptes entre groupes islamistes rivaux. *Le Monde*. 8. 2. 1994.

⁵⁰³ KEPPEL, Gilles. Le GIA à travers ses publications. *Pouvoirs*. 86, 1998. s. 78.

5.3.3. Represe ze strany režimu

Alžírský režim nebyl připraven na způsob boje, který s ním začaly vést islamistické ozbrojené skupiny. ANP se dlouhodobě připravovala spíše na střet s jinou konvenční armádou. Ještě v roce 1993 například pořádala masivní manévry na hranicích s Marokem.⁵⁰⁴ Jedinou bezpečnostní složkou, která byla teoreticky připravena na boj s gerilovými skupinami, bylo četnictvo (Darak al wataní, Gendarmerie Nationale) o síle 25 tis. příslušníků organizované podle francouzského vzoru. Dále mohlo být nasazeno zhruba 20 tis. příslušníků jednotek Národní bezpečnosti (Amn al-wataní, Sûreté Nationale). Samotná ANP měla 107 tis. příslušníků, z toho 70 tis. branců.

Koordinací protiteroristického boje byl od září 1992 pověřen poradce ministra obrany Nezzára generál Muhammad Lamarí. Bylo vytvořeno Koordinační centrum pro boj proti podvratným aktivitám (Centre de Commandement de la Lutte Antisubversive, CCLAS), kterému podléhalo 15 tis. příslušníků armády, četnictva a Národní bezpečnosti. Do roku 1995 se počet příslušníků CCLAS rozrostl na 60 tisíc. V rámci boje proti ozbrojeným skupinám byly vytvořeny i speciální zásahové jednotky (Groupe d'Intervention et de Surveillance, GIS), jejichž příslušníkům se podle typických kapucí přezdívalo „nindža“.⁵⁰⁵ Muhammad Lamarí byl od července 1993 náčelníkem generálního štábu ANP. I v této pozici se však nadále koncentroval na boj proti ozbrojeným skupinám. Důležitým spolupracovníkem generála Lamarího byl generál Muhammad Medien, který od roku 1990 stál v čele vojenského zpravodajství (Sekce zpravodajství a bezpečnosti, Direction du Renseignement et de la Sécurité, DRS).

Prvním cílem vojenského velení v boji proti islamistickým skupinám bylo zajištění bezpečnosti ve velkých městech. Následně až do roku 1994 se přitom armáda soustředila zejména na boj proti MIA, jehož bojovníky se podařilo vytlačit do venkovských oblastí. V některých menších městech, zejména v okolí Alžíru, se naproti tomu podařilo udržet islamistům z GIA. Podle některých tvrzení byly některé čtvrti ponechány pod kontrolou GIA

---

⁵⁰⁴ ECHEVERRÍA, Carlos. *Las Fuerzas Armadas Argelinas: Desafíos nacionales e internacionales. Documento de trabajo de Real instituto elcano de estudios internacionales et estratégicos.* 2004/3. s. 12.

⁵⁰⁵ MARTINEZ, Luis. *The Algerian civil war.* London, 2000. s. 154.

záměrně.⁵⁰⁶ Do roku 1994 se podařilo výrazně oslabit MIA v oblastech původního působení, v okolí velkých měst. Hnutí se ovšem následně rekonstituovalo pod hlavičkou AIS a na venkově si udrželo významnou operační kapacitu. GIA pak udržela vliv v oblastech velkých aglomerací, kde se stala hegemonem ozbrojeného povstání. Podle vyjádření generála Lamarího byl rok 1994 z hlediska boje pro islamistickým povstalcům jednoznačně nejdramatičtější a situace se začala zlepšovat až od roku 1995.⁵⁰⁷

Armádě se v prvních letech bojů podařilo zabránit ne zcela nereálnému riziku vnitřního rozvratu a dezercí. Přechod vojáků i důstojníků ANP do řad islamistických geril sice probíhal, nedosáhl nicméně úrovně, která by vážně narušila operační schopnost pravidelné armády. Po roce 1994 dokonce v rámci AIS vznikl výbor islámské fronty a ozbrojeného *džihádu* (Lidžna al-džabha al-islámíja wa džihád al-musallah, Conseil du Front Islamique et du Djihad Armé), který měl dezerte vojáků podporovat a organizovat. V roce 1993 údajně přešlo k islamistům na 800 vojáků a poddůstojníků, což donutilo režim přijmout příslušná preventivní opatření. Do roku 1995 pak úhrnný počet dezertérů pravděpodobně nepřekročil řády tisíců.⁵⁰⁸

Armádní velení dokonce dosáhlo opačného trendu, když úspěšně rozšířilo nábor mladých Alžířanů do ANP. Tomu samozřejmě nahrávala i dlouhodobě špatná ekonomická situace, doprovázená nezaměstnaností. Nábor mezi nezaměstnanými absolventy středních škol mířil přesně na bývalý elektorát FIS. Mladí Alžířané rovněž vstupovali do pravidelných jednotek místní gardy (Garde Communale), která udržovala pořádek v menších městech, čímž výrazně odlehčovala protiteroristickým jednotkám.⁵⁰⁹ Svůj nábor mezi mladými Alžířany podporovala ANP i masivní propagandou ve spolupráci se státní televizí. Nesporným důkazem úspěchu boje proti ozbrojencům bylo zajištění bezpečnosti během prezidentských voleb v listopadu 1995, kdy povolala na 300 tis. branců.

Armádě i režimu se navíc dařilo k boji proti islamistickým ozbrojencům mobilizovat podstatnou část alžírské populace. Od roku 1994 začaly proti islamistickým skupinám působit jednotky domobrany. Některé byly státem pouze tolerované, jako kupříkladu v berberské Kabýlii. Zde k jejich vytváření vyzýval i vůdce strany RCD Saíd Sádi.⁵¹⁰ Na východě země se

---

⁵⁰⁶ Cílem přitom měla být diskreditace islamistů. Srov. - MARTINEZ, Luis. *The Algerian civil war*. London, 2000. s. 150.

⁵⁰⁷ MARTINEZ, Luis. Why the violence in Algeria. In BONNER, Michael; REIF Megan; TESSLER, Marc (eds.). *Islam, democracy and the state in Algeria. Lessons for the Western Mediterranean and beyond*. Oxford, 2005. s. 19.

⁵⁰⁸ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 294.

⁵⁰⁹ MARTINEZ, Luis. *The Algerian civil war*. London, 2000. s. 156.

⁵¹⁰ Algérie: Un entretien avec le secrétaire général du Rassemblement pour la culture et la démocratie

začaly v roce 1995 vytvářet milice, které sloužily k ochraně místních podnikatelů více méně na komerční bázi. I tyto milice byly státem tolerované, aniž by se však armáda či místní správa podílela na jejich výcviku či vyzbrojování. Třetím typem milic byly jednotky známé pod názvem *patriot*. Ty působily v součinnosti s četnictvem a místní správou a byly vyzbrojovány pravidelnými bezpečnostními složkami. Působily v městských a venkovských sídlech a jejich okolí. Jejich posláním byla ochrana osob a majetku v místě jejich bydliště, často také trestaly útoky islamistů. S jejich aktivitami byla ovšem spojována řada přečinů včetně mimosoudních poprav.⁵¹¹ Režim existenci milic legalizoval až v roce 1997 formou vládního nařízení.⁵¹² To mimo jiné stanovilo, že cílem milic je „prevence či odplata“ teroristických útoků (čl. 3.).

Lze říci, že na konci roku 1995 se alžírskému režimu podařilo dostat situaci do jisté míry pod kontrolu. Počet islamistických ozbrojenců činil v roce 1992 cca 2 tis., v roce 1993 již 22 tis. a v roce 1994 až 40 tis. V roce 1995 následoval pokles a v roce 1996 se počet ozbrojenců odhadoval asi na 10 tisíc.⁵¹³ Na druhou stranu se výrazně zlepšila organizace v případě AIS a zvýšila schopnost provádění brutálních a mediálně multiplikovaných činů v případě GIA. Režim však přestal být západními pozorovateli považován za bezprostředně ohrožený, jako tomu bylo ještě v letech 1994 a částečně 1995.⁵¹⁴

Saïd Sadi. *Le Monde*. 27. 9. 1994.

⁵¹¹ Mayors and their patriots. *The Economist*. 23. 4. 1998. Le pouvoir veut créer des milices d'autodéfense. *Le Monde*. 14. 3. 1995. O působení milic podrobněji též ve zprávě organizace Human Rights Watch. Srov. - SAMMAKIA, Nejla. Algeria, elections in the shadow of violence and repression. *Human Rights Watch Report*. Vol. 9, No. 4 (E), 1997. s. 29 - 30.

⁵¹² Décret exécutif no 97-04 du 4 janvier 1997 fixant les conditions d'exercice de l'action de légitime défense dans un cadre organisé. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Dimanche 5 janvier 1997.

⁵¹³ MARTINEZ, Luis. *The Algerian civil war*. London, 2000. s. 215.

⁵¹⁴ Islamic guerillas in Algeria gain against military rulers. *The New York Times*. 21. 1. 1994. Podle některých dobových pozorovatelů byla v roce 1994 GIA na dosah moci. - MARTINEZ, Luis. Why the violence in Algeria. In BONNER, Michael; REIF Megan; TESSLER, Marc (eds.). *Islam, democracy and the state in Algeria. Lessons for the Western Mediterranean and beyond*. Oxford, 2005. s. 19.

5.4. Ekonomická situace

5.4.1. Protireformní mezihra Búlajda Abdussaláma

Změna režimu související s demisí prezidenta Bendžedída se nedotkla vlády premiéra Ghozálího. Jednalo se mimo jiné i o potvrzení kurzu jeho ekonomické politiky. Ta, jak jsme uvedli, verbálně potvrzovala nutnost pokračování strukturálních reforem. Postupně však nabrala kurz, který se spíše zaměřil na stabilizaci makroekonomické a sociální situace.⁵¹⁵ Mnohem více se přitom hodlal spoléhat na příjmy z ropy a zemního plynu. Zároveň v zájmu populistických opatření rezignoval na fiskální disciplínu.

Ghozálí i celý tehdejší režim měl zájem na stabilizaci ekonomické a sociální situace. Převládala tedy nechuť k provedení nepříjemných strukturálních reforem, jejichž případný pozitivní výsledek se nemohl dostavit v dohledné době. Stejně vysoká byla nechuť k úsporným opatřením. Stát naopak významně zvýšil své výdaje. Nejednalo se ovšem většinou o dlouhodobé investice, ale o neproduktivní výdaje jako zvýšení životního minima, rostoucí dotace různých druhů zboží (jednalo se o výdaje ve výši 5 % HDP) či oddlužování státních podniků. Zvýšené vládní výdaje vedly k pokračující inflaci. Ta byla částečně mírněna faktem, že vláda zbrzdila devaluaci dináru. Toto opatření na druhou stranu vedlo ke snížení příjmů z ropy a zemního plynu.⁵¹⁶ Zvýšené výdaje musela vláda po čase omezit z důvodu nedostatku finančních prostředků.

---

⁵¹⁵ DAHMANI, Ahmed. *L'Algérie à l'épreuve: Économie politique des réformes 1980-1997*. Paris, 1999. s. 166.

⁵¹⁶ NASHASHIBI, Karim; ALONSO-GAMO, Patricia; BAZZONI, Stefania; FÉLER, Alain; LAFRAMBOISE, Nicole; HOROVITZ, Sebastian Paris. *Algeria: Stabilization and transition to the market. IMF Occasional paper, no. 165*. Washington, 1998. s. 7.

Vývoj inflace v Alžírsku⁵¹⁷

Rok	index spotřebních cen (1987 = 100%)	Inflace (meziročně %)
1987	100	7,4
1992	224	31,7
1993	270	20,5
1994	348	29,0
1995	460	32,2

Ghozálího vláda přijala opatření namířená přímo proti některým reformám Mulúda Hamrúše. Omezila nezávislost centrální banky (Bank d'Algérie) a provedla v této instituci některé personální změny. Dále byla prostřednictvím vládních nařízení omezena liberalizace dovozu. V některých oblastech však Ghozálí pokračování reformem nevyklučoval. Členové vlády například otevřeně hovořili o možnosti privatizací státních podniků.⁵¹⁸ Byla to rovněž Ghozálího vláda, která prosadila přijetí zákona otevírající alžírský těžební sektor zahraničnímu kapitálu. Jednalo se přitom o ne zcela snadný krok, protože alžírský těžební sektor by pojmán jako symbol nezávislosti. Ekonomicky bylo přitom dosavadní uzavření zahraničním investicím nesmyslné, protože sektor technologicky zaostával a objem těžby se postupně snižoval.⁵¹⁹ Je zjevné, že Ghozálí nenastoupil etastický kurz z ideologických důvodů. Cílem jeho ekonomické politiky bylo především uklidnění dramatické sociální situace. Neméně důležitá pak byla opozice odborů a zejména elit uvnitř státní správy, státních podniků a armády, které odporem k ekonomickým reformám bránily své partikulární zájmy.⁵²⁰

Relativně racionální přístup Ghozálího vlády ustoupil ideologickému etatismu nového premiéra Búlajda Abdussaláma, který nastoupil v červenci 1992.⁵²¹ Abdussalám byl aktivním účastníkem války za nezávislost. V roce 1964 se stal prvním prezidentem státní

⁵¹⁷ Údaje podle MMF a SB, otištěno v HODD, Michael. Algeria: Economic structure, performance and policy, 1950-2001 In AGHROUT, Ahmed (ed.). *Algeria in transition, reforms and development in prospect*. London, 2004. s. 52.

⁵¹⁸ Les privatisations, ni panacées ni dogme. *El Watan*. 1. 3. 1992.

⁵¹⁹ Algérie: l'an 1 de la réforme pétrolière. *Le Monde*. 1. 12. 1992.

⁵²⁰ JOFFÉ, Georgie. The role of violence within the algerian economy. *Journal of North African Studies*. 7/1, Spring, 2002. s. 3.

⁵²¹ LECA, Jean; RÉMY, Leveau. L'Algérie: Démocratie, politiques économiques et demandes sociales. *Maghreb-Mashrek*. No 139, janvier-mars 1993. s. 6.

ropné společnosti SONATRACH. Později byl ministrem energetiky a průmyslu. Zastáncem státem řízené ekonomiky a industrializace byl zbaven vlivu za prezidenta Bendžedída, proti jehož ekonomické politice se vymezoval.

Jeho jmenování vyvolalo rozpaky jak mezi zahraničními pozorovateli, tak mezi velkou částí Alžířanů. Důvodem byly právě obavy z nastolení ještě větší státní kontroly nad ekonomikou, což většina ekonomů považovala za anachronismus. Alžírské veřejné mínění zase přičítalo Abdussalámovi spoluzodpovědnost za současnou ekonomickou situaci. Abdussalám se snažil obavy rozptýlit, přičemž tvrdil, že ekonomická politika se vydá („třetí“) cestou sociálně ohleduplného liberalismu. Tento postoj se premiér snažil mimo jiné potvrdit jmenováním šéfa podnikatelského svazu Rézu Hamianího ministrem pro malé a střední podnikání.⁵²²

Ve skutečnosti nastoupil Abdussalám cestu silné státní kontroly nad ekonomikou. Přijal administrativní opatření, kterými dále omezil liberalizační opatření Hamrúšovy vlády. V oblasti dovozu byla zavedena striktní a těžkopádná kontrola.⁵²³ Ta byla jedním z důvodů poklesu průmyslové výroby, protože výrobním závodům se nedostávalo materiálu a součástek. Vláda rovněž ztížila podmínky pro zahraniční investice, což odradilo řadu zahraničních ropných společností.⁵²⁴ Alžírsko pokračovalo v nadměrných státních výdajích. Jednalo se jednak o oddlužování nerentabilních státních podniků a o dotace základních potravin a spotřebního zboží. Roli hrály i zvýšené výdaje na obranu související s bojem proti islamistickým skupinám. V roce 1993 dosáhl schodek státního rozpočtu hodnoty 8,7 % HDP.

---

⁵²² *Algérie: La tentation dirigisme. Le Monde.* 5. 11. 1992. Algeria premier quits; focus is on economy. *The New York Times.* 8. 7. 1992.

⁵²³ DAHMANI, Ahmed. *L'Algérie à l'épreuve: Économie politique des réformes 1980-1997.* Paris, 1999. s. 174.

⁵²⁴ VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria.* London, 2003. s. 111.

Tabulka alžírských vojenských výdajů⁵²⁵

Rok	1991	1992	1993	1994
vojenské výdaje (% HDP)	1,3	2,1	2,7	3,3
Vojenské výdaje (tis. USD)	926	1.355	1.666	2.027

V tomto trendu hodlala vláda pokračovat, jak dokládá i plán na období 1993-1997.⁵²⁶ Ten spoléhal na zvýšení příjmů z ropy a zemního plynu, což by Alžírsku pomohlo řešit složitou makroekonomickou situaci, kdy výdaje na dluhovou službu tvořili drtivou většinu příjmů z vývozu. V roce 1993 již ovšem výrazně sílilo volání po dohodě s věřiteli o odložení splátek, což by Alžírsku uvolnilo nemalé finanční prostředky, které již prakticky nemohlo jinak získat. Podobně jako za vlády Mulúda Hamrúše však proti tomuto kroku existovala silná opozice. Důvodem byla jednak prestiž,⁵²⁷ jednak byla nutnost závazku k provedení strukturálních reforem, které byly podmínkou dohody s věřiteli. Větší část alžírských elit strukturální reformy odmítala kvůli obavám ze sociálních a politických dopadů a kvůli vlastním ekonomickým zájmům. Abdussalámova vláda se tak dostala do pasti, jejíž jediné řešení v podobě přijetí dohody z věřiteli bylo pro ni z ideologických důvodů nepřijatelné. Její cíl ohledně uklidnění sociální situace se jí rovněž nedařil a vláda byla stále méně oblíbená.⁵²⁸

⁵²⁵ Údaje podle GEORGE, P.; COURADE ALLEBECK, A.; LOOSE-WEINTRAUB, E. *SIPRI: Armement, Disarmament and international security*. Stockholm. 1997.

⁵²⁶ Décret législatif no 93-07 du 24 avril 1993 relatif aux objectifs généraux de la période 1993-1997 et portant Plan national pour 1993. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Lundi 26 avril 1993.

⁵²⁷ Představitel centrální banky přirovnával přijetí dohody o odložení splátek ke „znásilnění za bílého dne“. - *Algérie: La tentation dirigisme. Le Monde*. 5. 11. 1992.

⁵²⁸ DAHMANI, Ahmed. *L'Algérie à l'épreuve: Économie politique des réformes 1980-1997*. Paris, 1999. s. 176.

5.4.2. Odložení splátek a reformy pod taktovkou MMF

Přestože prioritou vlád Ghozzálího i Abdussaláma bylo především řešení sociální a politické situace, jejich ekonomická politika ke zlepšení životní úrovně Alžířanů rozhodně nevedla. Inflace nadále dosahovala dvouciferných hodnot a reálná kupní síla Alžířanů se zmenšovala.⁵²⁹ Nezaměstnanost zůstávala zásadním problémem a i nadále postihovala především mladé lidi z rozsáhlých městských aglomerací. Na populaci dopadaly zásobovací potíže. Země totiž byla závislá na dovozu potravin i léků.⁵³⁰ V důsledku demografického vývoje a pomalého či záporného růstu ekonomiky klesal i ukazatel HDP na hlavu.

Vývoj HDP v Alžírsku⁵³¹

Rok	HDP (v cenách 1987, mld. DA)	Změna (%)	Počet obyvatel (mil.)	Změna (%)	HDP per capita (v tis. DA)	Změna (%)
1992	253,51	3,1	26,1	2,3	9,71	0,8
1993	254,1	0,2	26,77	2,6	9,49	-2,3
1994	251,3	-1,1	27,5	2,7	9,14	-3,7
1995	261,1	3,9	28,06	2,2	9,29	1,7
1996	271,03	3,8	28,54	1,8	9,48	2,0

Nutnost jednání s MMF vyplynula z makroekonomické situace, zejména z dalšího nárůstu částky, kterou muselo Alžírsko ročně vynaložit na obsluhu svého zahraničního dluhu. Ta pohlcovala stále větší část ropných příjmů, které navíc poklesly v důsledku negativního vývoje cen ropy. Alžírský dluh byl v porovnání s ostatními rozvojovými zeměmi výrazně

⁵²⁹ Podle dobových reportáží se například ceny léků zvýšily desetkrát během posledních tří let.

Konzumace masa byla pro většinu Alžířanů výjimečnou věcí. Na nákup běžného spotřebního zboží bylo třeba spořit celé měsíce. Algérie: La tentation dirigisme. *Le Monde*. 5. 11. 1992.

⁵³⁰ Z dovozu pocházelo 80 % potravin a takžka veškeré farmaceutické produkty. DAHMANI, Ahmed. *L'Algérie à l'épreuve: Économie politique des réformes 1980-1997*. Paris, 1999. s. 175.

⁵³¹ Údaje podle MMF a SB, otištěno v HODD, Michael. Algeria: Economic structure, performance and policy, 1950-2001 In AGHROUT, Ahmed (ed.). *Algeria in transition, reforms and development in prospect*. London, 2004. s. 52.

drahý.⁵³² Zhoršující se platební bilanci se snažila vláda řešit i jednáním s věřiteli. Na konci roku 1991 se podařilo získat výhodnější půjčku od konsorcia bank (viz kapitolu 4.2.1.). Francouzská, španělská a italská vláda poskytly v roce 1992 přes 2 mld. dolarů proexportních úvěrů. V roce 1993 však již země vydala na obsluhu dluhu přes 90 % příjmů z ropy a zemního plynu a na nákup potravin a léků musela použít peníze z dlužných úvěrů. Jednání o odložení splátek se tak z ekonomického hlediska stalo jedinou možností. Jednání s Mezinárodním měnovým fondem a s Pařížským a Londýnským klubem však mohlo začít až po odvolání konzervativního premiéra Búlajda Abdussaláma a jeho nahrazením Rézou Málekem. Abdussalámova opozice proti jednání s MMF a s věřiteli byla zřejmě jedním z hlavních důvodů jeho odvolání.⁵³³

Přehled alžírských financí⁵³⁴

Rok	Příjmy rozpočtu (mld. DA)	Výdaje rozpočtu (mld. DA)	Bilance rozpočtu (% HDP)	Zahr. dluh (% HDP)	Zahr. dluh (mld. USD)	Výdaje na dluh. službu (% příjmů z exportu)
1992	316,8	308,7	-1,3	52,0	26,1	76,3
1993	320,1	390,5	-8,7	53,0	26,4	92,3
1994	434,1	461,9	-4,4	70,3	29,5	48,7
1995	600,9	589,1	-1,4	78,6	32,5	42,5
1996	824,8	724,6	3,0	73,4	33,5	29,2
1997	926,7	845,2	2,4	68,7	30,0	29,8

Jednání s MMF byla zahájena na podzim 1993. Významným prostředníkem byla

⁵³² Celkový dluh činil v roce 1993 cca 26 mld. dolarů, roční splátka dosáhla 8 mld. dolarů. To bylo o 0,5 mld. více než splátka Brazílie, jejíž celkový dluh ovšem činil 116 mld. dolarů. Maroko s takřka stejnou výší dluhu (23 mld. dolarů) splácelo ročně necelé 2 mld. dolarů. Na vině byla skladba alžírského dluhu. Země si půjčovala z 85 % na volném trhu, přičemž stále častěji se uchýlovala ke krátkodobým půjčkám, které byly sice dražší, ale jejich využití nebylo věřitelem omezeno. Levnější střednědobé půjčky nebylo možné použít na nákup zboží, ale pouze na investice. Srov. - DAHMANI, Ahmed. *L'Algérie à l'épreuve: Économie politique des réformes 1980-1997*. Paris, 1999. s. 179.

⁵³³ VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. s. 112.

⁵³⁴ Údaje podle MMF a SB, otištěno v NASHASHIBI, Karim; ALONSO-GAMO, Patricia; BAZZONI, Stefania; FÉLER, Alain; LAFRAMBOISE, Nicole; HOROVITZ, Sebastian Paris. *Algeria: Stabilization and transition to the market. IMF Occasional paper, no. 165*. Washington, 1998. s. 12.

Francie, bez jejíž příznivé pozice by vyjednávání byla velmi obtížná. Paříž byla spojnicí mezi MMF, který navrhl program strukturálních změn (Comprehensive program of economic adjustment and structural reform), a kluby věřitelů (Londýnský a Pařížský klub), kteří následně přistoupili na dohodu o odložení splátek.⁵³⁵

Dohoda mezi MMF a Alžírskem byla podepsána 27. května 1994. Předmětem byl výše uvedený program a půjčka ve výši 1 mld. dolarů ze strany MMF. Následovala dohoda s Pařížským klubem o odložení splátek ve výši 5 mld. dolarů. Výše obsluhy dluhu vůči příjmům z exportu (*debt-service ratio*) poklesla díky tomu o 46 %. V roce 1995 pak vláda podepsala další dohodu s MMF, který se zavázal poskytnout v následujících třech letech každoroční půjčku ve výši 1,8 mld. dolarů. Pařížský klub následně přistoupil k dalšímu odložení splátek ve výši 5 mld. dolarů. Londýnský klub odložil splátky ve výši 3 mld. dolarů.⁵³⁶

Program reforem dohodnutý s MMF obsahoval „standardní balíček“ opatření, která měla směřovat k makroekonomické stabilizaci, liberalizaci cen, reformě obchodu, restrukturalizaci a privatizaci a reformě právního a institucionálního rámce.⁵³⁷ Alžírský režim na reformy přistoupil i přes již zmíněnou silnou opozici uvnitř státní správy, státních podniků i armády. Proti reformám a dohodě s MMF se stavěly rovněž odbory UGTA. Jak již bylo zmíněno, smlouva prakticky neobsahovala závazek k provedení politických reforem.⁵³⁸

Alžírská vláda se ve skutečnosti koncentrovala jen na část reformního balíčku zaměřující se na stabilizaci financí. Velmi zdrženlivě naproti tomu přistupovala k restrukturalizaci podniků a k privatizacím. Nesporným úspěchem reforem bylo dosažení fiskální disciplíny zejména prostřednictvím omezení výdajů. Sníženy byly v první řadě výdaje na dotace potravin a částečně i na oddlužování státních podniků. Vyrovnaného hospodaření bylo možné dosáhnout i díky rostoucím příjmům z ropy a zemního plynu. Pomohla i devalvace měny vůči dolaru, díky které se numericky zvedly státní příjmy v alžírských dinárech. Devalvace zároveň omezila tlaky na dovoz zboží a podpořila neropný vývoz. Liberalizace cen a devalvace dináru samozřejmě přinášely riziko inflace. Tu se však podařilo udržet pod kontrolou zejména díky výše zmíněné fiskální disciplíně. Liberalizována byla opět

---

⁵³⁵ Perspectives violences, déficits, endettement, chômage, l'Algérie asphyxiée. *Le Monde*. 30. 11. 1993.

⁵³⁶ VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. s. 113. *The IMF approves credit under extended fund facility for Algeria*. International Monetary Fund Press Information Notice. 95/31, May 22, 1995.

⁵³⁷ AKACEM, Kada. Economic reforms in Algeria: An overview and assessment. In BONNER, Michael; REIF Megan; TESSLER, Marc (eds.). *Islam, democracy and the state in Algeria: Lessons for the Western Mediterranean and beyond*. Oxford, 2005. s. 117.

⁵³⁸ VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. s. 113.

oblast dovozu.⁵³⁹ Stát často mohl využít legislativu z Hamrúšova období, která byla v předchozích letech „mírněna“ na úrovni vládních nařízení. V roce 1996 již alžírský stát hospodařil s přebytkem na úrovni 3 % HDP. V přebytku končil i běžný účet a centrální bance se podařilo vytvořit k roku 1996 rezervy ve výši 4 mld. dolarů.

Příjmy z ropy a zemního plynu⁵⁴⁰

Rok	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Příjmy v mld. USD	11,97	10,98	10,41	8,89	10,26	13,21	13,82

Z hlediska makroekonomických ukazatelů tak byly reformy úspěšné, k čemuž ovšem přispěly zejména zvýšené příjmy z ropy a zemního plynu. Těžební sektor země se navíc otevřel zahraničním investorům. V letech 1995 a 1996 podepsaly firmy Total, BP a Arco kontrakty v úhrnné výši skoro 7 mld. dolarů. Reformy měly i stinné stránky. Snížení podpor státním podnikům vedlo k propuštění až 300 tis. jejich zaměstnanců.⁵⁴¹ Inflace sice byla pod kontrolou a v roce 1997 se dostala pod hranici 10 %, přesto však měla v prvních letech reformem nadále devastující vliv na životní úroveň obyvatel. Co se týče strukturálních reform, Alžírsko pokračovalo v nastoupené cestě otevření ropného sektoru zahraničním investorům. Velmi zdrženlivý byl však přístup k restrukturalizaci a privatizaci státních podniků. Potřebná legislativa byla přijata až v roce 1996. I ta ovšem předpokládala napřed nákladnou stabilizaci státních podniků, předtím než budou moci být prodány do soukromých rukou.⁵⁴² Relativně větší úspěch byl zaznamenán v oblasti liberalizace dovozu. Proces se ovšem dostal pod kontrolu skupin ve státní správě, státních podnicích a armádě. Tyto skupiny dokázaly využít svých pozic a získaly pod svou kontrolu výnosnou oblast dovozu. Devizy nutné k dovozu

⁵³⁹ *The IMF concludes Article IV negotiations with Algeria*. International Monetary Fund Press Information Notice. 97/13, July 23, 1997. DAHMANI, Ahmed. *L'Algérie à l'épreuve: Économie politique des réformes 1980-1997*. Paris, 1999. s. 187.

⁵⁴⁰ Údaje podle v NASHASHIBI, Karim; ALONSO-GAMO, Patricia; BAZZONI, Stefania; FÉLER, Alain; LAFRAMBOISE, Nicole; HOROVITZ, Sebastian Paris. *Algeria: Stabilization and transition to the market*. IMF Occasional paper, no. 165. Washington, 1998. s. 55.

⁵⁴¹ RATOUL, Mohamed. Economic reform and political openings; Lessons from Algeria. *Arab Insight*. Summer, 2008. s. 82.

⁵⁴² MARREF, Rabeha. Les techniques de privatisation des entreprises publiques en Algérie. In CHARVIN, Robert; GUESMI, Ammar. *L'Algérie en mutation. Les instruments juridiques de passage à l'économie de marché*. Paris. 2001. s. 109.

byly v držení státních bank. Na ty ovšem měli noví „podnikatelé“ v oblasti dovozu dlouhodobé osobní i profesní vazby. Oproti liberalizaci organizované Hamrúšovým týmem se tentokrát zmíněné skupiny rozhodly reforem využít, namísto aby proti nim stály v opozici.⁵⁴³

Rozbor ekonomické politiky ve sledovaném období ukazuje, že primárním cílem politicky relevantních aktérů bylo dosažení sociální, a tím i politické stability. Dalším cílem byla ochrana partikulárních zájmů. K reformám tak režim přistoupil vždy pod objektivním tlakem a nikoliv na základě strategického plánování. V případě reformy pod taktovkou MMF byla většina relevantních aktérů ochotná se s reformami smířit. Mimo jiné proto, že období vlád Ghozálího a Abdussaláma ukázalo, že tuhé centrální řízení ekonomiky je zastaralým a neživotaschopným konceptem. Část elit se rovněž dokázala do reformy zapojit. Nejen, že ubránili své postavení uvnitř ekonomického systému, ale ještě zvýšili své zisky.

Režim však ukázal, že jeho ochota k reformám je omezená. Když pominuly bezprostřední makroekonomické hrozby, mimo jiné i v důsledku pozitivního vývoje cen ropných produktů, rozhodl se od roku 1998 nepokračovat v reformním programu MMF. Reformy nevedly k zásadním strukturálním změnám ekonomiky, která byla i nadále zcela závislá na příjmech z ropy a zemního plynu. Na populaci měly pouze částečně pozitivní dopad, když se v jejich důsledku podařilo zastavit inflaci. V žádném případě nedošlo ke zvýšené participaci obyvatel na ekonomice v podobě vzniku nové podnikatelské vrstvy. Soukromý sektor zůstal nerozvinutý, závislý na státu a propojený se zájmovými sítěmi uvnitř státní správy a armády.

---

⁵⁴³ Částečně liberalizovaná ekonomika byla pod kontrolou stejných sítí, které předtím kontrolovaly ekonomiku centralizovanou. I soukromý sektor existující před reformami z nich dokázal profitovat. spolupracoval však se sítěmi uvnitř státu a měl podobně rentiérskou povahu. Srov. - JOFFÉ, George. The role of violence within the algerian economy. *Journal of North African Studies*. 7/1, Spring, 2002. s. 5. Ke stejnému závěru dochází i Werenfels, přičemž si všímá rozhodující role armády. Srov. - WERENFELS, Isabelle. *Managing instability in Algeria: Elites and political change since 1995*. London, 2007. Podobně problém analyzuje Damani. Srov. - DAHMANI, Ahmed. *L'Algérie à l'épreuve: Économie politique des réformes 1980-1997*. Paris, 1999. s. 176.

5.5. Občanská společnost a aktivity opozičních skupin

5.5.1. Politické strany bez voleb a parlamentu

Pro další vytváření podoby režimu byla důležitá pozice politických stran, které se v období 1989-1992 staly efektivními mluvčími příslušných částí alžírské společnosti. Politické strany mohly i po zrušení volebního procesu nadále legálně fungovat. Výjimkou byla islamistická strana FIS, která byla zrušena rozhodnutím ministerstva vnitra na základě údajného porušení zákona začátkem března 1992. Pro ostatní strany pak nástup nového režimu, který vyhlásil stav ohrožení, znamenal zásadní změnu podmínek fungování. Většina významnějších politických stran se přitom postavila vůči novému režimu do opozice a požadovala návrat k ústavnímu pořádku a pokračování volebního procesu. Již v lednu se uskutečnila jednání nejsilnějších stran FFS, FIS a FLN, které společně vystoupily ve výše uvedeném smyslu.⁵⁴⁴

Problematikou FIS jsme se zabývali již v kapitole týkající se ozbrojených islamistických skupin. Strana čelila specifickým výzvám daným zákazem legální činnosti, uvězněním většiny vedení a nástupem ozbrojeného odboje, který byl přinejmenším zpočátku mimo kontrolu FIS.

Strany FFS a FLN čelily jinému typu problémů. Režim se je od samého začátku snažil získat na svou stranu a zapojit do oficiálních struktur. Obě strany však předpokládaly, že tímto krokem by pouze režim legitimizovaly, aniž by v něm získaly reálný vliv.⁵⁴⁵ Jejich cílem se tedy stalo obnovení ústavního pořádku a uskutečnění parlamentních voleb. Tím by dosáhly návratu do politického života za podmínek, které by jim umožnily získat adekvátní postavení a vliv. Režim naproti tomu usiloval o kooptaci neislamistických či umírněně islamistických stran, aniž by ovšem přistupoval na jejich předběžné podmínky. Snažil se tedy o zachování autoritářského uspořádání, které by ovšem bylo legitimizováno zapojením politických stran.

⁵⁴⁴ Algérie: les rencontres entre le FLN, le FIS et le FFS Les " Trois F " tentent une aliance. *Le Monde*. 18. 1. 1992.

⁵⁴⁵ ROBERTS, Hugh. Algeria's Ruinous Impasse and the Honourable Way out. *International Affairs*. Vol. 71, No. 2. (Apr., 1995). s. 252. Husajn Ajt Ahmed z tohoto důvodu údajně odmítl nabídku stát se předsedou poradního sboru CCN. Srov. - WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 262.

Velmi konzistentní zůstal postoj bývalé jediné strany FLN, která pod reformním vedením Abdulhamida Mehrího vytrvala ve sledovaném období na pozici nepřátelské vůči novému autoritářskému režimu. Požadovala přitom návrat k ústavnímu pořádku včetně svobodných parlamentních voleb. Prodemokratickou pozici obhájilo reformní vedení na kongresu v Batně koncem října 1992. Oproti ústřednímu výboru, který ovládala trojice Abdulhamid Mehrí, Mulúd Hamrúš a Abdurrahmán Belajád, se přitom stavělo křídlo požadující spolupráci s režimem.⁵⁴⁶ Tehdejší vedení bylo rovněž konzistentní v postoji vůči FIS. Požadovalo přitom, aby formálně rozpuštěné islamistické straně bylo opět umožněno podílet se na legálním politickém životě země. Snahy režimu o obnovení pořádku vojenskou cestou tak měly být doprovázeny jednáním se všemi relevantními aktéry.

Velmi podobný postoj zachovala z hlediska zisku mandátů v prvním kole parlamentních voleb druhá nejsilnější strana FFS. Její vůdce Husajn Ajt Ahmed odešel po lednovém puči do Španělska, nadále ovšem zůstal šéfem strany. Ve svých prohlášeních se stále více vymezoval vůči příznivcům totální porážky islamistů (*éradicateurs*), kterým přičítal stejný podíl na roztáčející se spirále násilí jako radikálním islamistickým ozbrojencům.⁵⁴⁷ Později odsuzoval vyzbrojování protiislamistických milic, ke kterému vyzýval jeho kabylský konkurent Saíd Sádí.⁵⁴⁸ Řešení mělo být dosaženo jednáním všech relevantních aktérů, a mělo vyústit v návrat k ústavnímu pořádku. Ajt Ahmed vytrvale připomínal odpor FFS k extrémistickým islamistům. Islamisté, včetně bývalých příslušníků FIS, však nemohli být vyloučeni z jednání o budoucím uspořádání země.

Jak FFS tak FLN trvali na zapojení islamistů do jednání mimo jiné proto, že měli obavy o dohodu přímo mezi režimem a FIS, případně dalšími islamistickými skupinami.⁵⁴⁹ Bylo proto výhodnější koordinovat svůj postoj s FIS, aby je režim nemohl obejít separátním jednáním s islamisty. Rovněž se obávali, že kdyby přistoupili na model parlamentní demokracie, ze které by byla vyloučena klíčová politická síla, ustoupili by příliš požadavkům režimu. Výsledkem by byla omezená demokracie zbavená podpory velké části obyvatel, což by oslabovalo i pozici obou neislamistických stran.

FFS a FLN získaly spojence i mezi menšími alžírskými stranami. Podobné postoje

---

⁵⁴⁶ Algérie: divisée sur son attitude à l'égard du pouvoir La direction du FLN a préservé une unité de façade. *Le Monde*. 3. 11. 1992

⁵⁴⁷ *Déclaration préliminaire de conférence de presse – Hocine Aït Ahmed*. 23. 11. 1993. Dokument z archivu FFS.

⁵⁴⁸ *Déclaration préliminaire de conférence de presse – Hocine Aït Ahmed*. 13. 4. 1994. Dokument z archivu FFS.

⁵⁴⁹ LEVEAU, Rémy. Derrière la violence, la négociation. In LEVEAU, Rémy (ed.). *L'Algérie dans la guerre*. Paris, 1995.

zastávala například menší levicová Strana pracujících (PT) vedená Louisou Hannún, umírněně islamistická strana MNI, či Hnutí za demokracii v Alžírsku (MDA) Ahmeda Ben Belly. Spojence získal tento opoziční blok i v Alžírské lize na ochranu lidských práv (LADDH) vedené Abdunnúrem Alí Jahjou. Ta vytrvale kritizovala chování bezpečnostních složek, které obviňovala z mučení i mimosoudních poprav.⁵⁵⁰ LADDH, podobně jako FFS či FLN, kritizovala i chování islamistických ozbrojených skupin, dlouhodobě však prosazovala jednání s islamisty.

Vůči výše popsanému proudu se vymezila sekulárně orientovaná strana RCD vedená Saídem Sádím. Ten se stal jedním z nejvýraznějších mluvčích radikálně protiislamistické části společnosti. RCD vzešla, jak jsme uvedli dříve, z opozice vůči režimu. Saíd Sádí to velmi často připomínal. Vymezoval se tak velmi často proti novému autoritářskému režimu, zejména proti armádě. Sádí nicméně byl jedním z aktivních příznivců zásahu armádního velení v lednu 1992.⁵⁵¹ Hlavním nepřítelem RCD zůstávali bezpochyby islamisté. Sádí formálně připouštěl návrat FIS do politického života, ovšem pouze v případě, že přistoupí na demokratická pravidla. Veškeré pokusy o dialog s FIS, jak ze strany režimu, tak ze strany ostatních politických stran, však hlasitě odmítal.⁵⁵² Velmi kritický byl i k umírněným islamistům včetně Mahfúze Nahnáha. Toho obviňoval, že umírněný postoj zaujal jen z taktických důvodů a své pravé cíle skrývá.⁵⁵³ Ohledně boje proti ozbrojeným skupinám byl Sádí příznivcem jejich totálního zničení. Politicky zaštil vznik ozbrojených protiislamistických milic v Kabýlii.

Saíd Sádí se snažil získat status mluvčího radikálně sekulární části občanské společnosti. Na konci roku 1993 inicioval založení fronty odpůrců islamistů nazvané Hnutí pro republiku (Mouvement pour la République, MPR). Spolupracoval s některými ženskými organizacemi. Ideově blízko mu byl i odborový svaz UGTA vedený Abdulhakem Benhamúdou či Organizace bojovníků za svobodu (Organisation Nationale des Moudjahidin, ONM).⁵⁵⁴

Specifický vztah k novému režimu si vybudovaly legální islamistické strany

---

⁵⁵⁰ La Ligue pour la défense des droits de l'homme dénonce l'usage de la torture. *Le Monde*. 30. 6. 1993.

⁵⁵¹ Algérie: Un entretien avec le secrétaire général du Rassemblement pour la culture et la démocratie Saíd Sadi. *Le Monde*. 27. 9. 1994.

⁵⁵² SADI, Saïd. *Algérie: L'heure de vérité*. Paris, 1996. s. 211.

⁵⁵³ SADI, Saïd. Algérie: La troisième voie. *Politique internationale*. No 72, été 1996. s. 8.

⁵⁵⁴ ROBERTS, Hugh. Algeria's Ruinous Impasse and the Honourable Way out. *International Affairs*. Vol. 71, No. 2. (Apr., 1995). s. 252. RCD se s oběma organizacemi shodovalo ve věci radikálního odporu k islamistům. Podporovalo však například tržní reformy, které obě zmíněné organizace radikálně odmítaly.

HAMAS a MNI.⁵⁵⁵ V lednu 1992 obě strany odmítly vojenský zásah a zastavení volebního procesu.⁵⁵⁶ Strana HAMAS vedená Mahfúzem Nahnáhem nicméně postoj vůči režimu postupně přehodnocovala. Již v roce 1992 byl ministrem pro náboženské záležitosti jmenován Sásí Lamúrí, který byl členem asociace al-Iršád wa l-isláh přidružené k HAMAS. I když řada odpůrců islamistů uvnitř režimu odmítala dialog s HAMAS i MNI, Mahfúz Nahnáh spolupráci principiálně neodmítal, přičemž argumentoval svým konceptem *mušáraka* (účast).⁵⁵⁷ Na začátku roku 1994 pak HAMAS jmenoval pět svých zástupců do dočasného poradního sboru CNT. I nadále přitom pokračoval v dialogu s opozičními stranami. Svou účastí v CNT, výhradami k Římské platformě (viz níže) a nakonec účastí na prezidentských volbách 1995 se však HAMAS opozičním stranám výrazně vzdálil. Jinou strategii než HAMAS zvolila islamistická politická strana MNI. Její předseda Abdulláh Džáballáh se svou pozicí více blížil ostatním opozičním stranám.⁵⁵⁸ Odmítal přistoupit na spolupráci s režimem. Podobně jako FFS či FLN se domníval, že obnovení ústavního pořádku musí být dosaženo jednáním všech relevantních aktérů. Kdyby zbylé strany připustily vyřazení FIS z politického života, ustoupily by autoritářskému režimu a oslabily by postavení politických stran obecně.⁵⁵⁹

Neúspěšné pokusy režimu o jednání s islamistickými i neislamistickými stranami vedlo na konci roku 1994 ke společné iniciativě opozičních politických stran. V listopadu 1994 a v lednu 1995 se za přispění katolické komunity Sant'Egidio v Římě sešli zástupci islamistických i neislamistických stran. Hlavním iniciátorem schůzky byly strany FLN a FFS, pozvání však obdržely i další opoziční strany i alžírská vláda.⁵⁶⁰ Ta se ovšem k této iniciativě, která se konala mimo její kontrolu, stavěla od začátku značně nepřátelsky a své zástupce do Říma neposlala. Problémem byla i účast zástupců FIS. Technicky byla možná jen účast zahraničních zástupců – Anwara Haddáma a Rabáha Kebíra. Umírněnější Kebír se však nemohl prvního kola schůzky zúčastnit, protože se obával problémů s návratem do Německa. Schůzky se tak zúčastnil Haddám a Kebírov zástupce. Z významnějších stran nepřijala

⁵⁵⁵ HAMLADJI, Noura. Co-optation, Repression and Authoritarian Regime's Survival. The case of the Islamist MSP-Hamas in Algeria. *EUI Working Paper*. No. 2002/7. s. 3.

⁵⁵⁶ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 308

⁵⁵⁷ HAMLADJI, Noura. Co-optation, Repression and Authoritarian Regime's Survival. The case of the Islamist MSP-Hamas in Algeria. *EUI Working Paper*. No. 2002/7. s. 5. Blíže k Nahnáhově argumentaci ve prospěch účasti na politickém životě v NAHNAH, Mahfoud. *L'Algérie de tous les espoirs*. Alger, 1996. s. 163-187.

⁵⁵⁸ TAZAGHART, Atman. Quelles perspectives pour les partis islamistes moderés?. *CERI*. [online], [cit. 2008-02-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.ceri-sciences-po.org/archive/march03/artat.pdf>>

⁵⁵⁹ DJABALLAH, Abdallah. *Conception islamique de la théorie d'état*. Madrid, 1995. s. 13-15.

⁵⁶⁰ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 341.

iniciativu dle očekávání RCD, která odmítala jakékoliv vyjednávání s islamisty. Prvního kola jednání v Římě se tak zúčastnili zástupce FLN, FFS, MNI, HAMAS, MDA, PT, PRA, JMC⁵⁶¹ a LADDH. První schůzka byla pouze předběžná. Většina zúčastněných stran se nicméně shodla na základních principech řešení situace v Alžírsku, které měly být diskutovány na lednové schůzce.

Druhá římská schůzka se uskutečnila ve dnech 8.-13. ledna. Nezúčastnily se jí strany PRA a HAMAS, které nesouhlasily s přílišnou vstřícností vůči FIS. Oba subjekty upřednostňovaly spolupráci s režimem, který se ke schůzce stavěl nepřátelsky.⁵⁶² Změnou byla rovněž účast umírněného zahraničního zástupce FIS Rabáha Kebíra. Šéf FLN Mehří byl navíc před odjezdem do Říma v kontaktu s Abbásím Madaním, který schůzku podpořil.⁵⁶³ Závěrečný dokument byl signován a prezentován veřejnosti pod názvem Římská platforma.⁵⁶⁴ Jejimi signatáři byli Abdennúr Alí Jahjá (LADDH), Abdulhamid Mehří (FLN), Husajn Ajt Ahmed, Ahmed Džedái (FFS), Rabáh Kebír, Anwar Haddám (FLN), Louisa Hanún (PT), Ahmed Ben Bella, Cháled Bensmain (MDA), Abdulláh Džáballáh (MNI) a Ahmed Benmohamad (JMC).

Platforma obsahovala odsouzení současné situace v Alžírsku a neschopnost režimu ji řešit. Signatáři platformy se následně zavázali postupovat na základě „národní dohody“ (*contrat national*). Tato dohoda předpokládala návrat k demokratickému pořádku, odmítnutí násilí a jakékoliv formy diktatury. Politický systém měl vycházet z ústavy z února 1989 a měl být otevřen všem „reprezentativním a mírovým“ politickým silám včetně FIS. Bylo nepochybným úspěchem, že FIS se kromě zřeknutí násilí zavázala i k respektování demokratických pravidel a střídání u moci na základě výsledků voleb. Signatáři se dále zavázali respektovat veškeré základní svobody bez ohledu na vyznání, rasu, pohlaví či jazyk. Rozhodně též odmítli jakékoliv zapojení armády do politického života. Okamžitě též měly být zastaveny násilnosti a porušování lidských práv, obnovena svoboda slova a propuštění uvězněni předáci FIS. Prvním krokem k normalizaci situace měla být předběžná dohoda a ustavení dočasných institucí.

---

⁵⁶¹ JMC – „Současné muslimské Alžírsko“ bylo marginální sdružení vedené Ahmedem Benmohadem. CHEURFI, Achour. *La classe politique algérienne de 1900 à nos jours: Dictionnaire biographique*. Alger, 2001. s. 92.

⁵⁶² ROBERTS, Hugh. Algeria's Ruinous Impasse and the Honourable Way out. *International Affairs*. Vol. 71, No. 2. (Apr., 1995). s. 259.

⁵⁶³ LABAT, Séverine. *Les islamistes algériens: Entre les urnes et le maquis*. Paris, 1995. s. 286. Jednání s ostatními stranami podpořil údajně i Alí Belhádž. Ten později v dopise podpořil i závěry schůzky.

⁵⁶⁴ *La Plate-forme de Rome*, [online]., [cit. 2011-01-11]. Dostupný z WWW: http://www.santegidio.org/archivio/pace/algeria_19950113_FR.htm. Podrobná zpráva z konference rovněž v *L'opposition algérienne propose au pouvoir un "contrat national"*. *Le Monde*. 15. 1. 1995.

Římská platforma byla velmi rázně odmítnuta alžírským režimem jako zahraniční vměšování do vnitřních záležitostí.⁵⁶⁵ Její signatáři však pravděpodobně ani s jinou reakcí nepočítali. Realistickým cílem římských jednání nemohlo být bezprostřední dosažení míru, ale společná koordinace opozičních sil vůči režimu. Zástupci politických stran, jak již bylo řečeno, si uvědomovali nutnost návratu ke skutečně pluralitnímu systému, který každé ze stran mohl zaručit nejlepší prosazení vlastních zájmů. Prezident navíc 31. října slíbil do konce roku 1995 konání prezidentských voleb. Bylo v zájmu opozice zabránit takto nadiktovanému návratu k ústavnímu pořádku a tlačit na společnou dohodu s režimem, která by zlepšila jejich pozici v novém ústavním uspořádání.

5.5.2. Tisk za stavu ohrožení

Uvolnění státní kontroly nad tiskem a možnost vydávání nezávislých tiskovin bezpochyby patřily k nejhmatatelnějším výsledkům reformního období po roce 1988. Mimo jiné i na vztahu mezi režimem a nezávislým tiskem je možné dobře ilustrovat způsob výkonu moci režimu vzešlého z událostí v lednu 1992. Ten záhy začal uplatňovat velmi striktní kontrolu tisku. Využíval přitom legální možnosti zákona o informacích přijatého v roce 1990. Ten umožňoval například potrestat až dvěma lety vězení novináře, který by urazil hlavu státu. Režim se mohl opírat i o všeobecná ustanovení dekretu o stavu ohrožení či zákona o boji proti terorismu a podvratných aktivitách.

Režim měl v souladu se zákonem přímou kontrolu nad rozhlasem a televizí. V zemi nicméně vycházelo kolem dvou desítek nezávislých novin a časopisů, které byly pro Alžírany hlavním zdrojem informací. Terčem výpadů režimu proti tisku se staly nejenom islamistické tiskoviny, ale i kupříkladu frankofonní liberální deníky, které byly vůči islamistům spíše nepřátelské.⁵⁶⁶ Jistý posun směrem k restrikci svobody informací nastal již po pádu Hamrúšovy vlády v létě 1991. Režim vzešlý z lednového puče, který se velmi záhy dostal do střetu s islamistickými ozbrojenými skupinami, ale omezil svobodu tisku daleko výrazněji.

První závažnější incidenty se začaly objevovat v létě 1992. Na začátku srpna

---

⁵⁶⁵ Algeria's most radical islamic group seeks pact, with conditions. *The New York Times*. 15. 1. 1995.

⁵⁶⁶ Frankofonní deníky jako *Le Matin* či *El Watan* zastávaly často radikální protiislamistické pozice a stavěly se proti jednání mezi režimem a islamistickými skupinami či představiteli FIS. Nevyhýbaly se však ani tvrdé kritice režimu. Srov. - EZIREM, Youcef. *La presse algérienne, mirages et réalités. Jeune Indépendant*. Mars et avril 2001. s. 16.

zabavila vláda výtisky celkem tří deníků a dočasně zastavila jejich vydávání. Jednalo se o islamisticky orientovaný arabský al-Džazáir al-jaum a frankofonní Le Matin a La Nation.⁵⁶⁷ Důvodem byly údajně zavádějící informace o operacích bezpečnostních sil a podpora islamistických povstalců. Jednalo se o první zásah tohoto typu od ledna 1992. Další podobné akce následovaly i později. V listopadu 1993 byl na tři měsíce podmíněně odsouzen ředitel deníku Le Matin Muhammad Benšiku za zveřejnění mylné informace o údajném zatčení šéfa MIA Abdulkádíra Šibútího.⁵⁶⁸ Již na jaře 1992 pak byl z Alžírsku vypovězen stálý zpravodaj francouzského listu Le Monde Georges Marion.

Situace se zhoršovala spolu s intenzitou bezpečnostních operací proti islamistickým povstalcům. Paradoxem bylo, že tisk byl pod tlakem režimu a zároveň čelil i útokům ze strany radikální skupiny GIA, která novináře deklarovala jako legitimní cíl své ozbrojené kampaně. Jedním z nejznámějších případů se stala vražda sekulárně orientovaného novináře Tahára Džaúta v červnu 1993.

Začátkem roku 1993 bylo pozastaveno vydávání nejčtenějšího deníku El Watan a šest jeho novinářů bylo zatčeno za údajně předčasné zveřejnění informace o pěti zabitých policistech. V té souvislosti informovala alžírská vláda o nutnosti zavedení kontroly nad informacemi týkajícími se bezpečnosti. Tento plán nakonec realizovaly alžírské úřady v červnu 1994.⁵⁶⁹ Vláda přijala neveřejné nařízení, které pak důvěrně prostřednictvím ministerstva vnitra rozeslala jednotlivým redakcím. Nařízení nejenže zakazovala zveřejňování jakýchkoliv neautorizovaných bezpečnostních informací, ale i šíření nepřátelské propagandy či zlehčování činnosti islamistických ozbrojených skupin.

Režim tak získal další nástroj, který mohl využít k omezení svobody informací. V listopadu 1994 bylo například pozastaveno vydávání deníků al-Chabar, který byl nejčtenějším arabskojazyčným deníkem, a frankofonního El Watan, který byl nejčtenějším deníkem vůbec. Oba deníky přitom nebyly proislamisticky orientované. Nicméně často kritizovaly bezpečnostní aktivity i režim obecně.

Režim nevyužíval pouze výše popsané tvrdé nástroje, spoléhal se i na méně nápadné, ale relativně účinné metody. Od vyhlášení stavu ohrožení kontroloval stát jediné tři tiskárny v zemi (v Alžíru, Oranu a Constantine), díky čemuž dokázal velmi snadno odkrýt nepohodlné články. Redakce, které neměly možnost tisknout v jiných zařízeních, byly tlačeny

---

⁵⁶⁷ Algeria suspends 3 newspapers in capital. *The New York Times*. 10. 8. 1992.

⁵⁶⁸ Le directeur d'un journal condamné à trois mois de prison avec sursis. *Le Monde*. 5. 11. 1992.

⁵⁶⁹ Les recommandations gouvernementales adressées à la presse instaurent une véritable censure. *Le Monde*. 30. 6. 1994.

k autocenzuře.⁵⁷⁰

Z uvedeného stručného rozboru vyplývá, že primárním důvodem režimních zásahů proti svobodě tisku byla snaha o kontrolu informací, které mohly omezit jeho bezpečnostní aktivity. Je ale zároveň zřejmé, že režim nechtěl pouze kontrolovat citlivé informace, ale využíval svých možností k potírání kritiky a snažil se nezávislý tisk přeměnit v nástroj propagandy. Nic na tom nemění fakt, že cenzura nebyla, přinejmenším do roku 1994 zavedena oficiálně. Ani po vydání důvěrného vládního nařízení, o kterém jsme hovořili výše, nebyla cenzura institucionalizována. Režim spíše nutil redakce k autocenzuře. Změna postoje k nezávislému tisku po roce 1992 mimo jiné dobře ukazuje proměnu režimu, který v této oblasti projevil výrazně autoritářské tendence.

---

⁵⁷⁰ GHEZALI, Salima. Diminishing Possibilities in Algeria: Interview with Salima Ghezali. *Middle East Report*. No. 203, spring, 1997. s. 42.

5.6. Politický vývoj v letech 1992 až 1995

5.6.1. Snaha o stabilizaci

V době nástupu nového režimu, v jehož čele stanul Muhammad Búdíjáf, bylo hlavní prioritou uklidnění rozjitřené společenské situace, stabilizace hospodářství a zajištění legitimacy režimu. Búdíjáf se zároveň snažil konsolidovat své postavení a vymezit hranice vlivu vůči vládě a armádnímu velení. Búdíjáf po krátkém váhání přijal armádní strategii likvidace FIS. Snažil se nicméně o zapojení relevantních politických sil, včetně některých umírněných islamistů. V rámci rekonstrukce Ghozálího kabinetu v únoru 1992 zaujal pozici ministra pro náboženské záležitosti Sásí Lamúrí volně přidružený ke straně HAMAS.⁵⁷¹ Většina významnějších stran však spolupráci s režimem odmítala, jak bylo uvedeno v samostatné kapitole. Do poradního sboru CCN tak bylo v dubnu jmenováno šedesát jednotlivců bez stranické příslušnosti. Předsedou CNN se stal bývalý diplomat a ministr a budoucí předseda vlády Réza Málek.

Významnější politické strany odmítly i účast na Búdíjáfově projektu Národního vlasteneckého shromáždění (Rassemblement Patriotique National, RPN), které se mělo stát frontou všech legálních politických sil. Búdíjáf tímto projektem jednak hodlal zajistit legitimitu nového režimu, jednak chtěl získat svou osobní mocenskou základnu. Do RPN však vstoupilo jen dvanáct menších stran a hlavní opoziční síly ho odmítly.⁵⁷² Vůči projektu RPN měl své výhrady i předseda vlády Ghozálí, který se domníval, že prioritou režimu by měla spočívat v řešení ekonomické situace.⁵⁷³

I přes pokračující ekonomickou krizi a nárůst aktivit islamistických ozbrojených skupin zaznamenal Búdíjáf jisté úspěchy. Coby jeden z vůdců války za nezávislost se již v době svého nástupu těšil úctě značné části populace. Značnou oblibu si ovšem získal svým

---

⁵⁷¹ MORTIMER, Robert A. Algeria: The clash between islam, democracy, and the military. *Current history*. Jan, 1993, 92, 570. s. 41.

⁵⁷² Projekt odmítla ústí svých předsedů FLN. Srov. - Abdulhamid Mehri: Il faut une autre approche politique. *El Watan*. 1. 6. 1992 – a rovněž FFS, srov. – Ait Ahmed: Oui au partage du pouvoir. *El Watan*. 13. 6. 1992. Podle Ajt Ahmeda usiloval vytvořením RPN Búdíjáf o zavedení systému srovnatelného s Čínskou lidovou republikou či Libyjskou Džamáhírijí.

⁵⁷³ Fausse relève en Algérie En quête de changement, le pouvoir a curieusement nommé premier ministre M. Belaid Abdesslam. *Le Monde*. 10. 7. 1992.

tažením proti korupci. Zatčení a obvinění některých vysokých vojenských velitelů bylo relativně málo obvyklé, ale populární opatření. Zatčen tak byl i generál Benlúcif obviněný již v roce 1990, generál Atailia, či vysocí důstojníci celní správy.⁵⁷⁴ Právě obvinění z korupce vůči vysokým vojenským velitelům zavedla příčinu ke spekulacím ohledně původců úspěšného atentátu na Muhammada Búdiáfa, který 26. června ukončil jeho relativně krátké působení v čele Alžírsku. Oficiální verze závěrů vyšetřování tvrdila, že útočník z řad členů ochranky byl napojen na islamistické skupiny. Mezi lidmi se rychle šířila verze o možném spiknutí vojenského velení a ani řada badatelů tuto možnost nevyklučuje. Jisté je to, že většina Alžířanů byla přesvědčena o zapojení armády do atentátu, což přirozeně dále snížilo její kredibilitu.

Muhammad Búdiáf dokázal do velké míry vyvažovat vliv armády a uchoval si jistou autonomii pro rozhodování. Situace po jeho smrti plně odhalila, že skutečným mocenským centrem je armádní velení v čele s ministrem obrany Nezzárem.⁵⁷⁵ Předsedou HCE a formální hlavou státu byl po jeho smrti jmenován slabý politik Alí Káfí, dosavadní předseda Organizace bojovníků za svobodu ONM. Předsedou vlády byl krátce po Búdiáfově smrti jmenován Búlajd Abdussalám, zastávající státem řízené ekonomiky a industrializace. Zatímco Káfí nejevil snahu formulovat svou vlastní politiku, Abdussalám se zaměřoval na problematiku hospodářství. Jeho jmenování do čela vlády bylo přitom překvapivé, protože Abdussalám, jak již bylo řečeno výše, byl znám svým rezervovaným postojem i k umírněným ekonomickým reformám. Vojenské velení Cháleda Nezzára ovšem vidělo v Abdussalámovi především schopného manažera, který zajistí řízení země, zatímco Káfí bude jen formálním představitelem režimu. Káfí i Abdussalám byli kompromisními kandidáty ve věci vztahu k opozici. Oba měli spíše negativní vztah k demokratickým reformám prezidenta Bendžedída. Na druhou stranu nerazili radikálně protiislamistický postoj. Tento kompromis byl odrazem priorit generála Nezzára, který usiloval o zapojení relevantních politických sil a i ve vztahu k islamistům nebyl zastáncem čistě vojenského řešení.⁵⁷⁶

Snahy o politické řešení komplikovala zhoršující se bezpečnostní a ekonomická situace. Až do druhé poloviny roku 1993 režim nevyvinul žádnou výraznější snahu o jednání s islamistickými skupinami či s legálními politickými stranami. Je rovněž pravda, že opoziční strany se k možnosti spolupráce s režimem stavěly jednoznačně negativně. FIS se teprve

⁵⁷⁴ Beloucif aux arrêts. *El Watan*. 3. 5. 1992.

⁵⁷⁵ VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. s. 64.

⁵⁷⁶ NEZZAR, Khaled. *Mémoires du Général*. Alger, 1999. s. 262. Dobové analýzy předpokládaly, že Abdussalám a Káfí mají zadání obnovit důvěru ve stát i prostřednictvím jednání s opozicí. Srov. - Nouveau président du Haut Comité d'Etat algérien M. Kafi entend "continuer l'oeuvre de Mohamed Boudiaf". *Le Monde*. 4. 7. 1992.

adaptovala na novou situaci a až začátkem roku 1993 dostala její spolupráce s odbojem zřetelnější podobu a vykrytalizovaly osobnosti s určitým mandátem FIS reprezentovat.

V únoru 1993 byl prodloužen stav ohrožení, původně vyhlášený na dobu jednoho roku, na neurčito a boj proti ozbrojeným skupinám se stupňoval. Uvnitř vojenského velení začal na začátku roku 1993 nabírat na intenzitě rozpor mezi dvěma politickými přístupy k ozbrojencům, přičemž na každé straně stál klan vysokých důstojníků. Oba klany měly podporu mezi příslušníky politických elit. Generál Betšín byl nejvýraznějším představitelem klanu „dialogistů“, kteří upřednostňovali politické řešení krize. Radikálové označovaní francouzským slovem *éradicateurs* byli zastoupeni generály Lamarím, Medienem a Gheziélem.⁵⁷⁷ Mimo jiné argumentovali, že s GIA není dialog prakticky možný a představitelé FIS neuplatňují vliv na veškeré ozbrojené skupiny, zejména na GIA. Dialog s představiteli FIS tak podle nich pozbýval smysl. Samotný generál Nezzár se přikláněl spíše k umírněným. Zároveň však chtěl zabránit štěpení uvnitř armádního velení a snažil se udržet obě pozice v rovnováze.

Generál Nezzár se stal v únoru 1993 terčem pokusu o atentát. Zároveň dlouhodobě trpěl těžší neurologickou nemocí. Tyto dva faktory ho na začátku roku dovedly k rozhodnutí rezignovat na vlivnou funkci ministra obrany a faktického šéfa režimu.⁵⁷⁸ S ohledem na výše uvedený a neustále se prohlubující rozpor uvnitř armádního velení a politické elity se pokusil udržet oba klany v rovnováze. Generála Guenaiziu, který by se podle normálních zvyklostí coby stávající náčelník generálního štábu měl stát jeho nástupcem, přiměl k demisi. V dubnu 1993 byl pak náčelníkem generálního štábu jmenován šéf radikálních velitelů generál Muhammad Lamarí.⁵⁷⁹ Nedlouho poté, v červenci 1993, odstoupil generál Nezzár z HCE i z postu ministra obrany. Jako svého nástupce určil generála ve výslužbě Lamína Ziruála. Ziruál byl sice na konci 80. let, kdy zastával pozici velitele pozemních vojsk, odpůrcem prezidenta Bendžedída a generála Nezzára ohledně reformy ozbrojených sil. Nezzár ho přesto považoval za člověka, který bude schopen sjednotit a vést ozbrojené síly, přestože Ziruál osobně se přikláněl spíše na stranu umírněných.

Není zřejmé, zda Nezzár plánoval, že Ziruál se stane i hlavou státu, k čemuž došlo

⁵⁷⁷ QUANDT, William B. *Société et pouvoir en Algérie: La décennie des ruptures*. Alger 1999, s. 93.

⁵⁷⁸ NEZZAR, Khaled. *Mémoires du Général*. Alger, 1999. s. 261. Nezzárův soupevník Larbí Belchajr odešel z politiky již v únoru 1992 v rámci rekonstrukce Ghozzálího kabinetu. Uchoval si však jistý neformální vliv. CHEURFI, Achour. *La classe politique algérienne de 1900 à nos jours: Dictionnaire biographique*. Alger, 2001. s.60.

⁵⁷⁹ ECHEVERRÍA, Carlos. *Las Fuerzas Armadas Argelinas: Desafíos nacionales e internacionales. Documento de trabajo de Real instituto elcano de estudios internacionales et estratégicos*. 2004/3. s. 14; NEZZAR, Khaled. *Mémoires du Général*. Alger, 1999. s. 262.

v lednu 1994. V každém případě se Ziruál ukázal být schopným politikem, který se stal výraznou postavou v HCE. Měl nespornou výhodu, že byl ve výslužbě v době, kdy armáda zasáhla proti pokračování volebního procesu. Rovněž nepatřil k mladé generaci velitelů, kteří sloužili ve francouzské armádě předtím, než se přidali na stranu odboje. V očích veřejnosti a opozice tak nebyl jednoznačně spojován s vládnoucí vojenskou klikou.⁵⁸⁰

Až do září roku 1993 nevyvinul režim výraznější pokus o dialog s opozicí. Prioritou byla nepochybně zhoršující se bezpečnostní a ekonomická situace. Neschopnost řešit ekonomickou situaci a dogmatický odpor k dohodě se zahraničními partnery ohledně odložení splátek dluhu vedly k pádu premiéra Búlajda Abdussaláma. Jeho nahrazení dosavadním šéfem CCN Rézou Málekem bylo nepochybným vítězstvím radikálů. Málek spolu se svým ministrem vnitra Salímem Sádím byli odpůrci dialogu s FIS a rezervovaně se stavěli i k dohodě s neislamistickou opozicí.⁵⁸¹

Odpor radikálů k jednáním s FIS vedl i k neúspěchu zasedání konference národního dialogu na přelomu let 1993 a 1994. Ta měla za přítomnosti všech relevantních politických sil rozhodnout o uspořádání státu po skončení mandátu HCE. Ten se časově kryl s původním mandátem prezidenta Bendžedída, který by za normálních okolností vypršel v prosinci 1993. Opoziční politické strany, zejména FFS a FLN však odmítaly jednání o přechodném uspořádání a dožadovaly se dohody o návratu k ústavnímu pořádku. Rovněž trvaly na přítomnosti zástupců FIS. Režim však odmítal tyto podmínky splnit, což vedlo k bojkotu konference ze strany hlavních opozičních stran.⁵⁸²

Jak bylo podrobněji rozebráno v kapitole o legislativním rámci režimu, konference přijala návrh na tříleté přechodné uspořádání.⁵⁸³ V čele Alžírsku měl stanout státní prezident disponující podobnými pravomocemi jako prezident republiky podle ústavy z roku 1989. CCN byl nahrazen větším kvazilegislativním sborem Národní přechodnou radou (Conseil National de Transition, CNT). Dva dny poté vydala Nejvyšší bezpečnostní rada (HCE) prohlášení, kterým na základě doporučení konference národního dialogu jmenovala prezidentem dosavadního ministra obrany Lamína Ziruála.⁵⁸⁴ Jeho jmenování bylo potvrzením jeho politických schopností. Dokázal totiž získat podporu i radikálů uvnitř armády

⁵⁸⁰ ROBERTS, Hugh. *The battlefield Algeria 1988-2002: Studies in a broken polity*. London, 2003. s. 157.

⁵⁸¹ Le nouveau chef de l'Etat a prêté serment Le général Zéroual veut rompre avec l'Algérie du passé. *Le Monde*. 1. 2. 1994.

⁵⁸² WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 311.

⁵⁸³ *Décret présidentiel no 94-40 du 29 janvier 1994 relatif à la publication de la plate-forme portant consensus national sur la période transitoire*.

⁵⁸⁴ Proclamation du Haut Conseil de Sécurité. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Lundi 31 janvier 1994.

a jejich civilních partnerů. Na konferenci národního dialogu Ziruála podpořily i odbory UGTA či sekularistická fronta MPR Saída Sádího, tedy tradiční příznivci radikálního přístupu k islamistům. Proti Ziruálovi přitom „kandidoval“ i radikální ministr vnitra Salím Sádí či bývalý ministr zahraničí za vlády Huarí Búmediena Abdulazíz Búteflika. Nebylo přitom pochyb, že Ziruál bude razit cestu vyjednávání s islamistickými skupinami i s opozičními stranami.⁵⁸⁵ Ziruál si navíc podržel i funkci ministra obrany, čímž ve svých rukou kumuloval značnou moc. Nelze vyloučit, že zvolení Ziruála napomohl i penzionovaný, ale stále vlivný generál Nezzár.⁵⁸⁶

Očekávání ohledně snahy o dialog ze strany nového prezidenta se potvrdila. Již několik týdnů po svém zvolení uvedl, že krize podle něj nemůže být vyřešena bez jednání se všemi relevantními silami bez výjimky. Jako gesto dobré vůle následovalo koncem února propuštění dvou bývalých představitelů FIS Alí Džedího a Abdulkádira Búchamchama.⁵⁸⁷ Ziruál se následně snažil islamistické vůdce přesvědčit k vydání výzvy k zastavení bojů, po kterém by mohla následovat jednání. Představitelé FIS však tuto dohodu odmítli. Dialog narazil na odpor i uvnitř režimu,⁵⁸⁸ kdy generál Lamarí ve stejné době vystupňoval vojenské represivní operace a premiér Málek podpořil demonstrace odpůrců dialogu vedené RCD. Na konci března prezident oznámil, že pokus o dialog skončil neúspěchem.

Ziruál odmítl kapitulovat. Před dalšími pokusy o dialog nicméně potřeboval konsolidovat své postavení. V první řadě se zbavil předsedy vlády Rézy Máleka, jehož vláda podala demisi 11. dubna. Ve své funkci skončil i radikální ministr vnitra Salím Sádí. Novým předsedou vlády se stal technokraticky orientovaný Mokdat Síffí. Prezident dále odvolal šéfy vojenských okruhů Constantine a Blida. Na vlivné místo poradce prezidenta dosadil umírněného generála Betšína. Šéf vojenského zpravodajství Medien a náčelník generálního štábu Lamarí však zůstali ve svých pozicích.⁵⁸⁹

Informace o pokusu o dialog mezi režimem a FIS vyvolaly napětí i mezi ozbrojenými islamistickými skupinami. Radikální GIA dialog odmítla a zahájila kampaň proti

---

⁵⁸⁵ Le nouveau chef de l'Etat a prêté serment Le général Zéroual veut rompre avec l'Algérie du passé. *Le Monde*. 1. 2. 1994.

⁵⁸⁶ In Algeria, real power hides in the shadows. *The New York Times*. 11. 6. 1995. Tuto hypotézu potvrzuje i Willis. Srov. - WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 317.

⁵⁸⁷ VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. s. 72.

⁵⁸⁸ ROBERTS, Hugh. Algeria's Ruinous Impasse and the Honourable Way out. *International Affairs*. Vol. 71, No. 2. (Apr., 1995). s. 257.

⁵⁸⁹ ROBERTS, Hugh. *The battlefield Algeria 1988-2002: Studies in a broken polity*. London, 2003. s. 159. WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 323.

MIA, které padlo za oběť na sedmdesát bojovníků Abdulkádira Šibútího.⁵⁹⁰ Část představitelů MIA a FIS dokonce přešla do řad GIA. FIS na tento tlak reagovala vytvořením Islámské armády spásy (AIS), která navázala na MIA a do jejíhož čela se postavil Abdulkádír Šibútí. AIS formálně podléhala FIS a jejím uvězněným vůdcům Belhažovi a Madanímu. Zástupcem FIS v zahraničí zůstali Kebír a Haddám.

Další pokus o dialog následoval v září 1994. Bývalí vůdci FIS Madaní a Belhádž byli propuštěni do domácího vězení a byla zahájena série celkem tří schůzek s představiteli režimu. Jednání však narazila na stejný problém jako v první polovině roku. Představitelé strany odmítli vyhlásit zastavení bojů, aniž by předtím byli propuštěni z vězení další vůdci, aby celá záležitost mohla být předjednána v rámci širšího vedení. Během uvedených schůzek se však nepodařilo dosáhnout průlomu a na konci října bylo oznámeno formální ukončení rozhovorů.

Prezident Ziruál, kterého dva neúspěšné pokusy o dialog nepochybně oslabily, se rozhodl k překvapivému kroku, když 31. října oznámil, že do konce roku 1995 hodlá uskutečnit prezidentské volby.⁵⁹¹ Poté co selhal pokus o dohodu s islamistickou opozicí, zvolil tedy Ziruál cestu, která mu měla umožnit návrat k ústavnímu pořádku podle vlastních pravidel a bez ústupků opozici. Jednalo se nicméně o relativně riskantní manévr a až do samotných voleb se Ziruál zcela nevzdal možnosti nalézt s islamisty i s opozičními stranami dohodu. Ty na vyhlášení voleb reagovaly jednáním o spolupráci a dohodou v Římě. Chtěly koordinovat svůj postoj k režimu. Dohoda o návratu k ústavnímu pořádku by pro ně nesporně byla výhodnější než jeho „vnucení“ prostřednictvím konání voleb.

5.6.2. Prezidentské volby po sedmi letech

První měsíce roku 1995 ukázaly, že alžírský režim se jednoznačně zaměřil na splnění svého slibu ohledně konání prezidentských voleb. Došlo i k jistému snížení napětí mezi prezidentem a radikály kolem náčelníka generálního štábu Lamarího. Jako akt usmíření bylo možné vnímat jeho povýšení do hodnosti generálporučíka. Postavení režimu se rovněž zlepšilo díky pozitivním dopadům dohody o odložení splátek dluhu z jara 1994, která pomohla stabilizovat makroekonomickou situaci. I přes pokračující aktivity ozbrojených

⁵⁹⁰ Règlements de comptes entre groupes islamistes rivaux. *Le Monde*. 8. 2. 1994.

⁵⁹¹ Le président Zérroual annonce une élection présidentielle avant la fin 1995. *Le Monde*. 2. 11. 1994.

skupin bylo možné hovořit o zlepšení postavení bezpečnostních složek, které dokázaly od začátku roku 1995 islamisty výrazně oslabit.⁵⁹²

AIS, ale zejména GIA se pokoušely vystupňovat boj proti režimu. GIA tak reagovala na Římskou platformu dohodnutou mezi FIS a islamistickou opozicí, kterou odmítala. 30. ledna zorganizovala GIA bombový atentát v centru Alžíru, kterému padlo za oběť 42 osob.⁵⁹³ AIS pak během ramadánu v únoru 1995 zvýšila počet útoků jako odpověď na selhání říjnových rozhovorů a na odmítnutí Římské platformy ze strany režimu. Ve stejné době však armáda odpověděla masivní protiofenzivou, která stála život několik stovek bojovníků GIA i AIS. Režim také zvýšil podporu protiislamistickým milicím. V důsledku selhání rozhovorů mezi režimem a FIS měli radikálové vedení generálem Lamarím volnou ruku k použití všech dostupných prostředků proti ozbrojeným skupinám.

Madaní Mazrák, jeden z nejvyšších velitelů AIS a úspěšný kandidát za FIS v parlamentních volbách, na konci března 1995 rozeslal dopis alžírským představitelům s návrhem pokračování dialogu. Režim však na tuto nabídku nereagoval. Ve stejné době nicméně vstoupil v platnost zákon o amnestii,⁵⁹⁴ který však nebyl důsledkem jednání mezi režimem a islamisty, ale spíše snahou o oslabení motivace islamistických bojovníků. V dubnu se namísto toho Ziruál pokusil o separátní dohodu s FLN a FFS. Obě strany však s ohledem na Římskou platformu odmítly jednat bez účasti FIS a zároveň odmítly plán na konání prezidentských voleb za dané situace.⁵⁹⁵ V červnu pak došlo k poslednímu pokusu o jednání s FIS. I ta se odvolala na Římskou platformu a v otevřeném dopise informovala o svém úmyslu vyzvat k zastavení násilí. Předtím však mělo dojít k propuštění všech uvězněných předáků. Režim tuto podmínku opět odmítl a 11. 6. prezident Ziruál oznámil neúspěch jednání. Plně se zaměřil na svůj plán návratu k ústavnímu pořádku prostřednictvím prezidentských voleb i přes pozdější informace o možných ústupcích ze strany FIS. V polovině srpna bylo stanoveno datum voleb na rozmezí 3.-17. listopadu.⁵⁹⁶

---

⁵⁹² MARTINEZ, Luis. Why the violence in Algeria. In BONNER, Michael; REIF Megan; TESSLER, Marc (eds.). *Islam, democracy and the state in Algeria: Lessons for the Western Mediterranean and beyond*. Oxford, 2005. s. 19.

⁵⁹³ L'attentat d'Alger vise à bloquer l'amorce d'un dialogue. *Le Monde*. 1. 2. 1995.

⁵⁹⁴ Ordonnance no 95-12 du 25 février 1995 portant mesures de clémence. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Mercredi 1 march 1995.

⁵⁹⁵ Le FFS constate l'échec de sa rencontre avec le président algérien. *Le Monde*. 11. 4. 1995.

⁵⁹⁶ Volby se konaly v souladu s volební legislativou platnou od roku 1991, která v případě prezidentských voleb předpokládala konání dvou kol. Do druhého by postoupili dva nejsilnější kandidáti v případě, že by se ani jednomu nepodařilo získat nadpoloviční většinu již v prvním kole. Srov. - Loi No 91-17 du 15 octobre 1991 modifiant et complétant la loi No 89-13 du 7 août 1989 portant loi électorale. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Mercredi 16 Octobre 1991.

Na vyhlášení voleb reagovaly opoziční strany podle očekávání negativně. Dva týdny po oznámení termínu voleb vydaly strany, které byly součástí římské dohody, prohlášení, ve kterém uvedly, že volbám musí předcházet dohoda všech politických sil a celonárodní konsenzus vycházející z politických dohod. Uvnitř FLN se však objevily známky nejednotnosti. Zatímco předseda strany Mehri prezidentské volby rezolutně odmítal, člen ústředního výboru a bývalý předseda vlády Mulúd Hamrúš se účastnil schůzky představitelů stran s prezidentem Ziruálem. Tématem schůzky přitom byla příprava prezidentských voleb – tu ovšem strany Římské platformy bojkotovaly.⁵⁹⁷

Bojkot hlavních opozičních stran byl pro režim samozřejmě komplikací. Mohl totiž vést k zásadnímu snížení volební účasti a ohrožení legitimacy voleb. Účast však stejnou měrou ohrožoval i postoj ozbrojených skupin. Zejména GIA se postavila radikálně proti volbám a zastráhovala voliče hesly typu „jeden hlas, jedna kulka!“ či „urny se změní v rakve!“.⁵⁹⁸ AIS se chovala umírněněji, i ona však hodlala konání voleb zkomplikovat. Režim reagoval masivní bezpečnostní operací, přičemž povolal téměř 300 tisíc vojáků v záloze. Během voleb tak dokázal rozmístit přes 400 tisíc příslušníků bezpečnostních složek, kteří dokázali zajistit takřka normální průběh voleb.⁵⁹⁹ Jednalo se o důležité vojenské, ale zejména politické vítězství.

V polovině září, zhruba měsíc po vyhlášení voleb bylo oznámeno, že dosavadní státní prezident Ziruál se bude ucházet o zvolení. Z jeho strany se pravděpodobně jednalo o dlouhodobý plán. O svou kandidaturu však musel svést souboj s odpůrci uvnitř režimu z řad radikálů. 12. září se mu však podařilo získat formální podporu nejvyšších vojenských velitelů.⁶⁰⁰ Zatímco představitelé nejsilnějších opozičních stran setrvali na své pozici a volby bojkotovali, zástupci tří menších stran se rozhodli kandidovat. Jednalo se o strany, které svůj postoj k režimu i zbytku opozice deklarovaly již odmítnutím Římské platformy v lednu 1995. Jednalo se o Mahfúze Nahnáha, vůdce islamistické strany HAMAS, Saída Sádiho ze strany RCD a Núraddína Bukrúha ze strany PRA. Výsledná situace tak pro režim byla relativně výhodná. Zmíněné tři strany zastupovaly významné politické a společenské proudy a dodávaly tak prezidentským volbám jistou míru legitimacy. Jednalo se však zároveň o kandidáty menšího významu, než by byli vůdci silných opozičních stran jako Ajt Ahmed či Abdulhamid Mehri.

⁵⁹⁷ Grandes manoeuvres politiques en Algérie. *Le Monde*. 18. 8. 1995.

⁵⁹⁸ Le président algérien évoque un «complot ourdi de l'étranger». *Le Monde*. 15. 11. 1995.

⁵⁹⁹ ECHEVERRÍA, Carlos. Las Fuerzas Armadas Argelinas: Desafíos nacionales e internacionales. *Documento de trabajo de Real instituto elcano de estudios internacionales et estratégicos*. 2004/3. s. 15.

⁶⁰⁰ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 357.

Výsledky alžírských prezidentských voleb 16. listopadu 1995⁶⁰¹

Kandidát (strana)	Počet hlasů	Hlasy %
Lamín Ziruál	7,088,616	61.0
Mahfúz Nahnáh (HAMAS)	2,971,974	25.6
Saíd Sádí (RCD)	1,115,796	9.6
Núraddín Bukrúh (PRA)	443,144	3.8
Celkem platných hlasů	11,619,532	72,5 % zapsaných voličů
Celkem odevzdaných hlasů	12,087,281	75,7 % zapsaných voličů

Alžírské prezidentské volby, konané téměř sedm let po zvolení Šádlího Bendžedída v prosinci 1988, byly jednoznačným úspěchem. Režimní kandidát Ziruál získal již v prvním kole nadpoloviční většinu hlasů, a byl tak zvolen prezidentem republiky. Druhý nejsilnější kandidát Nahnáh získal cca čtvrtinu hlasů, Saíd Sádí necelou desetinu a Núraddín Bukrúh necelá čtyři procenta hlasů. Volby přitom byly většinou pozorovatelů označeny za regulérní.⁶⁰² Bojkot opozičních stran navíc nevedl k malé účasti. Ta ve skutečnosti přesáhla 75 %, což bylo více než při parlamentních volbách v prosinci 1991.

Listopadové volby byly jednoznačným vítězstvím Lamína Ziruála. Nejen, že se stal prezidentem republiky, ale podařilo se mu učinit první krok k návratu k řádnému ústavnímu režimu. Podoba tohoto režimu, zohledňující v první řadě potřeby tehdejší vládnoucí elity, bude předmětem samostatné kapitoly. Tento krok přitom úspěšně prosadil jak vůči radikální části režimu, tak navzdory vůli opozičnímu bloku stran Římské platformy. Jejich manévrovací prostor se výrazně omezil. Zatímco před volbami se opoziční strany snažily prosadit návrat k ústavnímu pořádku prostřednictvím jednání, což by jim zajistilo prosazení požadavků a vliv na finální podobu obnoveného ústavního zřízení, po úspěšných volbách již pouze mohly reagovat na vzniklou situaci. V některých stranách nová situace prohloubila

⁶⁰¹ Výsledky podle La France espère que M. Zeroual saura dominer son succès. *Le Monde*. 19. 11. 1995.

⁶⁰² ZOUBIR, Yahia H.; BOUANDEL, Youcef. Algeria's elections: The prelude to democratisation. *Third World Quarterly*. Jun 1998, vol. 19. s. 178. Volby označili za regulérní i pozorovatelé z OSN a Organizace africké jednoty. Srov. - WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 358. Výsledky voleb nezpochybňovali ani představitelé FIS. – Srov. - New leader in Algeria promises democracy. *The New York Times*. 28. 11. 1995.

vnitřní napětí mezi příznivci a odpůrci spolupráce s režimem. Týkalo se to zejména FIS, jejíž představitel Rabáh Kebír k velké nelibosti řady dalších představitelů pogrataloval Ziruálovi ke zvolení, a FLN, jejíž předseda Mehrí byl v lednu nahrazen Búálemem Benhamúdou, který byl výrazně nakloněn spolupráci s režimem a odmítal dialog s FIS.

5.6.3. Zahraničně-politické souvislosti

V období po roce 1992 můžeme konstatovat zvýšenou důležitost externích aktérů v alžírské politice. Bylo to dáno jednak zhoršující se ekonomickou situací, která přinutila alžírskou vládu k intenzivnější spolupráci se zahraničními věřiteli a mezinárodními finančními institucemi. Druhým důvodem byla rostoucí intenzita ozbrojeného střetu mezi režimem a islamistickými skupinami. Ten díky aktivitám GIA překročil hranice Alžírsku. Samotný střet pak vyvolával u zahraničních pozorovatelů obavy o stabilitu či dokonce přežití režimu. Po celou dobu v Alžírsku přetrvával odpor k zahraničnímu vměšování. Rozebírali jsme kupříkladu, jak bolestivým krokem bylo pro alžírskou všeobecně nacionalisticky smýšlející elitu přijetí dohody o odložení splátek v roce 1994. Režim tedy neměl snahu svou spolupráci se zahraničím příliš zdůrazňovat. Pro islamistickou opozici byla spolupráce režimu s Francií jedním z terčů kritiky. Radikální GIA se pak od roku 1993 zaměřila na teror proti cizincům žijícím v Alžírsku, čímž chtěla oslabit jeho podporu ze zahraničí.

Alžírskému režimu se dostávalo podpory zejména ze strany Francie, která měla na jeho stabilitě strategický zájem.⁶⁰³ Jedním z hlavních důvodů byla početná alžírská diaspora ve Francii přesahující 1,5 milionu osob. Kolaps režimu by mohl vést k dalším migračním vlnám. Francie a další evropské státy Středomoří byly závislé na alžírském zemním plynu, který tvořil jednu třetinu západoevropské spotřeby. Francie tedy, i přes dobré osobní vztahy prezidentů Mitteranda a Bendžedída, akceptovala zásah armádního velení proti pokračování volebního procesu v lednu 1992. Později dodávala Alžírsku sofistikované vojenské vybavení určené pro boj s ozbrojenými skupinami.⁶⁰⁴ Snaha GIA oslabit zahraniční podporu režimu se tak ukázala jako kontraproduktivní, neboť Francie svou pomoc režimu s postupem času spíše stupňovala. V roce 1994 hrála Francie klíčovou roli, když pomohla dojednat odložení splátek

---

⁶⁰³ AKACEM, Mohammed. The role of external actors in Algeria's transition. In BONNER, Michael; REIF Megan; TESSLER, Marc (eds.). *Islam, democracy and the state in Algeria: Lessons for the Western Mediterranean and beyond*. Oxford, 2005. s. 158.

⁶⁰⁴ Violence affects Algeria-France ties. *The New York Times*. 12. 3. 1995.

ze strany Pařížského a později Londýnského klubu v součinnosti s MMF, který vypracoval plán makroekonomických opatření a strukturálních reforem.

Pomoci režimu ze strany Francie nezabránila GIA ani značně medializovaným pokusem o únos letounu Air France v prosinci 1994. V letech 1995 a 1996 zorganizovala GIA řadu útoků na území Francie. Nejničivější se odehrál 25. července 1995 v areálu stanice metra Saint-Michel v centru Paříže a padlo mu za oběť osm osob. Pozice Francie vůči Alžírsku nicméně zakolísala. Pravicová vláda Eduarda Balladura začala odmítat čistě vojenské řešení a vyzvala Alžír, zatím však velmi opatrně, k jednání s opozicí. Tento tlak se stupňoval v důsledku dohod opozičních stran v Římě. Dosluhující socialistický prezident Mitterand se s Římskou platformou ztotožnil a dokonce oslovil partnery v EU s nápadem uspořádání konference, která by měla řešit alžírskou krizi. Alžírská strana tuto iniciativu odmítla jako vměšování do svých vnitřních záležitostí. Jisté výhrady k alžírskému režimu měl i nový francouzský prezident Chirac. Na plánovaném setkání se Ziruálem na okraj VS OSN v říjnu 1994 hodlal svůj protějšek vyzvat k dialogu s relevantními politickými silami. Ziruál schůzku zrušil s tím, že odmítá francouzské vměšování do alžírských záležitostí.⁶⁰⁵

I přes značné neshody však strategické partnerství Alžírka a Francie pokračovalo. Francie nadále podporovala alžírský režim vojensky či při jednáních s finančními institucemi⁶⁰⁶ a tlumočila jeho zájmy na půdě EU. Pozici Francie více méně kopírovaly i další státy unie, zejména Španělsko a Itálie. Ve sledovaném období se však společná politika EU omezila na tichou toleranci alžírského režimu, který byl chápán jako menší zlo a garant zajištění integrity Alžírka.⁶⁰⁷ Nepříliš významné byly v daném období vztahy se Spojenými státy. Ty razily pragmatický přístup, kdy na jednu stranu vyzývaly alžírský režim k dialogu a na svém území nechaly působit zástupce FIS Anwára Haddáma, na druhou stranu si uvědomovaly případné nežádoucí implikace kolapsu tehdejšího režimu.⁶⁰⁸ Washington například podporoval dohody Alžírka s MMF, ve kterém tradičně udržoval dominantní vliv.

Problematické byly vztahy Alžírka s Íránem a Súdánem, které režim obviňoval z podpory islamistických skupin. Z Alžírka tak byli po lednu 1992 vypovězeni diplomaté obou zemí. Ze sousedních států podporovalo alžírský režim Tunisko, které na svém území

⁶⁰⁵ Paris se défend de cautionner Alger. *Le Monde*. 18. 10. 1995. Tento incident následně Ziruál využil při vlastenecky naladěné prezidentské kampani. - SADI, Saïd. *Algérie: L'heure de vérité*. Paris, 1996. s. 19.

⁶⁰⁶ VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. s. 114.

⁶⁰⁷ OLSEN, Gorm Rye. Europe and the Promotion of Democracy in Post Cold War Africa: How Serious Is Europe and for What Reason?. *African Affairs*. Vol. 97, No. 388 (Jul., 1998). s. 362.

⁶⁰⁸ AKACEM, Mohammed. The role of external actors in Algeria's transition. In BONNER, Michael; REIF Megan; TESSLER, Marc (eds.). *Islam, democracy and the state in Algeria: Lessons for the Western Mediterranean and beyond*. Oxford, 2005. s. 160.

podnikalo operace proti islamistickým ozbrojencům. Problematičtější byly vztahy s Marokem, se kterým má Alžírsko nevyřešený spor ohledně Západní Sahary, kde podporuje separatistickou organizaci POLISARIO. Během první poloviny 90. let bylo Maroko několikrát obviněno ze spolupráce s islamistickými ozbrojenci, aniž by se však taková spolupráce prokázala.⁶⁰⁹

Stručný rozbor mezinárodních vztahů alžírského režimu ukazuje, že relevantní pro vývoj země byly zejména vztahy s Francií, případně s mezinárodními finančními institucemi a věřiteli. Francouzská podpora režimu, posílená útoky ze strany GIA na francouzské cíle, nepochybně významným způsobem usnadnila situaci režimu v kritickém období 1992-1995. Na druhou stranu byla spolupráce s Francií pro alžírský režim značně politicky nákladná. Snažil se svou pozici vyvážit důrazem na suverenitu a bránil jakýmkoliv náznakům cizího vměšování. Příklad neúspěšného francouzského tlaku na jednání s opozicí v roce 1995 ukázal, že vliv Francie na rozhodování alžírského režimu zůstal limitovaný.

---

⁶⁰⁹ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 378. O napjatých vztazích s Marokem vypovídá i kritika vůči Muhamadu Búdíáfovi, který se během svého působení v čele Alžírska setkal s Marockým králem a stal se proto terčem kritiky.

5.7. Závěr

Jedním z hlavních aspektů komplikovaného vývoje mezi lety 1992 a 1995 byl spor mezi režimem a opozicí o podobu politického uspořádání. Tento spor samozřejmě souvisel i s bojem režimu s ozbrojenými islamistickými skupinami, protože představitelé rozpuštěné strany FIS začali uplatňovat autoritu nad částí ozbrojených skupin a stali se partnery pro jednání s režimem i s částí opozice. Cílem opozičních stran FFS a FLN, kteří dosáhli určitého úspěchu v prosincových parlamentních volbách, a jejich spojenců, byla snaha o návrat k liberalizačnímu procesu a jeho pokračování, což by jim zajistilo adekvátní postavení v politickém systému. V tomto požadavku byli zajedno s FIS, která z něj učinila jednu z podmínek zastavení ozbrojeného boje.

Režim byl ovšem do jisté míry vnitřně nejednotný, přičemž byl rozdělen na radikální a umírněnou část. Po roce 1994 se do čela režimu dostal generál ve výslužbě Lamín Ziruál, který sám patřil k umírněným a razil cestu vyjednávání s ozbrojenci i s opozicí. Radikálové v čele s náčelníkem generálního štábu Lamarím však stále udržovali značný vliv a prezidentovy snahy neváhali v některých případech torpédovat. V uvedeném období došlo na jednu stranu ke sjednocení islamistické i neislamistické opozice, která se v lednu 1995 shodla na společné platformě kodifikované v tzv. Římské platformě. V nich požadovali především návrat k ústavnímu pořádku, politické liberalizaci a ukončení násilí. Režim však se sjednocenou opozicí odmítl jednat a rozhodl se k jednostrannému návratu k ústavnímu režimu podle vlastních pravidel a v listopadu 1995 zorganizoval prezidentské volby. Tento postup ukazuje na zjevný posun oproti konci 80. let, kdy byli liberalizátoři ochotní k výraznějším ústupkům. Mezi zastánci měkké a tvrdé linie zjevně existovala shoda nepřipustit návrat islamistů do legálního politického systému. Režim tak byl i přes řadu vnitřních neshod jednotnější než v roce 1988.

Opozice spojená s římskými dohodami tento způsob návratu k ústavnímu pořádku odmítla a prezidentské volby bojkotovala. Část opozice, která již předtím římské dohody odmítla, se k bojkotu nepřipojila, čímž postup režimu částečně legitimizovala. Zvolení Lamína Ziruála prezidentem v prvních prezidentských volbách po sedmi letech, které byly zároveň prvními prezidentskými pluralistickými volbami v dějinách samostatného Alžírsku, bylo jednoznačným úspěchem režimu. Signatáři Římské platformy utrpěli politickou porážku, která nejen, že umožnila režimu zahájit návrat k normalizaci poměrů bez jejich účasti, ale

zároveň vyvolala další štěpení uvnitř opozice. Politické vítězství režimu bylo potvrzeno i díky vývoji boje proti ozbrojeným skupinám. Ty sice stále stupňovaly své teroristické aktivity, což se týkalo hlavně GIA operující nezávisle na FIS, ale přestaly být přímým ohrožením existence režimu. Byly vytlačeny z velkých měst a počet jejich bojovníků klesal.

Co se týče vlastního fungování režimu ve sledovaném období, lze konstatovat jednoznačný odklon od období liberalizace mezi roky 1988 a 1992. Ústava sice formálně nepřestala platit, ale *de facto* byla v mnoha ohledech ignorována. Kolektivní orgán HCE vykonával až do roku 1994 výkonnou i legislativní moc. Byla rozpuštěna nejsilnější strana FIS a ministerstvo vnitra převzalo přímou kontrolu nad místní a okresní samosprávou. Vyhlášení stavu ohrožení a v některých oblastech i zákazu vycházení vedlo k dalšímu potlačení osobních i politických práv. Období se stalo charakteristické i častými zásahy proti nezávislému tisku. Pokud bychom chtěli použít dynamický model Adama Przeworského představený v úvodu (viz kapitolu 2.3.), mohli bychom hovořit o ukončení liberalizační fáze prostřednictvím represe, která vedla k povstání. To se ovšem podařilo dostat pod kontrolu a byla vytvořena nová diktatura.

Režimu se ve sledovaném období podařilo odvrátit hrozbu akutní ekonomické krize. I přes vypjatý nacionalismus většiny elit bylo přistoupeno ke spolupráci se zahraničními partnery a dohodě o odložení splátek dluhu. To uvolnilo vládě prostor pro výdaje nutné k pokračování bezpečnostních operací a ke stabilizaci veřejných financí. Dílčí reformy vedly i ke zbrzdění inflace. Režim se nicméně odhodlal jen k dílčím strukturálním reformám, které přinášely výhody především pro část elit.

Politické vítězství nad opozicí, postupné získávání převahy v boji proti ozbrojencům a přinejmenším dočasné vyřešení ekonomické situace vedlo ke stavu, kdy režim pod vedením prezidenta Ziruála mohl přikročit k postupnému návratu k ústavnímu režimu. Jeho podoba však neměla být výsledkem kompromisu s opozicí, jejíž vliv byl po prezidentských volbách velmi omezen, ale spíše potřebami režimu. Ten sice usiloval o normalizaci politických poměrů, neměl však objektivní důvod navazovat na období liberalizace, která by vyústila ve volnou politickou soutěž.

6. KONSOLIDACE REŽIMU PO ROCE 1996

6.1. Úvod

Následující kapitola se bude zabývat poslední etapou období 1988-1999, která je zároveň etapou, během které se zformovala výsledná podoba alžírského režimu. Ta bez zásadních změn přetrvala až do druhé poloviny prvního desetiletí jednadvacátého století. V minulé kapitole byl analyzován vývoj od ukončení liberalizační fáze na začátku roku 1992 do konce roku 1995, kdy prezidentské volby znamenaly počátek návratu k ústavnímu pořádku a novému politickému uspořádání.

Hlavním rysem tohoto návratu bylo přinejmenším před prezidentskými volbami faktické vyloučení opozice z diskuze o novém politickém uspořádání. V následující kapitole tak bude nutné sledovat, do jaké míry se síly stojící mimo mocenský blok podílely na formování nového režimu. Předpokládáme, že jejich role byla marginální a režim nastavil formální i neformální pravidla zcela podle svých vlastních potřeb. Na rozdíl od období před rokem 1988 bylo vnitřní štěpení mocenského bloku jiné povahy. Boj klanů byl sice velmi výrazný a zásadním způsobem určoval dynamiku vývoje, ale existoval mezi nimi konsensus o kýženém politickém uspořádání. Předběžně lze předpokládat, že ani příznivci dialogu, ani zastánci vojenské eliminace islamistů neměli v úmyslu povolit legální působení masové islamistické strany, která by navázala na činnost FIS. Pokud bychom opět chtěli použít model Adama Przeworského, ocitli bychom se opět v jeho výchozí fázi, kdy ovšem nedochází k výraznému štěpení uvnitř režimu a ani opozice není dostatečně silná a jednotná, aby prosadila skutečnou liberalizaci. Velká část opozice spíše přistoupí na princip kooptace a výsledkem pravděpodobně bude rozšířená diktatura, či uvolněný autoritářský režim s částečně demokratickými prvky.

Důležitou součástí následující kapitoly tak bude analýza vytváření a fungování režimu za účelem potvrzení či vyvrácení výše nastíněné hypotézy. Bude třeba zkoumat jednak nastavení legálních pravidel, jednak skutečné fungování mocenských mechanismů. Stěžejní bude i hodnocení role armády, která byla v období 1992 – 1995 dominantním hráčem.

6.2. Nový legislativní rámec

6.2.1. Ústava z roku 1996

Po relativním úspěchu prezidentských voleb na konci roku 1995 pokračoval prezident Lamín Zirúál v započaté cestě k obnovení ústavního pořádku. V květnu 1996 bylo oznámeno konání parlamentních voleb na rok 1997. Zároveň bylo zveřejněno memorandum, které obsahovalo základní obrysy nové ústavy a které se mělo stát základem diskuse mezi prezidentem a dalšími politickými subjekty. Zirúál tak sledoval podobnou politiku jako v období před prezidentskými volbami, kdy se snažil o dosažení dohody s opozicí, což mělo legitimizovat jeho rozhodnutí. Politické strany však návrh ústavy odmítly. Hlavním důvodem bylo zejména výrazné omezení postavení dolní komory parlamentu.⁶¹⁰ Umírněným islamistům navíc vadil navržený zákaz existence stran na náboženské bázi, zatímco berberské strany kritizovaly nezařazení *tamazigh* mezi úřední jazyky. Diskuse organizované v září 1996 tak byly většinou významnějších stran bojkotovány.⁶¹¹ Za projekt ústavy se jednoznačně postavila na konci října pouze FLN. Ta se po odstranění reformního vedení Abdulhamida Mehriho a nástupu nového předsedy Búálema Benhamúdy v lednu 1996 zaměřila na znovuoobnovení svého postavení v rámci režimu.

Návrh nové ústavy byl nakonec schválen v referendu dne 28. listopadu 1996. Podle údajů ministerstva vnitra dosáhla účast 79,8 % oprávněných voličů. Z platných hlasů bylo 85,81 % pro návrh ústavy, 14,19 % hlasů se vyslovilo proti návrhu.⁶¹² Oproti prezidentským volbám v roce 1995, které byly považovány za transparentní, referendum bylo označeno za zmanipulované. Kromě FIS, RCD a FFS hovořila o nedůvěryhodnosti voleb i strana HAMAS, jež byla součástí vládní koalice. Režim navíc nedokázal zajistit během referenda bezpečnost, přičemž útokům ozbrojených skupin podlehl 26 lidí.⁶¹³

Nejdůležitější byl samotný obsah ústavy, která nastavila legální rámec fungování

---

⁶¹⁰ BOUANDEL, Youcef. Political parties and the transition from authoritarianism. *The journal of modern African studies*. 41, 1 (2003). s. 14

⁶¹¹ Algeria holding talks without the opposition. *The New York Times*. 15. 9. 1996

⁶¹² 85,81 % de „oui“ selon le ministère de l'intérieur. *Le Monde*. 1. 12. 1996

⁶¹³ Ving-six tués le jour des élections. *Le Monde*. 3. 12. 1996. Zmanipulování referenda potvrzuje i Roberts - ROBERTS, Hugh. *The battlefield Algeria 1988-2002: Studies in a broken polity*. London, 2003. s. 192

politických institucí v Alžírsku na více než jednu dekádu. K výraznější změně došlo až v roce 2009, kdy byla z ústavy odstraněna překážka třetího znovuzvolení prezidenta Búteflyky. Ústava z roku 1996 jednoznačně reagovala na vývoj mezi roky 1988 a 1992. Hlavním cílem jejích autorů bylo omezení legislativní moci tak, aby se do budoucna eliminovalo riziko, že by jedna strana mohla získat kontrolu nad parlamentem a jeho prostřednictvím i nad částí exekutivy.

Nejvýznamnějším prvkem nové ústavy⁶¹⁴ bylo bezpochyby zavedení dvoukomorového parlamentu. Ten nově sestával z dolní komory – Národního lidového shromáždění (Assemblée Populaire Nationale) o 380 poslancích a z horní komory – Národní rady (Conseil de la Nation) o 144 členech (čl. 98). Dvě třetiny členů horní komory měly být voleny okresními a místními zastupiteli. Jedna třetina pak měla být jmenována prezidentem republiky z osobností aktivních na poli vědy, kultury a hospodářství (čl. 101). Horní komora měla schvalovat zákony, které předtím prošly dolní komorou. Musí tak učinit většinou tří čtvrtin hlasů (čl. 120). Třetina senátorů jmenovaná prezidentem tak *de facto* získala právo veta nad veškerými legislativními návrhy.⁶¹⁵ Dolní komora parlamentu měla i nadále právo neschválit vládní program navržený premiérem (čl. 80). V případě, že by dolní komora dvakrát neschválila vládní program, mělo dojít k jejímu rozpuštění a vypsání nových voleb. V případě, že by předseda vlády požádal dolní komoru o vyslovení důvěry z vlastní iniciativy a ta by byla následně zamítnuta, došlo by k demisi vlády, k rozpuštění parlamentu a k vypsání nových voleb (čl. 84). Prezident mohl přistoupit k rozpuštění dolní komory i z jiného důvodu. V takovém případě by muselo dojít ke konání voleb během tří následujících měsíců (čl. 129).

Postavení předsedy vlády zůstalo stejné jako podle ústavy z roku 1989. Měl právo navrhnout prezidentovi ministry, který je následně jmenoval (čl. 79). Prezidentovi byly oproti ústavě z roku 1989 přiznány některé nové pravomoci. V době mimo zasedání parlamentu či v době, kdy je parlament např. rozpuštěn, je prezident oprávně vydávat nařízení s platností zákonů. Ty musel při nejbližší příležitosti předložit parlamentu ke schválení (čl. 124). Mezi nové pravomoci prezidenta patřilo jmenování prefektů (*wálí*) (čl. 78). Toto opatření omezující místní samosprávu vycházelo jednoznačně ze zkušenosti roku 1990, kdy FIS ovládla místní a okresní shromáždění. Novou pravomocí bylo rovněž jmenování guvernéra centrální banky. Prezidentovi zůstaly předešlé důležité pravomoci. Jmenoval a odvolával předsedu vlády bez

---

⁶¹⁴ Décret présidentiel no 96-438 du 7 decembre 1996 relatif à la promulgation au *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire* de la révision constitutionnelle adoptée par référendum du 28 novembre 1996.

⁶¹⁵ VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. Le président Zeroual détient désormais tout le pouvoir en Algérie. *Le Monde*. 3. 12. 1996

jakýchkoliv omezení, byl nejvyšším velitelem ozbrojených sil a v otázkách národní důležitosti mohl vyhlásit konání referenda (čl. 77). Podstatnou změnou bylo omezení výkonu prezidentské funkce pouze na období dvou pětiletých mandátů (čl. 74). Článek 158 navíc ustavoval tzv. Nejvyšší státní dvůr - soudní instanci, jež mohla posuzovat případné velezrádné chování prezidenta a trestné činy předsedy vlády.

Ústava z roku 1996 zachovávala existenci kontrolních a poradních orgánů – Ústavní rady, Nejvyšší islámské rady a Nejvyšší bezpečnostní rady. Bez významnějších změn byla ponechána ustanovení týkající se případné změny ústavy. Ta mohla být i nadále iniciována pouze prezidentem. Po následném schválení parlamentem musela být předložena ke schválení v referendu (čl. 174).

V závěru je třeba se vrátit ještě k samotné preambuli ústavy. Ta, podobně jako ústavy předešlé, zdůrazňovala význam 1. listopadu 1954, kdy byla zahájena válka za nezávislost. Toto datum mělo znamenat začátek poslední fáze dlouhodobého boje proti agresi mífící na alžírskou kulturu a hodnoty. V této souvislosti byly v preambuli zmíněny tři základní složky alžírské identity. Těmi měl být islám, arabství a berberství (v originále *l'Amazighité*, či arabsky *al-amázighía*, podle autentického označení berberského národa). Odkaz za berberství byl v alžírské ústavě učiněn poprvé v historii. Jednalo se o reakci na vzestup berberského aktivismu a význam berberských politických stran.

6.2.2. Další zákony

Klíčovou součástí legislativního rámce, kterým byla nastavena pravidla pro politický život Alžírsku po roce 1996, byly volební zákon a zákon o politických stranách. Stejným normám jsme se věnovali již v kapitole týkající se liberalizačního procesu na začátku 90. let. Stejně jako tehdy, i u zákonů přijatých v roce 1996 pomůže stručný rozbor obou norem objasnit záměry jejich autorů ohledně fungování politického systému. Fungování politických stran bylo ošetřeno zákonem o politických stranách.⁶¹⁶

Základní pravidla však byla nastavena již samotnou ústavou. Ta v článku 42 stanovila, že právo zakládat politické strany je zaručeno. Na druhou stranu však jednoznačně uváděla, že strany nemohou být založeny na základě náboženství, jazyka, rasy, pohlaví či na

⁶¹⁶ Ordonance no 97-09 du 6 mars 1997 portant loi organique relative aux partis politiques. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Jeudi 6 mars 1997.

bázi korporátní a regionální. Je třeba si povšimnout posunu od zákona o asociacích politického charakteru z roku 1989,⁶¹⁷ který v článku 5 stanovil, že tyto asociace nemohou být založeny výhradně (sic!) na konfesní, jazykové, regionální, či na příslušnosti k pohlaví, rase či profesi. Právě slovo „výhradně“ umožnilo zakládání stran, jež byly např. islamistické či regionální, ale pouze převážně a nikoliv výhradně. Ústava z roku 1996 takto orientované strany *de facto* zakazovala. Zákon o politických stranách přijatý v březnu 1997 však stanovil, že existující strany mají jeden rok na to, aby se přizpůsobily novým normám (čl. 43). Islamistické strany HAMAS a MNI tak v požadovaném období příslušně upravily své názvy.⁶¹⁸

Nový zákon o politických stranách ztížil podmínky zakládání nových stran. Počet zakládajících členů byl zvýšen z patnácti na dvacet pět. Ti přitom museli mít bydliště v šestnácti různých alžírských okresech ze čtyřiceti osmi (čl. 14). Poté museli požádat o schválení ministerstvem vnitra, které mohlo mimo jiné zkoumat, zda zakládající členové splňují podmínky stanovené zákonem, tedy zda se například nechovali v minulosti v rozporu s hodnotami boje za národní osvobození (čl. 13). Do roka od schválení se měl konat zakládající kongres, který měl sestávat alespoň ze čtyř set delegátů z dvaceti pěti okresů. Zákon zachovával omezení upravující financování politických stran, které jednoznačně zvýhodňovalo větší strany. Financování ze zahraničí bylo zakázáno a příjem členských příspěvků omezen na 10 % minimální měsíční mzdy (čl. 28). Strany tak měly být závislé především na státních subvencích, jejichž výše se odvíjela od počtu poslanců a senátorů strany (čl. 33).

Na zákonu o politických stranách byla vidět tendence režimu omezit počet stran a zvýhodnit větší strany s celostátní strukturou (FLN, později RND). Volební zákon⁶¹⁹ naproti tomu spíše reagoval na slabiny předchozího uspořádání, které díky většinovému systému umožňovalo kontrolu jedné strany nad parlamentem. Z tohoto důvodu byl autory zákona zvolen poměrný volební systém. Voliči odevzdávali své hlasy pro kandidátní listiny politických stran či pro nezávislé kandidátní listy, které byly sestavované pro každý volební obvod. Hranice volebních obvodů kopírovaly hranice okresů (*wilájetů*). Aby se kandidáti z určité listiny mohli dostat do sněmovny, musela tato v daném volebním obvodě získat alespoň 5 % hlasů. Bylo přitom jedno kolik hlasů získá na národní úrovni. V každém obvodě

⁶¹⁷ Loi No 89-11 du 5 juillet 1989 relative aux associations à caractère politique. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Mercredi 5 Juillet 1989.

⁶¹⁸ BOUANDEL, Youcef. Political parties and the transition from authoritarianism. *The journal of modern African studies*. 41, 1 (2003). s. 14.

⁶¹⁹ Ordonance no 97-07 du 6 mars 1997 portant loi organique relative au régime électoral. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Jeudi 6 mars 1997.

byl počet křesel určen podle počtu obyvatel a pohyboval se od čtyř do dvaceti čtyř. Rozdělení křesel určovalo samostatné nařízení.⁶²⁰ Toto nařízení nepochybně převzalo logiku volebního zákona z roku 1991, kdy byly záměrně posíleny obvody s malou podporou islamistů. Byly však odstraněny nejkřiklavější případy, přičemž byl omezen počet křesel např. v Adraru či v Ghardaie, kde byl dříve záměrně výrazně nadsazen. Naproti tomu zákon nově zaváděl možnost volby pro Alžířany žijící v zahraničí (čl. 102 volebního zákona), u nichž byla očekávána náklonnost spíše k neislamistickým stranám. Charakteristickým rysem volebního zákona byly uzavřené kandidátní listiny (čl. 105). Volič tak neměl možnost hlasovat pro konkrétního kandidáta. Toto opatření výrazně posilovalo sekretariáty stran a omezovalo možnost voličů na výběr jednotlivé strany.

Stručný rozbor legislativního rámce ukazuje, že tehdejší režim usiloval o silný prezidentský systém. Ten mohl být oslaben neformálním vlivem mocenských klanů, ovšem nikoliv prostřednictvím sněmovny, jejíž pozice byla výrazně oslabena ustavením částečně jmenované horní komory. Autoři legislativních norem byli evidentně pod vlivem traumatu z voleb v roce 1991, které přinesly vítězství FIS. Ústava i zákon o politických stranách tak výrazně omezovaly existenci islamistických stran. Další pojistkou byl poměrný volební systém, který ztěžoval získání nadpoloviční většiny v dolní sněmovně. Naopak, měl vést k fragmentované sněmovně. Hranice 5 % se totiž vztahovala na jednotlivé okrsky a na celostátní zisk hlasů. Do sněmovny se tak například v roce 1997 dostaly strany, které na celostátní úrovni získaly méně než 1 % hlasů, přičemž hranici 5 % překročily jen v jediném volebním okrsku. Již před schválením ústavy v roce 1996 předsedal premiér Újahjá koaliční vládě a navržený volební systém ukazoval, že koaliční vlády jsou cestou, kterou se má Alžírsko ubírat. Nedílnou součástí systému více stran se ovšem mělo stát i aktivní zasahování režimu do života politických stran, jak bude probráno v samostatné kapitole.

Na závěr stručného rozboru legislativního rámce je třeba připomenout skutečnost, že i po obnovení ústavního pořádku v Alžírsku stále platil stav ohrožení zavedený v únoru 1992, který výrazně posiloval pravomoci bezpečnostních složek.

---

⁶²⁰ Ordonance no 97-08 du 6 mars 1997 déterminant les circonscriptions électorales et le nombre de sièges à pourvoir pour l'élection du parlement. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Jeudi 6 mars 1997.

6.3. Politické strany a participace obyvatel

6.3.1. RND jako nová režimní strana

Režim v čele s prezidentem Lamínem Zirúálem nehodlal uplatňovat politickou moc pouze nastavením pravidel prostřednictvím ústavy a souvisejících zákonů. Nedílnou součástí vládnutí mělo být i aktivní zasahování do stranického života. Nesnažil se jen ovlivňovat situaci uvnitř jednotlivých stran, ale přímo inicioval vznik nové masové strany. Jednalo se o jistý posun od situace na začátku 90. let, kdy tehdejší reformisté podobný pokus neučinili a jejich snahy o získání kontroly nad FLN selhávaly.

Dne 24. února 1997, jen čtyři měsíce před plánovanými parlamentními volbami, byla založena strana Národní demokratické shromáždění (Rassemblement National Démocratique, RND). Od začátku bylo zřejmé, že se jedná o stranu, která má podporu prezidenta Zirúála a která má zároveň být jeho oporou v parlamentu, vládě a v místních a okresních zastupitelstvech.⁶²¹

Na zakládajícím kongresu strany byl formou deklarace představen program strany.⁶²² Jeho neurčitost a snaha o uspokojení všech potenciálních voličů jen potvrzovala, že strana RND byla založena čistě účelově. Program se dovolával ústavou tří nově definovaných základních složek alžírské identity (islám, arabství, berberství) a tvrdil, že strana je založena na hodnotách pluralismu a demokracie. Mezi strategickými cíly byla výrazně uváděna bezpečnost, stabilita a svoboda projevu. Co se týče ekonomické politiky, nová strana si kladla za cíl znovunastartování národního hospodářství. Mělo být dosaženo „vyrovnaného rozvoje“, který měl pomoci zachovat sociální smír, a tím pádem i politickou stabilitu. Program se žádným způsobem nezmiňoval o ekonomických reformách.

Aby bylo rozptýleno podezření o účelovosti založení RND, bylo v programu výslovně uvedeno, že nová strana nechce těžit z „tehdejší alžírské tragédie“ a nepředstavuje formaci, která by měla sloužit té či oné části moci. Naopak, RND mělo pracovat pro vlast národ. Taxativně přitom vyjmenovalo, že jeho řady jsou otevřeny pro mládež, pracující, rolníky, ženy, svobodné a další profese, pracující v oblasti vědy a kultury a pro bývalé

⁶²¹ Algérie: un nouveau parti. *Le Monde*. 25. 2. 1997. VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. s. 76

⁶²² *Déclaration de création du RND*. Dokument z archivu RND.

bojovníky za svobodu.

Strana RND se z hlediska programu nevymezovala vůči FLN. Řada členů bývalé jediné strany dokonce do RND přešla a mimo jiné i z tohoto důvodu strana cílila na podobný elektorát.⁶²³ Členové strany se dále rekrutovali zejména z řad státních úředníků. Aby architekti projektu RND kompenzovali nevýhodu krátké existence, využili stávajících masových organizací. Do vedení strany se tak dostali představitelé Národní organizace dětí mučedníků z války za nezávislost, Národní organizace bojovníků za nezávislost a podobně. Ti měli ve prospěch strany mobilizovat své členy. S touto strategií souvisel i fakt, že prvním šéfem RND se měl stát dosavadní generální tajemník vlivné odborové centrály UGTA Abdulhak Benhamúda. Ten byl ale jen několik týdnů před založením strany zavražděn.⁶²⁴

Do čela strany se postavil dosavadní předseda přechodného parlamentního orgánu CNT Abdulkádír Bensaláh. Před ním stál klíčový úkol zajistit pro nově založenou politickou stranu co největší zisk ve volbách. Tento úkol mu byl usnadněn podporou režimu. RND tak dostala nadprůměrný prostor ve státním rozhlase a televizi. Dále mohla využívat vládní dopravní prostředky⁶²⁵ a v neposlední řadě došlo k manipulaci samotného volebního procesu.⁶²⁶

Parlamentní volby zajistily RND postavení nejsilnější strany, která se následně stala klíčovou oporou prezidenta Ziruála. Toto uspořádání ovšem nevydrželo příliš dlouho, když rozpory uvnitř režimu vedly k útokům na Ziruálovy spojence. Jeho rozhodnutí z podzimu 1998 rezignovat na prezidentský úřad postavilo stranu RND do nové situace. Vedení Muhammada Tahára Benbaibéše odmítalo vyslovit podporu tehdejšímu favoritovi prezidentských voleb Abdulazízi Búteflikovi. Příznivci prezidentského kandidáta však na mimořádném kongresu Benbaibéše sesadili. Na jeho místo byl zvolen bývalý premiér Ahmed Újahjá, jehož vedení kandidaturu Bútefliky obratem podpořilo. Případ RND z roku 1999 je jedním z příkladů existence silné prorežimní tendence, která byla přítomna ve většině stran. Za aktivního přispění špiček režimu se tak strany měly tendenci měnit v loajální klientelistické struktury očekávající podíl na moci.

⁶²³ BOUANDEL, Youcef. Political parties and the transition from authoritarianism. *The journal of modern African studies*. 41, 1 (2003). s. 16.

⁶²⁴ CHEURFI, Achour. *La classe politique algérienne de 1900 à nos jours: Dictionnaire biographique*. Alger, 2001. s. 440.

⁶²⁵ QUANDT, William B. *Société et pouvoir en Algérie: La décennie des ruptures*. Alger, 1999. s. 102

⁶²⁶ VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. s. 77.
ROBERTS, Hugh. *The battlefield Algeria 1988-2002: Studies in a broken polity*. London, 2003. s. 192-193. Roberts ovšem uvádí, že úroveň manipulace byla menší, než kupříkladu u referenda o nové ústavě v roce 1996. Dobová reportáž uvádí, že o volební manipulaci hovořily všechny strany kromě RND a že výhrady k regulérnosti měl i tým pozorovatelů OSN. Srov. - Just what the president ordered. *The Economist*. 12. 6. 1997.

6.3.2. Pozice dalších stran v obnoveném ústavním režimu

Snahu o ovládnutí či zvýšení svého vlivu vyvinul režim vůči většině alžírských stran. Využíval přitom přirozené tendence řady straníků a příslušníků vedení stran stát blíže k mocenskému centru a mít podíl na hmotných a politických výhodách. Prorežimní tendence zvítězila i v bývalé jediné straně FLN. V důsledku zvolení Lamína Zirúála prezidentem na konci roku 1995, které potvrdilo selhání jednoznačné opoziční strategie reformistického vedení Abdulhamida Mehriho, se do čela strany dostal zástupce konzervativnějšího křídla Búálem Benhamúda.⁶²⁷ Ten se vymezil vůči dohodě opozičních stran v Římě v roce 1995 a razil jednoznačně prorežimní přístup. V postoji vůči režimu bylo nové vedení FLN pevné, zakolísalo nicméně v době založení strany RND a jejího následného vítězství v parlamentních volbách. Tento krok prezidenta Zirúála byl oprávněně pochopen jako snaha FLN oslabit a vytvořit alternativní mocenskou základnu.⁶²⁸ Po volbách v roce 1997 nicméně FLN pokračovala ve vládní koalici. Po pádu prezidenta Zirúála se její pozice opět zlepšila, přičemž se stala hlavní oporou prezidenta Bútefliky. Reformistické křídlo, které představoval například bývalý předseda Mehri, si uvnitř FLN nadále udrželo jisté pozice. Vedení strany se mu však již získat nepodařilo.

K rozkolu mezi prorežimní a opoziční frakcí došlo i v umírněné islamistické straně MNI vedené Abdulláhem Džáballáhem. Jeho strana patřila k signatářům Římské platformy a setrvala v legální, ale konstantní opozici vůči režimu. Prezidentské volby v roce 1995 bojkotovala, ale úspěšně se zúčastnila voleb v roce 1997 (získala přes 8 % hlasů). Volby přesto byly MNI odmítnuty jako zmanipulované. Spolu s FFS a PT patřila strana k jejich nejhlasitějším kritikům. V září 1998 se režim pokusil iniciovat ve straně rozkol. Spojenci režimu Habíbu Adámímu se podařilo ovládnout vedení strany a Džáballáha a jeho souputníky vyloučit. V souladu s požadavky ústavy pak přejmenoval stranu na Hnutí Nahda (Mouvement Nahda).⁶²⁹ Džáballáh na tento pokus reagoval založením nové strany s názvem Hnutí národní obnovy (Mouvement de Revouveau National, Harakat al-isláh al-watani, MRN), známé běžně pod názvem al-Isláh. Prorežimní puč je možné považovat za neúspěšný, protože zatímco ve

⁶²⁷ WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997. s. 372.

⁶²⁸ BOUANDEL, Youcef. Political parties and the transition from authoritarianism. *The journal of modern African studies*. 41, 1 (2003). s. 16.

⁶²⁹ TAZAGHART, Atman. Quelles perspectives pour les partis islamistes moderés?. *CERI*. [online], [cit. 2008-02-03]. Dostupný z WWW: <http://www.ceri-sciences-po.org/archive/march03/artat.pdf>. s. 11.

volbách v roce 2002 Hnutí Nahda propadlo, MRN se stalo nejsilnější islamistickou stranou. Ve svém programu⁶³⁰ požadovalo ukončení násilí jak ze strany režimu, tak ze strany ozbrojených skupin. Rovněž se stavělo za amnestii pro příslušníky těchto skupin. Základem spravedlivého politického systému měla být reformovaná ústava, která by zaváděla rovnoměrný vztah mezi jednotlivými složkami moci. V ekonomické oblasti požadovalo MRN důsledný boj proti protekci a korupci a hospodářský rozvoj zajišťující důstojné životní podmínky všem Alžírčanům. MRN se díky důslednému opozičnímu postoji stalo nejsilnější islamistickou stranou, dokonce i na úkor strany HAMAS,⁶³¹ která naopak vytrvala ve svém prorežimním postoji a byla součástí vládních koalic.

Strany MRN a HAMAS měly být v novém uspořádání jedinými islamisticky orientovanými stranami. Nejpozději po nástupu Abdulazíze Búteflíky do prezidentské funkce začalo být zřejmé, že režim nepřipustí znovulegalizaci FIS ani vytvoření jiné významnější islamistické strany. Jistým milníkem bylo rozhodnutí ministerstva vnitra z května 2000 nepovolit činnost strany Wafá (loajalita), vedené dřívějším prominentním členem FIS Ahmedem Tálebem Ibrahímím. Režim argumentoval, že v případě Wafá nejde o založení nové strany, ale o pokus o obnovení strany FIS, která byla postavena mimo zákon v březnu 1992.⁶³² Námitky předsedy strany, že pouze 2,5 % členů Wafá jsou sympatizanti FIS, a že nelze pominout fakt, že politický islám má v alžírské politice své místo, nebyly režimem vyslyšeny.

Vůči režimu se výrazněji než menší islamistické strany vymezovaly sekulárně orientované strany FFS a PT. Na stranu opozice se začala stále více stavět i strana RCD vedená Saídem Sádím. Tato strana nicméně ve svém opozičním přístupu kolísala a v roce 1999 se dokonce stala součástí vládní koalice. I proti těmto stranám se režim pokusil použít výše uvedené metody využívající vnitřní nejednoty. Příkladem může být pokus o rozštěpení strany FFS na jaře 1997, několik měsíců před parlamentními volbami. Z FFS se tehdy oddělila frakce odmítající spolupráci s FIS, respektive Římskou platformu z roku 1995.⁶³³ Formace s názvem Hnutí za demokracii a občanství (Mouvement pour la démocratie et la citoyenneté, MDC) však zůstalo marginální. FFS pod vedením Ajt Ahmeda naproti tomu

⁶³⁰ *Harakat al-isláh al-wataní: Barnámídz as-sijásí*. Dokument z archivu MRN.

⁶³¹ Za účelem dosažení souladu s novou ústavou si hnutí HAMAS změnilo jméno na Hnutí za mírovou společnost (Mouvement pour la société de la paix, MSP).

⁶³² MARTINEZ, Luis. Les obstacles à la politique de réconciliation nationale. *Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1999.

⁶³³ Algérie: Les dissidents du FFS créent le Mouvement pour la démocratie et la citoyenneté. *Le Monde*. 11. 3. 1997. Ajt Ahmed z tohoto pokusu o rozštěpení FFS obvinil vládnoucí režim. Srov. - *Message de Hocine Ait Ahmed au Conseil National réuni à Alger, du 31 Juillet au 1er Août 1997*. Dokument z archivu FFS.

zůstala relativně významnou opoziční silou, přičemž v parlamentních volbách roku 1997 získala přes 5 % hlasů a dvacet křesel v dolní sněmovně.

Výše uvedený rozbor postavení politických stran ukázal, že alžírský režim na jednu stranu neměl v zásadě problém s existencí více politických stran. Měl však snahu omezit jejich postavení, což platilo zejména u opozičních stran. Strany se měly stát v ideálním případě formalizovanými klientelistickými strukturami, přičemž skutečná moc zůstávala mimo jejich dosah. Na druhou stranu, pokud strany dokázaly tlaku režimu odolat, mohly nadále legálně působit. Je ovšem třeba zmínit, že kromě malého významu institucí, do kterých mohly politické formace kandidovat, byl význam stran omezen i stále běžnějšími volebními machinacemi.

Relativně nezměněné vůči předchozímu období zůstalo postavení nezávislého tisku. Režim vůči němu i nadále využíval řadu formálních i neformálních prostředků, k drastickému omezení svobody slova se však neuchýlil. Charakteristickým se pro uvedené období nicméně stalo - často zřejmě nevědomé - využívání nezávislého tisku různými režimními frakcemi.⁶³⁴ Příkladem byly mediální útoky na generála Betšína v roce 1998, které byly pravděpodobně přípravou na útok na prezidenta Ziruála.

---

⁶³⁴ ROBERTS, Hugh. *The battlefield Algeria 1988-2002: Studies in a broken polity*. London, 2003. s. 237.

6.4. Ozbrojené skupiny

6.4.1. AIS a cesta k příměří

Alžírský režim dokázal po roce 1992 vybudovat výkonný represivní aparát zaměřený na boj proti islamistickým ozbrojencům. Zhruba po roce 1995 se tak podařilo zastavit růst jejich operačních schopností a omezit působnost v širších centrech největších alžírských měst. Režim rovněž vyzbrojil, vycvičil a v roce 1997 následně legalizoval jednotky místní domobrany, které značným způsobem ztížily fungování islamistických geril ve venkovských oblastech.⁶³⁵ Přesto si islamistické ozbrojené skupiny uchovaly značné kapacity a jimi páchané násilí zůstávalo zásadním problémem alžírského státu i společnosti.

Přestože začátek roku 1996 se nesl ve znamení politického úspěchu prezidenta Ziruála, jehož zvolení prezidentem znamenalo začátek návratu k ústavnímu pořádku, období ramadánu na konci ledna a začátku února přineslo další vlnu násilných útoků. V okolí hlavního města byly zaznamenány útoky islamistických jednotek v počtu desítek mužů.⁶³⁶ Násilnosti pokračovaly i v březnu, kdy islamistická skupina více než sta bojovníků přepadla vlak na trase Oran-Tlemcen a zabila více než deset cestujících. O několik týdnů později bylo uneseno sedm trapistických mnichů z kláštera Notre Dame d'Atlas poblíž města Medea. Mniši byli po dvou měsících zavražděni, přičemž k celosvětově odsouzenému činu se přihlásila radikální GIA.⁶³⁷

Pro prezidenta Ziruála bylo vyřešení bezpečnostní situace nutností. Slib obnovení míru byl jedním z faktorů, který napomohl úspěchu prezidentských voleb v listopadu 1995. Selhání v této oblasti by nepochybně znamenalo ztrátu jeho legitimacy. Otázkou ovšem bylo, jakým způsobem vyřešení bezpečnostní situace dosáhnout. Jak bylo řečeno již v předcházející části, uvnitř režimu postupně vykrytalizoval spor mezi příznivci vyjednávání s islamisty a zastánci jejich vojenské eliminace. Příznivci vyjednávání se sdružili kolem prezidenta a ministra obrany Ziruála, jehož nejbližším spojencem byl generál Betšín. Příznivci vojenské eliminace byli spojováni především s náčelníkem generálního štábu Muhammadem Lamarím.

Na jaře 1996 se Ziruálovi a jeho spojencům podařilo prosadit zahájení vyjednávání

⁶³⁵ MARTINEZ, Luis. *The Algerian civil war*. London, 2000. s. 212.

⁶³⁶ L'invisible front de la guerre d'Algérie. *Le Monde*. 19. 5. 1996.

⁶³⁷ 7 French monks reported Miller by islamic militants in Algeria. *The New York Times*. 24. 5. 1996.

s islamistickými ozbrojenci z AIS. Rozdíl oproti minulým pokusům o vyjednávání spočíval v tom, že v tomto případě vstoupil režim do kontaktu přímo s představiteli ozbrojených milic, zatímco dříve se pokoušel vyjednat s představiteli rozpuštěné strany FIS. K této změně došlo pravděpodobně z toho důvodu, že vojenské oslabení AIS přimělo již v první polovině roku 1995 jednoho z jejich nejvýše postavených velitelů Madaního Mazráka k ochotě s režimem vyjednat.

Režim se pak k přímým a seriózním jednáním rozhodl proto, že čistě vojenské vítězství se vzhledem k výše uvedeným vlnám násilí ukazovalo jako obtížně dosažitelné. Dohoda s AIS měla režimu usnadnit boj proti nejsilnější ozbrojené organizaci – GIA. Přímé jednání s AIS mělo pro režim ještě jednu výhodu. AIS sice formálně podléhala FIS, její faktický velitel Mazrák však byl zjevně ochoten vyjednat separátně. V důsledku to znamenalo, že AIS sice kladla politické požadavky, ty však byly velmi omezené. Při jednáních s režimem se omezovala spíše na požadavky technického rázu, které měly zajistit bezpečnost a bezúhonnost vlastním bojovníkům.⁶³⁸ Rok po zahájení jednání mezi režimem a AIS byli z vězení propuštěni bývalí vůdci FIS Madaní a Hašání.⁶³⁹ Splnění jednoho z požadavků AIS bylo ze strany režimu gestem dobré vůle, které mělo urychlit jednání před místními volbami plánovanými na konec října 1997. Po masakrech spáchaných na přelomu září a října ze strany GIA však byli oba islamističtí vůdci přesunuti do domácího vězení. Pro vůdce AIS to ovšem nebyl důvod k přerušení kontaktů s režimem, a vyjednávání nadále pokračovala.

K finální dohodě mezi alžírskou armádou na jedné straně a AIS na straně druhé došlo 20. srpna 1997. O měsíc později vydal Madaní Mazrák komuniké, které vyzývalo jednotky AIS k jednostrannému zastavení bojů počínaje 1. říjnem 1997. Komuniké zároveň vyzývalo „všechny, kterým záleží na zájmu náboženství a národa, aby se přidali k této výzvě“. Takovým způsobem měl být „odhalen nepřítel, který se skrývá za krvavými masakry a měly být izolovány kriminální skupiny perverzních extremistů z GIA“.⁶⁴⁰

Příměří AIS opatrně podpořil i čelný představitel rozpuštěné islamistické strany Abbásí Madaní. Vyjádřil však rozčarování nad tím, že FIS nebyla účastníkem jednání a že nedošlo k politické dohodě.⁶⁴¹ Madaního rozhořčení bylo pochopitelné. Na druhou stranu mu nezbývalo než příměří podpořit, měl-li si uchovat naději na další jednání s režimem. Jeho

⁶³⁸ Les islamistes du FIS renouvellent leur appel à la trêve et à la négociation. *Le Monde*. 21. 10. 1997.

⁶³⁹ MARTINEZ, Luis. Les obstacles à la politique de réconciliation nationale. *Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1999. s. 122.

⁶⁴⁰ Algeria's main rebel faction takes risk and calls truce. *The New York Times*. 25. 9. 1997.

⁶⁴¹ Les islamistes du FIS renouvellent leur appel à la trêve et à la négociation. *Le Monde*. 21. 10. 1997.

cílem byl přirozeně návrat do legálního politického života. S jednostranným příměřím AIS, které nebylo podmíněno takřka žádnými politickými ústupky ze strany režimu, však jeho naděje značně poklesly.

Obsah dohody mezi armádou a AIS nebyl nikdy oficiálně zveřejněn. Podle dobového článku v deníku aš-Šark al-awsat⁶⁴² měly být její hlavní prvky zhruba následující: amnestie pro všechny skupiny vyhlášující příměří; uznání všech jejích padlých za oběti národní tragédie; odškodnění všech obětí represí ze strany státu; ustavení smíšené komise pro další jednání armády a AIS; ustavení komise ministerstev vnitra a spravedlnosti, která měla v následujících osmnácti měsících dohlédnout na propuštění uvězněných členů FIS; shromáždění jednotek AIS na určená místa pod dohledem armády; integrace jednotek AIS do pravidelné armády za účelem boje proti terorismu; evidence veškeré výzbroje a munice skupin vyhlášujících příměří; evakuace rodin příslušníků AIS mimo oblasti pokračujících bojů proti terorismu; vypracování zákona, který se stane rámcem pro dohodnuté příměří; uznání alžírské armády jako jediné ozbrojené síly země; zastavení všech ozbrojených akcí AIS.

Jak je vidět z uvedené rekonstrukce obsahu dohody o příměří ze srpna 1997, zaměřuje se většinou na bezprostřední zájmy vojensky oslabené AIS. Jediným opatřením týkajícím se FIS byl slib propuštění jejich uvězněných členů. Oddělení AIS a FIS lze považovat za hlavní úspěch režimu. Co se týče bezpečnostní situace, příměří bezprostřední zlepšení nepřineslo, protože GIA začala stupňovat svou kampaň proti civilistům.⁶⁴³ (Jisté zlepšení tak začalo být patrné až v roce 1999.) Situaci nezlepšil ani fakt, že část AIS se zapojila do protiteroristických jednotek pravidelné armády a četnictva.⁶⁴⁴ Hmatatelný prospěch neměly z příměří ani jednotky AIS, které byly rozmístěny v celkem třech centrech pod dohledem armády. Až v souvislosti s přijetím zákona o občanské svornosti bylo na konci prosince 1999 oznámeno rozpuštění AIS a její bojovníci byli ve většině případů propuštěni na svobodu.

---

⁶⁴² MARTINEZ, Luis. Les obstacles à la politique de réconciliation nationale. *Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1999. s. 121-122.

⁶⁴³ ECHEVERRÍA, Carlos. Las Fuerzas Armadas Argelinas: Desafíos nacionales e internacionales. *Documento de trabajo de Real instituto elcano de estudios internacionales et estratégicos*. 2004/3. s. 17.

⁶⁴⁴ En Algérie, l' AIS annonce l'arrêt définitif de la lutte armée. *Le Monde*. 8. 6. 1999.

6.4.2. GIA, vzepětí a rozpad

GIA se po svém založení v roce 1993 stala relativně brzy nejsilnější islamistickou ozbrojenou organizací. Oproti MIA a jeho nástupci AIS se zaměřovala na útoky proti civilistům a cizincům.⁶⁴⁵ Po roce 1995 se útoky na nevojenské cíle staly hlavním předmětem činnosti GIA. Útočila přitom nejen na veřejná prostranství a společenské podniky, ale i na vytipované jednotlivce z řad umělců, novinářů či politiků. GIA rovněž fyzicky eliminovala řadu příslušníků konkurenčních ozbrojených skupin. V letech 1994 a 1995 tak zabila desítky bojovníků AIS v reakci na pokusy o mírová jednání mezi představiteli FIS a režimem.⁶⁴⁶

V letech 1994 až 1996 stál v čele GIA třicátník Džámel Zajtúní, za jehož vedení došlo k odstranění příslušníků bývalé FIS z vedení organizace. Došlo i k radikalizaci metod a rozšíření cílů GIA. Pomyslným vrcholem Zajtúního vedení byl únos a následné zabití trapistických mnichů na jaře 1996. Následně se ze Zajtúním rozešli jeho ideologičtí podporovatelé z londýnského časopisu al-Ansár Palestinec Abú Katada a Syřan Abú Musáb. Zabití Džámela Zajtúního v akci a jeho nahrazení Antárem Zuabřím v létě 1996 však znamenalo další prohloubení radikalizace GIA.

GIA se pod vedením Antára Zuabřího začala zaměřovat na masovou likvidaci civilistů. Od druhé poloviny roku 1996 až do roku 1998 bylo provedeno několik desítek útoků na menší sídla zejména v blízkém okolí hlavního města a směrem na západ a na jih od něj.⁶⁴⁷ Ve stejné době pokračovaly i cílené vraždy odpůrců či ekonomicky motivované útoky na dopravní prostředky. Masakry civilistů však představovaly hlavní hrozbu ze strany GIA, přičemž pravidelná armáda ani protiislamistické milice jí nedokázaly zabránit.

Podobně jako jeho předchůdce, i Antár Zuabří se snažil své počínání ideologicky zdůvodnit. V časopise al-Džama byl v únoru 1997 publikován text s názvem „Ostrý meč proti těm, kteří bojují se zbožnými mudžáhidy a setrvávají mezi bezbožníky“ podepsán muftím GIA Abdulmuminem Zubeirem.⁶⁴⁸ Zde byla důkladně vysvětlena argumentace GIA, podle které bylo možné použít násilí proti komukoliv, kdo se odvrátil od pravé víry a božího zákona. Podrobně byly vysvětleny důvody, které umožňovaly fyzickou eliminaci jednotlivých druhů odpůrců GIA od novinářů přes politiky až k členům konkurenčních ozbrojených

⁶⁴⁵ MARTINEZ, Luis. *The Algerian civil war*. London, 2000. s. 214.

⁶⁴⁶ STONE, Martin. *The Agony of Algeria*. London, 1997. s. 190-191.

⁶⁴⁷ WIKTOROWICZ, Quintan. Centrifugal tendencies in the Algerian Civil War. *Arab Studies Quarterly*. Summer, 2001, Vol. 23. s. 68

⁶⁴⁸ KEPEL, Gilles. Le GIA à travers ses publications. *Pouvoirs*. 86, 1998. s. 75.

skupin. Problémem bylo, že za porušení božího zákona se považovalo i nepřipojení k boji GIA, takže omluvitelný byl útok prakticky na kohokoliv. Text vysvětloval zabíjení dětí a žen, ke kterému během akcí proti civilistům docházelo. Jejich smrt nebyla primárním cílem operací, nebylo však údajně možné se náhodným zabitím žen a dětí vyhnout.

K největším masakrům GIA došlo ve druhé polovině roku 1997. Jen od června do srpna bylo ten rok zabito na patnáct set civilistů.⁶⁴⁹ K asi největšímu z nich došlo 29. srpna 1997 v osadě Raís nedaleko města Larba. Během noci zde bylo zabito přes dvě stě vesničanů. O měsíc později došlo k podobnému činu ve vesnici Benthala, kde obdobným způsobem připravila GIA o život rovněž kolem dvou set obyvatel. V obou případech se kontroverzním způsobem zachovala alžírská armáda, která byla sice v oblasti hojně rozmístěna, přesto proti masakrům nezasáhla. I přesto, že později argumentovala objektivními důvody, že noční zásah v hustě zalidněné oblasti by mohl skončit katastrofou, vznikla řada spekulací. Podle některých vysvětlení například nechali vojáci ozbrojence GIA volně operovat z rozhodnutí radikální frakce ve velení armády, která se snažila nabourat právě probíhající mírové rozhovory s AIS.⁶⁵⁰ Tato hypotéza nebyla nikdy přesvědčivě potvrzena ani vyvrácena. Z hlediska radikální frakce, kterou neformálně vedl náčelník generálního štábu Muhammad Lamari, by však takové počínání mělo nepochybně určitou logiku. Krátce po masakru v osadě Raís byl Abbási Madaní, který byl předtím propuštěn z vězení, přemístěn do domácího vězení. Objevily se obavy, že tento represivní krok může zastavit jednání s AIS.⁶⁵¹

Vedení GIA samozřejmě odmítalo mírová jednání mezi režimem a AIS. Není však jednoznačné, že by masakry na konci léta 1997 souvisely jen se snahou sabotovat mírová jednání. Antar Zuábrí obdobné útoky prováděl a ideologicky zdůvodnil již v dřívějším období. Útoky na civilní obyvatele byly mnohem spíše motivovány snahou o potrestání vesnic, které přestaly bojovníků GIA poskytovat logistické zázemí, či ho poskytovaly AIS nebo některé odštěpené frakci GIA.⁶⁵² Antar Zuábrí ve své radikální doktríně zaměřené na násilí eliminoval jakýkoliv politický pragmatismus. Právě absence dosažitelného politického cíle a čím dál problematičtější metody se začaly projevovaly odstředivými tendencemi uvnitř

---

⁶⁴⁹ Algeria's ghastly secret. *The Economist*. 4. 9. 1997.

⁶⁵⁰ Podle některých svědectví armáda GIA infiltrovala a masakry civilistů podporovala za účelem diskreditace mírové politiky prezidenta Ziruála. Blíže např. SOUAIDA, Habib. *La sale guerre*. Paris, 2001. Dobový tisk interpretoval fakt, že armáda nezabránila masakrům, jako snahu části vojenského velení zabránit mírovým rozhovorům. Algeria's main rebel faction takes risk and calls truce. *The New York Times*. 25. 9. 1997.

⁶⁵¹ Les luttes de clans s'exacerbent au sein du pouvoir algérien. *Le Monde*. 5. 9. 1997.

⁶⁵² WIKTOROWICZ, Quintan. Centrifugal tendencies in the Algerian Civil War. *Arab Studies Quarterly*. Summer, 2001, Vol. 23. s. 69.

GIA. Tyto tendence byly urychleny i díky příměří vyhlášeném AIS.

GIA byla ze své podstaty relativně volně organizovaným uskupením autonomních ozbrojených skupin, které byly vedeny jednotlivými *emíry*. Relativně dlouhou dobu se dařilo držet zdání jednoty, kontroverzní Zuábrího vedení však vyvolávalo odpor stále více *emírů*, kteří se buď od GIA zcela odštěpili, nebo se snažili proti Zuábrího vedení vystupovat. Údajně až deset skupin se po říjnu 1997 odštěpilo z GIA a připojilo se k jednostrannému příměří AIS. Některé odhady hovoří až o třech tisících bojovníků GIA, kteří po vyhlášení příměří složili zbraně.⁶⁵³

Již před vyhlášením příměří se začala profilovat skupina operující v horských oblastech Kabýlie vedená Hasanem Hatábem, který se ostře stavěl proti Zuábrího vedení. Hatáb nicméně neměl v úmyslu opustit GIA, spíše se snažil zpochybnit legitimitu tehdejšího vedení. Dovolával se názorů dřívějšího vůdce MIA Abdulkádíra Šibútího, který tvrdil, že ozbrojený *džihád* má být v první řadě zaměřen proti příslušníkům ozbrojených složek. Hatáb doufal, že jeho postoj na jeho stranu přivede řadu disidentů uvnitř GIA a odpůrce zastavení palby ze strany AIS. Hasan Hatáb byl ideologicky ovlivněn tehdy stále populárnějším trendem zasahujícím islamistická hnutí, který upřednostňoval globální rozměr *džihádu* a boj proti „vzdálenému nepříteli“, tedy zejména západním mocnostem podporujícím arabské sekulární režimy.⁶⁵⁴

Hasan Hatáb v průběhu roku 1997 vstoupil do kontaktu se zahraničními *džihádisty* včetně Usámy bin Ládina. Ti jeho pozici podpořili ideologicky a slíbili mu i logistickou a materiální podporu. V září 1998 Hatáb svůj rozchod s GIA formalizoval a vyhlásil vznik Salafistické skupiny pro kázání a boj (Groupe salafiste pour la prédication et le combat, GSPC, al-džáma as-salafía li-dawa wa l-qitál).⁶⁵⁵ Do Hatábovy nové organizace skutečně přešla řada bojovníků z GIA i z AIS a celkový počet jejich bojovníků údajně dosáhl tří tisíc. Nejpozději během roku 2000 se GSPC stala silnější ozbrojenou skupinou než GIA, jejíž význam postupně upadal. Spolu s poklesem významu GIA se snížil i počet útoků proti civilistům. GSPC se v prvních letech své existence zaměřovala zejména na útoky proti ozbrojeným složkám.

Alžírskému režimu se na konci 90. let podařilo dosáhnout výrazného oslabení

⁶⁵³ MARTINEZ, Luis. Les obstacles à la politique de réconciliation nationale. *Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1999. s. 121 - 122.

⁶⁵⁴ K fenoménu globálního džihádu blíže např.: GERGES, Fawaz A. *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*. New York, 2005.

⁶⁵⁵ K založení GSPC blíže např. WIKTOROWICZ, Quintan. Centrifugal tendencies in the Algerian Civil War. *Arab Studies Quarterly*. Summer, 2001, Vol. 23. či JANKŮ, Martin. Hybridizace al-Ká'idy v severní Africe a její implikace pro Evropu. *Vojenské rozhledy*. 4, 2010.

ozbrojeného islamistického hnutí. Kombinace jednání a vojenské represe se nakonec ukázala jako úspěšná. Důležitým důvodem však byla i nejednotnost uvnitř ozbrojeného islamistického hnutí. Nově založená GSPC si uchovala značné operační schopnosti a dokázala způsobovat významné vojenské a později i civilní ztráty na celém území Alžírsku. Na druhou stranu neměla GSPC žádné vazby na islamistické politiky, tak jako v minulosti AIS. Nesporným úspěchem režimu tak byl i fakt, že dokázal výrazně oslabit nejen ozbrojené islamisty, ale i vedení bývalé FIS, které neúspěšně usilovalo o znovuzapojení do politického života.

6.5. Ekonomické reformy

6.5.1. Makroekonomický vývoj

Jak již bylo uvedeno v předchozích kapitolách zabývajících se ekonomickými reformami, po roce 1994 se Alžírsku podařilo stabilizovat makroekonomickou situaci. Důvodem byl jednak program strukturálních reforem navržený MMF, jednak příznivý vývoj cen ropy a zemního plynu na světových trzích, který přispěl zejména ke stabilizaci alžírských financí a dosažení vyrovnaných a přebytkových rozpočtů.

Zpráva MMF z července 1997⁶⁵⁶ hodnotila vývoj alžírské ekonomiky veskrze pozitivně. Díky devalvaci dináru došlo k omezení domácí poptávky, což snížilo deficit na běžném účtu. Alžírská národní banka tak díky snížení dovozu a zvýšení příjmů z ropy a zemního plynu vytvořila značné devizové rezervy. Ty se v první polovině roku dostaly na rekordní úroveň devíti miliard dolarů, což mohlo Alžírsku zajistit nezbytný dovoz po dobu osmi měsíců.

Vývoj HDP v Alžírsku⁶⁵⁷

Rok	HDP (v cenách 1987, mld. DA)	Změna (%)	Počet obyvatel (mil.)	Změna (%)	HDP per capita (v tis. DA)	Změna (%)
1995	261,1	3,9	28,06	2,2	9,29	1,7
1996	271,03	3,8	28,54	1,8	9,48	2,0
1997	274,55	1,3	29,05	1,7	9,43	-0,4
1998	288,5	5,1	29,51	1,6	9,44	0,1
1999	297,79	3,2	29,95	1,5	9,49	0,5
2000	304,9	2,4	30,99	3,5	9,63	1,5
2001	310,7	1,9	30,84	-0,5	-	-

⁶⁵⁶ The IMF concludes Article IV negotiations with Algeria. *International Monetary Fund Press Information Notice*. 97/13, July 23, 1997.

⁶⁵⁷ Údaje podle MMF a SB, otištěno v HODD, Michael. Algeria: Economic structure, performance and policy, 1950-2001 In AGHROUT, Ahmed (ed.). *Algeria in transition, reforms and development in prospect*. London, 2004. s. 52.

I přes snížení výdajů, což bylo jednou ze součástí reformy, se alžírské ekonomice podařilo udržet mírné tempo růstu. Podobně jako v předchozím období reformy na začátku 90. let, i v tomto případě bylo zřejmé, že dopad reformy na běžné obyvatele nebyl jednoznačně pozitivní.⁶⁵⁸ Ke konci roku 1996 stát ukončil subvencování drtivé většiny základních potravin a spotřebního zboží. V důsledku devalvace dináru pak výrazně klesla kupní síla obyvatel, co se týče dovozového zboží. V porovnání s rokem 1990 činil tento propad až 60 %. Jen mezi lety 1993-1996 poklesla reálná průměrná mzda o 35 %. Vládě se rovněž nedařilo řešit problém nezaměstnanosti, která nadále postihovala více než čtvrtinu průmyslového obyvatelstva. Jedním z mála úspěchů reformy, který byl hmatatelný pro běžné obyvatele, bylo zpomalení tempa inflace, která se po roce 1997 udržela pod hranicí šesti procent.

Vývoj inflace v Alžírsku⁶⁵⁹

Rok	index spotřebních cen (1987 = 100%)	Inflace (meziročně %)
1995	460	32,2
1996	560	21,7
1997	591	5,7
1998	622	5,2
1999	657	5,6
2000	695	5,8
2001	695	5,8

Nespokojenosti obyvatel bylo možné čelit jen díky konstantně vzrůstajícím příjmům z ropy, které i přes omezení na straně výdajů například umožnilo vládě udržet zaměstnanost ve státních a veřejných závodech. I přesto až do roku 1998 průmyslová produkce klesala.⁶⁶⁰

⁶⁵⁸ Réformes économiques dans une Algérie à feu et à sang. *Le Monde*. 29. 5. 1997. AKACEM, Kada. Economic reforms in Algeria: An overview and assessment. BONNER, Michael; REIF Megan; TESSLER, Marc (eds.). *Islam, democracy and the state in Algeria. Lessons for the Western Mediterranean and beyond*. Oxford, 2005. s. 124.

⁶⁵⁹ Údaje podle MMF a SB, otištěno v HODD, Michael. Algeria: Economic structure, performance and policy, 1950-2001 In AGHROUT, Ahmed (ed.). *Algeria in transition, reforms and development in prospect*. London, 2004. s. 52.

⁶⁶⁰ Les indicateurs économiques de l'Algérie sont au rouge. *Le Monde*. 18. 8. 1999. VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. s. 114.

Pozitivní naproti tomu byl vývoj v oblasti zemědělství, jehož produkce ve sledovaném období konstantně rostla.

Dosavadní vývoj znamenal pro alžírský režim na jednu stranu stabilizaci finanční situace a zvýšení rozpočtových prostředků. Tento pozitivní přínos spolupráce s MMF a zahraničními věřiteli měl však pro režim i negativní dopady. Kromě nepochybné ztráty prestiže v očích nacionalisticky orientované veřejnosti i elit se alžírští představitelé zavázali k opatřením, které značně omezovaly jejich manévrovací prostor. Stabilizace veřejných financí a rostoucí příliv deviz přitom posiloval jejich sebevědomí a touhu po populistických opatřeních. Tato opatření by jistě znamenala zisk popularity, nebyla však v souladu s reformním programem MMF. Již v květnu 1997 bylo slíbeno zvýšení platů ve státní správě o 20 %. Tento krok měl bezpochyby oslovit voliče před volbami v červnu 1997. Ve stejné době představil premiér Ahmed Újahjá tříletý plán, který měl využít prostředků z prodeje ropy a zemního plynu k nastartování ekonomiky. Růst měl do roku 2000 dosáhnout 7 %, inflace měla klesnout na 4,5 %, mělo být vytvořeno 1,2 milionu pracovních míst a 800 tisíc bytových jednotek.

Výdaje na obsluhu alžírského dluhu⁶⁶¹

Rok	Příjmy z vývozu (mld. USD)	Obsluha dluhu (mld. USD)	Obsluha dluhu (% HDP)	Globální ceny ropy (USD za barel)
1995	10,94	4,25	10,74	16,75
1996	13,97	4,21	9,49	20,46
1997	14,89	4,48	9,61	18,64
1998	10,88	5,13	11,11	11,91
1999	13,04	5,19	11,21	16,56
2000	22,56	4,47	8,58	27,39
2001	20,00	4,38	8,19	23,00

Plán premiéra Újahjy nebyl v souladu s prioritami MMF. Ten navrhoval spíše

⁶⁶¹ Údaje podle *Trading economics*. [online]., [cit. 2009-01-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.tradingeconomics.com/algeria/indicators>>.

strukturální reformy a rozvoj produktivního sektoru – průmyslu a zemědělství, což mělo zajistit udržitelný růst ekonomiky a počtu pracovních míst. Alžírská vláda se však hodlala vydat cestou masivních výdajů do budování infrastruktury, což přitom nemuselo znamenat vytvoření stálých pracovních míst a navíc to dále posilovalo závislost země na příjmech z ropy a zemního plynu.

Aby měl volné ruce k vlastní ekonomické politice, rozhodl se alžírský režim neobnovit po roce 1998 spolupráci s Mezinárodním měnovým fondem. Učinil tak i s vědomím, že ve stejném roce měl vypršet odklad splátek některých dluhů a dalo se tak očekávat snížení čistých zisků z ropy a zemního plynu.⁶⁶² Tento krok opět potvrdil, že uvnitř alžírských elit převládal spíše opatrný postoj ke skutečným strukturálním reformám a že spolupráce s MMF byla jen východiskem z nouze. Rok 1998 potvrdil, že čtyři roky reforem takřka nesnížily závislost země na vývozu surovin. Výrazný propad cen ropy na méně než 12 dolarů za barel měl za následek propad růstu HDP a zvýšení deficitů běžného účtu i státního rozpočtu. Vláda musela omezit své výdaje.⁶⁶³

Propad cen ropy však byl na štěstí pro Alžírsko pouze krátkodobý. Konec tisíciletí naopak přinesl jejich výrazný vzestup, což umožnilo režimu prezidenta Bútefliky znovuzahájit politiku masivních státních výdajů.⁶⁶⁴ Pokračující nárůst zisků z prodeje surovin však zároveň znamenal pokles tlaku na režim ve věci strukturálních reforem, které měly za cíl posílení produktivního a soukromého sektoru.

6.5.2. Privatizace

Jedním z prostředků oživení alžírské ekonomiky měla být liberalizace a alespoň částečná privatizace zemědělství, průmyslu a služeb. V různé míře se jednalo o součást ekonomické politiky reformistů kolem prezidenta Bendžedída a Mulúda Hamrúše a později i balíčku reforem navržených Mezinárodním měnovým fondem. Všeobecně je tempo reforem v této oblasti hodnoceno jako nedostatečné. Existují však rozdíly podle jednotlivých sektorů.

⁶⁶² L'Algérie prête à s'affranchir de la tutelle du FMI. *Le Monde*. 2. 9. 1997.

⁶⁶³ Une économie trop dépendante du pétrole. *Le Monde*. 15. 4. 1999. Alžírsko rovněž muselo požádat MMF o překlenovací úvěr. Srov. - IMF approves CCF credit for Algeria. *International Monetary Fund Press Information Notice*. 99/19, May 26, 1999.

⁶⁶⁴ AKACEM, Kada. Economic reforms in Algeria: An overview and assessment. BONNER, Michael; REIF Megan; TESSLER, Marc (eds.). *Islam, democracy and the state in Algeria. Lessons for the Western Mediterranean and beyond*. Oxford, 2005. s. 122-123.

Vcelku úspěšně byl například reformován zemědělský sektor. Jeho restrukturalizace však začala již v osmdesátých letech a nebyla stěžejní součástí dvou velkých reformních vln. V jejím důsledku bylo již v roce 1991 více než 90 % zemědělské půdy obhospodařováno soukromými zemědělci. Před rokem 2000 nicméně stále nebyl přijat zákon, který by umožnil plnohodnotnou restituci zemědělské půdy.

Druhým sektorem, který byl liberalizován již v průběhu 90. let, byl zahraniční obchod. Do roku 1997 vzniklo v Alžírsku přes 24 tisíc firem podnikajících v oblasti dovozu.⁶⁶⁵ Jednalo se ovšem o typický příklad ekonomického sektoru, který byl neproduktivní, negeneroval větší množství pracovních míst a *de facto* parazitoval na státním sektoru a na příjmech z ropy a zemního plynu.⁶⁶⁶

Státní podniky v oblasti průmyslu, služeb a infrastruktury byly předmětem transformace již v 80. letech, kdy byly rozděleny na menší jednotky. Na začátku 90. let dostali ředitelé státních podniků větší autonomii a liberalizace finančního sektoru měla dále posílit tržní prvky. Po pádu Hamrúšovy vlády však byly tržní reformy zastaveny. Po roce 1994 byla oblast liberalizace a privatizace i nadále velmi ožehavá. Režim měl obavy ze ztrát pracovních míst, které nerentabilní státní sektor zajišťoval. V oblasti ztrátových průmyslových podniků byla navíc zpočátku malá motivace elit se privatizovaných firem zmocnit, protože případný zisk by podle nich byl mnohem menší než v případě podniků terciárního sektoru.

Vývoj nezaměstnanosti v Alžírsku⁶⁶⁷

Rok	Nezaměstnanost celkem (% pracovní síly)	Nezaměstnanost žen	Nezaměstnanost mužů
1995	27,9	38,4	26
1997	25,4	26,2	25,3
2000	29,8	29,7	29,8
2001	27,3	-	-

⁶⁶⁵ The Algerian crisis: Not over yet. *International Crisis Group Africa Report*. No. 24, 20. 10. 2000. s. 20.

⁶⁶⁶ JOFFÉ, George. The role of violence within the algerian economy. *Journal of North African Studies*. 7/1, spring, 2002. s. 7.

⁶⁶⁷ Údaje podle *Trading economics*. [online]., [cit. 2009-01-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.tradingeconomics.com/algeria/indicators>>.

Alžírský režim se sice k programu privatizace formálně hlásil, z výše uvedených důvodů ji však oddaloval. Jedním z oficiálních zdůvodnění byla potřeba podniky před jejich převodem do soukromých rukou restrukturalizovat a oddlužit.⁶⁶⁸ Tento program stál alžírskou vládu v období mezi roky 1990 až 1998 více než 25 miliard dolarů. Až v roce 1995 bylo přijato nařízení stanovující legislativní rámec pro privatizaci státních podniků. Praktické kroky k privatizaci však byly učiněny až v červnu 1998, kdy byl zveřejněn seznam podniků určených k privatizaci.⁶⁶⁹

Informace o alžírském privatizačním programu byly ještě v roce 2006 velmi nepřesné, což je samo o sobě výmluvné. V období do roku 1999 bylo privatizováno nanejvýše několik desítek podniků relativně malé hodnoty. Drtivá většina podniků byla aktivní v oblasti průmyslu, infrastruktury či služeb. Menší část, zhruba 10 %, připadla na finanční podniky. V Alžírsku ve stejné době začaly vznikat první soukromé (zejména zahraniční) banky. Kromě přímé privatizace umožnila vláda vstup soukromého kapitálu do některých podniků (farmaceutický gigant Sidal, hotel Aurassi) prostřednictvím burzy, která byla založena v roce 1999. Do ropného a plynového těžebního průmyslu vstupoval soukromý - ovšem výhradně zahraniční - kapitál již na začátku 90. let. Státní společnost SONATRACH pak začala část dluhopisů obchodovat prostřednictvím alžírské burzy. Alžírský režim dojednal vstup zahraničního kapitálu do některých významných podniků. 70 % ocelářského podniku Sider tak bylo v roce 2001 prodáno globálnímu gigantu LNM Holdings.

---

⁶⁶⁸ AGHROUT, Ahmed; BOUHEZZA, Mohamed; SADAOUI, Khaled. Restructuring and privatisation in Algeria. In AGHROUT, Ahmed (ed.). *Algeria in transition, reforms and development in prospect*. London, 2004. s. 125.

⁶⁶⁹ KAUFFMANN, Céline; WEGNER, Lucia. Privatisation in the MEDA region: Where do we stand. *Organisation for Economic Co-operation and Development Working paper*. No. 261, 24. 7. 2007. s. 21.

Porovnání příjmů z privatizace v arabských zemích (1990 - 1999)⁶⁷⁰

Země	Příjem (mil. USD)
Alžírsko	55,1
Egypt	1.070,1
Maroko	3.102,2
Tunisko	523

Privatizační program, byť ve sledovaném období byl teprve ve svém počátku, měl nepochybně pozitivní dopad na státní finance, neboť dotování ztrátových podniků bylo značným břemenem. Prospěch měla i řada příslušníků elit, zejména ze státní správy a z armády, kteří se na privatizacích podíleli. Vznikly či výrazně posílily obchodnické rodiny, které ovšem byly většinou napojeny na státní sektor (například prostřednictvím státních zakázek).⁶⁷¹ Nepochybně negativní bezprostřední dopad měla privatizace na běžné Alžířany. Podle některých odhadů jich v důsledku privatizace přišlo již v roce 1998 o práci na 180 tisíc. Proti privatizacím se také aktivně stavěly odbory UGTA. Privatizace spojená s korupcí byla terčem kritiky i většiny opozičních politických stran. Ty většinou sice ve svých programech, s výjimkou PT a dalších radikálně levicových stran, uznávaly důležitost soukromého sektoru, více však zdůrazňovaly sociální spravedlnost a nutnost zajištění životní úrovně obyvatel.

V období od roku 1988 až 1999 byla v Alžírsku v různých etapách provedena řada ekonomických reforem. I přes dlouhodobý opatrný postoj velké části veřejnosti i elit došlo nakonec k liberalizaci řady oblastí včetně finančního sektoru a byly privatizovány některé podniky. Některé klíčové kroky byly nakonec provedeny i bez asistence zahraničních partnerů. Dále je třeba zmínit liberalizaci cen a zahraničního obchodu. Na druhou stranu je pravda, že Alžírsko zůstalo ekonomikou extrémně závislou na vývozu surovin⁶⁷² s dominantní rolí státu. I přes významné posílení soukromého sektoru je třeba konstatovat, že tento zaměřil své aktivity zejména na neproduktivní oblasti, zůstal výrazně napojen na sektor státní a

⁶⁷⁰ Údaje podle AGHROUT, Ahmed; BOUHEZZA, Mohamed; SADAoui, Khaled. Restructuring and privatisation in Algeria. In AGHROUT, Ahmed (ed.). *Algeria in transition, reforms and development in prospect*. London, 2004. s. 128.

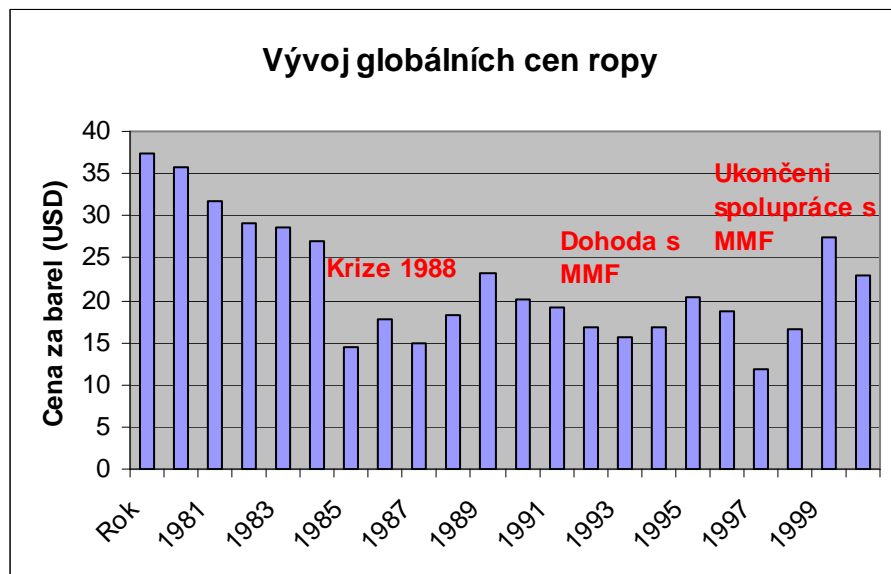
⁶⁷¹ Algeria's economy: The vicious circle of oil and violence. *International Crisis Group Africa Report*. No. 36, 26. 10. 2001. s. 13.

⁶⁷² Dlouhodobý graf vývoje cen ropy (viz níže) dobře pomáhá pochopit vliv globálních cen ropy a souvisejících cen zemního plynu na vývoj situace v Alžírsku a rozhodování v oblasti ekonomické politiky.

zachoval si parazitickou povahu. Co se týče teoretické spojitosti mezi liberalizací ekonomiky a politiky, je takovéto spojení v případě Alžírsku problematické. Politické síly, které usilují o politickou liberalizaci, neusilují v případě Alžírsku o liberalizaci ekonomickou. Ta se i v praxi stala spíše doménou stávajících elit, které jí dokázaly využít ve svůj prospěch.

Graf vývoje cen ropy⁶⁷³

⁶⁷³ Údaje podle *Inflation data*. [online]., [cit. 2009-01-14]. Dostupný z WWW: <www.inflationdata.com>.

6.6. Politický vývoj po roce 1996

6.6.1. Cesta k pádu Lamína Ziruála

Vítězství Lamína Ziruála v prezidentských volbách, které byly většinou domácích i zahraničních pozorovatelů považovány za regulérní, umožnilo prezidentovi a jeho spojencům zahájit další fázi konsolidace režimu. Ziruál na jednu stranu usiloval o upevnění vlastní moci na úkor konkurenčních sil, na druhou stranu byl přesvědčen o nutnosti nalezení konsensu a zachování alespoň formálního prostoru pro opozici. Hlavními Ziruálovými spojenci byli generál Betšín a šéf prezidentova kabinetu Ahmed Újahjá. Právě posledně jmenovaný, loajální technokrat berberského původu bez vojenské minulosti, byl 31. prosince 1995 jmenován novým předsedou vlády. Soudobými pozorovateli byl považován za jednoznačného příznivce vyjednávání s opozicí i s ozbrojenými islamistickými skupinami.⁶⁷⁴ V nově sestavené vládě zasedli představitelé strany HAMAS, byť na relativně méně důležitých postech. Poté, co lednový puč vynesl do vedení FLN prorežimní křídlo Búálemema Benhamúdy, vstoupili do vládní koalice i ministři reprezentující bývalou jedinou vládnoucí stranu. Újahjá se pokoušel vyjednat i účast zástupců RCD vedené Saídem Sádím. Strana, která odmítala spolupráci se zbytkem opozice zejména kvůli averzi vůči islamistům, vládní angažmá nepřijala pro přítomnost členů hnutí HAMAS v kabinetu.⁶⁷⁵

Mezi hlavními prioritami Ziruála a jeho spojenců bylo dokončení procesu návratu k ústavnímu pořádku. To mělo sestávat ze dvou kroků - jednak z přípravy a schválení nové ústavy, jednak z konání parlamentních a místních voleb. Dalšími, neméně důležitými prioritami bylo vyřešení bezpečnostní situace a pokračování v provádění reformy ve spolupráci s MMF při současném zohlednění nesnadné sociální situace Alžířanů.

Jak již bylo uvedeno v předchozích částech, opoziční strany snahu Lamína Ziruála o návrat k ústavnímu pořádku bojkotovaly. V této pozici pokračovaly i přes nesporný úspěch režimu v podobě voleb na konci roku 1995. Většina stran se nezúčastnila ani konference v květnu 1996, kde prezident představil hlavní obrysy nové ústavy a informoval o úmyslu po přijetí ústavy uspořádat parlamentní a místní volby. Opoziční strany následně bojkotovaly i

⁶⁷⁴ Conciliator named premiér of Algeria. *The New York Times*. 1. 1. 1996.

⁶⁷⁵ VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. s. 76.

referendum o nové ústavě a odmítly jí nastavený poměr sil mezi zákonodárnou a výkonnou mocí, který zásadním způsobem omezoval postavení dolní sněmovny parlamentu. Dokonce i strany tehdejší koalice protestovaly proti některým legislativním normám. Strana HAMAS například odmítala nový zákon o politických stranách, který v souladu s ústavou zakazoval politické strany na náboženské bázi.⁶⁷⁶

Důležitým úspěchem Lamína Ziruála bylo, že drtivá většina vládních i opozičních stran se rozhodla zúčastnit voleb do dolní sněmovny v červnu 1997. Opozice přistoupila na pravidla, která pro ni byla jednoznačně nevýhodná. Přesto si uvědomila, že účast na volbách je jedinou možností jak si zachovat alespoň omezený vliv. Představitel FFS k rozhodnutí své strany účastnit se voleb uvedl: „Zúčastníme se voleb, které nemají za cíl obnovení míru. Přesto, kdybychom volby bojkotovali, riskovali bychom marginalizaci postavení strany v politice.“⁶⁷⁷

Výsledky alžírských parlamentních voleb 5. června 1997⁶⁷⁸

Strana	Počet hlasů	% hlasujících	% platných hlasů	% voličů	Počet křesel	% křesel
RND	3.533.434	32,12	33,66	21,07	155	41,05
MSP	1.553.154	14,12	14,8	9,26	69	18,16
FLN	1.497.285	13,61	14,26	8,93	64	16,32
MNI	915.446	8,32	8,72	5,46	34	8,95
FFS	527.848	4,8	5,03	3,15	20	5,26
RCD	442.271	4,02	4,21	2,64	19	5
PT	194.493	1,77	1,85	1,16	4	1,05
PSD	36.374	0,33	0,35	0,22	1	0,26
Nezávislí	459.233	4,18	4,38	2,74	11	2,89
Jiné strany	1.336.814	12,14	12,2	8	0	0
CELKEM	10.496.352	100	95,42	62,6	380	100

⁶⁷⁶ En Algérie, le MSI-Hamas refuse la nouvelle loi sur les partis politiques. *Le Monde*. 2. 4. 1997.

⁶⁷⁷ Le FFS participera aux élections législatives en Algérie. *Le Monde*. 29. 3. 1997.

⁶⁷⁸ Údaje podle ROBERTS, Hugh. Behind the Ballot Box: Authoritarian Elections and Oppositional Strategies in the Middle East. *Middle East Report*. No. 209, Winter 1998. s. 22.

Volby v červnu 1997 byly prvními řádně uskutečněnými parlamentními volbami za účasti více politických stran v historii Alžírsku. Oproti neúspěšnému pokusu z prosince 1991 si režim pojistil potřebný průběh voleb podporou nově založené strany RND, zasahováním do situace uvnitř stran a s nejvyšší pravděpodobností i machinacemi během samotného volebního procesu.⁶⁷⁹ Ve volbách drtivě zvítězila prezidentská strana RND, která obsadila 155 křesel z celkových 380. Druhou nejsilnější stranou byla islamistická MSP-HAMAS. Ta nicméně získala jen 1,5 milionu hlasů, zatímco pro jejího předsedu Mahfúze Nahnáha hlasovalo v prezidentských volbách v listopadu 1995 téměř 3 miliony voličů. Překvapivý nebyl výsledek dvou berberských stran FFS a RCD. Ty se podělily o poslanecké mandáty v regionu Kabýlie, kde jiné strany takřka neměly šanci uspět.

Pro Ziruála byly parlamentní volby rozhodně menším úspěchem než volby prezidentské. Zatímco v roce 1995 volilo téměř 76 % oprávněných voličů, v roce 1997 jich k urnám přišlo jen 63 %. Většina stran navíc výsledky odmítla jako zmanipulované. FFS, RCD, MSP-HAMAS a MNI organizovaly v hlavním městě protestní pochody, které byly údajně největšími protestními akcemi od roku 1992. Bezpečnostní složky však demonstrace potlačily. MSP-HAMAS navíc protesty přerušilo poté, co se dohodlo na účasti na nové koaliční vládě vedené premiérem Ahmedem Újahjou.⁶⁸⁰ Tu dále tvořily plně loajální strany RND a FLN. V tomto ohledu mohli být Ziruál a jeho spojenci spokojeni, protože získali pohodlnou kontrolu nad sněmovnou. Nezanedbatelným úspěchem pro Ziruála byl i fakt, že Francie a Spojené státy výsledek voleb přijaly jednoznačně pozitivně.⁶⁸¹

Po parlamentních volbách přenesl Ziruál důraz na další prioritní oblast, kterou bylo řešení bezpečnostní situace. Toto téma bylo podrobněji rozebráno v příslušné části. Na tomto místě je třeba uvést dvě skutečnosti. Pokračující násilí, jehož cílem se po nástupu Antara Zuabrího do čela GIA stávaly desítky neozbrojených civilistů, výrazně snižovalo legitimitu prezidenta Ziruála, který vyřešení bezpečnostní situace definoval jako svou prioritu. Násilí islamistických skupin a pokusy o jeho řešení výrazně prohlubovaly rozpory mezi

---

⁶⁷⁹ ZOUBIR, Yahia H.; BOUANDEL, Youcef. Algeria's elections: The prelude to democratisation. *Third World Quarterly*. Jun, 1998, vol. 19. s. 186. Odhady míry machinací se různí. Zoubir a Bouandel tvrdí, že neměly zásadní vliv na celkový výsledek voleb. K tomuto hodnocení se přiklání i Roberts. Srov. - ROBERTS, Hugh. *The battlefield Algeria 1988-2002: Studies in a broken polity*. London, 2003. s. 196 či Quandt - QUANDT, William B. *Société et pouvoir en Algérie: La décennie des ruptures*. Alger, 1999. s. 179.

⁶⁸⁰ VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. s. 77.

⁶⁸¹ Military tightens grip in Algeria election. *The New York Times*. 7. 6. 1997.

jednotlivými klany uvnitř režimu.⁶⁸² V jejich čele stáli aktivní či bývalí vysocí armádní činitelé. Prezident Ziruál byl následován klanem příznivců vyjednávání s islamistickými skupinami. Jeho nejbližším spojencem byl bývalý šéf vojenského zpravodajství generál Betšín. Tento klan měl dominantní postavení kvůli prezidentské funkci prezidenta Ziruála. Prezident byl formálně nejvyšším velitelem ozbrojených sil. Ziruál si navíc po celou dobu svého prezidentství podržel vlivnou funkci ministra obrany. Druhý klan sdružoval příznivce vojenské eliminace islamistů a byl vedený náčelníkem generálního štábu Muhammadem Lamarím, který po roce 1992 zodpovídal za boj proti teroristickým skupinám. Samostatnou pozici si začal budovat i klan kolem velitelů vojenské zpravodajské služby Muhammada Mediena a Ismaíla Lamarího. Právě Medienova podpora Ziruálovi pomohla zahájit jednání s AIS v první polovině roku 1996,⁶⁸³ které i přes pravděpodobnou rezistenci radikálů vedlo k jednostrannému příměří vyhlášenému AIS na konci září 1997. Za jednání byl přímo zodpovědný Medienův zástupce Ismaíl Lamari. Vyhlášení příměří AIS před konáním říjnových místních voleb posílilo - přinejmenším krátkodobě - Ziruálovu pozici. V těchto volbách navíc jeho strana RND získala větší počet hlasů než ve volbách parlamentních.

---

⁶⁸² Ke klanům uvnitř alžírského režimu blíže viz např. BENCHIKH, Madjid. *Algérie: Un système politique militarisé*. Paris, 2003., VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. či ROBERTS, Hugh. *The battlefield Algeria 1988-2002: Studies in a broken polity*. London, 2003. s. 197. či GOMBÁR, Eduard. *Kmeny a klany v arabském Maghribu*. Praha, 2007.

⁶⁸³ Les luttes de fland s'exacerbent au sein du pouvoir algérien. *Le Monde*. 5. 9. 1997. MARTINEZ, Luis. Les obstacles à la politique de réconciliation nationale. *Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1999. s. 120.

Výsledky alžírských okresních a obecních voleb 23. října 1997⁶⁸⁴

Strana	Okresní zastupitelstva				Místní zastupitelstva			
	Kandidátky	Hlasy	Křesla	%	Kandidátky	Hlasy	Křesla	%
RND	48	4.972.666	986	52,45	1480	545.378.7	7242	55,19
FLN	47	1.699.419	373	19,84	1442	202.620.0	2864	21,82
MSP	41	120.392.9	260	13,83	698	995.044	890	6,78
MN	34	744.730	128	6,81	367	404.566	290	2,2
FFS	5	311.095	55	2,93	214	343.379	645	4,91
RCD	7	281.247	50	2,66	206	265.844	444	3,38
PT	0	0	0	0	33	11741	8	0,06
Nezávislí	3	74.652	17	0,9	428	372.114	508	3,87

Dosažení průměří a vítězství v místních volbách byly posledními Ziruálovými úspěchy. Pokračující ekonomické problémy a ozbrojené aktivity GIA snižovaly prezidentovu oblibu. Obzvláště nepopulární byl generál Betšín, prezidentův blízký přítel a poradce v pozici ministra, senátor a člen vedení RND. Betšín se stal v průběhu léta 1998 terčem velmi intenzivní a nepřátelské kampaně alžírského tisku. Důvodem měla být jeho role při krvavém potlačení demonstrací v říjnu 1988. Převládal dojem, že za kampaní stojí část alžírské armády.⁶⁸⁵ Terčem kritiky tisku se stal i předseda vlády Újahjá. Jednalo se o vnější znaky dlouhodobého boje mezi jednotlivými klany. Bezprostřední příčina vnitřní krize režimu není známá. Nejpravděpodobněji se jednalo o neúspěch vyjednávací strategie, která nepřinesla kýžený výsledek v podobě zlepšení bezpečnostní situace. Důvodem byla zřejmě i osoba generála Betšína, jenž byl značně neoblíben a část vojenských elit naléhala na prezidenta, aby se svého poradce zbavil.⁶⁸⁶

Krise vyvrcholila dne 11. září 1998, kdy prezident Ziruál oznámil, že v únoru příštího roku se mají konat předčasné prezidentské volby. Zároveň oznámil, že v těchto volbách nebude kandidovat. Své rozhodnutí vysvětlil poněkud zmatečně potřebou střídání u moci, které je základem demokracie. Ziruálova faktická demise ukázala, že nově budovaný

⁶⁸⁴ Údaje podle ROBERTS, Hugh. *The battlefield Algeria 1988-2002: Studies in a broken polity*. London, 2003. s. 197.

⁶⁸⁵ Pushed or did he jump. *The Economist*. 17. 9. 1998.

⁶⁸⁶ Le général Zeroual crée la surprise en annonçant une présidentielle avant février 1999 en Algérie. *Le Monde*. 13. 9. 1998.

system sice výrazně posílil postavení prezidenta vůči dalším oficiálním voleným institucím, zároveň však došlo k posílení neformálních struktur uvnitř režimu. Významnou úlohu v těchto strukturách hráli aktivní či bývalí vysocí vojenští velitelé. Postavení prezidenta, který byl zároveň ministrem obrany, bylo nepochybně silné. Zmíněné neformální struktury však jeho postavení omezovaly, a jak ukázala situace ze září 1998, dokázaly prezidenta dotlačit k demisi.

6.6.2. Búteflika a začátek nové epochy

Oznámení o odchodu prezidenta Ziruála vedlo k brzkému odchodu jeho spojenců. V listopadu rezignoval na funkci v RND generál Betšín, o několik týdnů později složil i funkci senátora. Neméně nepopulární premiér Újahjá, kterého veřejnost spojovala především s implementací ekonomických reforem navržených MMF, podal demisi v prosinci 1998. Novým premiérem byl jmenován méně významný technokrat, bývalý diplomat a senátor Ismaíl Hamdání. Na rozdíl od generála Betšína zůstal Újahjá ve špičkové politice aktivní. V lednu 1999 byl vůdčím účastníkem vnitrostranického puče v RND, který odstranil dosavadního předsedu Muhammada Benbaiběše. Nové vedení předsedy Újahjy pak přislíbilo podporu právě oznámené kandidatuře Abdulazíze Bútefliky.⁶⁸⁷

Abdulazíz Búteflika, bývalý ministr zahraničí za vlády prezidenta Búmediéna, žil doposud v ústraní a vyhýbal se i veřejným komentářům politické situace. Hovořilo se o něm jako o možném kandidátovi na místo státního prezidenta v roce 1994, tím byl však nakonec jmenován Lamín Ziruál. Búteflikova kandidatura na prezidentský úřad pravděpodobně nebyla automatickou volbou skupiny generálů kolem Muhammada Lamarího, která odstraněním prezidenta Ziruála získala v rámci režimu dominantní postavení. Kandidatura Abdulazíze Bútefliky byla oznámena až v lednu 1999 a konání prezidentských voleb bylo proto odloženo o dva měsíce na duben. Jméno bývalého ministra zahraničí se nicméně začalo uvádět již před oficiálním oznámením a všeobecně začal být považován za „kandidáta režimu“.⁶⁸⁸ Ještě před jakýmkoliv veřejným vystoupením či představením svého programu získal Búteflika oficiální

⁶⁸⁷ CHEURFI, Achour. *La classe politique algérienne de 1900 à nos jours: Dictionnaire biographique*. Alger, 2001. s. 441.

⁶⁸⁸ Manouvres en coulisses autour de la succession de Liamine Zeroual. *Le Monde*. 16. 12. 1998. Elections présidentiels en Algérie: Les enjeux et perspectives. *International Crisis Group - Algérie rapport*. No. 4, 13. 4. 1999. s. 20.

podporu strany FLN. Po puči uvnitř RND získal podporu i této strany. Otázka podpory Abdulazíze Bútefliky přispěla k prohloubení krize ve straně MNI. Tu ovládla prorežimní frakce podporující Bútefliku, ale většina členů následovala zakladatele Abdulláha Džáballáha, který s novou stranou MRN (al-Isláh) setrval v opozici.

Kandidaturu u Ústavní rady podalo celkem jedenáct kandidátů. Rada nicméně uznala pouze sedm z nich. Ke kandidatuře například nebyl připuštěn šéf strany MSP-HAMAS Mahfúz Nahnáh, který ve volbách v roce 1995 získal 25 % hlasů. Formálním důvodem bylo nepředložení potvrzení o účasti na válce za nezávislost.⁶⁸⁹ Kromě Bútefliky úspěšně podalo kandidaturu dalších šest politiků: šéf strany FFS Husajn ajt Ahmed, bývalý Ziruálův spolupracovník Júsuif al-Chatíb, významný příslušník islamistického křídla FLN Ahmed Táleb Ibrahímí, bývalý reformistický předseda vlády Mulúd Hamrúš, bývalý předseda vlády za prezidenta Ziruála Mokdat Sifí a šéf islamistické strany MRN (al-Isláh) Abdulláh Džáballáh⁶⁹⁰.

Alžírští představitelé opakovaně ujišťovali, že prezidentské volby budou svobodné a nezmanipulované. Zvláštní pozornost vyvolalo vystoupení náčelníka generálního štábu Muhammada Lamarího, který zřejmě ve snaze reagovat na převládající hodnocení pádu Ziruála jako výsledek sporů armádních špiček, slíbil, že volby budou svobodné. V prohlášení navíc odmítl, že by v Alžírsku existovaly jakékoliv mocenské klany či jejich vzájemné spory.⁶⁹¹ Období předvolební kampaně však doprovázela kritika ze strany opozičních kandidátů, kteří obviňovali režim z přípravy masivního volebního podvodu ve prospěch Bútefliky. Jen dva dny před volbami požádalo všech šest opozičních kandidátů o schůzku s úřadujícím prezidentem Ziruálem. Ten žádost odmítl a šest kandidátů o den později vydalo společné prohlášení, kde vznesli obvinění z rozsáhlých podvodů a oznámili stažení z voleb, kterým zároveň upřeli jakoukoliv legitimitu.⁶⁹² Bezprostředním důvodem byly zjevně rozsáhlé podvody organizované při hlasování členů ozbrojených složek.⁶⁹³ Kromě toho, že

⁶⁸⁹ VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. s. 79.

⁶⁹⁰ BENNADJI, Chérif. Le „retrait“ des six candidats à l'élection présidentielle du 15 avril 1999. *Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1999. s. 157.

⁶⁹¹ Článek v armádním měsíčníku El Djeish, citováno v Le général Mohamed Lamari promet des élections libres pour la succession de Liamine Zeroual. *Le Monde*. 23. 9. 1998.

⁶⁹² BENNADJI, Chérif. Le „retrait“ des six candidats à l'élection présidentielle du 15 avril 1999. *Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1999. s. 157. Masivní podvody při prezidentských volbách odsoudila i strana RCD, která vlastního kandidáta nepostavila. Srov. - *Conférence de presse du docteur Saïd Sadi: Déclaration préliminaire du 16 avril 1999*. Dokument z archivu RND.

⁶⁹³ Hlasování členů ozbrojených složek začalo s jednodenním předstihem. Blíže např. VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003. s. 80. Skepticism in Algeria: Failed ballot dashes DRAM of democracy. *The New York Times*. 18. 4. 1999.

zřejmě skutečně docházelo k podvodům, bylo rozhodnutí šesti kandidátů dobrým způsobem jak čestně vycouvat z předem prohraného závodu. Kandidáti však již nemohli zrušit svou formální účast na volebním procesu a nemalá část voličů jim odevzdala své hlasy. Ani ve zmíněném komuniqué nevyzvali své voliče, aby k volbám nechodili.

Volby poznamenala relativně malá volební účast, která byla ještě o 3 % nižší než při parlamentních volbách roku 1997. Vzhledem k možné manipulaci s hlasy a k bojkotu většiny kandidátů nelze z výsledků mnoho vyvozovat. Islamističtí kandidáti získali méně než 20 %, což by bylo méně než v letech 1995 a 1997. Ahmed Táleb Ibrahímí se přitom těšil podpoře FIS.⁶⁹⁴ Počet hlasů pro Búteflika naproti tomu převyšoval kumulovaný zisk jeho hlavních podporovatelů FLN a RND v předchozích volbách.

Výsledky alžírských prezidentských voleb 15. dubna 1999⁶⁹⁵

Kandidát	Počet hlasů	% hlasů
Abdulazíz Búteflika	7.442.139	73,8
Ahmed Táleb Ibrahímí	1.264.094	12,5
Abdulláh Džáballáh	398.416	3,9
Husajn Ajt Ahmed	319.523	3,2
Mulúd Hamrúš	311.908	3,1
Mokdad Sífí	226.371	2,2
Júsuf al-Chatíb	122.826	1,2
Celkem odevzdaných hlasů	10.085.277	100
Celkem zapsaných voličů	17.494.136	
Volební účast	60, 25 %	

Jedním ze substantivních Búteflikových slibů v rámci předvolební kampaně bylo pokračovat v jednání s ozbrojenými islamistickými skupinami za účelem vyřešení bezpečnostní situace. V polovině roku dosáhl počet obětí podle oficiálních údajů jednoho sta

⁶⁹⁴ Elections présidentiels en Algérie: les enjeux et perspectives. *International Crisis Group - Algérie rapport*. No. 4, 13. 4. 1999. s. 23.

⁶⁹⁵ Údaje podle Abdelaziz Bouteflika a été proclamé vainqueur de la présidentielle en Algérie. *Le Monde*. 17. 4. 1999.

tisíc.⁶⁹⁶ Již začátkem června prezident přislíbil, že vypracuje návrh zákona, který zajistí amnestii pro členy islamistických skupin za účelem obnovení stability v zemi. Búteflíkův slib byl reakcí na dopis velitele AIS Madaního Mazráka, který oznámil, že AIS je připravena definitivně složit zbraně a přispět k boji proti GIA.⁶⁹⁷ O několik dní později podpořil iniciativy obou mužů i představitel rozpuštěné FIS Abbásí Madaní.

Návrh zákona o občanské svornosti⁶⁹⁸ byl schválen parlamentem v červenci téhož roku. Příslušníkům islamistických skupin dával v příštích šesti měsících možnost vzdát se alžírským úřadům a odevzdat jim zbraně výměnou za beztrestnost (čl. 3 a 4). Beztrestnost nebyla zajištěna těm členům ozbrojených skupin, kteří se dopustili vraždy, znásilnění, či umístili výbušniny na veřejných prostranstvích. Články 27-29 stanovovaly výrazné zmírnění trestů (např. osm let místo trestu smrti) u většiny deliktů vyjma hromadných masakrů a bombových atentátů.

Podle oficiálních údajů byl účinek zákona velmi pozitivní. V šestiměsíčním období se k probačním komisím zřízeným zákonem údajně dostavilo přes šest tisíc členů ozbrojených skupin.⁶⁹⁹ Zákon měl však i řadu kritiků, kteří odsuzovali absenci politické dohody s FIS a skutečnost, že amnestie se dostalo členům ozbrojených skupin, zatímco řadoví členové FIS zatčení a odsouzení hned v roce 1992 si měli své tresty odpykat. Svou podporu zákonu pak v listopadu 1999 odvolal Abbásí Madaní. Frustrace v islamistických kruzích vzrostla po zavraždění bývalého vůdce FIS Abdulkádíra Hašáního v listopadu 1999. Búteflík nicméně setrval na stejném postoji jako jeho předchůdce o dva roky dříve a politickou dohodu s FIS odmítal. Jak již bylo uvedeno v příslušné části, konec naděje na návrat do legálního politického života přišel pro islamisty napojené na FIS v květnu 2000, kdy ministerstvo vnitra odmítlo uznat stranu Wafá z důvodu napojení na FIS. Sporné byly i výsledky zákona v oblasti bezpečnostní. Zbytky GIA i nově založená skupina GSPC nabídku příměří odmítaly. Na konci roku 2000 měli obě skupiny stále patnáct set bojovníků a v průběhu téhož roku usmrtili téměř 700 lidí.⁷⁰⁰ Oznámení o rozpuštění AIS z konce prosince 1999 mělo spíše symbolický význam s ohledem na fakt, že organizace již více než dva roky dodržovala jednostranné příměří.

⁶⁹⁶ Algeria reports 100.000 have died in 7 years of insurgency. *The New York Times*. 28. 6. 1999.

⁶⁹⁷ En Algérie, l' AIS annonce l'arrêt définitif de la lutte armée. *Le Monde*. 8. 6. 1999.

⁶⁹⁸ Loi n° 99-08 du 13 juillet 1999 relative au rétablissement de la concorde civile. *Journal officiel de la République Algérienne Démocratique et populaire*. Mardi 13 juillet 1999.

⁶⁹⁹ MARTINEZ, Luis. Les obstacles à la politique de réconciliation nationale. *Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1999. s. 125.

⁷⁰⁰ The Civil Concord: A Peace Initiative Wasted. *International Crisis Group Africa Report*. No. 31, 9. 7. 2001. s. 17.

Návrhem zákona o občanské svornosti sledoval Búteflika ještě jeden cíl. Zákon sice vstoupil v platnost schválením v parlamentu, prezident se však v souladu s ústavou rozhodl vypsat referendum, ve kterém měli jeho mírovou iniciativu schválit občané. *De facto* se mělo jednat o plebiscit, který měl potvrdit Búteflikovo postavení uvnitř režimu⁷⁰¹. Referendum se konalo 16. září 1999. Búteflikův zákon o občanské svornosti v něm podpořilo 98,6 % hlasujících voličů, účast dosáhla 85 %. I přes oprávněné pochyby o pravdivosti oficiálních výsledků se každopádně z hlediska zisku hlasů jednalo o relativní posun od dubnových prezidentských voleb. I když nový prezident teprve konsolidoval své postavení v rámci režimu, výrazná podpora v zářijovém referendu byla jeho nesporným úspěchem.

Búteflika výrazně tíhl k zahraniční politice, která se za jeho vlády stala jednoznačnou doménou prezidenta. Jeho cílem bylo obnovení výrazného postavení, které Alžírsko v diplomacii mělo v 70. a 80. letech, kdy bylo důležitým mluvčím zemí třetího světa a aktivním zprostředkovatelem v mezinárodních krizích. V roce 1999 hostil Alžír summit Organizace afrických států. Búteflika kombinoval asertivní rétoriku s pragmatickým přístupem. Na jednu stranu varoval Francii před paternalistickým přístupem Paříže, na druhou stranu vedla jeho návštěva v Paříži v červnu 2000 k výraznému zlepšení vzájemných vztahů. Francie, Spojené státy, EU a další západní partneři režim podporovaly zejména kvůli jeho boji s islamistickými povstalci. Vztahy se ještě zlepšily po 11. září 2001. Búteflika byl prvním alžírským prezidentem, který od roku 1985 navštívil Washington. V roce 2001 byla rovněž podepsána asociační dohoda s Evropskou unií.⁷⁰²

První roky Búteflikova prezidentství byly ve znamení vytváření vlastního mocenského centra a vymezení jeho pozice vůči armádnímu velení, které se mezi roky 1992 a 1999 těšilo výrazně silnému postavení. K prvnímu sporu došlo v říjnu 1999 v rámci diskuzí o personálním obsazení nové vlády Ahmeda Benbitúra. Problematické bylo zejména obsazení ministerstva obrany. Spor vyřešil Búteflika tím, že si strategický post ponechal sám. Navzdory vůli armády pak prosadil svého osobního přítele a bývalého vysoce postaveného velitele vojenského zpravodajství Jazída Zerhúního na pozici generálního sekretáře ministerstva obrany.⁷⁰³

⁷⁰¹ L'Algérie vote sur la concorde civile pour mettre fin au violence. *Le Monde*. 14. 9. 1999.

⁷⁰² AKACEM, Mohammed. The role of external actors in Algeria's transition. BONNER, Michael; REIF Megan; TESSLER, Marc (eds.). *Islam, democracy and the state in Algeria. Lessons for the Western Mediterranean and beyond*. Oxford, 2005. s. 157-161.

⁷⁰³ Le président Bouteflika peine à constituer un nouveau gouvernement. *Le Monde*. 16. 10. 1999. K problematice vytváření Búteflikova mocenského centra blíže též GOMBÁR, Eduard. *Kmeny a klany v arabském Maghribu*. Praha, 2007. s. 127-133. či WERENFELS, Isabelle. *Managing instability in Algeria: Elites and political change since 1995*. London, 2007. s. 55-62.

V únoru 2000 pak došlo k významným změnám v nejvyšším vojenském velení. Bylo vyměněno celkem šest generálmajorů a sedm dalších vysokých velitelů.⁷⁰⁴ Změna se mimo jiné týkala pěti ze šesti vojenských okruhů. Došlo k posílení generála Muhammada Lamarího, přičemž odstranění velitelé byli napojeni na bývalého prezidenta Ziruála. Změna ve vojenském velení zřejmě nevedla k oslabení prezidenta Bútefliky, který i nadále budoval vlastní mocenské centrum. Kromě Jazída Zerhúniho byl prezidentovým nejbližším poradcem jeho bratr Saíd. Po vymezení pozice se Búteflikův vztah s vojenským velením velmi záhy změnil z konfrontačního na kooperativní. Búteflika postupně v režimu získal dominantní postavení. Jeho nejbližší spolupracovníci Jazíd Zerhúni a Saíd Búteflika stáli na úrovni generálů Muhammada Mediena, Muhammada Lamarího, Ismaíla Lamarího a později Larbiho Belhajra. Posledně jmenovaný se v září 2000 stal Búteflikovým šéfem kabinetu. Výše jmenovaní tvořili tzv. elitní jádro (*core elite*), kterému dominoval prezident. Právě elitní jádro tvořilo zásadní strategická rozhodnutí.

Vliv výše uvedených neformálních struktur výrazně ovlivňoval podobu alžírského režimu. Ten nastavil pravidla svého fungování ústavou a souvisejícími zákony, které výrazně posílily pozici prezidenta na úkor parlamentu a politických stran. Prezidentovo postavení nebylo omezováno standardními parlamentními postupy, ale spíše neformálními strukturami, se kterými musel nalézat konsenzus. Neformální struktury uplatňovaly svůj vliv i na níže postavené elity – na předsedu vlády, jednotlivé ministry, parlament, zájmové svazy, politické strany a sdělovací prostředky. Standardní a zákonem stanovená pravidla dělby a výkonu moci tak byla i nadále oslabována. Tento systém fungoval již za prezidenta Ziruála, ale teprve po nástupu prezidenta Bútefliky se postupně ustálil.

---

⁷⁰⁴ ROBERTS, Hugh. *The battlefield Algeria 1988-2002: Studies in a broken polity*. London, 2003. s. 272.

6.7. Závěr

V závěrečné kapitole bylo rozebráno období počínající zvolením prezidenta Ziruála a končící nástupem prezidenta Bútefliky. V této kapitole byla potvrzena hypotéza o zformování nového typu autoritářského režimu s jistými pluralitními prvky. Jak jsme předpokládali, ani po roce 1995 neměla opozice na tento formativní proces výraznější vliv. Rozbor legislativního rámce ukázal, že formální pravidla byla nastavena výrazně ve prospěch mocenského jádra kolem prezidenta republiky. Jedním z důvodů bylo nepochybně eliminovat rizika případného volebního vítězství opoziční strany. Režim se ocitl v situaci, kdy se mu podařilo do velké míry vyřešit dva zásadní problémy. Jednak bezpečnostní situaci, kde sice pomalu a problematicky, dokázal zastavit nárůst operačních schopností islamistických povstalců a jejich umírněnější frakci (AIS) donutil k vyhlášení jednostranného příměří. Za druhé se díky reformám pod taktovkou MMF a zejména díky globálnímu růstu cen ropy podařilo zlepšit makroekonomickou situaci Alžírsku.

Představitelé režim si tedy mohli počínat relativně sebevědomě. Navíc opravdu existovala vnitřní jednota v tom smyslu, že ani jedna z frakcí režimu se nepokusila o prosazení liberalizačních reforem za účelem posílení vlastní pozice, tak jako na konci 80. let Šadlí Bendžedíd a jeho spojenci. Režimu se navíc podařilo ovlivňovat situaci uvnitř politických stran. Mimo jiné i tímto způsobem oslabil islamistickou a neislamistickou opozici, jejíž pozice v tomto období nadále slábla. Sledovaná fáze v každém případě znamenala konsolidaci režimu vzešlého z vojenského puče v lednu 1992. Omezené pluralistické prvky, jako relativně svobodný tisk či existence opozičních politických stran, byly přijaty z vůle režimu a nikoliv vynucené opozicí.

Kromě toho, že autoritářské uspořádání bylo zakotveno v legislativních normách, bylo posilováno i neformálními prostředky. Mimo výše uvedené manipulace stranami byla běžná represe vůči tisku či falšování výsledků voleb. Represe bezpečnostních složek byly usnadněny i stále platným stavem ohrožení. V tomto prostředí pokračuje trend vytváření mocenského centra kolem prezidenta, kde hraje klíčovou, ne však hegemoniální, roli armádní velení. Toto mocenské centrum stojí takřka mimo veškerou kontrolu a zodpovědnost vůči veřejnosti. Prezident Búteflika dokázal konsolidovat své postavení i uvnitř tohoto mocenského jádra. Souběžně se mu podařilo dále zlepšit bezpečnostní situaci, mimo jiné i prostřednictvím zákona o občanské svornosti, který výměnou za složení zbraní zaručoval

amnestii pro islamistické bojovníky. Příznivé ceny ropy umožnily další zlepšení makroekonomické situace a relativně štedré státní investice. Z výše uvedených důvodů se prezidentu Búteflíkovi podařilo zajistit na velmi dlouhou dobu obnovení stability.

7. ZÁVĚR

V předloženém textu jsme sledovali turbulentní politický a společenský vývoj v Alžírsku, který začal rozsáhlými nepokoji v roce 1988, na které tehdejší režim reagoval relativně substantivními reformami politického uspořádání, přičemž po dlouhých desetiletích autoritářské vlády připustil účast více stran na politické soutěži a významným způsobem povolil otěže kontroly nad sdělovacími prostředky. Nepochybně se jednalo o manévr, který měl zajistit politické přežití mocenského bloku kolem prezidenta Bendžedída a prosazení jeho reformního programu na úkor konzervativců spojených s předchozím prezidentem Búmediem. Tento manévr se zpočátku jevil jako úspěšný. Režimu se podařilo do jisté míry uklidnit situaci a přesvědčit alžírskou společnost o svých reformních záměrech. Odpůrci liberalizace byli oslabeni a Bendžedíd se těšil podpoře částečně obměněného vojenského velení.

Významným milníkem byly nezmanipulované volby do místních a okresních zastupitelstev, které potvrdily, že režim je skutečně připraven do velké míry sdílet moc s legalizovanou opozicí včetně islamistů. Volby ale zároveň potvrdily, že právě islamisté dokázali nastalé situace využít lépe než jiné části dosavadní opozice, přičemž podpora, kterou jim alžírští voliči vyjádřili, byla zřejmě překvapivá i pro ně samé. Skutečnost, že za tehdejšího nastavení volebního systému dokázali islamisté z FIS ovládnout většinu zastupitelstev, však jednoznačně narušila plán reformátorů. Ti byli připraveni na sdílení moci, nikoliv však v takové míře. Rozhodně pak nepředpokládali její předání. V dalším období již nebyli schopni zformulovat náhradní plán, který by jim umožnil uchovat si hegemoniální postavení jak vůči silám stojícím mimo samotný režim, tak vůči konkurentům uvnitř režimu.

Nehodlali přitom opustit svůj záměr pokračovat v politické liberalizaci. Nebyli ovšem schopni získat účinný nástroj, který by jim v liberalizovaném politickém systému sloužil k uchování moci. Nepodařilo se jim plně ovládnout stranu FLN a nepokusili se ani založit stranu novou. Stále tak do jisté míry spoléhali, že opozice bude fragmentovaná a mocenské jádro kolem prezidenta zůstane i nadále rozhodovacím centrem. Strana FIS, posílená úspěchem ve volbách, přitom získala pocit, že se jí otevírá cesta k získání moci legálním způsobem. Tato ambice ovšem nebyla v souladu s původním režimním plánem. Reformisté tak začali ztrácet podporu řady dosavadních příznivců liberalizace. Zejména armádní velení začalo spatřovat v islamistických ambicích zásadní riziko. Dalším

neúspěchem reformátorů byla jejich ekonomická politika. Prostor, který po roce 1988 získali k jejímu provádění, se jim nepodařilo využít. Hospodářské a sociální problémy, které do velké míry vedly k nepokojům na konci 80. let, přetrvávaly nebo se dokonce prohlubovaly. Pokusy premiéra Hamrúše o reformu centrálně plánované ekonomiky tak narážely na odpor většiny Alžířanů a profesních a odborových organizací.

Odpor proti reformistům vygradoval na jaře 1991, kdy islamisty organizované nepokoje vedly k vyhlášení stavu nouze a demisi reformistického premiéra Hamrúše. Důvodem jeho pádu byl mimo jiné odpor k jeho ekonomickým reformám a jeho předchozí snaha o oslabení odpůrců uvnitř režimu, aniž by ovšem rozhodně vystupoval proti posilování islamistů. Jeho pád a nástup premiéra Ghozálího byl doprovázen posílením moci armády a znamenal zpomalení ekonomických reforem a dramatické oslabení proreformní skupiny kolem prezidenta Bendžedída. Odpůrci politické liberalizace však nebyli dostatečně silní na to, aby politické reformy zastavili úplně. Protireformistická aliance získala převahu až po drtivém vítězství FIS v prvním kole parlamentních voleb v prosinci 1991. Paradoxně přitom v té době islamisté již byli ochotní rezignovat na své snahy o převzetí moci v obavách, že vyprovokují tvrdý zásah svých odpůrců. Toho se ostatně obávali i některé neislamistické strany včetně FLN. Řada opozičních stran a občanských organizací však ve strachu z islamistů upřednostňovala ukončení politické liberalizace. Velká část sekulárně orientovaných alžírských společenských uskupení začala spatřovat v demokratickém uspořádání, kterého by využili islamisté k získání moci, větší nebezpečí, než v autoritářském režimu. Tomu tak islamistická hrozba poskytla i pro následující roky velmi dobrý zdroj vlastní legitimizace.

Lednové odstranění prezidenta Bendžedída a zbytků reformistického křídla bylo doprovázeno nástupem autoritářského režimu pod vedením armády. Jeho konsolidace však byla zkomplikována vypuknutím islamistického povstání. Režim se v následujících letech pokoušel o vybudování nového systému, do kterého by koptoval většinu opozičních stran. FIS, která následně získala jistý vliv na část ozbrojených povstalců však hodlala prosazovat návrat k více otevřenému uspořádání, ve kterém by měla podíl na moci. Její záměry byly do velké míry kompatibilní se záměry řady dalších politických uskupení (např. FLN a FFS), které odmítaly nastolený autoritářský režim, ve kterém byly jejich vlastní zájmy potlačeny.

Spolupráce prodemokratické opozice s FIS vyvrcholila dohodou na Římské platformě v lednu 1995. V té době však autoritářský režim dokázal dostat pod kontrolu islamistické povstání a ve spolupráci s mezinárodními finančními institucemi i nepříznivou ekonomickou situaci. Rozhodl se tak k prosazení vlastního politického uspořádání i bez

dohody s velkou částí opozice, o kterou do té doby usiloval. Vnitřně byl sice rozdělen na zastánce vojenského zničení islamistů a příznivce dialogu, byl však ve shodě ohledně odporu k návratu k liberalizaci a nehodlal připustit návrat FIS do legálního politického života. Nadále se těšil podpoře velké části společnosti, která v islamistech spatřovala hlavní nebezpečí. Důležitý byl i faktor únavy z krvavého povstání, které mělo do jisté míry charakter občanské války.

Tato konstelace umožnila po roce 1995, kdy byl v relativně svobodných volbách zvolen prezidentem dosavadní ministr obrany Ziruál, budování autoritářského režimu s omezenými demokratickými prvky. Ústava a další legislativní normy nastavili pravidla jednoznačně ve prospěch prezidenta na úkor volené dolní komory parlamentu. V budování tohoto typu režimu pokračoval po roce 1999 i prezident Búteflika, kterému se podařilo, mimo jiné i prostřednictvím rozsáhlé amnestie islamistických povtalců, zlepšit bezpečnostní situaci. Ke stabilizaci přispěla i relativně dobrá ekonomická situace, za kterou země vděčila vysokým příjmům z ropy a zemního plynu. Búteflikovi se podařilo do jisté míry oslabit postavení armády, jejíž velení se ovšem nadále podílelo na strategických politických rozhodnutích.

Popsaná alžírská zkušenost s liberalizací do jisté míry traumatizovala zbytek arabského světa i velkou část veřejného mínění na Západě. Měla se stát důkazem, že jakýkoliv pokus o demokratické reformy nutně skončí vládou islamistů. Tento závěr vychází z nezpochybnitelné skutečnosti, že islamistická FIS se v Alžírsku stala dominantní politickou silou. Problém však spočíval i v tom, že liberalizátoři tuto situaci nepředpokládali a nastavili pravidla takovým způsobem, který byl v konečném důsledku výhodný právě pro FIS. Ve skutečnosti klesl počet hlasů odevzdaných pro FIS z prosinci 1991 výrazně pod 50 %. Kdyby byl vhodněji nastaven volební systém, nemusel by zisk islamistů znamenat pro další liberalizaci zásadní problém. Jak však bylo podrobně vysvětleno, dohoda o volebním systému narážela na prosazování řady partikulárních zájmů uvnitř režimu. Předsedové vlád Hamrúš a Ghozálí usilovali o oslabení FLN a nesoustředili své úsilí výhradně na oslabení FIS. Ghozálího návrh, který by posílil menší strany a nezávislé kandidáty kupříkladu odmítl parlament ovládaný v té době FLN.

Nástup islamistů v průběhu liberalizace pak plně odhalil nejednotnost uvnitř alžírské společnosti. Velká část elit i běžných obyvatel byla sekulárně orientovaná a v islamistech spatřovala výrazné nebezpečí. Pro jinou, neméně velkou část Alžířanů, pak islamisté v tehdejší kontextu představovali smysluplnou alternativu ke zkorumpovanému režimu. Velmi heterogenní islamistické hnutí bylo v průběhu 90. let zdiskreditováno díky způsobu vedení ozbrojeného povstání, ve kterém získaly převahu radikálně džihádistické skupiny

nepodléhající FIS. Rostoucí averze vůči islamistickým ozbrojeným skupinám byla potvrzena i výrazným zájmem převážně venkovských obyvatel o působení v protislamistických jednotkách domobrany.

Odpor k islamistům byl velmi dobře využit režimem, který prosadil návrat k autoritářskému způsobu vlády, byť v poněkud mírnější podobě. Implicitně totiž hrozbou islamistů zdůvodňoval nastavení pravidel velmi znevýhodňující opoziční politické strany a podporující budování mocenského centra kolem prezidenta republiky a armádního velení. Vedení bývalé FIS postupně ztrácelo podporu neislamistické části opozice, což bylo mimo jiné způsobeno ovlivňováním situace uvnitř politických stran ze strany režimu. Své odmítání opětovné legalizace FIS režim potvrdil na jaře 2000, kdy odmítl povolit novou stranu založenou bývalým ministrem Ibrahímím s tím, že se jedná o nástupnickou organizaci FIS.

Faktorem, který pomohl zajistit stabilitu režimu bylo i zvládnutí ekonomických problémů. Bylo zdůrazněno, že ke stabilizaci přispěl v první řadě příznivý vývoj cen ropy a zemního plynu. Reformy, které ve spolupráci s mezinárodními finančními institucemi a zahraničními věřiteli provedl, přispěly ke stabilizaci makroekonomické situace. Nezměnily však strukturu alžírské ekonomiky, která zůstávala výrazně závislá na příjmech z ropy a zemního plynu. Podnikatelský sektor sice posílil, ale zůstal neproduktivní a závislý na sektoru státním a to zejména na příjmech z ropy a zemního plynu. Výkyvy globálních cen ropy tak i nadále ovlivňují alžírskou ekonomickou a druhotně i politickou situaci. Důležité je si povšimnout, že soukromý sektor i státní podniky zůstaly na stát napojené ekonomicky i personálně. Privatizační program zahájený na konci 90. let byl využit režimní elitou k vlastnímu obohacení. Fakt, že soukromého sektoru se zmocnila režimní elita zabránil mimo jiné vzniku podnikatelské třídy jako autonomní politické síly.

Režim, který se začal konsolidovat ve druhé polovině 90. let, přežil v prakticky stejné podobě celou první dekádu třetího tisíciletí. Klíčový podíl moci udržel ve svých rukou prezident Búteflika. Do velké míry byl však nucen nalézat konsensus s dalšími příslušníky elitního mocenského jádra, kde mělo dominantní postavení armádní velení. Moc elitního jádra je jen velmi málo ovlivňována standardními politickými prostředky. V zemi sice svobodně působí politické strany, jejich vliv je však omezen malými pravomocemi parlamentu i místních samospráv. Režim navíc strany ovlivňuje neformálními prostředky. To platí i pro nezávislý tisk, který je sice relativně otevřený a kritický vůči státu, zároveň však čelí příležitostné šikaně a manipulacím.

Režim, který vzešel z krize 90. let nabyl některých důležitých atributů, které postrádal jeho předchůdce na konci 80. let. Boj proti islamistickými povstalcům a domnělé či

skutečné nebezpečí představované stranou FIS se staly cenným zdrojem legitimacy, díky níž velká část společnosti byla ochotna tolerovat autoritářské metody režimu. Ten zároveň částečně obnovil i legitimitu založenou na výkonnosti a plnění ekonomických očekávání obyvatel. Hospodářská situace sice nadále nebyla dobrá, přesto se však zlepšila v porovnání s koncem 80. let. Režim symbolizovaný prezidentem Búteflíkou v každém případě dokázal přežít půl druhé dekády, díky čemuž může být poměřován s obdobím relativní stability a prosperity za vlády prezidenta Búmediéna.

8. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Publikované prameny

AL-AHNAF, M.; BOTIVEAU, B.; FRÉGOSI, F. *L'Algérie par ses islamistes*. Paris, 1991.

DJABALLAH, Abdallah. *Conception islamique de la théorie d'état*. Madrid, 1995.

HABILI, Mohamed. *Le RCD à cœur ouvert: Entretien avec Saïd Sadi*. Alger, 1990.

HARBI, Mohammed. *Le F.L.N., Mirage et Réalité: Des origines à la prise du pouvoir (1945-1962)*. Paris, 1980.

MALEK, Redha. *L'Algérie à l'Évian: Histoire des négociations secrètes (1956-1962)*. Paris, 1995.

MERAH, Ahmed. *L'affaire Bouiali: Telle que vécu par Ahmed Merah. Comment le pouvoir totalitaire conduit à la révolte*. Alger, 1998.

NAHNAH, Mahfoud. *L'Algérie de tous les espoirs*. Alger, 1996.

NAHNAH, Mahfoud. *Barnámídz al-badíl – intichábát ar-raísíja 16. 11. 1995*. Alger, 1995.

NEZZAR, Khaled. *Mémoires du Général*. Alger, 1999.

SADI, Saïd. *Algérie: L'heure de vérité*. Paris, 1996.

Dokumenty

Dokumenty úřední provenience

Ordonnance No 76-97 du 22 novembre 1976 portant promulgation de la Constitution de la République algérienne démocratique et populaire. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Mercredi 24 novembre 1976.

Décret no 88-223 du 5 novembre 1988 relatif à la publication au Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire de la révision constitutionnelle adoptée par referendum du 3 novembre 1988.

Décret no 89-18 du 28 février 1989 relatif à la publication au Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire de la révision constitutionnelle adoptée par

referendum du 23 février 1989.

Loi No 89-11 du 5 juillet 1989 relative aux associations à caractère politique. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Mercredi 5 Juillet 1989.

Loi No 89-13 du 7 août 1989 portant loi électorale. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Lundi 7 août 1989.

Loi No 91-06 du 2 avril 1991 modifiant et complétant la loi No 89-13 du 7 août 1989 portant loi électorale. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Mercredi 3 Avril 1991.

Loi No 91-07 du 3 avril 1991 déterminant les circonscriptions électorales et le nombre de sièges à pourvoir pour le renouvellement de l'Assemblée populaire nationale. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Samedi 6 Avril 1991.

Loi n° 90-07 du 3 avril 1990 relative à l'information. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Mardi 7 août 1989.

Décret présidentiel n° 91-196 du 4 juin 1991 portant proclamation de l'état de siège. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Mercredi 12 juin 1991.

Loi No 91-17 du 15 octobre 1991 modifiant et complétant la loi No 89-13 du 7 août 1989 portant loi électorale. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Mercredi 16 Octobre 1991.

Proclamation du 14 Janvier 1992 instituant un Haut Comité d'état. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Mercredi 15 Janvier 1992.

Décret présidentiel no 92-39 du 4 février 1992 relatif aux attributions et aux modalités d'organisation et de fonctionnement du Conseil Consultatif National. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Dimanche 9 février 1992.

Décret présidentiel no 92-44 du 9 février portant instauration de l'état d'urgence. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Dimanche 9 février 1992.

Délibération no 92-01/HCE du 19 janvier 1992 habilitant le Président du Haut comité d'Etat à signer tous adres réglementaires et individuels et à présider le conseil des ministrem. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Mercredi 22 janvier 1992.

Décret législatif no 92-03 du 30 septembre 1992 relatif à la lutte contre la subversion et le terrorisme. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Jeudi 1 Octobre 1992

Proclamation du Haut Conseil de Sécurité. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Lundi 31 janvier 1994.

Décret présidentiel no 94-40 du 29 janvier 1994 relatif à la publication de la plate-forme portant consensus national sur la période transitoire.

Arreté du 30 novembre 1992 portant instauration d'un couvre feu sur le territoire de certaines

wilayas. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Mercredi 2 décembre 1992.

Ordonnance no 95-12 du 25 février 1995 portant mesures de clémence. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Mercredi 1 march 1995.

Décret exécutif no 97-04 du 4 janvier 1997 fixant les conditions d'exercice de l'action de légitime défense dans un cadre organisté. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Dimanche 5 janvier 1997

Décret législatif no 93-07 du 24 avril 1993 relatif aux objectifs généraux de la période 1993-1997 et portant Plan national pour 1993. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Lundi 26 avril 1993.

Ordonance no 97-09 du 6 mars 1997 portant loi organique relative aux partis politiques. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Jeudi 6 mars 1997.

Ordonance no 97-07 du 6 mars 1997 portant loi organique relative au régime électoral. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Jeudi 6 mars 1997.

Ordonance no 97-08 du 6 mars 1997 déterminant les circonscriptions électorales e tle nombre de sièges à pourvoir pour l'élection du parlement. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Jeudi 6 mars 1997.

Loi n° 99-08 du 13 juillet 1999 relative au rétablissement de la concorde civile. *Journal officiel de la République Algérienne démocratique et populaire*. Mardi 13 juillet 1999.

Další dokumenty

Mr. H. AIT-AHMED rentre d'exil le Vendredi 15 Décembre 1989. Déclaration. 5. 12. 1989. Dokument z archivu FFS.

Déclaration préliminaire de conférence de presse – Hocine Aït Ahmed. 23. 11. 1993. Dokument z archivu FFS.

Déclaration préliminaire de conférence de presse – Hocine Aït Ahmed. 13. 4. 1994. Dokument z archivu FFS.

FFS: L'alternative démocratique révolutionnaire à la catastrophe nationale. Avant-projet de plate-forme politique. Paris, 1979. Dokument z archivu FFS.

Déclaration de création du RND. Dokument z archivu RND.

Harakat al-isláh al-wataní: barnámidž as-sijásí. Dokument z archivu MRN.

Message de Hocine Ait Ahmed au Conseil National réuni à Alger, du 31 Juillet au 1er Août 1997. Dokument z archivu FFS.

Conférence de presse du docteur Said Sadi: déclaration préliminaire du 16 avril 1999. Dokument z archivu RND.

Publikace mezinárodních institucí

GEORGE, P.; COURADE ALLEBECK, A.; LOOSE-WEINTRAUB, E. *SIPRI: Armement, Disarmament and international security*. Stockholm, 1997

NASHASHIBI, Karim; ALONSO-GAMO, Patricia; BAZZONI, Stefania; FÉLER, Alain; LAFRAMBOISE, Nicole; HOROVITZ, Sebastian Paris. *Algeria: Stabilization and transition to the market. IMF Occasional paper, No. 165*. Washington, 1998.

SAMMAKIA, Nejla. Algeria: Elections in the shadow of violence and repression. *Human Rights Watch Report*. Vol. 9, No. 4 (E), 1997.

Algeria: Unrest and impasse in Kabylia. *International Crisis Group Middle East/North Africa report*. No 15 [online]., [cit. 2008-03-11]. Dostupný z WWW: <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=1415&CFID=36493490&CFTOKEN=96365687>.

The IMF approves credit under extended fund facility for Algeria. *International Monetary Fund Press Information Notice*. 95/31, May 22, 1995.

The IMF concludes Article IV negotiations with Algeria. *International Monetary Fund Press Information Notice*. 97/13, July 23, 1997.

IMF approves CCFE credit for Algeria. *International Monetary Fund Press Information Notice*. 99/19, May 26, 1999.

KAUFFMANN, Céline; WEGNER, Lucia. Privatisation in the MEDA region: Where do we stand. *Organisation for Economic Co-operation and Development Working paper*. No. 261, 24. 7. 2007.

The Algerian crisis: Not over yet. *International Crisis Group Africa Report*. No. 24, 20. 10. 2000.

Algeria's economy: The vicious circle of oil and violence. *International Crisis Group Africa Report*. No. 36, 26. 10. 2001.

Elections présidentiels en Algérie: Les enjeux et perspectives. *International Crisis Group - Algérie rapport*. No. 4, 13. 4. 1999.

The Civil Concord: A Peace Initiative Wasted. *International Crisis Group Africa Report*. No. 31, 9. 7. 2001.

Monografie

- AGGOUN, Lounis ; RIVOIRE, Jean-Baptiste. *Françalgérie: Crimes et mensonges d'États. Histoire secrète, de la guerre d'indépendance à la "troisième guerre" d'Algérie*. Paris, 2004.
- AGHROUT, Ahmed. *Algeria in transition: Reforms and development in prospect*. London, 2004.
- ALLEG, Henri. *La guerre d'Algérie (tome II.)*. Paris, 1981.
- AL-RASI, George. *Al-islám al-džazá'irí: Min al-'amír 'Abd al-Qádir ilá 'umará' al-džamá'át*. Bejrút, 1997.
- ARENDRT, Hannah. *The origins of totalitarianism*. New York, 1951. České vydání ARENDRTOVÁ, Hannah. *Původ totalitarismu I-III*. Praha, 1996.
- ARON, Raymond. *Démocratie et totalitarisme*. Paris, 1965. České vydání ARON, Raymond. *Demokracie a totalitarismus*. Brno, 1993.
- AYACHI, H'mida. *Al-islámíjún al-džazá'iríjún bajna s-sulta wa r-rassás*. Alger, 1992.
- BALTA, Paul. *Le grand Maghreb: Des indépendances à l'an 2000*. Paris, 1990.
- BENCHIKH, Madjid. *Algérie: Un système politique militarisé*. Paris, 2003.
- BERÁNEK, Zdeněk. *Alžírsko*. Praha, 2007.
- BONNEY, Richard. *Jihad from Qur'án to bin Laden*. London, 2004.
- BOUDJENOUN, Messaoud. *Algérie: Le Grand Gâchis*. Alger, 2003.
- BOUMEZBAR, Abdelhamid; AZINE, Djamil. *L'islamisme algérien: De la genèse au terrorisme*. Alger, 2002.
- BURGAT, François. *L'islamisme au Maghreb: La voix du Sud*. Paris, 1988.
- BURGAT, Francois; DOWELL, William. *The islamic movement in North Africa*. Austin, 1993.
- BURNELL, Peter; RANDALL, Vicky. *Politics in the developing world*. Oxford, 2005.
- BUSTOS, Rafael. *El cambio político en Argelia (1988-1992): Análisis sistémico de una transición discordante*. Madrid, 2005 (Nepublikovaná dizertační práce).
- CAMAU, Michel; GEISSER, Vincent. *Le syndrome autoritaire: Politique en Tunisie de Bourguiba à Ben Ali*. Paris, 2003.
- CAMAU, Michel. *Changements politiques au Maghreb*. Paris, 1991.

- CESARI, Jocelyne. *La Méditerranée des réseaux: Marchands, entrepreneurs et migrants entre l'Europe et le Maghreb*. Paris, 2002.
- CHAREF, Abed. *Algérie: Le grand dérapage*. Alger, 1994.
- CHEURFI, Achour. *La classe politique algérienne de 1900 à nos jours: Dictionnaire biographique*. Alger, 2001.
- CHOUËIRI, Youssef M. *Arab nationalism: A history*. Oxford, 2000.
- DAHL, Robert A. *Demokracie v právním státě*. Praha, 1995.
- DAHL, Robert A. *Democracy and its critics*. New Haven, 1989.
- DAHMANI, Ahmed. *L'Algérie à l'épreuve: Économie politique des réformes 1980-1997*. Paris, 1999.
- DE VILLERS, Gauthier. *L'État démiurge: Le cas algérien*. Paris, 1987.
- DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra; KUNC, Jiří. *O přechodech k demokracii*. Praha, 1994.
- ESPOSITO, John L.; DONOHUE, John J. *Islam in transition: Muslim perspectives*. Oxford, 2007.
- ÉTIENNE, Bruno. *Algérie: Cultures et révolution*. Paris 1977.
- EVENO, Patrick. *L'Algérie*. Paris, 1994.
- FANON, Frantz. *Les damnés de la terre*. Paris, 2002.
- FERNÁNDEZ, Jilberto Alex E.; MOMMEN, André. *Liberalization in the developing world*. London, 1996.
- GANIAGE, Jean. *Histoire contemporaine du Maghreb*. Paris, 1994.
- GARDET, Louis. *Les hommes de l'Islam: Approche des mentalités*. Paris, 1977.
- GERGES, Fawaz A. *The Far Enemy: Why Jihad Went Global*. New York, 2005.
- GOMBÁR, Eduard. *Revolučně demokratické strany na Blízkém východě*. Praha, 1986.
- GOMBÁR, Eduard. *Kmeny a klany v arabském Maghribu*. Praha, 2007.
- HADAD, Samy. *Algérie: Autopsie d'une crise*. Paris, 1998.
- HAMLADJI, Noura. *Explaining failed transitions in Algeria: When the sense of belonging to the same polity does not precede democratization*. Florence, 2006.
- HASSAN. *Algérie: Histoire d'un naufrage*. Alger, 1996.
- HEYDEMANN, Steven. *Networks of Privilege in the Middle East: The Politics of Economic*

Reform Revisited. London, 2004.

HUNGTINGTON, Samuel P.; MOORE, Clement H. *Authoritarian Politics in Modern Society: The Dynamics of Established One-Party Systems*. New York, 1970.

HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha, 2001.

HUNTINGTON, Samuel P. *Třetí vlna: Demokratizace na sklonku dvacátého století*. Praha, 2008.

JULIEN, Charles-André. *Histoire de l'Afrique du Nord: De la conquête arabe à 1830*. Paris, 1980.

KARL, Terry Lynn. *The Paradox of Plenty: Oil Booms and Petro-States*. London, 1997.

KEPEL, Gilles. *Boží pomsta: Křesťané, židé a muslimové znovu dobývají svět*. Praha, 1996.

KEPEL, Gilles. *Exils et Royaumes: Les appartenances au monde musulman aujourd'hui*. Paris, 1994.

KEPEL, Gilles. *Válka v srdci islámu*. Praha, 2006.

KHALLADI, Aissa. *Les Islamistes Algériens face au pouvoir*. Alger, 1992.

KROPÁČEK, Luboš. *Islámský fundamentalismus*. Praha, 1996.

KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. Praha, 2003.

KŘIKAVOVÁ, Adéla; MENDEL, Miloš; MÜLLER, Zdeněk; DUDÁK, Vladislav. *Islám: Ideál a skutečnost*. Praha, 2002.

LABAT, Séverine. *Les islamistes algériens: Entre les urnes et le maquis*. Paris, 1995.

LAVENUE, Jean-Jacques. *Algérie: La démocratie interdite*. Paris, 1993.

LEVEAU, Rémy. *Le sabre et le turban: L'avenir du Maghreb*. Paris, 1993.

LEVITSKY, Steven; WAY, Lucan A. Competitive authoritarianism: The emergence and dynamics of hybrid regimes in the post Cold war era. In *Comparative speaker series (University of Michigan)*. [online]., [cit. 2008-02-07]. Dostupný z WWW: <http://sitemaker.umich.edu/comparative.speaker.series/files/levitsky_with_bib.pdf>.

LINZ, Juan J. *Totalitarian and authoritarian regimes*. London, 2000.

LIPSET, Seymour Martin. *The Encyclopedia of Democracy, Volume III*. London, 1995.

MARTINEZ, Luis. *The Algerian civil war*. London, 2000.

MEHENNI, Ferhat. *Algérie: La question kabyle*. Paris, 2004.

- MENDEL, Miloš. *Islámská výzva*. Brno, 1994.
- MENDEL, Miloš. *Džihád: Islámské koncepce šíření víry*. Brno, 1997.
- MENDEL, Miloš. *Hidžra*. Praha, 2006.
- MENDEL, Miloš. *S puškou a koránem*. Praha, 2008.
- NORDLINGER, Eric A. *Soldiers in politics: Military coups and governments*. New Jersey, 1977.
- NOUSCHI, André. *La naissance du nationalisme algérien: 1914-1954*, Paris, 1962.
- O'DONELL, Guillermo; SCHMITTER, Philippe C.; WHITEHEAD, Laurence. *Transitions from authoritarian rule: Prospects for democracy*. Baltimore, 1986.
- PRZEWORSKI, Adam. *Democracy and the market: Political and economic reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge, 1991.
- QUANDT, William B. *Société et pouvoir en Algérie: La décennie des ruptures*. Alger, 1999.
- QUANDT, William B. *Between ballots and bullets: Algeria's transition from authoritarianism*. Washington, 1998.
- QUANDT, William B. *Revolution and political leadership: Algeria 1954-1968*. Boston, 1969.
- RIOUX, Jean-Pierre; SIRINELLI, Jean-François. *La guerre d'Algérie et les intellectuels Français*. Paris, 1991.
- ROUADJIA, Ahmed. *Les frères et la mosquée: Enquête sur le mouvement islamiste en Algérie*. Paris, 1990.
- ROBERTS, Hugh. *The battlefield Algeria 1988-2002: Studies in a broken polity*. London, 2003.
- RUEDY, John. *Modern Algeria: The origins and developement of a nation*. Indianapolis, 1992.
- SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy: Schéma pro analýzu*. Praha, 2005.
- SCHULZE, Reinhard. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Brno, 2007.
- SOUAIDA, Habib. *La sale guerre*. Paris, 2001.
- SOULEIMANOV, Emil. *Politický islám*. Praha, 2007.
- STONE, Martin. *The Agony of Algeria*. London, 1997.
- STORA, Benjamin. *Algérie: Histoire contemporaine 1830-1988*. Alger, 2004.

VATIN, Jean-Claude. *L'Algérie: Politique, histoire et société*. Paris, 1974.

VOLPI, Frédéric. *Islam and democracy: The failure of dialogue in Algeria*. London, 2003.

WERENFELS, Isabelle. *Managing instability in Algeria: Elites and political change since 1995*. London, 2007.

WILLIS, Michael. *The islamist challenge in Algeria: A political history*. New York, 1997.

ZARTMAN, William. *Man, state and society in the contemporary Maghreb*. New York, 1972.

Sborníkové a časopisecké články

ACEMOGLU, Daron; TICCHI, Davide; VINDIGNI, Andrea. A theory of military dictatorships. *National Bureau of Economic Research Working Paper*. No. 13915, April 2008.

ADAMSON, Kay. Political context and economic policy in Algeria: Some theoretical considerations and problems. In AGHROUT, Ahmed (ed.). *Algeria in transition, reforms and development in prospect*. London, 2004.

AGHROUT, Ahmed; BOUHEZZA, Mohamed; SADAOUI, Khaled. Restructuring and privatisation in Algeria. In AGHROUT, Ahmed (ed.). *Algeria in transition, reforms and development in prospect*. London, 2004.

AGERON, Charles-Robert. *L'Algérie est ma patrie. Les collections de l'Histoire*. Mars 2002.

AGHROUT, Ahmed. Algeria's agriculture: Policy reforms and achievements. In AGHROUT, Ahmed (ed.). *Algeria in transition, reforms and development in prospect*. London, 2004.

AGHROUT, Ahmed; BOUHEZZA, Mohamed; SADAOUI, Khaled. Restructuring and privatisation in Algeria. In AGHROUT, Ahmed (ed.). *Algeria in transition, reforms and development in prospect*. London, 2004.

AÏT AOUDIA, Myriam. La naissance du Front islamique du salut: Une politisation conflictuelle (1988 - 1989). *Critique internationale*. No. 30, janvier-mars, 2006.

AKACEM, Kada. Economic reforms in Algeria: An overview and assessment. BONNER, Michael; REIF Megan; TESSLER, Marc (eds.). *Islam, democracy and the state in Algeria. Lessons for the Western Mediterranean and beyond*. Oxford, 2005.

AKACEM, Mohammed. The role of external actors in Algeria's transition. BONNER, Michael; REIF Megan; TESSLER, Marc (eds.). *Islam, democracy and the state in Algeria. Lessons for the Western Mediterranean and beyond*. Oxford, 2005.

ARKOUN, Mohammed. The Socialist Village Experiment in Algeria. In BRACE, Brian (ed.). *The Changing Rural Habitat: Volume I: Case Studies*. Singapore, 1982.

- BECKETT, Paul A. Algeria vs. Fanon: The Theory of Revolutionary Decolonization, and the Algerian Experience. *The Western Political Quarterly*. Vol. 26, No. 1. (Mar., 1973).
- BEKER, Michiel. The search for legitimation and liberalization in Algeria. In FERNÁNDEZ, Jilberto Alex E.; MOMMEN, André (eds.). *Liberalization in the developing world*. London, 1996.
- BENACHENHOU, Abdellatif. Inflation et chômage en Algérie: Les aléas de la démocratie et des réformes économiques. *Maghreb-Mashrek*. No. 139, janv.-mars 1993.
- BENNADJI, Chérif. Le „retrait“ des six candidats à l'élection présidentielle du 15 avril 1999. *Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1999.
- BENDERRA, Omar. Économie algérienne 1986-1998: Les réseaux aux commandes de l'État. In CESARI, Jocelyne (ed.). *La Méditerranée des réseaux, Marchands, entrepreneurs et migrants entre l'Europe et le Maghreb*. Paris, 2002.
- BENNOUNE, Mahfoud. An Interview with Mahfoud Bennoune: Algeria's Facade of Democracy. *Middle East Report*. No. 163 (North Africa Faces the 1990's), Mar. - Apr., 1990.
- BERÁNEK, Zdeněk. Alžírsko je má vlast, islám je mé náboženství. In SOULEIMANOV, Emil (ed.). *Politický islám*. Praha, 2007.
- BERÁNEK, Zdeněk. Vznik Alžírského osvobozenického hnutí. *Historický obzor*. 11/12, 2003.
- BOUANDEL, Youcef. Reforming the Algerian electoral system. *The journal of modern African studies*. 43, 3 (2005).
- BOUANDEL, Youcef. Political parties and the transition from authoritarianism. *The journal of modern African studies*. 41, 1 (2003).
- BOUHOU, Kassim. L'Algérie des réformes économiques: un goût d'inachevé. *Politique étrangère*. 2, 2009.
- BOUKARAOUN, Hacene. The privatization process in Algeria. *The developing economies*. XXIX-2, June 1991.
- CHERGUI, Karim. Novembre 1986: La révolte des jeunes à Constantine. *Hérodote*. 45, avril-juin 1987.
- COLLINS, Michael. Riots of 1988 leading to riot of democracy in Algeria. *The Washington Report on Middle East Affairs*. April 30, 1990. Vol. VIII, Iss. 12.
- COPPEDGE, Michael J. Polyarchy. In LIPSET, Seymour Martin (ed.). *The Encyclopedia of Democracy*, Volume III., 1995.
- COPPEDGE, Michael; REINICKE, Wolfgang. Measuring polyarchy. *Studies in comparative international development*. Volume 25, Number 1, March 1990.
- CORM, Georges. La réforme économique algérienne: une réforme mal aimée?. *Maghreb-*

Mashrek, No. 139, janv.-mars 1993.

DE VILLIERS, Gauthier. L'état et la révolution agraire en Algérie. *Revue française de science politique*. no. 1, février 1980, volume 30.

DJEGHLOUL, Ahmed. Le multipartisme à l'algérienne. *Maghreb-Mashrek*, 2eme trimestre 1990.

DROZ, Bernard. 1er Novembre 1954: La guerre d'Algérie commence. *L'Histoire*. No. 72.

DURAND, Jean-Pierre. L'agriculture sacrifiée. *Le Monde diplomatique*. Novembre, 1986.

ECHEVERRÍA, Carlos. Las Fuerzas Armadas Argelinas: Desafíos nacionales e internacionales. *Documento de trabajo de Real instituto elcano de estudios internacionales et estratégicos*. 2004/3.

FARSOUN, Karen. State capitalism in Algeria. *MERIP reports*. No. 35, feb., 1975.

FIALA, Vlastimil. Typologie afrických nedemokratických režimů. In NĚMEC, Jan; ŠŮSTKOVÁ, Markéta (eds.). *III. Kongres českých politologů, Olomouc 8.-10. 9. 2006*. Praha, Olomouc, 2006.

FONTAINE, Jacques. Les élections locales algériennes du 12 juin 1990, Approche statistique et géographique. *Maghreb-Mashrek*. 129, Juillet-Septembre 1999.

GHEZALI, Salima. Diminishing Possibilities in Algeria: Interview with Salima Ghezali. *Middle East Report*. No. 203, spring 1997.

HAGGARD, Stephan; KAUFMAN, Robert R. The political economy of democratic transitions. *Comparative Politics*. Vol. 29, No. 3, 1997.

HAMLADJI, Noura. Co-optation, Repression and Authoritarian Regime's Survival. The case of the Islamist MSP-Hamas in Algeria. *EUI Working Paper*. No. 2002/7.

HENRI, Clement M. Algeria's Agonies: Oil Rent Effects in a Bunker State. *The Journal of North African Studies*. Vol. 9, No. 2, summer 2004.

HODD, Michael. Algeria: Economic structure, performance and policy, 1950-2001. In AGHROUT, Ahmed (ed.). *Algeria in transition, reforms and development in prospect*. London, 2004.

JANKŮ, Martin. Hybridizace al-Ká'idy v severní Africe a její implikace pro Evropu. *Vojenské rozhledy*. 4, 2010.

JOFFÉ, George. The role of violence within the algerian economy. *Journal of North African Studies*. 7/1, spring 2002.

KALYVAS, Stathis N. Commitment problem in emerging democracies, the case of religious parties. *Comparative politics*. July 2000.

KAPIL, Arun. L'évolution du régime autoritaire en Algérie: Le 5 octobre et les réformes

politiques de 1988-1989. *Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1990.

KAPIL, Arun. Algeria's Elections Show Islamist Strength. *Middle East Report*. No. 166. Sep. - Oct. 1990.

KAPIL, Arun. Les partis islamistes en Algérie: éléments de présentation. *Maghreb-Mashrek*. No. 133, Juillet-September 1991.

KARL, Terry Lynn; SCHMITTER, Philippe C. Modes of transition in Latin America, Southern and Eastern Europe. *International Social Science Journal*. 129, 1991.

KEPEL, Gilles. Le GIA à travers ses publications. *Pouvoirs*. 86, 1998.

KNAUSS, Peter. Algeria's „Agrarian revolution“ Peasant control or control of peasants?. *African studies review*. vol. 20, no. 3 (Peasants in Africa), Dec.1977.

LABAT, Séverine. Le FIS à l'épreuve de la lutte armée. LEVEAU, Rémy (ed.). *L'Algérie dans la guerre*. Paris, 1995.

LECA, Jean; GRIMAUD, Nicole. Le secteur privé en Algérie. *Maghreb-Mashrek*. Automne, 1986.

LECA, Jean; GRIMAUD, Nicole. L'Algérie face au contre-choc pétrolier. *Maghreb-Mashrek*. Printemps 1986.

LECA, Jean. Algérie: Politique et société. Les trois débats algériens. La politique décide, la culture contrôle, l'économie commande. *Maghreb-Mashrek*. 133, Juillet-Septembre 1991.

LECA, Jean; RÉMY, Leveau. L'Algérie; Démocratie, politiques économiques et demandes sociales. *Maghreb-Mashrek*. No 139, janv-mars 1993.

LEVEAU, Rémy. Algeria: Adversaires in search of uncertain compromises. *Caillot papers*. 4, September 1992.

LEVEAU, Rémy. Des crises à la guerre. In LEVEAU, Rémy (ed.). *L'Algérie dans la guerre*. Paris, 1995.

LEVEAU, Rémy. Derrière la violence, la négociation. In LEVEAU, Rémy (ed.). *L'Algérie dans la guerre*. Paris, 1995.

LIPSET, Seymour Martin. Some social conditions for democracy. In *American political science review*. 1, mars 1959.

LINZ, Juan J. Authoritarianism. In LIPSET, Semour Martin (ed.). *The Encyclopedia of Democracy*. Volume I., 1995.

MARION, Georges. Chadli: le tournant. In EVENO, Patrick (ed.). *L'Algérie*. Paris, 1994.

MARREF, Rabeha. Les techniques de privatisation des entreprises publiques en Algérie. In CHARVIN, Robert; GUESMI, Ammar (eds.). *L'Algérie en mutation. Les instruments juridiques de passage à l'économie de marché*. Paris, 2001.

- MARTINEZ, Luis. Les causes de l'islamisme en Algérie. *CERI*. [online]., [cit. 2008-03-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.ceri-sciences-po.org/archive/january/artlm2.pdf>>
- MARTINEZ, Luis. Why the violence in Algeria. BONNER, Michael; REIF Megan; TESSLER, Marc (eds.). *Islam, democracy and the state in Algeria. Lessons for the Western Mediterranean and beyond*. Oxford, 2005
- MARTINEZ, Luis. Les obstacles à la politique de réconciliation nationale. *Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1999.
- MORTIMER, Robert A. Algeria: The clash between islam, democracy, and the military. *Current history*. 92, 570, Jan. 1993.
- NEZZAR, K. Nous ne savions pas. In SEMIANE, Sid Ahmed (ed.). *Octobre. Ils parlent*. Alger, 1998.
- O'DONELL, Guillermo.; SCHMITTER, Philippe C. Tentative conclusions about uncertain democracies. In O'DONELL, Guillermo.; SCHMITTER, Philippe C.; WHITEHEAD, Laurence (eds.). *Transitions from authoritarian rule: Prospects for democracy, vol. IV*. Baltimore, 1986.
- OLSEN, Gorm Rye. Europe and the Promotion of Democracy In Post Cold War Africa: How Serious Is Europe and for What Reason?. *African Affairs*. Vol. 97, No. 388, July 1998.
- OSTERKAMP, Rigmar. L'Algérie entre le Plan et le Marché: Points de vue récents sur la politique économique de l'Algérie. *Canadian Journal of African Studies / Revue Canadienne des Études Africaines*. Vol. 16, No. 1., 1982.
- PERVILLÉ, Guy. La France n'avait pas perdu la guerre. *L'Histoire*. No. 140.
- PRADEEP, K. Chhibber. State Policy, Rent Seeking, and the Electoral Success of a Religious Party in Algeria. *The Journal of Politics*. Vol. 58, No. 1, Feb.1996.
- RATOUL, Mohamed. Economic reform and political openings: Lessons from Algeria. *Arab Insight*. Summer 2008.
- ROBERTS, Hugh. The struggle for constitutional rule in Algeria. *Journal of Algerian Studies*. 3/19, 30, 1998.
- ROBERTS, Hugh. Behind the Ballot Box: Authoritarian Elections and Oppositional Strategies in the Middle East. *Middle East Report*. No. 209, Winter 1998.
- ROBERTS, Hugh. From radical mission to equivocal ambition: the expansion and manipulation of Algerian islamism. In MARTY, M. E.; APPLEBY, R. S. (eds.). *Accounting for fundamentalisms: The dynamic character of movements*. Chicago, 1994.
- ROBERTS, Hugh. Algeria's Ruinous Impasse and the Honourable Way out. *International Affairs*. Vol. 71, No. 2. Apr. 1995.
- RUSTOW, Dankwart. Transitions to democracy: Towards a dynamic model. *Comparative*

Politics. 1970, 2.

SADI, Said. Algérie: La troisième voie. *Politique internationale*. No. 72, été 1996.

STEELE, Omar. Une économie piégée entre trabendo et ajustement. In LEVEAU, Rémy (ed.). *L'Algérie dans la guerre*. Paris, 1995.

STEPAN, Alfred. Paths toward redemocratisation: Theoretical and comparative considerations. In O'DONELL, Guillermo.; SCHMITTER, Philippe C.; WHITEHEAD, Laurence (eds.). *Transitions from authoritarian rule: Prospects for democracy, Vol III*. Baltimore, 1986.

SHNETZLER, Jacques. Les Effets pervers du sous-emploi à travers l'exemple algérien. *Canadian Journal of African Studies / Revue Canadienne des Études Africaines*. Vol. 14, No. 3. (1980).

SCHMITTER, Philippe C. Se déplaçant au Moyen-Orient et en Afrique du Nord, „transitologues“ et „consolidologues“ sont-ils toujours assurés de voyager en toute sécurité?. *Annuaire de l'Afrique du Nord*. 1999.

SUTTON, Keith; LAWLESS, Richard I. Population regrouping in Algeria: traumatic change and the rural settlement pattern. *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*. Vol. 3, No. 3, (Settlement and conflict in the Mediterranean World), 1978.

SUTTON, Keith. Algeria's Socialist Villages: A Reassessment. *The Journal of Modern African Studies*. Vol. 22, No. 2. (Jun., 1984).

TAZAGHART, Atman. Quelles perspectives pour les partis islamistes modérés?. *CERI*. [online], [cit. 2008-02-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.ceri-sciences-po.org/archive/march03/artat.pdf>>

TLEMCANI, Rachid. Chadli's Perestroika. *Middle East Report*. No. 163 (North Africa Faces the 1990's), Mar. - Apr., 1990.

WATERBURY, John. Democracy without democrats?: The potential for political liberalisation in the Modele East. In SALAMÉ, Ghassan (ed.). *Democracy without democrats?: The renewal of politics in the Muslim world*. London, 1994.

WIKTOROWICZ, Quintan. Centrifugal tendencies in the Algerian Civil War. *Arab Studies Quarterly*. Summer, 2001, Vol. 23.

WÖHLER-KHALFALLAH, Khadija Katja. Democracy concepts of the fundamentalist parties of Algeria and Tunisia – claim and reality. *International Journal of Conflict and Violence*. Vol 1, 1/2007.

ZARTMAN, William. The Algerian army in politics. In ZARTMAN, William (ed.). *Man, state and society in the contemporary Maghreb*. New York, 1972.

ZIREM, Youcef. La presse algérienne, mirages et réalités. *Jeune Indépendant*. Mars et avril, 2001.

ZOUBIR, Yahia H. Algerian Islamists conception of democracy. *Arab Studies Quaterly*. Summer, 1996.

ZOUBIR, Yahia H.; BOUANDEL, Youcef. Algeria's elections: The prelude to democractisation. *Third World Quarterly*. Jun, 1998, vol. 19.

Webové stránky

Texte complet des accords d' Évian [online]., [cit. 2008-01-14]. Dostupný z WWW: <http://www.tlfq.ulaval.ca/AXL/AFRIQUE/algerie-accords_d'Evian.htm>

Le congres de Tripoli [online]., [cit. 2008-01-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.el-mouradia.dz/francais/symbole/textes/tripoli.htm>>

Constitution du 10 septembre 1963 [online], [cit. 2008-01-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.algeria-watch.org/farticle/docu/constitution1963.htm>>

Constitution algérienne du 23 février 1989 [online], [cit. 2008-01-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.el-mouradia.dz/francais/symbole/textes/constitutions/constitution1989.htm>>

Constitution de 1976 [online], [cit. 2008-01-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.el-mouradia.dz/francais/symbole/textes/constitutions/constitution1976.htm>>

Code de famille, [online]., [cit. 2008-02-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.algeria-watch.org/farticle/docu/codefamille.htm>>

Déclaration du 11 janvier 1992, [online], [cit. 2008-02-03]. Dostupný z WWW: <http://www.conseil-constitutionnel.dz/jurisprudence89_14.htm>

La Plate-forme de Rome [online]., [cit. 2011-01-11]. Dostupný z WWW: <http://www.santegidio.org/archivio/pace/algeria_19950113_FR.htm>

Trading economics. [online]., [cit. 2009-01-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.tradingeconomics.com/algeria/indicators>>.

Periodika

Le Monde – francouzský deník

El-Moudjahid – alžírský francouzkojazyčný deník

El Watan – alžírský francouzkojazyčný deník

The New York Times – americký deník

L'événement – alžírský francouzskojazyčný týdeník

Le Matin - alžírský francouzskojazyčný deník

The Economist – britský týdeník

Algérie-Actualité – alžírský týdeník

9. PŘÍLOHY A NÁLEŽITOSTI

Seznam příloh:

9.1 - Biografie vybraných alžírských osobností.

9.2 - English summary.

9.3 - Résumé en français.

9.4 – Dokumenty.

9.5 - Informace o zemi.

9.6 – Mapa.

9.1. Biografie vybraných alžírských osobností

Abbán, Ramadán (Abane, Ramdane) - *1920 v Kabýlii, zavražděn 1957. Ideolog FLN, architekt Soummamského kongresu. Stál za rozhodnutím vést gerilovou válku v Alžíru (Bitva o Alžír).

Abbás, Ferhát (Abbas, Ferhat) - *1899 Taher, 1985 Alžír. Studoval farmacii, člen umírněného proudu nacionalistického hnutí. Autor Manifestu alžírského lidu z roku 1942. Po roce 1954 se připojuje k FLN, později předseda dočasné vlády. Předseda ústavodárného shromáždění. V roce 1963 se stahuje do ústraní. Autor řady publikací.

Abdussalám, Búlajd (Abdessalam, Belaid) - *1928 v Kabýlii. V květnu 1955 se zapojuje do FLN. Technokrat, úředník dočasné vlády. Zakladatel společnosti SONATRACH. Ministr průmyslu a energetiky 1965 – 1977. zastánce centrálně plánované ekonomiky a rozvoje těžkého průmyslu. Odpůrce Bendžedíkových reforem. 1992 – 1993 se jako předseda vlády snaží brzdít ekonomické reformy. Odpůrce dohody s MMF.

Ajt Ahmed, Husajn (Ait Ahmed, Hocine) - *1926 v Kabýlii. Člen OS, později FLN. Zatčen 1956. V roce 1963 zakládá FFS, bojuje proti režimu. Zatčen, od roku 1966 v exilu. V dubnu 1990 se vrací do Alžírsku. Zastánce demokratických reforem, odpůrce puče v lednu 1992, signatář římských dohod v roce 1995. V r.1999 kandiduje na prezidenta.

Alí Jahjá, Abdunnúr (Ali-Yahia, Abdenour) - *1921 v Kabýlii. Člen FLN během války za nezávislost, zakládající člen UGTA. 1964-1967 člen vlády. Studuje práva, stahuje se z politiky. Nezávislý bojovník za lidská práva, zatčen 1983. V r. 1985 zakládá LADDH. Účastník římských dohod v r. 1995.

Belkácem, Karím (Belkacem, Krim) - *1922 v Kabýlii, zavražděn 1970 ve Frankfurtu. Vedl nezávislý odboj proti Francouzům v Kabýlii, Po r. 1954 se přidává k FLN. Významný člen dočasné vlády. Odpůrce Ben Belly, později Búmediena, r. 1967 odchází definitivně do exilu, kde se snaží formovat opoziční hnutí.

Belchádem, Abdulazíz (Balkhadem, Abdelaziz) - * 1945 Tiaret. Od r. 1977 člen FLN a poslanec. 1990-1992 předseda parlamentu. Člen reformního křídla FLN, blízký i islamistickému hnutí. Po roce 1996 v pozadí. Ve vládě v r. 2000, r. 2006 předseda vlády.

Belchajr, Larbi (Belkheir, Larbi) - *1938 Tiaret. Poddůstojník ve fr. armádě, r. 1958 přechází k ALN. Slouží pod plk. Bendžedídem. Studuje v SSSR na Vorošilově akademii. Úzký spolupracovník prezidenta Bendžedída, r. 1985 povýšen na generála. V říjnu 1991 ministrem vnitra, účastní se puče, v r. 1992 odchází do ústraní. R. 2000 šéfem prezidentova kabinetu.

Ben Bella, Ahmed (Ben Bella, Ahmed) - *1918 Maghnia u Tlemcenu. Bojoval ve fr. armádě ve 2. sv. válce. Později člen OS. Zastupuje FLN v Egyptě. Zatčen 1956. Po získání nezávislosti se spojuje s GŠ plk. Búmediéna proti dočasné vládě. Zvolen prezidentem, pozastavuje ústavu. Svržen pučem r. 1965, odsouzen. R. 1980 omilostněn Bendžedídem odchází do exilu. V září 1990 se vrací do Alžírsku, kde působí v čele MDA. Po r. 1992

odchází z Alžírsku. Signatář Římské platformy.

Benbaiběš, Muhammad Tahár (Benbaibeche, Mohamed Tahar) - *1953 Jijel. Aktivní v celonárodních asociacích (např. ONEC), r. 1998 se stává gen. tajemníkem RND. Zastává proreformní postoj a zdráhá se podpořit kandidaturu A. Bútefliky. Odstraněn z vedení strany.

Benbitúr, Ahmed (Benbitour, Ahmed) - *1946 Ghardaia. Liberální ekonom, coby ministr financí vede 1994 - 1997 jednání s MMF. V prosinci 1999 jmenován předsedou vlády.

Bendžedíd, Šazlí (Bendjedid, Chadli) - *1929 Annaba. Z rodiny místního káida, poddůstojník fr. armády. R. 1955 se přidává k ALN. Šéf wilájetu, r. 1962 stojí za Búmediémem. Šéf západního voj. okruhu, má velký vliv na ministerstvu obrany. R. 1979 zvolen prezidentem. Zastávce umírněných ekon. reforem. R. 1988 slibuje ekonomické i politické reformy. Prosazuje změnu ústavy, povoluje nezávislý tisk a politické strany. Po vítězství FIS v místních volbách a vyhlášení stavu nouze o rok později jeho vliv slábne. Přesvědčen k demisi po 1. kole parl. voleb v prosinci 1991. V domácím vězení, po r. 1999 smí cestovat.

Benladž, Alí (Benhadj, Ali) - *1956 Tunis. Rodina uprchlíků původem v Bécharu. Žák Abdullatífa Sultáního, spolupracovník M. Bújálího. Zatčen 1984. V říjnu 1988 se stává mluvčím islamistů, později zakládajícím členem FIS. Zastává radikální postoje, zatčen v červenci 1991. Propuštěn 2003.

Benhamúda, Abdulhak (Benhamouda, Abdelhak) - *1946 Constantine, zavražděn 1997 Alžír. Od 70. let aktivní v odborovém hnutí. R. 1987 gen. tajemník odborového svazu pracovníků v kultuře a vzdělání. R. 1990 Šéf odborové centrály UGTA. Odpůrce ekon. reforem a islamistů. Zavražděn coby designovaný šéf nové strany RND.

Benhamúda, Búálem (Benhamouda, Boualem) - *1933 Cherchell. Za války za nezávislost člen FLN a studentských odborů. Ministr za Búmediena i Bendžedída. 1982-1984 ministr vnitra. Odpůrce reformistického křídla FLN. 1996 předseda FLN.

Ben Chedda, Ben Júsuť (Benkhedda Benyoucef) - *1920 Médéa. Aktivní v národně osvobozeneckém hnutí. Zatčen v listopadu 1954, po propuštění 1955 se přidává k FLN. Jeden z vůdců Bitvy o Alžír. 1961 předseda dočasné vlády. Po roce 1962 se stahuje z veřejného života. 1976 vystoupil proti Búmedienoví. 1990-1997 v čele neúspěšné strany al-Umma.

Bennabí, Málek (Bennabi, Malek) - *1905 Constantine, 1973 Constantine. Významný nábožensky orientovaný myslitel. Studuje islámské vědy a francouzštinu. Ve Francii později studuje elektrotechniku. Spolupracuje s FLN. Aktivní při budování školského systému v nezávislém Alžírsku.

Bensaláh, Abdulkádír (Bensalah, Abdelkader) - *1941 Oran. Bojovník ALN, v 70. letech poslanec. 1984 předseda CNT. Jeden ze zakladatelů RND. R. 1997 zvolen předsedou sněmovny.

Betšín, Muhammad (Betchine, Mohamed) - *1934 Constantine. Účastník války za nezávislost, v 80. letech ve vedení FLN. Od r. 1984 šéf vojenského okruhu. R. 1987 šéf jedné ze dvou vojenských zpravodajských služeb. R. 1990 odchází z armády pro rozpory s Bendžedídem a Nezzárem. Nahrazen gen. M. Medienem. Blízký spolupracovník a poradce prezidenta Ziruála. Po jeho pádu odchází do ústraní.

Bitát, Rabáh (Bitat, Rabah) - *1925 Constantine, 2000 Paris. Člen OS, jeden ze zakladatelů FLN. Zatčen r. 1955. Připojuje se k Ben Bellovi, místopředseda jeho první vlády. Následuje rozchod a připojení k pučistům r. 1965. Výrazná postava Búmediena režimu, dočasně po jeho smrti prezidentem republiky. Od . 1982 do r. 1990 předseda parlamentu. Po r. 1999 spolupracovník prezidenta Bútefliky.

Brahímí, Abdulhamid (Braními, Abdulhamid) - *1936 Constantine. Syn jednoho ze zakladatelů asociace ulamá. R. 1956 se připojuje k ALN. Ekonom a učitel na Alžírské univerzitě. 1979 ministr plánování. 1984 – 1989 předseda vlády. Poté vystupuje z FLN.

Búdiáf, Muhammad (Boudiaf Mohamed) - *1919 Msila, zavražděn 1992 v Annabě. Člen OS. Reprezentuje FLN v zahraničí. Zatčen 1956. Radikální odpůrce Ben Belly. 1964 odchází do Maroka, kde žije až do ledna 1992, kdy se stává předsedou Nejvyšší státní rady. Snaží se o boj proti korupci, zakládá stranu RPN. Obětí atentátu.

Bújálí, Mustafá (Bourali, Mustapha) - *1940 Draira, zastřelen 1987 u Larby. Bojovník ALN. Na konci 70. let formuje islamistické hnutí, vystupuje i jako protirežimní kazatel. 1982-1987 vede ozbrojenou islamistickou skupinu MAIA.

Búmedién, Huarí (Boumediene, Houari) - *1932 Guelma, 1978 Alžír. Vlastním jménem Muhammad Búcharúba přijal vojenskou přezdívku odkazující na alžírské světce - Sidí al-Huarí a Sidí Abú Midián. Studuje v Káhiře, připojuje se k ALN. R. 1957 se stává šéfem wilájetu. R. 1959 se stává náčelníkem GŠ ALN. Podpoří Ben Bellův nástup k moci po získání nezávislosti. Ministr obrany a strůjce puče v červnu 1965. Prezident, ponechává pozastavenou platnost ústavy. R. 1976 nechá schválit novou ústavu. Výrazná postava Hnutí nezúčastněných, příznivce centrálně řízené ekonomiky a výstavby těžkého průmyslu. Známá alžírská ropná a plynová skupina MAIA.

Búteflika, Abdulazíz (Buteflika, Abdulaziz) - *1937 v Maroku. Jeho rodina pochází z okolí Tlemcenu. 1956 se připojuje k ALN. Šéfem západního velitelství pod velením H. Búmediena. Přispěl k vytvoření spojení mezi Búmediénem a Ben Bellou. 1963 – 1979 ministrem zahraničí. Přítel a blízký spolupracovník Búmediena. Neúspěšná kandidatura na prezidenta r. 1978 vede k jeho odchodu do exilu ve Spojených arabských emirátech. 1989 se stává členem ÚV FLN. Jeden z možných kandidátů na prezidenta r. 1994. Zvolen prezidentem v dubnu 1999.

Búteflika, Saíd (Buteflika, Said) - *1957. Nejmladší bratr prezidenta Bútefliky. Studoval kybernetiku v Paříži. Jeden z prezidentových nejbližších poradců.

Džáballáh, Abdalláh (Djaballah, Abdallah) - *1956 Skikda. Studuje literaturu, spolupracuje s islamistickými studenty. Podporuje stavbu nezávislých mešit. V 80. letech dvakrát vězněn. 1988 zakládá kulturní nadaci an-Nahda (obrození). 1990 zakládá v Constantine stranu MNI. Signatář Římské platformy. 1997 získá v parlamentních volbách 10 % hlasů.

Ghozálí, Sid Ahmed (Ghozali, Sid Ahmed) - *1937 Tighenif. Během války za nezávislost studuje v Francii techniku. Působí ve státní správě. Abdussalám ho r. 1967 jmenuje šéfem SONATRACH, který vede do r. 1979. Odstraněn Bendžedídem, vrací se do vlády r. 1989 jako ministr financí. Na konci 80. let jedná s MMF. Ministr zahraničí v Hamrúšově vládě. Od června 1991 do července 1992 premiér. Podporuje zásah armády v lednu 1992. Neúspěšný kandidát na prezidenta r. 1999.

Haddám, Anwár (Haddam, Anouar) – Studoval na univerzitě v Iowě v USA, od r.1986 univerzitní profesor v Alžíru. Zvolen do parlamentu za FLN v prosinci 1991. Po r. 1992 zakládá parlamentní delegaci FIS ve spojených státech. Signatář římských dohod.

Hadžerés, Sádek (Hadjeres, Sadek) - *1928 v Kabýlii. V 50. letech ve vedení Komunistické strany Alžírsko. Spolu s dalšími komunistickými aktivisty přechází k ALN. R. 1966 se stává předsedou ilegální strany PAGES sdružující bývalé komunisty. Strana je v 70. a 80. letech tolerovanou opoziční silou. Odpůrce islamistů, r. 1990 odchází z vedení strany, která postupně ztrácí na významu.

Hamrúš, Mulúd (Hamrouche, Mouloud) - *1943 Constantine. 1958 se připojuje k ALN. Studuje v Iráku, dosahuje hodnosti podplukovníka. Šéf protokolu prezidenta Bendžedída. Jeho blízký přítel a spolupracovník, jeden ze strůjců politických a ekonomických reforem. V září 1989 předseda vlády. Odchází po nepokojích v červnu 1991. Zůstává ve vedení FLN po boku A. Mehrího. Neúspěšný kandidát na prezidenta r. 1999.

Hannún, Louisa (Hanoune, Louisa) - *1954 Jijel. Studuje práva, v 80.letech se přidává k Socialistické organizaci pracujících. Několikrát zatčena. Předsedkyně PT, signatářka římských dohod. Od r. 1997 poslankyně.

Hárún, Alí (Haroun, Ali) - *1927. Za války za nezávislost člen FLN. Právník a obhájce opozičních aktivistů v 70 a 80. letech. Od června 1991 ministrem pro lidská práva v Ghozálího vládě. Zastávce přerušování volebního procesu r. 1992. 1992-1994 člen HCE.

Hašání, Abdulkádír (Hachani, Abdulkader) - *1956 Constantine, zavražděn 1999 Alžír. Islamistický intelektuál a inženýr, zaměstnanec SONATRACH. Blízký Džáballáhovi. Jeden ze zakladatelů FIS, člen umírněného křídla. Od června 1991 šéf FIS. Zatčen po puči v lednu 1992. Propuštěn r. 1997.

Hatáb, Hasan (Hattab, Hasan) - *1967 Rouiba. Výsadcák v alžírské armádě do r. 1989. Vstupuje do GIA. 1994 se stává velitelem v Kabýlii. Odpůrce vedení Antára Zuabrího. R. 1998 zakládá GSPC. Z té je později odstraněn.

Hidúsi, Ghází (Hidouci, Ghazi) - *1943 Ain Beida. Studoval ekonomické plánování ve Varšavě, posléze vysoký úředník na ministerstvu plánování. V Hamrúšově vládě ministrem hospodářství. Zastávce tržních reforem a spolupráce s MMF. Po pádu Bendžedída odchází do Paříže.

Chider, Muhammad (Khider, Mohamed) - *1912 Alžír, zavražděn 1967 Madrid. Člen OS, později FLN. Zatčen 1956. 1963 se rozchází s Ben Bellou, žije v exilu. Kritizuje i Búmedienuv režim.

Ibn Bádís, Abdulhamid (Ben Badis, Abdelhamid) - *1889 Constantine, 1940 Constantine. Reformisticky orientovaný islámský učenec. Zakladatel Asociace ulamá.

Ibrahímí, Ahmed Táleb (Ibrahimi, Ahmed Taleb) - *1932 Setíf. Syn člena Asociace ulamá, r. 1956 coby studentský aktivista vstupuje do FLN. Odpůrce Ben Belly, ministr školství za Búmedienu. 1982-1988 ministrem zahraničí. Zůstává v FLN, úzce spolupracuje s umírněnými islamisty. Neúspěšný kandidát na prezidenta r. 1999 má podporu vedení bývalé FIS. Neúspěšně chce založit islamistickou stranu Wafá.

Jahjáví, Muhammad Sáleh (Yahiaoui, Mohamed Salah) - *1932 Batna. Aktivní v ALN, blízký spolupracovník Búmediena. 1969 – 1977 šéf vojenské akademie v Cherchellu. Po nástupu Bendžedída odstraněn. 1991 se vrací do vedení FLN, kritik Bendžedídových reforem.

Káfi, Alí (Kafi, Ali) - *1928 Skikda. Od r. 1954 aktivní v ALN. Od r. 1959 plukovník, působí v Tunisu. Stojí proti Ben Bellovi i Búmedienu. Od 70. let působí v diplomacii. Opatrný oponent Bendžedídových reforem, od r. 1990 stojí v čele organizace bojovníků za svobodu (ONM). Od počátku člen HCE, nahrazuje Búdíáfa v jeho čele. 1994-1996 opět v čele ONM.

Kebír, Rabáh (Kebir, Rabah) - *1957 Skikda. Studuje v Constantine, člen Džáballáhovy strany MNI, přechází k FIS. R. 1991 člen vedení strany. 1992 se mu podaří uprchnout do Bonnu (SRN), kde zakládá zahraniční zastoupení FIS. Signatář Římské platformy.

Lajáda, Abdulhak (Layada, Abdelhak). Zakladatel GIA, kterou vyhlásil nezávislou na MIA v lednu 1993. V září 1993 zadržen v Maroku, vydán do Alžírsku, odsouzen k smrti, omilostněn a r. 2006 propuštěn.

Lamarí, Ismaíl (Lamari, Smail). Generál, zástupce generála Mediena, velitele voj. zpravodajství. Jeden z nejvýše postavených voj. velitelů v Alžírsku. Vedl mírové rozhovory s AIS.

Lamarí, Muhammad (Lamari, Mohamed) - *1939 Alžír. Narozen v rodině původem z Biskry. Důstojník francouzské armády, k ALN se připojuje r. 1961. Studoval na Frunzeho akademii v Moskvě. 1989 šéf vojenského okruhu Constantine, poté šéf pozemních vojsk a spolupracovník gen. Nezzára. Od r. 1992 vede protiteroristické jednotky. V červenci 1993 náčelník GŠ. Zastávce boje proti islamistům, odpůrce Ziouála, kterého donutil k demisi r. 1998. Jeden z nejvýše postavených generálů. Výrazný vliv si uchoval i za A. Búteflíky.

Madaní, Abbásí (Madani, Abassi) - *1931 v Biskře. Účastník války za nezávislost. Velmi záhy uvězněn Francouzi. Člen asociace al-Qijam, profesor pedagogiky, spolupracuje s islamisty, zatčen 1982. Čelná postava FIS a její formální vůdce. Zatčen v červnu 1991. Propuštěn podmíněčně v červenci 1997, od srpna t.r. v domácím vězení.

Málek, Réza (Malek, Rédha) - *1931 Batna. Studoval v Alžíru a v Paříži, za války za nezávislost vedl časopis el-Moudjahid. Jeden z autorů Tripolského programu a charty z r. 1976. Působil jako diplomat. Za Bendžedída v ústraní. Poradce šéfa HCE Búdíáfa, od r. 1993 ministr zahraničí, poté předseda vlády do dubna 1994. Vyjednává s MMF, odpůrce dialogu s islamisty. Neúspěšný kandidát na prezidenta.

Mazrák, Madaní (Mazrag, Madani). Vrchní velitel AIS. Od roku 1995 usiluje o jednání s režimem. V říjnu 1997 vyhlásil jednostranné příměří. V prosinci 1999 rozpustil AIS.

Medien, Muhammad (Mediéne, Mohamed) - *1939 v Kabýlii. Přezdívaný „Tewfik“. Od prosince 1988 šéf odboru obrany v úřadu prezidenta. Od roku 1990 stojí v čele vojenské zpravodajské služby DRS. Jeden z nejvlivnějších generálů.

Mehří, Abdulhamid (Mehri, Abdelhamid) - *1926 Skikda. Představitel FLN v Káhiře a Damašku, člen dočasné vlády. Do politiky se vrací r. 1979, kdy se stává členem ÚV FLN. 1984-1988 velvyslanec. 1988-1996 v čele FLN. Příznivcem reforem, později zastávce jednání s islamisty. Signatář římské platformy. V opozici vůči režimu, odstraněn z vedení strany

v lednu 1996.

Mechlúfi, Saíd (Mekhloufi, Said). Bývalý příslušník alžírské armády, účastnil se bojů v Afghánistánu. Radikální člen FIS, rozchází se s vedením strany. Jeden z prvních velitelů ozbrojených islamistických skupin.

Merbah, Kasdi (Merbah, Kasdi) - *1938 v Kabýlii, zavražděn 1993. Aktivní v ALN. Ještě během války jeden ze zakladatelů vojenského zpravodajství. 1962-1979 v čele Vojenské bezpečnosti. Měl klíčový podíl na nástupu Bendžedída do prezidentské funkce. Odstraněn ze své pozice, vede různá ekonomická ministerstva. 1988-1989 předseda vlády. Poté vystupuje z FLN, zakládá stranu MAJD. 1992-1993 se pokouší dojednat dohodu mezi režimem a islamisty.

Messadía, Muhammad Šeríf (Messaadia, Mohamed Chérif) - *1924 Souk Ahras. Od r. 1963 aktivní v FLN, později zodpovědný za propagaci. 1980-1988 šéfem aparátu FLN. Odpůrce Bendžedídových reforem. Ve straně opět aktivní po r. 1996.

Messalí, Ahmed (Messalí, Hadj) - *1898 Tlemcen, 1974 Lamorlaye. Zakladatel Severoafrické hvězdy – marxistické organizace severoafrických dělníků ve Francii. Později v Alžíru zakládá stranu PPA, ze které vzešla většina pozdějších vůdců FLN. Rozchází se s mladší generací, během války za nezávislost se staví proti FLN. Odmítá se zúčastnit jednání v Évianu.

Nahnáh, Mahfúz (Nahnah, Mahfoud) - *1942 Blida. Žák Bennabího, člen al-Qijam, odpůrce režimu. 1976-1980 vězněn. Výrazná postava islamistického hnutí. Odmítá založení FIS. V prosinci 1990 zakládá HAMAS. Odpůrce FIS i spolupráce s opozicí, stojí blízko režimu. Odmítá Římskou platformu, HAMAS se poté účastní vlády. V r. 1995 získá 25 % hlasů v prezidentských volbách. HAMAS je členem vládních koalic.

Nezzár, Cháled (Nezzar, Khaled) - *1937 Batna. Poddůstojník fr. armády, od r. 1958 v ALN. Studuje Frunzeho akademii v Moskvě. Účastník šestidenní války. Zaznamenává úspěch po nástupu Bendžedída. 1986 se stává velitelem pozemních sil. 1988 jmenován náčelníkem GŠ. V červenci 1990 se stává ministrem obrany. Příznivce Bendžedídových reforem, ale odpůrce FIS. Zasahuje proti ní v červnu 1991, kdy je vyhlášen stav nouze. Po volbách v prosinci 1991 je hlavním strůjcem puče. Do r. 1994 je faktickým šéfem režimu. Poté odchází do ústraní, ale zřejmě si uchovává jistý vliv.

Sadí, Saíd (Sadi, Saïd) - *1947 v Kabýlii. Psychiatr, od konce 70. let aktivista v berberském hnutí. Organizátor manifestací v r. 1980. Zakládá Berberské kulturní hnutí. Je zatčen a uvězněn. 1989 zakládá RCD. Zastánce demokratických reforem. Znepokojen vzestupem FIS, podporuje zásah armády. Vymezuje se vůči zbytku opozice, odmítá Římskou platformu. 1995 kandiduje na prezidenta. Po r. 1997 se postupně vzdaluje režimu.

Sahnún, Ahmed (Sahnoun, Ahmed) - *1906 Biskra, 2003. Člen Asociace ulamá, za války za nezávislost vězněn. Člen asociace al-Qijam, nezávislý kazatel a kritik režimu. 1989 – 1992 vede islamistické sdružení Rabita ad-dawa al-islámía.

Sultání, Abdullatíf (Soltani, Abdellatif) - *1904 Batna, 1984 Alžír. Studoval islámské vědy v Tunisu. Člen asociace al-Qijam, nezávislý kazatel a kritik režimu. Od r. 1982 v domácím vězení.

Šibúti, Abdulkádír (Chebouti, Abdelkader). Radikální islamista, odmítl legalistickou strategii FIS. Bývalý člen Bújálího skupiny obnovuje MIA a r. 1992 se stává faktickým šéfem islamistického boje. V r. 1994 se stává šéfem AIS.

Sifí, Mokdat (Sifi, Mokdad) - *1940 Tébessa. Studoval ve Francii. Působil ve státní správě. 1990-1991 šéf kabinetu ministra Ghozálího. Ministrem ve vládách Abdussaláma a Maleka. Od dubna 1994 do prosince 1995 předsedou vlády. Člen vedení RND. Neúspěšný kandidát na prezidenta r. 1999.

Tídžání, Hášimí (Tidjani, Hachemi). Studoval ve Francii, Zakladatel asociace al-Qijam roku 1964. Nezávislý kazatel a kritik režimu.

Újahjá, Ahmed (Ouyahia, Ahmed) - *1952 v Kabýlii. Kariérní diplomat a úředník. Šéf kabinetu prezidenta Ziruála. Od prosince 1995 do prosince 1998 předseda vlády. Poslanec za RND, od konce r. 1998 šéf strany. Předsedou vlády 2003 – 2006.

Zajtúní, Džámel (Zitouni, Djamel) - *1964, zabit 1996. Od září 1994 do července 1996 šéf (emír) GIA.

Zbirí, Tahár (Zbiri, Tahar) - *1929 Souk Ahras. Aktivní v ALN, od r. 1963 šéf GŠ. Jeden z účastníků puče proti Ben Bellovi. Neúspěšně se pokusí o puč r. 1967. Do země se vrací po nástupu Bendžedída. R. 1998 jmenován senátorem.

Zerhúní, Núraddín Jazíd (Zerhouni, Nouredine Yazid) - *1938 Maroko. Za války za nezávislost spoluzakladatel vojenského zpravodajství, spolupracovník K. Merbaha. Přítel a spolupracovník Búteflíky. Od r. 1992 v důchodu. Po nástupu Búteflíky gen. tajemníkem ministerstva obrany, poté, až do současnosti, ministrem vnitra. Jeden z nejvlivnějších spolupracovníků prezidenta.

Ziruál, Lamín (Zeroual, Liamine) - *1941 Batna. Účastník války za nezávislost. Studoval na voj. akademiích v Moskvě a Paříži. Velí voj. akademiím (Cherchell, Batna), později voj. okruhům. 1988 povýšen na generála a velitele pozemních vojsk. 1989 odchází ze služby. Nezářem dosazen na post ministra obrany r. 1993, později jmenován státním prezidentem. Zastávce vyjednávání s islamisty i s opozicí. 1995 zvolen prezidentem, řídí návrat k ústavnímu pořádku. Neshody s gen. Lamarím vedou r. 1998 k oznámení demise. Po r. 1999 se stáhl do ústraní do Batny.

Zuabří, Antár (Zouabri, Antar) - *1970, zabit 2002. Mezi léty 1996 a 2002 šéf (emír) GIA. Strůjce radikalizace GIA, která se v letech 1996-1998 zaměřila na masakry civilistů. Na konci 90. let dochází za jeho velení k rozpadu a oslabení GIA.

9.2. English summary

This dissertation examines the political changes in Algeria between 1988, when the liberalization process started following an uprising and violent clashes in the major cities, and 1999, when the election of Abullaziz Bouteflika marked the beginning of an era of a relative stability and consolidation of the soft authoritarian regime. The analysis of the given period, which was characterized by the failed liberalization attempt and the subsequent struggle between the regime, the Islamist guerillas and non-Islamist opposition, is crucial to understand the functioning of other non-democratic regimes and their eventual liberalization in the specific environment of the Arab countries. It is the reason why the contemporary history of Algeria has attracted such attention of historians, orientalists and political scientists. This dissertation uses a historical approach and focuses mainly on the political actors. It also examines the social and economic development, important for the comprehension of the political process.

Algeria before 1988

In order to fully comprehend the initial situation in Algeria in 1988, the study briefly examines the history of the country since the French colonization. The respective part focuses in particular on the development of the national liberation movement which succeeded in defeating the French and establishing an independent state in 1962. The national liberation movement organized under the auspices of the National Liberation Front (FLN) produced a specific ideology based on socialism, Islam and revolutionary nationalism. The independent Algeria gradually developed into a one-party authoritarian regime which excluded all opposition from the political life and suppressed the freedom of expression. The role of the army, which gained considerable legitimacy during the fight for independence, became dominant. The Algerian economy was centrally planned and oriented on urbanization and industrialization. It depended heavily on foreign loans and the hydrocarbon sector. In the late 1980s, due to the global decline of the oil prices, the structural problems of the overextended Algerian economy proved dramatical. At the same time, the Islamist as well as the non-Islamist opposition groups enhanced their activity. Disagreements also started to occur within

the regime, where the reformists led by then-President Bendjedid were opposed by the socialist conservatives protecting the economic policies of the former President Boumediene.

Liberalization 1988 – 1992

The widespread discontent, which resulted both from the worsening economic situation and from the frustration of the corrupted political elite, led to a series of strikes and demonstrations. The riots of the urban youth in Algiers in October 1988 forced President Bendjedid to a promise of in-depth political reforms. His skillful maneuverings enabled him not only to calm the protestors, but also to notably improve his position within the regime at the expense of the conservative opponents. The political reforms were articulated in the constitution that was approved by a referendum in February 1989. The new constitution introduced multipartism and enlarged the freedom of expression. The FLN ceased to be the only legal political party and lost all prerogatives assured by the previous constitution. The powers of the Parliament and the Chief of Government increased at the expense of the President, who nevertheless continued to be a dominant authority. The constitution newly limited the role of the army to ensure the defense of the country.

In reaction, political parties started to emerge and journalists rediscovered the freedom of expression. The regime, however, kept still enough tools to control the press. The electoral law introducing bonus for the party winning simple majority of ballots clearly demonstrated the intentions of the reformists. According to their plans, the FLN would gain an absolute majority in the Parliament, but its position would be considerably impaired by the opposition parties. The president and the government would thus be able to exert control over the Parliament. This plan got thwarted, though, when the Islamic Salvation Front (FIS) won the regional and municipal elections by a landslide in June 1990. The FIS, an umbrella organization of a group of Islamist movements, was able to capitalize on their long-term social, predicant and political activities. It gained 54 % of ballots, beating thereby the FLN and the non-Islamist opposition parties.

In the coming period, the FIS became more vocal about its demands, attacking not only the president and the government, but also the army, which was known for its anti-Islamist sentiments. The tensions culminated in the spring 1991, when the general strike

organized by the FIS turned into violent clashes. President Bendjedid declared a state of emergency and called on the army to restore order. The FIS leadership was arrested and the reformist Prime Minister Hamrouche was sacked. His previous attempt to redraw the electoral circumscriptions in order to weaken the FIS and get rid of the conservatives from his own FLN party was one of the causes of the general strike. In addition, his economic reforms had met with a fierce opposition from conservative elements within the regime.

The new Prime Minister Ghozali was a compromise candidate acceptable for the reformists, conservatives and the army. His main task was to prepare the parliamentary elections scheduled for the end of the year. He followed the same tactics as Hamrouche, trying to use the electoral legislature to strengthen his own position vis-a-vis the future Parliament. In his pursuits he underestimated the threat posed by the FIS, focusing primarily on the subversion of the FLN. The regime paid dearly for this mistake. The FIS, even though weakened by the internal disputes between radicals and moderates, was able to gain 44 % of seats in the first round of the parliamentary elections. The electoral engineering clearly turned against the FLN and other non-Islamist parties. The coalition of radicals within the regime, led by the army command, immediately started to arrange the suspension of the electoral process. They enjoyed support of a large part of the Algerian society including the trade unions and other secular and leftist organizations. By contrast, the FLN and the FFS (Front of Socialist Forces), the only two non-Islamist parties that had won seats in the Parliament, called on the electoral process to carry on. Nevertheless, the radicals gained the upper hand, forced President Bendjedid to resign and halted the electoral process.

Fight against the radical Islamism and return to the authoritarian rule

Once the electoral process had been suspended, the new leaders started immediately to develop a new political system. The presidential powers were taken over by a five member body called the High Council of State (HCE), headed by the former independence fighter Mohamed Boudiaf. Without any doubt, the real decision-maker was the army command. Although the constitution remained formally in force, the HCE ruled by decrees without the Parliament or other constraints. The local and regional councils, often controlled by the FIS, were dismantled and the Islamist party itself was banned. In February, the HCE

declared a state of emergency. The censorship, although not imposed formally, became a reality again.

The regime started a harsh repression campaign against the FIS and arrested thousands of its members. This step helped to open a space for the radical Islamists inside and outside the FIS that started to form armed groups. During 1992 the violence became widespread especially in the area of the capital city. Gradually, two main trends emerged within the armed Islamist movement: the more politically oriented guerrillas claiming their loyalty to the FIS and the revolutionary jihadist trend represented by GIA. The latter articulated only a vague political program and used excessive violence against civilians and foreigners. The leadership of the FIS, either in prison or in exile, started to back the politically oriented guerrillas in order to keep its authority within the Islamist movement and to strengthen its negotiation position towards the regime.

The Algerian state did not manage to stabilize the situation until 1994, when it developed a sufficient military capacity to contain the armed groups. It also started to arm the local anti-Islamist militias. In the spring 1994 Algeria concluded an agreement on the debt rescheduling with the IMF and the Paris and London clubs. In exchange of a promise to carry out structural market reforms, the Algerian government got a time-out to repay its immense foreign debt, the service of which had been consuming most of its much needed hydrocarbon revenues.

The exhausting yet relatively successful fight against the militias, widened the gap inside the regime between those referred to as eradicators and conciliators. The conciliators gained ground with the appointment of Liamine Zeroual as the President of Algeria in January 1994. He tried to ensure a return to the constitutional order through negotiations with the non-Islamist opposition (represented by the FLN and the FFS) and with the FIS. These efforts ended in vain as the regime refused to pardon the Islamist militants before they declared a cease-fire. The non-Islamist opposition, for its part, insisted on the involvement of the FIS in the renewed constitutional order. They suspected that the exclusion of the most powerful opposition party would not lead to a truly democratic settlement, which would make their own situation more precarious. The coordination between the non-Islamist opposition and the FIS culminated in January 1995 by what is referred to as the Rome agreement on a peace settlement in Algeria.

Given that the negotiation attempts failed, the President Zeroual decided to return to the constitutional order unilaterally. He scheduled the presidential elections for November 1995. Most of the opposition parties boycotted the poll, but in the end, three contesters ran

against Zeroual, including a moderate Islamist Mahfouz Nahnah. The elections were seen as free and fair and considered a major success for Zeroual and his conciliatory faction. On the other hand, the political position of the FIS and the non-islamist opposition diminished markedly.

Consolidation of the regime after 1996

After his reelection, the President Zeroual intensified his effort to create a new constitutional order. The new constitution was adopted at the end of 1996 and parliamentary elections were held the following year. The new arrangement was a clear reflection of the errors committed in the crucial period of the first liberalization attempt. A proportional electoral system was adopted to prevent any party to gain a sovereign control over the Parliament. An upper chamber of the Parliament was created, which was to be partly nominated by the President. The upper chamber was *de facto* enabled to veto the legislation approved by the lower chamber. In order to further secure his position, the President created a brand new political party, the National Democratic Gathering (RND). It was able to win the parliamentary election in 1997, thanks to a massive, regime sponsored campaign. In the meantime, the regime managed to regain control over the FLN, whose reformist leadership was replaced by a pro-regime faction. The coalition government, consisting of the RND, the FLN and the moderate Islamists led by Nahnah, was sworn in. In the late 1990s, the Algerian armed forces managed to fundamentally weaken the position of the Islamist armed groups. The largest group loyal to FIS declared a unilateral cease-fire in 1997. The radical GIA, which perpetrated several large-scale massacres in this period, continued to splinter and lost much of its operational capacity by the end of the century. Algeria continued to implement the structural reform program suggested by the IMF, but its extent remained modest in some fields, as the Algerian elites were seeking for a compromise between the real needs of the Algerian economy and their own particular economic interests.

President Zeroual, who laid foundations of the current political settlement in Algeria, turned into a victim of the persisting tensions between the eradicators and the reconciliators within the regime. In October 1998, he announced, surprisingly, his retirement from the political life and cleared the way for his successor Abdulaziz Bouteflika, the former Minister of Foreign Affairs and number two of the Boumediene's regime, holding his office in the 1970s, who was elected in April 1999.

The accession of Bouteflika marked the beginning of an era of a relative stability and

consolidation of the soft authoritarian regime. Although the structural problems persisted, the economy was relatively stabilized i.a. thanks to the rising oil prices. The level of political freedoms and participation was relatively high, while on the other hand the role of the political parties was limited and the independent press faced occasional oppression. The real power remained at the hands of a small number of decision makers. The political role of the army remained crucial, but the new president managed to prevent it from restoring its hegemonic position it enjoyed immediately after 1992.

9.3. Résumé en français

Cette thèse de doctorat étudie les changements politiques en Algérie entre 1988, quand le processus de libéralisation commence après un soulèvement et des émeutes dans de grandes villes, et 1999, l'année de l'élection d'Abdelaziz Bouteflika qui marque le début de la période d'une stabilité relative et d'une consolidation du régime autoritaire modéré. Une analyse de la période précitée, caractérisée par une tentative sans succès de libéralisation et la lutte successive parmi le régime, les guérillas islamistes et l'opposition non islamiste, est essentielle pour comprendre le fonctionnement d'autres régimes non-démocratiques et leur libéralisation éventuelle dans le contexte spécifique des pays arabes. L'histoire contemporaine de l'Algérie attire donc l'attention considérable des historiens, orientalistes et politologues. Cette thèse utilise une approche historique et se concentre surtout sur les acteurs politiques. Elle présente aussi le développement social et économique, important pour la compréhension du processus politique.

L'Algérie avant 1988

Pour pouvoir comprendre la situation initiale en Algérie en 1988 en entier, la thèse mentionne brièvement l'histoire du pays depuis la colonisation française. La partie respective présente notamment le développement du mouvement de libération nationale qui réussit à battre les Français et à instaurer un Etat indépendant. Ce mouvement, organisé sous l'égide du Front de libération nationale (FLN), produit une idéologie spécifique basée sur le socialisme, l'islam et le nationalisme révolutionnaire. Au fur et à mesure, l'Algérie indépendante se transforme dans un régime autoritaire de parti unique qui exclue toute l'opposition de la vie politique et opprime la liberté d'expression. L'armée, ayant gagné une légitimité conséquente pendant la lutte pour l'indépendance, commence à jouer un rôle prédominant. L'économie algérienne est soumise à la planification centrale et orientée vers l'urbanisation et l'industrialisation. Elle dépend largement des emprunts internationaux et du secteur d'hydrocarbures. A la 2e moitié des années 1980, les problèmes structurels de l'économie algérienne surendettée se manifestent de manière dramatique à cause de la baisse globale des prix du pétrole. En même temps, les activités des groupes d'opposition islamistes et non islamistes s'intensifient. Les désaccords internes du régime également commencent à se manifester quand les réformistes dirigés par le président Bendjedid s'opposent aux

conservateurs socialistes soutenant la politique économique de l'ancien président Boumédiène.

La libéralisation 1988-1992

Le mécontentement croissant, causé non seulement par la dégradation de la situation économique, mais aussi par la frustration d'une élite politique corrompue, conduit à une série de grèves et manifestations. Les émeutes provoquées par la jeunesse urbaine à Algiers en octobre 1998 poussent le président Bendjedid à promettre des réformes politiques profondes. Ses manœuvres habiles lui permettent non seulement de calmer les grévistes, mais ils améliorent aussi sa position à l'intérieur du régime au détriment de l'opposition conservateur. Les réformes politiques sont stipulées dans la Constitution, approuvée en février 1989 par un referendum. La nouvelle Constitution instaure le multipartisme et élargit la liberté d'expression. Le FLN cesse d'être le seul parti politique légal et perd toutes les prérogatives assurées par l'ancienne Constitution. Les pouvoirs du parlement et du premier ministre sont élargis au préjudice du président qui reste néanmoins l'autorité principale. La Constitution limite le rôle de l'armée à assurer la défense du pays.

Suite aux faits précités, les partis politiques commencent à émerger et les journalistes redécouvrent la liberté d'expression. Le régime dispose néanmoins toujours de suffisamment d'outils pour contrôler la presse. De même, la loi électorale introduisant une prime pour le parti politique remportant les élections par une majorité simple de votes montre clairement les intentions des réformistes. D'après leurs projets, le FLN devrait acquérir la majorité absolue au parlement, étant quand même suffisamment affaibli par des partis d'opposition. Mais ce plan est déjoué par la victoire écrasante du Front islamique du salut (FIS) dans les élections régionales et municipales en juin 1990. Le FIS, regroupant les mouvements islamistes, réussit à tirer profit de ses activités sociales et politiques à long terme et remporte 54 % de suffrages, battant ainsi le FLN et les partis d'opposition non islamistes.

Par la suite, le FIS commence à exprimer ses exigences de plus en plus fort et à attaquer non seulement le président et le gouvernement, mais aussi l'armée, connue par son sentiment anti islamiste. Les tensions culminent au printemps 1991 quand la grève générale convoquée par le FIS tourne en émeutes violentes. Le président Bendjedid déclare l'état d'urgence et appelle l'armée à réinstaurer l'ordre. Les représentants du FIS sont arrêtés et le premier ministre réformiste Hamrouche révoqué. Sa tentative de changer les circonscriptions électorales, ayant pour but d'affaiblir le FIS et d'éliminer les conservateurs de son parti FLN,

fut une des causes de la grève générale. En plus, ses réformes économiques rencontrèrent une opposition forte des représentants conservateurs du régime.

Le nouveau premier ministre Ghozali est un candidat de compromis acceptable pour les réformistes ainsi que pour les conservateurs et l'armée. Sa tâche principale est de préparer les élections parlementaires prévues pour la fin de l'année. Il utilise la tactique de Hamrouche, en essayant d'utiliser la législation électorale à renforcer sa propre position vis-à-vis le futur parlement. Il donc sous-estime la menace du FIS et concentre ses efforts à fragiliser le FLN. Le régime paye cher pour cette erreur. Au premier tour des élections parlementaires, le FIS, même si affaibli par des querelles internes entre l'aile radical et l'aile modéré, réussit à remporter 44 % de sièges. Les spéculations électorales tournent clairement contre le FLN et les autres partis non islamistes. La coalition des radicaux du régime, menée par les généraux de l'armée, commence immédiatement les préparations pour interrompre le processus électoral. Elle jouit du soutien d'une grande partie de la société algérienne, y compris les syndicats et d'autres organisations laïques et de gauche. Le FLN et le FFS (le Front des Forces Socialistes) par contre, les seuls partis non islamistes ayant obtenu des sièges au parlement, appellent à continuer le processus électoral. Mais les radicaux prévalent, poussent le président Bendjedid à la démission et interrompent les élections.

La lutte contre l'islamisme radical et le retour au régime autoritaire

Une fois le processus électoral interrompu, les nouveaux leaders commencent à travailler un nouveau système politique. Les pouvoirs du président passent à un organe composé de cinq membres, le Haut Comité d'Etat, présidé par l'ancien combattant pour l'indépendance Mohammed Boudiaf. Mais les décisions dépendent en réalité du commandement de l'armée. La Constitution reste formellement en vigueur, mais le HCE gouverne par l'intermédiaire des décrets qu'il publie sans aucune limitation de la part du parlement ou d'autres organes. Les conseils locaux et régionaux, souvent dirigés par le FIS, sont dissous et le parti islamique interdit. En février, le HCE déclare l'état d'urgence. La censure, même si elle n'est pas introduite officiellement, redevient une réalité.

Le régime lance une campagne répressive sévère contre le FIS et arrête milliers de ses membres. Cette mesure contribue à ouvrir de l'espace, à l'intérieur et à l'extérieur du FIS, aux islamistes radicaux qui se mettent à fonder des groupes armés. Durant 1992, la violence se répand notamment dans la capitale. Au fur et à mesure, deux tendances essentielles se

profilent dans le mouvement islamiste armé : les guérillas, orientées plutôt politiquement et déclarant loyalisme à l'égard du FIS, et la tendance djihadiste révolutionnaire, représentée par le GIA. Ce groupe ne dispose que d'un programme politique vague et utilise une violence extrême envers les civils et les étrangers. Les représentants du FIS, étant soit en prison soit en exil, commencent à soutenir les guérillas orientées politiquement pour garder leurs pouvoirs à l'intérieur du mouvement islamique et pour améliorer leur position de négociation vis-à-vis du régime.

L'Etat algérien ne réussit à stabiliser la situation qu'après 1994 quand il dispose d'une force militaire suffisante pour réprimer les groupes armés. Il commence aussi à armer les milices anti islamiques locales. Au printemps 1994, l'Algérie conclut un accord du rééchelonnement de sa dette avec le FMI, le Club de Paris et le Club de Londres. En échange de sa promesse de conduire des réformes structurales de marché, le gouvernement algérien gagne du temps mort pour s'acquitter de son énorme dette internationale dont intérêts consomment la plupart des revenus provenant du secteur d'hydrocarbures, nécessaires pour le pays.

La lutte contre les milices, relativement fructueux mais épuisant, agrandit le fossé qui se creuse entre les « éradicateurs » et les « dialoguistes » à l'intérieur du régime. Les dialoguistes prennent le dessus avec la nomination de Liamine Zéroual au poste du président. Ce dernier essaie d'assurer le retour à l'ordre constitutionnel par négociations avec l'opposition non islamiste (représentée par le FLN et le FFS) et avec le FIS. Ces efforts se soldent par un échec car le régime refuse de pardonner les radicaux islamistes avant qu'ils ne déclarent un cessez-le-feu. L'opposition non islamiste, de sa part, insiste sur l'intégration du FIS dans l'ordre constitutionnel renouvelé. Elle craint en effet que l'exclusion du parti d'opposition le plus fort mènerait à un arrangement politique qui ne serait pas vraiment démocratique, ce qui ferait sa propre situation encore plus précaire. La coordination entre l'opposition non islamiste et le FIS culmine en janvier 1995 par la signature de la plate-forme de Rome, régissant le règlement pacifique en Algérie.

Etant donné que les efforts de négociation échouaient, le président Zéroual décide du retour à l'ordre constitutionnel unilatéralement. Il annonce la tenue d'une élection présidentielle pour novembre 1995. La plupart des partis d'opposition boycottent l'élection, mais finalement trois candidats se présentent contre Zéroual, y compris l'islamiste modéré Mahfoud Nahnah. L'élection est considérée comme libre et légitime et remportée par Zéroual et sa faction dialoguiste. La position politique du FIS et de l'opposition non islamiste par contre est nettement affaiblie.

La consolidation du régime après 1996

Après sa réélection, le président Zéroual intensifie ses efforts de créer un nouvel ordre constitutionnel. La nouvelle Constitution est adoptée à la fin de 1996 et les élections parlementaires sont tenues l'année suivante. Le nouvel arrangement reflète clairement les erreurs commises dans la période clé de la première tentative de libéralisation. Un système électoral proportionnel est adopté pour prévenir un parti de gagner le contrôle absolu du parlement. La Chambre haute du parlement est créée – elle est nommée partiellement par le président et autorisée à opposer son veto aux lois adoptées par la Chambre basse. Pour assurer sa position encore plus, le président établit un tout nouveau parti politique, le Rassemblement national démocratique (RND). Grâce à une campagne massive sponsorisée par le régime, ce parti réussit à remporter les élections de 1997. Entretemps, le régime regagne le contrôle du FLN dont direction réformiste est remplacée par une fraction loyale au régime. Le gouvernement de coalition, composé du RND, FLN et islamistes modérés dirigés par Nahnah, prête le serment. A la fin des années 1990, les forces armées algériennes réussissent à affaiblir sensiblement la position des groupes islamistes armés. Le groupe le plus grand soutenant le FIS déclare un cessez-le-feu unilatéral en 1997. Le GIA radical, qui a commis quelques grands massacres pendant cette période, continue à se scinder et perd une grande partie de sa puissance combative vers la fin du siècle. L'Algérie continue à réaliser le programme des réformes structurelles proposé par le FMI. La portée du programme reste néanmoins limitée dans certains domaines, vu le fait que les représentants algériens essaient de trouver un compromis entre les besoins réels de l'économie algérienne et leurs propres intérêts économiques.

Le président Zéroual, qui a jeté les bases de la structure politique actuelle de l'Algérie, devient victime des tensions persistantes entre les éradicateurs et les dialoguistes du régime. En octobre 1998, il annonce sa sortie surprenante de la vie politique, livrant ainsi passage à son successeur Abdelaziz Bouteflika, ancien ministre des affaires étrangères des années 1970 et le numéro deux du régime Boumediène, qui est élu président en avril 1999.

L'accession de Bouteflika marque le début de l'ère d'une stabilité relative et d'une consolidation du régime autoritaire modéré. Malgré les problèmes structurels persistants, l'économie est relativement stabilisée grâce au prix croissant du pétrole entre autres. Le niveau de la liberté et de la participation politique est relativement élevé, de l'autre côté le rôle des partis politiques est limité et la presse indépendante est soumise à l'oppression

occasionnelle. Le vrai pouvoir reste concentré dans les mains de quelques décideurs. Le rôle de l'armée dans la politique reste essentiel, mais le nouveau président réussit à prévenir l'armée de regagner sa position d'hégémonie qu'elle occupait après 1992.

9.4. Dokumenty

Seznam dokumentů:

1. Preambule ústavy z února 1989.
2. Prohlášení HCS o zastavení volebního procesu (El Moudjahid 13. 1. 1992).
3. Prohlášení o založení Nejvyšší státní rady (HCE) z 14. ledna 1992.
4. Vyhlášení stavu ohrožení z 9. února 1992.
5. Prohlášení Vrchní bezpečnostní rady z 31. ledna 1994 jmenující L. Ziruála prezidentem.
6. Text dohody opozičních stran uzavřených v Římě dne 13. ledna 1995.
7. Preambule ústavy z prosince 1996.
8. Úvodní část zákona o občanském smíru z 13. července 1999.

Preamble ústavy z února 1989

188

JOURNAL OFFICIEL DE LA RÉPUBLIQUE ALGÉRIENNE

1er Mars 1989

D E C R E T S

Décret présidentiel n° 89-18 du 28 février 1989
relatif à la publication au *Journal officiel* de la
République algérienne démocratique et popu-
laire, de la révision constitutionnelle adoptée
par référendum du 23 février 1989.

Le Président de la République,
Vu la Constitution, notamment ses articles 5 et 111-6°
et 9° ;
Vu la loi n° 80-08 du 25 octobre 1980, modifiée et
complétée, portant loi électorale ;
Vu le décret présidentiel n° 89-08 du 31 janvier 1989
portant convocation du corps électoral pour le référen-
dum relatif à la révision constitutionnelle ;
Vu le procès-verbal de la commission électorale
nationale ;

Vu la proclamation des résultats du référendum ;

Décrète :

Article 1er. — La révision constitutionnelle adoptée
au terme du référendum du 23 février 1989 est publiée
au *Journal officiel* de la République algérienne démocra-
tique et populaire.

Art. 2. — Le présent décret sera publié au *Journal
officiel* de la République algérienne démocratique et
populaire.

Fait à Alger, le 28 février 1989.

Chadli BENDJEDID.

CONSTITUTION DE LA REPUBLIQUE ALGERIENNE DEMOCRATIQUE ET POPULAIRE

PREAMBULE

Le peuple algérien est un peuple libre, décidé à le demeurer.

Son Histoire est une longue chaîne de luttes qui ont fait de l'Algérie de toujours une terre de liberté et de dignité.

Placée au cœur des grands moments qu'a connus la Méditerranée au cours de son Histoire, l'Algérie a su trouver dans ses fils, depuis le royaume numide et l'épopée de l'Islam jusqu'aux guerres coloniales, les héros de la liberté, de l'unité et du progrès en même temps que les bâtisseurs d'Etats démocratiques et prospères dans les périodes de grandeur et de paix.

Le 1er novembre 1954 aura été un des sommets de son destin. Aboutissement d'une longue résistance aux agressions menées contre sa culture, ses valeurs et sa personnalité, le 1er novembre aura solidement ancré les luttes présentes dans le passé glorieux de la nation.

Réuni dans le mouvement national puis au sein du Front de Libération Nationale, le peuple a versé son sang pour assumer son destin collectif dans la liberté et l'identité culturelle retrouvées et se doter d'institutions authentiquement populaires.

Couronnant la guerre populaire par une indépendance payée du sacrifice des meilleurs de ses enfants, le Front de Libération Nationale restaure enfin, dans toute sa plénitude, un Etat moderne et souverain.

Sa foi dans les choix collectifs a permis au peuple de remporter des victoires décisives, marquées par la récupération des richesses nationales et la construction d'un Etat à son service exclusif, exerçant ses pouvoirs en toute indépendance et à l'abri de toute pression extérieure.

Ayant toujours milité pour la liberté et la démocratie, le peuple entend, par cette Constitution, se doter d'institutions fondées sur la participation des citoyens à la gestion des affaires publiques et qui réalisent la justice sociale, l'égalité et la liberté de chacun et de tous.

En approuvant cette Constitution, œuvre de son génie propre, reflet de ses aspirations, fruit de sa détermination et produit de mutations sociales profondes, le peuple entend ainsi consacrer plus solennellement que jamais la primauté du droit.

La Constitution est au-dessus de tous ; elle est la loi fondamentale qui garantit les droits et libertés individuels et collectifs, protège la règle du libre choix du peuple et confère la légitimité à l'exercice des pouvoirs. Elle permet d'assurer la protection juridique et le contrôle de l'action des pouvoirs publics dans une société où règnent la légalité et l'épanouissement de l'homme dans toutes ses dimensions.

Fort de ses valeurs spirituelles profondément enracinées et de ses traditions de solidarité et de justice, le peuple est confiant dans ses capacités à œuvrer pleinement au progrès culturel, social et économique du monde d'aujourd'hui et de demain.

L'Algérie, terre d'Islam, partie intégrante du Grand Maghreb, pays arabe, méditerranéen et africain, s'honore du rayonnement de sa révolution du 1er novembre et du respect que le pays a su acquérir et conserver en raison de son engagement pour toutes les causes justes dans le monde.

La fierté du peuple, ses sacrifices, son sens des responsabilités, son attachement ancestral à la liberté et à la justice sociale sont les meilleurs garants du respect des principes de cette Constitution qu'il adopte et transmet aux générations futures, dignes héritières des pionniers et des bâtisseurs d'une société libre.

Prohlášení HCS o zastavení volebního procesu (El Moudjahid 13. 1. 1992)

L'événement

APRÈS LA DÉMISSION DU PRÉSIDENT CHADLI

REUNION DU CONSEIL DE GOUVERNEMENT

Examen de la situation

Le Conseil de Gouvernement s'est réuni, hier 12 janvier 1992, sous la présidence de M. Sid Ahmed Ghazali, Chef du gouvernement, indique un communiqué des services du Chef du gouvernement.

Le Chef du gouvernement a informé le Conseil de la position du Conseil constitutionnel relative à la situation institutionnelle que vit le pays, situation non prévue par la Constitution, précise le communiqué.

Dans ces circonstances, poursuit le communiqué, la réunion immédiate du Haut Conseil de sécurité a été décidée.

LE HAUT CONSEIL DE SECURITE CONSTATE L'IMPOSSIBILITE DE LA POURSUITE DU PROCESSUS ELECTORAL

A l'issue de sa réunion hier, le Haut Conseil de sécurité a rendu publique une déclaration dont nous reproduisons ci-après le texte intégral.

— Considérant la déclaration du Président de la République en date du 11 janvier 1992 par laquelle il se démet de ses fonctions de Chef de l'Etat.

— Considérant la décision du Conseil Constitutionnel constatant la vacance définitive de la Présidence de la République conformément à l'article 84 paragraphe 4 de la Constitution.

— Considérant la déclaration du Conseil Constitutionnel en date de ce jour par laquelle il constate l'état de

vide constitutionnel résultant de la conjonction de vacances de la Présidence de la République par démission et de l'Assemblée Populaire Nationale par dissolution.

— Considérant que la déclaration du Conseil Constitutionnel citée plus haut, décide, "qu'il appartient aux institutions investies de pouvoirs constitutionnels visées aux articles 24, 75, 129, 130 et 153 de la Constitution de veiller à la continuité de l'Etat et de réunir les conditions nécessaires au

fonctionnement normal des institutions et de l'ordre constitutionnel".

En conséquence, le Haut Conseil de sécurité, réuni ce jour, à Alger, au siège du Gouvernement, statuait à l'unanimité :

1 - Constate l'impossibilité de la poursuite du processus électoral jusqu'à ce que soient réunies "les conditions nécessaires au fonctionnement normal des institutions", telles que visées dans le dernier pa-

ragraphe de la déclaration du Conseil Constitutionnel ;

2 - Décide de se saisir provisoirement de toute question susceptible de mettre en cause l'ordre public et la sécurité de l'Etat ;

3 - Se déclare en session permanente et s'engagera sans discontinuer pour faire face à ses obligations jusqu'à solution, par les instances constitutionnelles actuellement saisies, de la vacance de la Présidence de la République.

L'organisation et le fonctionnement du Haut Conseil de sécurité

ALGER, 12.01.1992 (APS) — L'institution du Haut Conseil de sécurité est prévue dans l'article 162 de la Constitution adoptée en 1989. Son organisation et son fonctionnement sont détaillés dans le décret présidentiel N° 89.196 du 24 octobre 1989, composé de 13 articles.

Article 1er : Présidé par le Président de la République, le Haut Conseil de sécurité comprend :

- Le président de l'Assemblée Populaire Nationale,
- Le Chef du gouvernement,
- Le ministre de la Défense nationale,
- Le ministre des Affaires étrangères,
- Le ministre de l'Intérieur,
- Le ministre de la Justice,
- Le ministre de l'Economie,
- Le chef de l'état-major de l'Armée Nationale Populaire.

Article 2 : Le Haut Conseil de sécurité se réunit à titre ordinaire sur convocation du Président de la République.

Article 3 : L'ordre du jour du Haut conseil de sécurité est fixé par le Président de la République.

Article 4 : Conformément à l'article 162 de la Constitution, le Haut Conseil

de sécurité donne son avis au Président de la République sur toute question de sécurité touchant aux domaines d'activités nationale ou internationale, notamment en ce qui concerne :

- La définition des objectifs en matière de sécurité de l'Etat,
- L'évaluation des moyens et des conditions générales de leur utilisation,
- Les mesures de coordination générale dans la mise en œuvre des ressources et des moyens en ce domaine.

Article 5 : Pour l'exercice de sa mission, le Haut Conseil de sécurité dispose d'un secrétaire chargé notamment :

- De réaliser les travaux de secrétariat,
- De tenir et de conserver les documents et archives du Haut Conseil de sécurité.

Article 6 : Le Secrétaire du Haut Conseil de sécurité est nommé par décret présidentiel. Il est élu lui-même à ses fonctions dans les mêmes formes.

Article 7 : Le Secrétaire du Haut Conseil de sécurité participe aux travaux et dirige les procès-verbaux y afférents. Il est le maître de toutes les décisions prises par le président du Haut Conseil de sécurité.

Article 8 : Dans le cadre de la préparation des

travaux du Haut Conseil de sécurité, le Secrétaire est habilité à demander à l'ensemble des services de sécurité et autres administrations ou organismes publics toutes informations et documents en rapport avec la mission du Haut Conseil de sécurité. Il procède à l'étude, à l'évaluation des données recueillies et arrête des points de situation sur la sécurité interne et externe de l'Etat de nature à éclairer et à faciliter les activités du Haut Conseil de sécurité.

Article 9 : Il prépare les éléments de la décision du président du Haut Conseil de sécurité et assure le suivi de l'application des décisions arrêtées.

Article 10 : Le Secrétaire peut proposer au Président de la République toute mesure d'ordre juridique ou organisationnelle de nature à soutenir le Haut Conseil de sécurité dans l'exercice de sa mission.

Article 11 : Le Secrétaire du Haut Conseil de sécurité suit le développement des situations de crises ou de tensions et en établit l'état des lieux de la sécurité.

Article 12 : Les dispositions contraires à celles du présent décret, notamment celles du décret numéro 80-87 du 30 mars 1980 sus-cité, sont abrogées.

Article 13 : Le présent décret sera publié au Journal Officiel de la République Algérienne Démocratique et Populaire.

APS

Les prérogatives du Haut Conseil de sécurité

La Constitution adoptée le 23 février 1989 prévoit dans le chapitre II consacré au contrôle des institutions consultatives, article 162, qu'« il est institué un Haut Conseil de sécurité présidé par le Président de la République. Cet organe est chargé de donner à l'Etat et des avis sur toutes les questions relatives à la sécurité nationale ».

Il est également précisé dans le même article que "les modalités d'organisation et de fonctionnement du Haut Conseil de sécurité sont fixées par le Président de la République".

APS

Prohlášení o založení Nejvyšší státní rady (HCE) z 14. ledna 1992

64

JOURNAL OFFICIEL DE LA REPUBLIQUE ALGERIENNE N° 03

15 janvier 1992

REPUBLIQUE ALGERIENNE DEMOCRATIQUE ET POPULAIRE

AU NOM DE DIEU, LE CLEMENT, LE MISERICORDIEUX

PROCLAMATION DU 14 JANVIER 1992 INSTITUANT UN HAUT COMITE D'ETAT

— «» —

Le Haut conseil de sécurité, en tant qu'institution constitutionnelle comptant parmi ses membres les autorités des institutions visées aux articles 24, 75, 79, 129 et 130 de la Constitution, réuni en session permanente depuis le dimanche 12 janvier 1992,

1) *Considérant la déclaration du Conseil Constitutionnel selon laquelle la Constitution ne prévoit pas le cas de conjonction de la vacance de l'Assemblée populaire nationale par dissolution et la vacance de la Présidence de la République par démission,*

2) *En application de la déclaration du Conseil Constitutionnel, notamment en son dernier paragraphe précisant qu'il incombe aux institutions investies des pouvoirs constitutionnels en vertu des articles 24, 75, 79, 129, 130 et 153 de la Constitution de veiller à la continuité de l'Etat et de réunir les conditions nécessaires au fonctionnement normal des institutions et de l'ordre constitutionnel,*

3) *Rappelant sa déclaration du 12 janvier 1992,*

4) *Suite à la réunion consultative qui s'est tenue le 14 janvier 1992 au Palais du Gouvernement entre les institutions visées aux articles 24, 75, 79, 129, 130 et 153 de la Constitution,*

— *Après consultations et débats,*

Le Conseil Constitutionnel et le Président de la Cour suprême consultés,

Le Chef du Gouvernement entendu,

DECLARE

— *que la situation exceptionnelle que traverse le pays ne saurait perdurer sans risques graves pour l'Etat et la République,*

— *que la continuité de l'Etat exige de pallier la vacance de la Présidence de la République par l'institution de tel organe de suppléance disposant de tous les pouvoirs et attributs dévolus par la Constitution au Président de la République,*

PROCLAME

1 — *Il est institué un Haut Comité d'Etat composé de cinq membres :*

— *Mohammed BOUDIAF, Président,*

— *Khaled NEZZAR, membre,*

— *Ali KAFI, membre,*

— *Tedjini HADDAM, membre,*

— *Ali HAROUN, membre.*

2 — *Le Haut Comité d'Etat exerce l'ensemble des pouvoirs confiés par la Constitution en vigueur au Président de la République.*

3 — *En cas d'empêchement au sens Constitutionnel du Président du Haut Comité d'Etat, de décès ou de démission, le Haut Comité d'Etat élit en son sein un nouveau Président.*

4 — *Le Haut Comité d'Etat accomplit sa mission jusqu'à réunion des conditions nécessaires au fonctionnement normal des institutions et de l'ordre constitutionnel.*

Cette mission ne saurait excéder la fin du mandat présidentiel issu des élections de décembre 1988.

5 — *Il siège à Alger au Palais de la Présidence de la République.*

6 — *Le Haut Comité d'Etat est assisté d'un Conseil Consultatif National.*

7 — *La réunion permanente du Haut Conseil de Sécurité prend fin dès la prestation de serment des membres du Haut Comité d'Etat.*

8 — *La présente proclamation, acte constitutif du Haut Comité d'Etat, sera publiée au Journal officiel de la République algérienne démocratique et populaire.*

Fait à Alger, le 14 janvier 1992.

Signé : les membres du Haut Conseil de Sécurité :

Le Chef du Gouvernement,
ministre de l'économie,

Sid Ahmed GHOZALI

Le ministre de l'intérieur
et des collectivités locales,

Larbi BELKHEIR

Le ministre des affaires étrangères,

Lakhdar BRAHIMI

Le ministre de la défense nationale,

Général-Major Khaled NEZZAR

Le ministre de la justice,

Hamdani BENKHELIL

Le Chef d'Etat-Major de l'A.N.P.,

Général-Major Abdelmalek GUENAIZIA

Vyhlášení stavu ohrožení z 9. února 1992

222

JOURNAL OFFICIEL DE LA REPUBLIQUE ALGERIENNE N° 10

9 février 1992

TITRE V

DISPOSITIONS PARTICULIERES ET FINALES

Art. 20. — Les membres du Conseil sont soumis à l'obligation de secret pour tout fait ou information porté à leur connaissance en raison de leur qualité de membre du Conseil ou à l'occasion de l'exercice de celle-ci.

Ils sont en outre astreints à une obligation de réserve.

Art. 21. — La qualité de membre du Conseil n'est pas rémunérée.

Toutefois les membres du Conseil bénéficient d'un régime indemnitaire déterminé par le règlement intérieur.

Art. 22. — La position administrative et statutaire des agents du secteur public et des fonctionnaires, membres du Conseil, est déterminée par les autorités administratives dont ils relèvent.

En cas de position de détachement ; ils continuent de relever organiquement et statutairement de leur administration et corps d'origine, dans les conditions fixées par la réglementation en vigueur.

Un décret exécutif précisera, en tant que de besoin, les modalités d'application du présent article.

Art. 23. — Les avis, recommandations, rapports et conclusions du Conseil peuvent faire l'objet de publication et de diffusion selon les modalités fixées par le règlement intérieur.

Art. 24. — Les dispositions du présent décret, seront en tant que de besoin, précisées par décret présidentiel.

Art. 25. — Le présent décret sera publié au *Journal officiel* de la République algérienne démocratique et populaire.

Fait à Alger, le 4 février 1992.

Mohammed BOUDIAF.

Décret présidentiel n° 92-44 du 9 février 1992 portant instauration de l'état d'urgence.

Le Président du Haut Comité d'Etat,

Vu la Constitution, notamment ses articles 74-6, 86 et 116-1 ;

Vu la déclaration du Conseil Constitutionnel du 11 janvier 1992 ;

Vu la déclaration du 14 janvier 1992 portant création du Haut Comité d'Etat ;

Vu la délibération n° 92-01/HCE du 19 janvier 1992, habilitant le Président du Haut Comité d'Etat, à signer toutes les décisions réglementaires et individuelles et à présider le Conseil des ministres ;

Considérant les atteintes graves et persistantes à l'ordre public enregistrées en de nombreux points du territoire national ;

Considérant les menaces visant la stabilité des institutions et les atteintes graves et répétées portées à l'encontre de la sécurité des citoyens et de la paix civile ;

Le Haut Conseil de Sécurité réuni ;

Le Chef du Gouvernement et le Président du Conseil Constitutionnel consultés ;

Le Haut Comité d'Etat ayant débattu ;

Décète :

Article 1er. — L'état d'urgence est instauré pour une durée de douze (12) mois à compter du 9 février 1992, sur toute l'étendue du territoire national.

Il peut être levé avant terme.

Art. 2. — L'état d'urgence vise à restaurer l'ordre public et à mieux assurer la sécurité des personnes et des biens ainsi que le bon fonctionnement des services publics.

Art. 3. — Le Gouvernement prend toute mesure d'ordre réglementaire de sa compétence en vue de répondre à l'objet visé par l'instauration de l'état d'urgence.

Art. 4. — Le ministre de l'intérieur et des collectivités locales, pour tout ou partie du territoire national, ainsi que le wali, pour sa circonscription, sont habilités à prendre, par voie d'arrêté, les mesures de préservation ou de rétablissement de l'ordre public conformément aux dispositions ci-après, dans le respect des directives gouvernementales.

Art. 5. — Le ministre de l'intérieur et des collectivités locales peut prononcer le placement en centre de sûreté, dans un lieu déterminé, de toute personne majeure dont l'activité s'avère dangereuse pour l'ordre public, la sécurité publique ou le bon fonctionnement des services publics.

Les centres de sûreté sont créés par arrêté du ministre de l'intérieur et des collectivités locales.

Art. 6. — La mise en vigueur de l'état d'urgence donne au ministre de l'intérieur et des collectivités locales pour tout le territoire national et au wali, pour l'étendue de sa wilaya, le pouvoir, dans le respect des directives gouvernementales, de :

1) restreindre ou interdire la circulation des personnes et des véhicules sur des lieux et selon des horaires déterminés.

2) réglementer la circulation et la distribution de denrées alimentaires et des biens de première nécessité.

3) instituer des zones à régime de séjour réglementé pour les non-résidents.

4) interdire de séjour ou assigner à résidence toute personne majeure dont l'activité s'avère nuisible à l'ordre public et au fonctionnement des services publics.

5) réquisitionner les travailleurs pour accomplir leurs activités professionnelles habituelles, en cas de grève non autorisée ou illégale. Ce pouvoir de réquisition s'étend aux entreprises publiques ou privées à l'effet d'obtenir les prestations de service d'intérêt public.

6) ordonner exceptionnellement des perquisitions de jour et de nuit.

Art. 7. — Le ministre de l'intérieur et des collectivités locales et le wali territorialement compétent sont habilités à ordonner, par voie d'arrêté, la fermeture provisoire des salles de spectacle, de lieux de réunion de toute nature et à interdire toute manifestation susceptible de troubler l'ordre et la tranquillité publics.

Art. 8. — Lorsque l'action légale des pouvoirs publics est mise en échec ou entravée par des attitudes d'obstruction avérée ou d'opposition déclarée de la part d'assemblées locales ou d'exécutifs communaux, le Gouvernement prononce, le cas échéant, les mesures de suspension ou de dissolution.

Dans ce cas, l'autorité de tutelle procède à la désignation de délégations exécutives au niveau des collectivités territoriales concernées jusqu'à ce qu'il y soit pourvu par voie électorale.

Art. 9. — Le ministre de l'intérieur et des collectivités locales peut confier par délégation à l'autorité militaire la direction des opérations de rétablissement de l'ordre à l'échelle de localités ou de circonscriptions territoriales déterminées.

Art. 10. — Les tribunaux militaires peuvent être saisis de la connaissance de crimes et délits graves commis contre la sûreté de l'Etat, quelque soit la qualité des instigateurs, auteurs ou complices.

Art. 11. — Sans préjudice des dispositions de l'article 8 ci-dessus, les mesures et restrictions introduites par le présent décret sont levées dès que prend fin l'état d'urgence, à l'exception des poursuites engagées devant les juridictions.

Art. 12. — Le présent décret sera publié au *Journal officiel* de la République algérienne démocratique et populaire.

Fait à Alger, le 9 février 1992.

Mohammed BOUDIAF.

ARRETES, DECISIONS ET AVIS

MINISTERE DE LA DEFENSE NATIONALE

Arrêtés du 1er novembre 1991 portant nomination de magistrats militaires.

Par arrêté du 1er novembre 1991 du ministre de la défense nationale, le commandant Tahar Mordjana est nommé magistrat militaire.

Par arrêté du 1er novembre 1991 du ministre de la défense nationale, le capitaine Allaoua Ouichene est nommé magistrat militaire.

Par arrêté du 1er novembre 1991 du ministre de la défense nationale, le capitaine Ahmed Zerrouk est nommé magistrat militaire.

MINISTERE DE L'ECONOMIE

Arrêté du 2 janvier 1992 portant nomination du chef de cabinet du ministre délégué au commerce.

Par arrêté du 2 janvier 1992 du ministre délégué au commerce, M. Smail Cherrak est nommé chef de cabinet du ministre délégué au commerce.

MINISTERE DE L'INDUSTRIE ET DES MINES

Arrêté du 2 janvier 1992 mettant fin aux fonctions d'un chargé d'études et de synthèse au cabinet de l'ex-ministre de l'industrie lourde.

Par arrêté du 2 janvier 1992 du ministre de l'industrie et des mines, il est mis fin aux fonctions de chargé d'études et de synthèse au cabinet de l'ex-ministre de l'industrie lourde, exercées par M. Belkacem El Hadjen, appelé à exercer une autre fonction.

Prohlášení Vrchní bezpečnostní rady z 31. ledna 1994 jmenující L. Ziruála prezidentem

19 Chaâbane 1414 31 janvier 1994	JOURNAL OFFICIEL DE LA REPUBLIQUE ALGERIENNE N° 06	15
-------------------------------------	--	----

REPUBLIQUE ALGERIENNE DEMOCRATIQUE ET POPULAIRE

AU NOM DE DIEU, LE CLEMENT, LE MISERICORDIEUX

PROCLAMATION

Le Haut Conseil de Sécurité, réuni le 18 Chaâbane 1414, correspondant au 30 janvier 1994, au siège de la Présidence de la République.

Vu la Constitution du 23 février 1989 ;

Considérant la déclaration du Conseil constitutionnel du 12 janvier 1992, déclarant qu'il incombe aux institutions investies des pouvoirs constitutionnels en vertu des articles 24, 75, 79, 129, 130 et 153 de la Constitution de veiller à la continuité de l'Etat et de réunir les conditions nécessaires au fonctionnement normal des institutions et de l'ordre constitutionnel ;

Considérant la proclamation du Haut Conseil de Sécurité en date du 14 janvier 1992, prise en application de la déclaration du Conseil constitutionnel susvisé ;

Considérant la proclamation du Haut Conseil de Sécurité du 19 décembre 1993, notamment les points 2 et 3 ;

Considérant la plate-forme portant consensus national sur la période de transition, notamment l'article 6, adoptée le 26 janvier 1994 par la conférence de consensus national ;

PROCLAME :

1 — Monsieur Liamine ZEROUAL est désigné en qualité de Président de l'Etat et Ministre de la défense nationale.

2 — Le président de l'Etat prêtera serment devant le peuple et en présence de toutes les hautes instances de la Nation.

3 — La présente proclamation sera publiée au *Journal officiel* de la République algérienne démocratique et populaire.

Fait à Alger, le 18 Chaâbane 1414 correspondant au 30 janvier 1994.

Signé : Les Membres du Haut Conseil de Sécurité :

Le Président du Haut Comité d'Etat
Ali KAFI

<i>Le Chef du Gouvernement</i> Rédha MAJEK	<i>Le ministre de la défense nationale</i> Liamine ZEROUAL
<i>Le ministre de l'intérieur et des collectivités locales</i> Salim SAADI	<i>Le ministre des affaires étrangères</i> Mohamed Salah DEMBRI
<i>Le ministre de la justice</i> Mohamed TEGUIA	<i>Le ministre de l'économie</i> Mourad BENACHENHOU

Le Chef d'Etat Major de l'A.N.P
Mohamed LAAMARI

Text dohody opozičních stran uzavřených v Římě dne 13. ledna 1995

13/01/1995

La Plate-forme de Rome

Les partis de l'opposition algérienne, réunis à Rome auprès de la Communauté de San Egidio, déclarent en ce 13 janvier 1995 :

L'Algérie traverse aujourd'hui une épreuve tragique sans précédent.

Plus de trente ans après avoir chèrement payé son indépendance, le peuple n'a pas pu voir se réaliser les principes et tous les objectifs du 1er novembre 1954 et a vu s'éloigner progressivement tous les espoirs nés après octobre 1988.

Aujourd'hui le peuple algérien vit un climat de terreur jamais égalé, aggravé par des conditions sociales et économiques intolérables. Dans cette guerre sans images : séquestrations, disparitions, assassinats, torture systématisée, mutilations et représailles sont devenus le lot quotidien des Algériennes et des Algériens.

Les conséquences des événements de juin 1991 et du coup d'Etat du 11 janvier 1992, l'interruption du processus électoral, la fermeture du champ politique, la dissolution du FIS, l'instauration de l'état d'urgence et les mesures répressives et les réactions qu'elles ont suscitées, ont engendré une logique d'affrontement.

Depuis, la violence n'a cessé de s'amplifier et de s'étendre. Les tentatives du pouvoir de créer des milices au sein de la population marquent une nouvelle étape dans la politique du pire. Les risques de guerre civile sont réels, menaçant l'intégrité physique du peuple, l'unité du pays et la souveraineté nationale.

L'urgence d'une solution globale, politique et équitable s'impose afin d'ouvrir d'autres perspectives à une population qui aspire à la paix et à la légitimité populaire.

Le pouvoir n'a initié que de faux dialogues qui ont servi de paravents à des décisions unilatérales et à la politique du fait accompli.

Une véritable négociation reste l'unique moyen de parvenir à une issue pacifique et démocratique.

A- Cadre : valeurs et principes

Les participants s'engagent sur la base d'un contrat national dont les principes sont les suivants et sans l'acceptation desquels aucune négociation ne serait viable :

- La déclaration du 1er novembre 1954 : "la restauration de l'Etat algérien souverain démocratique et social dans le cadre des principes de l'islam (art 1)";
- le rejet de la violence pour accéder ou se maintenir au pouvoir ;
- le rejet de toute dictature quelle que soit sa nature ou sa forme et le droit du peuple à défendre ses institutions élues ;
- le respect et la promotion des droits de la personne humaine tels qu'énoncés par la Déclaration universelle, les pactes internationaux sur les droits de l'homme, la Convention internationale contre la torture et consacré par les textes légaux ;
- le respect de l'alternance politique à travers le suffrage universel ;

- le respect de la légitimité populaire. Les institutions librement élues ne peuvent être remises en cause que par la volonté populaire ;
- la primauté de la loi légitime ;
- la garantie des libertés fondamentales, individuelles et collectives quelles que soit la race, le sexe, la confession et la langue;
- la consécration du multipartisme ;
- la non implication de l'armée dans les affaires politiques. Le retour à ses attributions constitutionnelles de sauvegarde de l'unité et de l'indivisibilité du territoire national ;
- les éléments constitutifs de la personnalité algérienne sont l'islam, l'arabité et l'amazighité ; la culture et les deux langues concourant au développement de cette personnalité doivent trouver dans ce cadre unificateur leur place et leur promotion institutionnelle, sans exclusion ni marginalisation ;
- la séparation des pouvoirs législatifs exécutifs, et judiciaires ;
- la liberté et le respect des confessions.

B- Mesures devant précéder les négociations

- La libération effective des responsables du FIS et de tous les détenus politiques. Assurer aux dirigeants du FIS tous les moyens et garanties nécessaires leur permettant de se réunir librement entre eux et avec tous ceux dont ils jugent la participation nécessaire à la prise de décisions
- L'ouverture du champ politique et médiatique. L'annulation de la décision de dissolution de FIS. Le plein rétablissement des activités de tous les partis.
- La levée des mesures d'interdiction et de suspension des journaux des écrits et des livres, prises en application du dispositif d'exception.
- La cessation immédiate, effective et vérifiable de la pratique de la torture.
- L'arrêt des exécutions des peines capitales, des exécutions extrajudiciaires et des représailles contre la population civile.
- La condamnation et l'appel à la cessation des exactions et des attentats contre les civils, les étrangers et la destruction des biens publics.
- La constitution d'une commission indépendante pour enquêter sur ces actes de violences et les graves violations des Droits de l'homme.

C- Rétablissement de la paix

Une dynamique nouvelle pour la paix implique un processus graduel, simultané et négocié comprenant :

- d'une part, des mesures de détente réelle : fermeture des camps de sûreté, levée de l'état d'urgence et abrogation du dispositif d'exception ;
- et d'autre part, un appel urgent et sans ambiguïté pour l'arrêt des affrontements. Les Algériennes et les Algériens aspirent au retour de la paix civile. Les modalités d'application de cet engagement seront déterminées par les deux parties en conflit avec la participation active des autres partis représentatifs.

Cette dynamique exige la participation pleine et entière des forces politiques représentatives et pacifiques. Celle-ci sont en mesure de contribuer au succès du processus en cours et assure l'adhésion de la population.

D- Le retour à la légalité constitutionnelle

Les partis s'engagent à respecter la Constitution du 23 février 1989. Son amendement ne peut se faire que par les voies constitutionnelles.

E- Le retour à la souveraineté populaire

Les parties prenantes aux négociations doivent définir une légalité transitoire pour la mise en œuvre et la surveillance des accords. Pour cela, elles doivent mettre en place une Conférence nationale dotée de compétences réelles, composée du pouvoir effectif et des forces politiques représentatives.

Cette Conférence définira :

- les structures transitoires, les modalités et la durée d'une période de transition, la plus courte possible devant aboutir à des élections libres et pluralistes qui permettent au peuple le plein exercice de sa souveraineté ;
- la liberté de l'information, le libre accès aux médias et les conditions du libre choix du peuple doivent être assurés ;
- le respect des résultats de ce choix doit être garanti.

F- Garanties

Toutes les parties prenantes à la négociation sont en droit d'obtenir des garanties mutuelles.

Les partis, tout en gardant leur autonomie de décision :

- s'opposent à toute ingérence dans les affaires internes de l'Algérie ;
- dénoncent l'internationalisation de fait qui est le résultat de la politique d'affrontement menée par le pouvoir ;
- demeurent convaincus que la solution de la crise ne peut être que l'œuvre exclusive des Algériens et doit concrétiser en Algérie ;
- s'engagent à mener une campagne d'information auprès de la communauté internationale pour faire connaître l'initiative de cette plate-forme et lui assurer un soutien ;
- décident de lancer une pétition internationale pour appuyer l'exigence d'une solution politique et pacifique en Algérie ;
- appellent la communauté internationale à une solidarité agissante avec le peuple algérien ;
décident de maintenir les contacts entre eux en vue d'une consultation et d'une concertation permanente.

Pour la LADDH : Abdenmour Ali Yahyia
Pour le FLN : Abdelhamid Mehri
Pour le FFS : Hocine Ad't Ahmed ; Ahmed Djeddai
Pour le FIS : Rabah Kebir ; Anwar Haddam
Pour le PT : Louisa Hanoune
Pour le MDA : Ahmed Ben Bella ; Khaled Bensmain
Pour Ennahda : Abdallah Jaballah
Pour le JMC : Ahmed Ben Mouhammed

Preamble ústavy z prosince 1996

6 JOURNAL OFFICIEL DE LA RÉPUBLIQUE ALGÉRIENNE N° 76	27 Rajab 1417 8 décembre 1996
<p>CONSTITUTION DE LA RÉPUBLIQUE ALGÉRIENNE DÉMOCRATIQUE ET POPULAIRE</p> <p style="text-align: center;">بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ</p> <p style="text-align: center;">PRÉAMBULE</p> <p><i>Le peuple algérien est un peuple libre, décidé à le demeurer.</i></p> <p><i>Son histoire est une longue chaîne de luttes qui ont fait de l'Algérie de toujours une terre de liberté et de dignité.</i></p> <p><i>Placée au cœur des grands moments qu'a connus la Méditerranée au cours de son histoire, l'Algérie a su trouver dans ses fils, depuis le royaume umide et l'épopée de l'Islam jusqu'aux guerres coloniales, les héritiers de la liberté, de l'unité et du progrès en même temps que les bâtisseurs d'États démocratiques et prospères dans les périodes de grandeur et de paix.</i></p> <p><i>Le 1er Novembre 1954 aura été un des sommets de son destin. Aboutissement d'une longue résistance aux agressions menées contre sa culture, ses valeurs et les composantes fondamentales de son identité que sont l'Islam, l'Arabité et l'Amazighité, le 1er Novembre aura solidement ancré les luttes présentes dans le passé glorieux de la Nation.</i></p> <p><i>Réuni dans le mouvement national puis au sein du Front de Libération Nationale, le peuple a versé son sang pour assumer son destin collectif dans la liberté et l'identité culturelle nationale retrouvées et se doter d'institutions authentiquement populaires.</i></p> <p><i>Couronnant la guerre populaire par une indépendance payée du sacrifice des meilleurs de ses enfants, le Front de Libération Nationale, restaure enfin, dans toute sa plénitude, un État moderne et souverain.</i></p> <p><i>Sa foi dans les choix collectifs a permis au peuple de remporter des victoires décisives, marquées par la récupération des richesses nationales et la construction d'un État à son service exclusif, exerçant ses pouvoirs en toute indépendance et à l'abri de toute pression extérieure.</i></p> <p><i>Ayant toujours milité pour la liberté et la démocratie, le peuple entend, par cette Constitution, se doter d'institutions fondées sur la participation des citoyens à la gestion des affaires publiques et qui réalisent la justice sociale, l'égalité et la liberté de chacun et de tous.</i></p> <p><i>En approuvant cette Constitution, œuvre de son génie propre, reflet de ses aspirations, fruit de sa détermination et produit de mutations sociales profondes, le peuple entend ainsi consacrer plus solennellement que jamais la primauté du droit.</i></p> <p><i>La Constitution est au-dessus de tous, elle est la loi fondamentale qui garantit les droits et libertés individuels et collectifs, protège la règle du libre choix du peuple et confère la légitimité à l'exercice des pouvoirs. Elle permet d'assurer la protection juridique et le contrôle de l'action des pouvoirs publics dans une société où règnent la légalité et l'épanouissement de l'homme dans toutes ses dimensions.</i></p> <p><i>Fort de ses valeurs spirituelles, profondément enracinées, et de ses traditions de solidarité et de justice, le peuple est confiant dans ses capacités à œuvrer pleinement au progrès culturel, social et économique du monde d'aujourd'hui et de demain.</i></p> <p><i>L'Algérie, terre d'Islam, partie intégrante du Grand Maghreb, pays arabe, méditerranéen et africain, s'honore du rayonnement de sa Révolution du 1er Novembre et du respect que le pays a su acquérir et conserver en raison de son engagement pour toutes les causes justes dans le monde.</i></p> <p><i>La fierté du peuple, ses sacrifices, son sens des responsabilités, son attachement ancestral à la liberté et à la justice sociale sont les meilleurs garants du respect des principes de cette Constitution qu'il adopte et transmet aux générations futures, dignes héritières des pionniers et des bâtisseurs d'une société libre.</i></p>	

Úvodní část zákona o občanském smíru z 13. července 1999

<p>29 Rabie El Aouel 1420 13 juillet 1999</p>	<p>JOURNAL OFFICIEL DE LA REPUBLIQUE ALGERIENNE N° 46 3</p>
<h3 style="margin: 0;">LOIS</h3>	
<p>Loi n° 99-08 du 29 Rabie El Aouel 1420 correspondant au 13 juillet 1999 relative au rétablissement de la concorde civile.</p> <p style="text-align: center;">-----</p> <p>Le Président de la République,</p> <p>Vu la Constitution, notamment ses articles 77-7°, 120, 122 et 126;</p> <p>Vu l'ordonnance n° 66-155 du 8 juin 1966, modifiée et complétée, portant code de procédure pénale;</p> <p>Vu l'ordonnance n° 66-156 du 8 juin 1966, modifiée et complétée, portant code pénal;</p> <p>Vu l'ordonnance n° 72-02 du 10 février 1972 portant code de l'organisation pénitentiaire et de rééducation;</p> <p>Vu l'ordonnance n° 75-80 du 15 décembre 1975 relative à l'exécution des décisions judiciaires d'interdiction de séjour et d'assignation à résidence;</p> <p>Vu l'ordonnance n° 95-12 du 25 Ramadhan 1415 correspondant au 25 février 1995 portant mesures de clémence;</p> <p>Après adoption par le Parlement,</p> <p>Promulgue la loi dont la teneur suit :</p> <p style="text-align: center;">CHAPITRE I</p> <p style="text-align: center;">DISPOSITIONS GENERALES</p> <p>Article 1er. — La présente loi s'inscrit dans le cadre du grand dessein de rétablissement de la concorde civile et a pour objet d'instituer des mesures particulières en vue de dégager des issues appropriées aux personnes impliquées et ayant été impliquées dans des actions de terrorisme ou de subversion qui expriment leur volonté de cesser, en toute conscience, leurs activités criminelles en leur donnant l'opportunité de concrétiser cette aspiration sur la voie d'une réinsertion civile au sein de la société.</p> <p>Pour bénéficier des dispositions de la présente loi, les personnes visées à l'alinéa précédent, doivent aviser les autorités compétentes qu'elles cessent toute activité de terrorisme et se présenter à ces autorités.</p>	
<p>Art. 2. — Les personnes visées à l'article 1er ci-dessus bénéficient dans les conditions fixées par la présente loi et selon le cas, de l'une des mesures suivantes :</p> <ul style="list-style-type: none"> — l'exonération des poursuites ; — la mise sous probation ; — l'atténuation des peines. <p style="text-align: center;">CHAPITRE II</p> <p style="text-align: center;">DE L'EXONERATION DES POURSUITES</p> <p>Art. 3. — Ne sera pas poursuivi celui qui a fait partie d'une des organisations visées à l'article 87 bis 3 du code pénal à l'intérieur et à l'extérieur du pays et qui n'a pas commis ou participé à la commission de l'une des infractions prévues à l'article 87 bis du code pénal ayant entraîné mort d'homme ou infirmité permanente, viol ou qui n'a pas utilisé des explosifs en des lieux publics ou fréquentés par le public et qui aura, dans un délai de six (6) mois à compter de la promulgation de la présente loi, avisé les autorités compétentes qu'il cesse toute activité terroriste ou subversive et qui se sera présenté spontanément à ces autorités compétentes.</p> <p>Art. 4. — Dans les mêmes conditions prévues à l'article 3 ci-dessus, ne sera pas poursuivie, la personne qui aura détenu des armes, explosifs ou d'autres moyens matériels et les aura remis spontanément aux autorités compétentes.</p> <p>Art. 5. — Nonobstant toutes dispositions contraires à la présente loi, les bénéficiaires des articles 3 et 4 ci-dessus sont dans tous les cas privés des droits prévus à l'article 8 (2°) du code pénal, pendant une durée de dix (10) ans à compter de la date de la décision d'exonération des poursuites.</p> <p style="text-align: center;">CHAPITRE III</p> <p style="text-align: center;">DE LA MISE SOUS PROBATION</p> <p>Art. 6. — La mise sous probation consiste en l'ajournement temporaire des poursuites pendant un délai déterminé afin de s'assurer de l'amendement entier de l'individu qui y est soumis.</p>	

9.5. Informace o zemi

Oficiální název: Alžírská lidově demokratická republika (Al-džumhúría al-džazáíría ad-dímukrátía aš-šábía).

Rozloha: 2 381 740 km²

Geografie: Alžírsko je rozlohou druhý největší stát v Africe. Má 998 km dlouhé pobřeží Středoziemního moře, sousedí s Libyí, Mali, Mauretánií, Marokem, Nigerem, Tuniskem a Západní Saharou. Dělí se na čtyři zeměpisné regiony: Tell, náhorní plošiny a Velký Atlas, severovýchodní Alžírsko a konečně Saharu. Tell (arabsky kopec) je úrodná oblast rozkládající se mezi pobřežím a Malým Atlasem (al-atlas at-tallí). Na východě je oblast ohraničena pohořím Velké Kabýlie a řekou Soummam. Tell je protkán četnými toky a na jeho nánosové půdě se dobře daří vlnu a citrusům. Náhorní plošiny se rozkládají mezi hřebeny Malého a Velkého Atlasu. Jsou pokryty stepním porostem a pozůstatky jezer, dnes nazývanými šoty. Oblast náhorních plošin je na jihu ohraničena Velkým atlasem (al-atlas as-sahrí). Ten je díky četným srážkám pokryt půdou vhodnou pro pastevectví. Voda z hor navíc zásobuje oázy, z nichž největší jsou města Biskra a Bechar. Severovýchodní oblast je vyplněna četnými pohořími, mezi kterými se rozkládají úrodné pláně, využívané k produkci obilí již před příchodem Féničanů ve starověku. Na jih od Velkého Atlasu začíná Saharská poušť. Z jedné třetiny je tvořena *ergy* – oblastmi písečných dun. Zbytek území tvoří kamenitá poušť – *hamada*. Na jihu dominují Sahaře pohoří Ahaggar s nejvyšší horou Alžírsko Tahtat (2918 m.n.m) a Tssili N' Ajjer.

Klima: Alžírské klima na severu je mírné, ovlivněné Středoziemním mořem. Průměrné letní teploty dosahují 21–24 stupňů, zimní 10–12. Na jihu má klima pouštní a kontinentální charakter. Průměrné roční teploty stoupají od severu k jihu z 25 na 38 stupňů. Srážky naopak klesají z 500 mm na pouhých 10 mm.

Hlavní město: Alžír (arabsky al-džazáír, francouzsky Alger. 2 milióny obyvatel, s aglomerací 4,17 miliónů obyvatel.

Další velká města: Oran – 938 000, Constantine – 678 000, Annaba – 469 000.

Úřední jazyk: Arabština. Statut národního jazyka má kabylština a stále velmi často je používána francouzština.

Obyvatelstvo: Počet obyvatel: 33 000 000. Hustota: 13 obyvatel na km² (90 % obyvatel žije v tellské oblasti – zde je hustota nepoměrně větší, na Sahaře stále žije 1,5 milionu nomádů.)

Průměrná délka života: muži – 72 let, ženy – 75 let. Gramotnost: 70%

Národnostní složení: Drtivá většina obyvatel je berberského původu, většina je arabizovaná.

Na 20 % obyvatel stále mluví berberskými jazyky, méně než 1 % obyvatel jsou původem Evropané. Největší berberské skupiny jsou Kabylové, Šáwijové (žijí na východě země), Mozabité (šíitští obyvatelé oblasti Mzab) a Tuarégové (většinou kočovní obyvatelé Sahary).

Náboženství: Islám je státním náboženstvím. Drtivá většina obyvatel vyznává sunnitský islám málikovského směru. Významnou šíitskou menšinou jsou Mozabité. V zemi žije několik desítek tisíc křesťanů (většinou cizinců).

Správní rozdělení: Alžírsko je rozděleno na 48 wilájetů (okresů).

9.6. Mapa

